

2021. 23. évfolyam, 1. szám

# FORDÍTÁS- TUDOMÁNY

---

*Tanulmányok az írásbeli és szóbeli nyelvi közvetítés  
elmélete, gyakorlata és oktatása témaköréből*

45.

*ELTE Bölcsészettudományi Kar  
Fordító- és Tolmácsképző Tanszék*

# FORDÍTÁS- TUDOMÁNY

Az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének  
kiadványa

Főszerkesztő

**KLAUDY KINGA**

*(Eötvös Loránd Tudományegyetem)*

Szerkesztőbizottság

*Dróth Júlia (Károli Gáspár Református Egyetem)*

*Fóris Ágota (Károli Gáspár Református Egyetem)*

*Heltai Pál (Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár)*

*Horváth Ildikó (Eötvös Loránd Tudományegyetem)*

*Károly Krisztina (Eötvös Loránd Tudományegyetem)*

*Robin Edina (Eötvös Loránd Tudományegyetem)*

*Seidl-Pécs Olivia (Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem)*

Tanácsadó testület

*Albert Sándor (Szegedi Tudományegyetem)*

*Cs. Jónás Erzsébet (Nyíregyházi Egyetem)*

*Lendvai Endre (Pécsi Tudományegyetem)*

*Lengyel Zsolt (Pannon Egyetem)*

*Prószéky Gábor (Nyelvtudományi Kutatóközpont, Budapest)*

Korrektor

*Nagy Nóra*

2021. 23. évfolyam, 1. szám

# FORDÍTÁS- TUDOMÁNY

---

*Tanulmányok az írásbeli és szóbeli nyelvi közvetítés  
elmélete, gyakorlata és oktatása témaköréből*

*ELTE Bölcsészettudományi Kar  
Fordító- és Tolmácsképző Tanszék*

*Kéziratok beküldése:*

Klaudy Kinga főszerkesztő  
ELTE BTK Nyelvi Közvetítés Intézete  
Fordító- és Tolmácsképző Tanszék  
1088 Budapest, Múzeum krt. 4., „F” épület  
Telefon: 4116500/5894 Fax: 4855217  
E-mail: [klaudy.kinga@btk.elte.hu](mailto:klaudy.kinga@btk.elte.hu)

A folyóirat elérhető:  
<https://ojs3.mtak.hu/index.php/fordtud/>

Információ a korábbi nyomtatott évfolyamok köteteiről:

Bertalan Zoltánné  
ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék  
1088 Budapest, Múzeum krt. 4., „F” épület  
Telefon: 4116500/5894 Fax: 4855217  
E-mail: [bertalan.zoltanne@btk.elte.hu](mailto:bertalan.zoltanne@btk.elte.hu)

ISSN 1419 7480 (nyomtatott)  
ISSN 2732 1924 (online)

Felelős kiadó:  
ELTE Bölcsészettudományi Kar  
Nyelvi Közvetítés Intézete  
Fordító- és Tolmácsképző Tanszék

Műszaki szerkesztő: Heiszer Erika, TINTA Könyvkiadó

# Tartalom

## Tolmácsolás

Horváth Ildikó <i>Tolmácsolásetika a 21. században</i> .....	5
---	---

## Szakfordítás

Károly Krisztina <i>Láthatatlan fordítás? A tudományos szakfordítás empirikus kutatásának eredményeiről funkcionális megközelítésben</i> .....	21
---	----

Tamás Dóra Mária <i>A WIPO Pearl szabadalmi terminológiai adatbázis bemutatása</i> .....	49
---	----

Horváth Ágnes <i>Egészségtudományi szakfordítóképzés a Semmelweis Egyetemen</i> .....	63
--	----

## Műfordítás

Szakály Szilvia <i>Leuven-Zwart modelljének tesztelése angol nyelvű irodalmi próza magyar fordításaiban</i> .....	82
--	----

## Konferencia-beszámolók

Malaczkov Szilvia <i>A MANYE 30 éves fennállásának jubileumi konferenciája (MANYE, online konferencia, 2020. december 4.)</i> .....	101
--	-----

Cseh Lilla Zsófia <i>Össznyelvész Konferencia 2020 (ELTE BTK Nyelvelméleti Kutatóközpont, online konferencia, 2020. december 22.)</i> .....	105
--	-----

Szentirmay Piroska <i>Fordításoktatási szakmai nap (Károli Gáspár Református Egyetem, online konferencia, 2021. január 28.)</i> .....	107
--	-----

Laszlóczki László  
*TransELTE 2021 – OFFI Akadémia XXIII. Fordítástudományi Konferencia*  
(Első nap, online konferencia, 2021. március 25–26). . . . . 112

Szentirmay Piroska  
*TransELTE2021 – OFFI Akadémia XXIII. Fordítástudományi Konferencia*  
(Második nap, online konferencia, 2021. március 25–26). . . . . 117

## **Recenziók**

Somogyi Zoltán  
*Fóris Ágota, Bölcskei Andrea (főszerk.): Alkalmazott nyelvészeti*  
 *kutatások a 21. századi információs térben. 1. Terminológia, lexikográfia,*  
 *fordítás. (A MANYE Kongresszusok Előadásai 12/1.) . . . . . 120*

Csatár Péter  
*Seresi Márta, Eszenyi Réka, Robin Edina (szerk.):*  
*Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsképzésben. Oktatásmódszertani*  
 *tapasztalatok a COVID-19 idején . . . . . 132*

Fischer Márta  
*Szoták Szilvia (szerk.): A hiteles fordítás mint közfeladat . . . . . 139*

Laszlóczki László  
*Fóris Ágota, Bölcskei Andrea (szerk.): Dokumentáció,*  
*tartalomfejlesztés és szakírás . . . . . 145*

Eszenyi Réka  
*Nagy György: Angol–magyar nagy kollokációsztár.*  
*Angol–magyar nagy szlengszótár . . . . . 149*

Bakti Mária  
*Besznyák Rita, Fischer Márta, Szabó Csilla (eds): Fit-For-Market*  
*Translator and Interpreter Training in a Digital Age . . . . . 152*

## **Krónika**

*Tamás Dóra Mária, Polácska Edina Katalin, Csányi Siffel Enikő*  
**Vida Tamás (1924–2020)** . . . . . 155

**Summaries in English** . . . . . 159

**Kibővített szerkesztési és hivatkozási útmutató**  
**a Fordítástudomány szerzői számára** . . . . . 162

# **Tolmácsolásetika a 21. században**

*Horváth Ildikó*

*E-mail: [horvath.ildiko@btk.elte.hu](mailto:horvath.ildiko@btk.elte.hu)*

**Kivonat:** A tolmácsolásetika kérdése, a tolmács által a tolmácsolás kommunikációs folyamatban betöltött szerep régóta foglalkoztatja a tolmácsolástudományt. A szakmai etikai értékek és elvek, a helyes és helytelen szakmai viselkedés a szakmai etikai kódexekben tükröződik. A tolmácsokat és fordítókat tömörítő országos és nemzetközi szakmai szervezetek többsége kidolgozta az etikai kódexét, ezekből kirajzolódik néhány univerzálisnak tekinthető elv, úgymint a titoktartás, a pártatlanság, a szakmai felkészültség. Az új technológiák, a mesterséges intelligencia, és legújabban a 2020-as egészségügyi világválság által előidézett helyzet alapján megváltoztatta a tolmácsok munkakörülményeit, a munkavégzés módját. Ez a változás a tolmácsolás terén olyan kérdéseket vet fel, amelyek közvetlenül érintik a tolmácsolásetika egyetemes alapelveit is.

**Kulcsszavak:** tolmácsolásetika, etikai kódexek, etikai alapelvek, új technológiák, mesterséges intelligencia

## **1. Bevezetés**

Az etika vagy morálfilozófia az a tudományterület, amely az erkölcsileg jó és rossz, helyes és helytelen meghatározásával foglalkozik. Ez a gyakorlati filozófia az az ága, amely az egyes társadalmak vagy társadalmi csoportok által lefektetett erkölcsi értékek elméletét és rendszerét tanulmányozza, és ily módon az egyének viselkedését, tetteit, valamint jogait és kötelezettségeit vizsgálja. A szakmai etikai értékek, viselkedési normák jellemzően a szakmai etikai kódexekben jelennek meg.

A tolmácsolástudomány már régóta foglalkozik a tolmácsolásetikai kérdések és az etikai kódexekben tükröződő szakmai elvek, viselkedési „előírások” problematikájával. A tolmácsolásetikai kódexekkel kapcsolatos kutatásokra vonatkozóan elmondható, hogy azokat szemtől szembeni, azon belül is elsősorban a közösségi tolmácsolási helyzetekben igen mélyrehatóan tárgyalták már (Phelan et al. 2020).

Ennél sokkal kevesebb tudományos jellegű kutatás készült a konferenciatolmácsolás területén (Horváth és Tryuk 2021).

A szóbeli szinkrontolmácsolás esetében ehelyett a tolmácsolástudományt inkább olyan kérdések foglalkoztatták, mint a forrásnyelvi üzenetnek a célnyelvre való közel egyidejű átültetése, tehát a szinkronitás által támasztott kognitív komplexitás, az ezzel járó emlékezeti kapacitás és információfeldolgozásbeli sajátosságok, figyelemmegosztás, szegmentáció, stresszkezelés, vagy a többcsatornás nyelvi és nem nyelvi információfeldolgozás körülményeinek a tolmács teljesítményére gyakorolt hatása.

Mindazonáltal a konferenciatolmácsolásnak a 20. század elején való megjelenése és a II. világháborút követő elterjedése meghatározó hatással bírt a tolmácsok által betöltött szerepek és feladatok tekintetében. Ezeket a különböző tolmácsolási területekre vonatkozó tolmácsolási etikai kódexek is jól tükrözik (pl. AUSIT, Chartered Linguists, CHIA, EULITA, NAD-RID, NAJIT, EULITA). Pöchhacker és Shlesinger alapján elmondható, hogy ezt megelőzően a tolmácsok egyfajta mindenek köztetítőik voltak, akik a tolmácsolás feladata mellett mindenféle egyéb funkciót, például szervezői vagy adminisztratív feladatokat is elláttak. A konferenciatolmácsolás térnyerésével és elfogadottá válásával azonban élesebben elkülönült, hogy mi várható el a tolmácsoktól magas szintű, nagy nyilvánosságnak örvendő nemzetközi találkozók során és mi nem. A konferenciatolmácsok szinkrontolmácsolást végeztek tolmácskabinból, tehát fizikailag is egyértelműen elkülönültek a tolmácsolási események résztvevőitől, valamint nagy presztízsnak örvendtek. Mindez feltehetően hozzájárult ahhoz, hogy a szerepük immár a kommunikációs folyamatban jobban körülhatárolhatóvá vált, hiszen a többi résztvevővel való közvetlen érintkezés lehetősége is csökkent, s elsősorban az üzenet célnyelven való megfogalmazásában merült ki (Pöchhacker és Shlesinger 2002). A konferenciatolmácsolás professzionalizálódása elősegítette, hogy általában a tolmácsok által betöltött szerepeket és feladatokat egyértelműbben meg lehessen határozni, és az általuk elvárt feladat magára a tolmácsolásra, azaz a többnyelvű kommunikáció elősegítésére korlátozódjon.

Ezzel együtt elmondható, hogy a tolmács szerepének kutatása a tolmácsolástudományban elsősorban a közösségi és hatósági tolmácsoláskutatás megerősödésével nyert teret. Ezekben a tolmácsolási helyzetekben elsősorban rövid szakaszos, összekötő tolmácsolási módot alkalmaznak, és a tolmácsolási helyzetet a kommunikációs folyamat résztvevői közötti intenzív interakció jellemzi. A kutatókat elsősorban a tolmácsnak a kommunikációs folyamat többi szereplőjével való interakció során betöltött szerepe érdekelte (Hale 2004, Kalina 2015, Mikkelson 2000, Roy 2002, Wadensjö 1998) és elindultak a különböző tolmácsolási helyzetekre (bírószáki, egészségügyi, bevándorlási, stb.) jellemző tolmácsolásetikai kérdésekre vonatkozó kutatások (Angelelli 2003, Bot 2003, Gentile et al. 1996, Phelan et al. 2020, Schweda Nicholson 1994). A tolmácsolástudományban az az érdekes helyzet állt elő, hogy annak ellenére, hogy a konferenciatolmácsolás katalizátorként működött a tolmács szerepének meghatározásában és a tolmácsolás professzionalizá-

lódásnak folyamatában, valamint, hogy az első tolmácsolási etikai kódexet a Konferenciatolmaçsok Nemzetközi Szervezete (AIIC) alkotta meg 1957-ben, a tolmácsolás etikára a tudományos közösség figyelmét a nem konferenciatolmaçsolást kutatók hívták fel.

A továbbiakban a tolmácsolás etikai kódexekben lefektetett, a tolmáçsok szakmai viselkedését alapvetően meghatározó etikai elvek bemutatása következik. Szó esik általában az etikai kódexek szerepéről, s azok preskriptív jellegét érő kritikákról. Ezt követően a tolmáçsolás területén az új technológiák igen gyors és nagymértékű térnyerése által okozott új szakmai etikai kihívásokról lesz szó.

## 2. Tolmaçsolás etikai kódexek

Az etikai kódexek a szakmai sztenderdeket határozzák meg, leírják az adott szakmára vonatkozó alapvető elveket és normákat, azaz a szakmai viselkedést meghatározó elvekre vonatkozó ismeretek forrásai. A tolmáçsolás tekintetében Kermit (2007) kijelenti, hogy az etikai kódexeknek az a szerepe, hogy meghatározzák, hogy a jó tolmáçsok hogyan járnak el. A „jó” fogalmát két értelemben lehet értelmezni ebben a kontextusban. A „jó” jelző egyrészt a tolmáçs gyakorlati hasznára, másrészt az erkölcsi értelemben vett kvalitására vonatkozik. A tolmáçsok számára kidolgozott etikai kódexek leírják a tolmáçsok „modus operandiját”, azaz munkamódszerét, eljárási módját. Edwards (1995) kiemeli, hogy a bírósági tolmáçsolási etikai kódexek útmutatást nyújtanak a tolmáçsoknak a tárgyalótermi viselkedéshez. Megemlíti továbbá, hogy mivel a tárgyalóteremben gyakran a tolmáçs az egyetlen, aki a tolmáçsolt bírósági tárgyalás mindkét nyelvét ismeri, igen nagy befolyással rendelkezik. Az etikai kódexnek az a funkciója, hogy a tolmáçs számára iránymutatást nyújtson arra vonatkozóan, hogyan használja felelősségteljesen ezt a hatalmat.

Az etikai kódexek egy másik funkciója az adott szakmára vonatkozó ismeretek, tudás és tapasztalat megosztását segíti elő. Ezáltal a szakmává válás folyamatában, a szakma megerősödésében is jelentős szerepet játszanak azáltal, hogy a legfontosabb irányelveket lefektetik. Ez azt is jelenti, hogy nagymértékben hozzájárulnak a szakmatudat kialakulásához és megerősödéséhez. A szakmatudat azt jelenti, hogy a szakember, így a tolmáçs is, tisztában van azzal, hogy az általa végzett tevékenység miben különbözik a többitől, mi a különbség például a tolmáçs, a fordító és a nyelvtanár tudása, készségei, kompetenciái, feladatai között. Mindezt egyszerűen és világosan, de a szakma metanyelvén szakszerűen el is tudja magyarázni a kívülállók számára is. A szakmatudattal rendelkező tolmáçs továbbá tisztában van a hivatásos szakmai viselkedés ismérveivel is.

A hivatásos viselkedést nagyban meghatározza a hivatásos attitűd. Az etikai kódexek ennek kialakításában is segítséget nyújtanak a tolmáçsok számára. Snyder (1994) a fordítók számára 12 szempontot javasolt a professzionalizmus javítása érdekében, amelyek a tolmáçsoknak is hasznos lehetnek. Ezek a tanácsok az er-

kölcsileg helyes szakmai viselkedés gyakorlati oldalát mutatják be: önismeret, szakmai ismeretek, becsületesség, pontosság, precizitás, munkavégzéshez külön telefonvonal, öltözködés, barátságosság, személyeskedés kerülése, vállalt feladat elvégzése, a megbízónak-mindig-igaza-van elv, türelem, szerénység (bővebben lásd Snyder 1994: 16–21). Ezek az elvek jó kifejezik a szakember azon törekvését, hogy a tőle telhető legjobbat nyújtsa olyan szakmai etikai elvek alapján, mint a pontos munkavégzés, diszkréció és semlegesség, saját magunk és szakmai környezetünk tiszteletben tartása, valamint a szakmai alázat.

## 2.1. Az etikai kódexek preskriptív jellege

El lehet mondani, hogy a tolmácsolási etikai kódexek alapvetően preskriptív jellegűek, azt írják elő, hogy a tolmácsnak hogyan kell cselekednie. Általában véve elmondható, hogy kinyilvánítják: a tolmácsnak visszahúzódónak, lehetőség szerint láthatatlannak és pártatlannak kell lennie, és a szerepük kimerül a tolmácsolásban (Fowler et al. 2013). Az ilyen jellegű kódexek a láthatatlan tolmács fekete doboz mítoszát, esetleg az ideális tolmács mítoszát örökítik meg. Roy (2002) szerint a bírósági tolmáctól azt várják el, hogy az üzenetet pontosan, precízen, érzelmi és személyes szubjektivitástól mentesen, a beszélői szándék megváltoztatása nélkül reprodukálja a célnyelven. Mindezt a lehető legpontosabban, elfogultságmentesen és semleges hozzáállással. Ez azt jelenti, hogy a tolmács nem hozhat fel semmilyen témát, nem kérdezhet vissza, nem fejezhet ki véleményt és nem adhat tanácsot, és mindezt a titoktartás szigorú elvének betartásával. A tolmácsot ebben a szerepben gyakran géphez, szócsőhöz, ablakhoz, hídhöz vagy telefonhoz hasonlították, ami a tolmács komplex szerepét annak csupán egy aspektusára szűkíti le (Roy 2002). Ez a szerep a tolmácsolástudományban az ún. csatorna modell (conduit modell) tolmácsszerepének felel meg.

A tolmácsnak a kommunikációs helyzettől való elidegenítését a konferencia-tolmácsolási helyzet megjelenése és elterjedése is felerősítette, ugyanis a tolmácskabin jól lehatárolta a tolmácsolt kommunikációs helyzetben a tolmács által betöltött fizikai, társadalmi és kommunikációs szerepet. A tolmácsra egyfajta automataként tekintettek, aki beszédeket reprodukál, és a munkája mögött ritkán jelenik meg az ember. A 2000-es évek elejére azonban a tolmács megítélésében változás következett be. Ekkor a tolmácsolástudományban megjelent egy új megközelítés, amely mentén a tolmács láthatóságát/láthatatlanságát vizsgálták a különböző tolmácsolási helyzetekben és módokban, pl. a közösségi, bírósági, konferencia és jelnyelvi tolmácsolás (Angelelli 2003, Bischoff et al. 2012, Bot 2003, Diriker 2004, Tate és Turner 2002, Horváth 2015, Lee 2009, Monacelli 2009, Roy 2002, Wadensjö 1998). Manapság a tolmácsnak ez a kodifikált viselkedése már meghaladottá vált, inkább számít egyfajta mítosznak, mint valóságosnak (Fowler et al. 2013, Katan és Straniero-Sergio 2001, Monacelli és Punzo 2001). A tolmácsra egyre inkább emberi lényként, mintsem személyiséggel nem rendelkező láthatatlan eszközként tekintünk.

Miután mára már a csatorna modell, a tolmács mint láthatatlan szócső elmélete megdőlt, a tolmácsolásra szituációba ágyazott tevékenységként tekintünk, ami azt is jelenti, hogy a tolmácsok folyamatosan változó környezetben végzik a tevékenységüket. Ennek megfelelően, ahogy Monacelli és Punzo (2001) rámutat, a szakmai etikának nem a tolmács elvont értelemben vett viselkedésére kell vonatkoznia, hanem arra, egy adott helyzetben milyen elvek alapján válasszon a szabályok között és azokat hogyan alkalmazza.

A tolmácsolást kutatók többnyire egyetértenek abban, hogy az etikai kódexek nem tükrözik a tolmács új láthatóságát, jóllehet léteznek olyan tolmácsolásetikai kódexek, amelyek példával illusztrálják a tolmács etikus viselkedését (lásd pl. a CHIA, a NAD-RID vagy az AUSIT etikai kódexeit). Schweda Nicholson (1994) például megállapítja, hogy a legtöbb tolmácsolásetikai kódex általában nem nyújt konkrét példákat arra, hogy a különösen nehéz és nagy kihívást jelentő bírósági vagy közösségi tolmácsolási helyzetekben hogyan érdemes cselekedni. Mikkelson (2013) azokat a kutatási eredményeket vizsgálta, amelyek arra vonatkoznak, hogy a tolmácsok maguk hogyan látják a szerepüket, és arra a megállapításra jutott, hogy a tolmácsok között sincs egyetértés a tolmácsolási folyamatban betöltött szerepük tekintetében. Voltak, akik hangsúlyozták a felhasználók által támasztott elvárások és a tolmácsok saját nézetei közötti különbséget azzal kapcsolatban, hogy a tolmácsnak hogyan kellene és hogyan nem kellene viselkednie, valamint aközött, amit a tolmácsképzésben tanultak erről, és ahogy valójában tolmácsként cselekednek. Ez a kutatás továbbá felhívja a figyelmet arra, hogy a tolmácsok gyakran éreznek lelkiismeretfurdalást amiatt, valamint stresszforrás is számukra az, ha úgy érzik, helytelenül cselekedtek, illetve ha megbízói nyomásra kénytelenek megszegni a tolmácsolásetikai szabályokat. Setton és Prunč (2015) ezenfelül megjegyzi, vannak olyan összetett helyzetek, mint például a konfliktuszónákban való tolmácsolás, amelyekben a tolmácsoknak kifejezetten nehéz megfelelni a tolmácsetikai elvárásoknak.

Elmondható tehát, hogy igen nehéz a tolmácsolásetikai kódexekben megfogalmazott alapelveket minden körülmények között betartani. Mindez elsősorban azért van így, mivel a tolmácsolás nem egyfajta kontextustól megfosztott űrben megy végbe, hanem az egy szituációba ágyazott többnyelvű szóbeli nyelvi és kulturális közvetítés. A tolmácsolás kommunikációs folyamat során a kontextus, a résztvevők szándéka és nézőpontja folyamatosan változik. A kommunikáció során a tolmácsnak nyelvi és nem nyelvi döntéseket szükséges hoznia annak érdekében, hogy a folyamatot elősegítse és támogassa, hiszen végső soron ez a legfontosabb feladata és szerepe. Óhatatlanul lehetnek olyan szereplői a kommunikációs folyamatnak, akik ezeket a döntéseket nem feltétlenül támogatják.

A tolmácsolásetikai kódexek mindazonáltal hasznos eszközöknek bizonyulnak, amennyiben meghatározzák a hivatásos viselkedést, s a tolmácsoknak e tekintetben iránymutatást nyújtanak. A helyes alkalmazásuk érdekében azonban hivatásos attitűd és a szakmai „fogások” ismerete szükséges, hogy szakmai etikai dilemmák esetében helyes döntések szülessenek. Kermit (2007) szerint annak

eldöntésében, hogy egy adott helyzetben mi a helyes eljárás mód a tolmács részéről, a „bölcesség” jobb tanácsadó, mint a szabályokban és kódexekben foglalt előírások.

## 2.2. Az etikai kódexek gyakorlati haszna

A tolmácsolási kódexek gyakorlati hasznának megértése érdekében több szempontot is figyelembe kell venni. Először is, mint ahogy már fentebb láttuk, ezek kétségtelenül hozzájárulnak egy tevékenység professzionalizálódásához. Wilensky már 1964-ben megfogalmazta, az etikai kódex elfogadása a professzionalizálódási folyamat ötödik és egyben végső állomása (a teljes állásban végzett tevékenység, a képzés, a szakmai szervezetek megalakítása, a jogi védelem kialakítása után) (Wilensky 1964 idézi Grbič 2015).

Másodsorban, a tolmácsolási etikai kódexek a tolmácsok számára szakmai identitást, integritást és autonómiát is biztosítanak. Ezeket saját maguknak és szakmai partnereiknek (megbízók, felhasználók, eseményszervezők, kollégák) egyaránt tiszteletben szükséges tartani. Katan és Straniero-Sergio (2001) álláspontja szerint mint minden szakembert, a tolmácsokat is megilleti az, hogy szaktudásukat és korlátaikat egyaránt tiszteletben tartsák.

Harmadsorban, mivel az etikai kódexek a hivatásos viselkedés szabályait fektetik le, a szakma iránt viselt felelősség érzését is kialakítják. Útmutatót nyújtanak azokban az esetekben, amikor a szakember valamilyen etikai dilemmával találja szembe magát. Tate és Turner (2002) szerint a tolmácsok ilyenkor a problémát felméri és spontán stratégiákat alkalmaznak azok megoldására az etikai kódex általuk értelmezett szellemiségének alapján. Végezetül pedig a szakmai etikai kódexek nemcsak tolmácsok és a tolmácsszakma számára hasznosak, hanem a szakmán kívülieknek is segítséget nyújtanak arra vonatkozólag, hogy mit várhatnak el a tolmáctól és mit nem.

Ahhoz, hogy a tolmácsolási etikai kódexek létjogosultságát megértsük, érdekes az azokkal szemben támasztott elvárásainkat átgondolni, és elfogadni azt, hogy egyetemes, minden tolmácsolási módra és helyzetre alkalmazható, a tolmács viselkedését univerzálisan szabályozó tolmácsolásetikai kódex nem létezhet. Az etikai kódexekben foglaltakat nem is annyira szabályoknak és előírásoknak, hanem inkább olyan paramétereknek kellene értelmezni, amelyek között a tolmácsolás-szakmai döntéseket meghozzuk, hiszen egy szakma etikai kódexétől sem várható el, hogy egyértelműen kimondja, mikor hogyan kell eljárni.

A szakmai etikai kódexek funkciója hasonló a közlekedési szabályokéhoz, hiszen autóvezetés közben is elképzelhető olyan helyzet, amikor a szabályok megszegésével tudunk megelőzni egy balesetet. Például egy frontális ütközést akadályozhatunk meg azzal, ha a mi sávunkban szembejövő autó elől akár a záróvonalat megsértve áthajtunk az üres, szembejövő forgalmi sávba. Ezáltal megszegjük ugyan azt az általános közlekedési szabályt, hogy a záróvonalat tilos átlépni, de lehet, hogy egy súlyos közlekedése balesetet előzünk meg.

A tolmácsolás annak ellenére, hogy igen heterogén tevékenység (jogi, közöségi, összekötő, egészségügyi, konferencia, háborús konfliktuszónákban végzett, stb.), a tolmácsok szakmai közösséget alkotnak, amelyre alapvető közös szakmai etikai elvárások vonatkoznak. Ha megnézzük a főbb nemzetközi szakmai szervezetek etikai kódexeit, érdekes megfigyelni, hogy a különböző tolmácsolási fajták között átfedés van az alapvető szakmai etikai elveket illetően, ami egyfajta konszenzusra utal a tolmácsszakmán belül (lásd 1. táblázat a 3. fejezetben). Minden tolmácsolási eseményre egy adott kontextusban kerül ugyan sor, azonban ezzel egy időben az is igaz, hogy léteznek olyan alapvető kritériumok, amelyek a tolmácsolási tevékenység mint nyelvi szolgáltatás természetéből fakadnak, amely során az ügyfél számára nyújtott szolgáltatáskor az ügyfél érdekeit is szükséges figyelembe venni. Az a tény pedig, hogy az etikai kódexek témája a tolmácsolástudományban visszatérő kutatási terület, jól mutatja a szakmai etikai összetettségét. Ezenfelül, ahogy Van Wyke (2013) megjegyzi, a nyelvi és kulturális közvetítőként elfoglalt helyünk és szerepünk folyamatos vizsgálata már önmagában egyfajta morális cselekedet.

### 3. A főbb tolmácsolásetikai elvek

A tolmácsolástudományban már több szerző is áttekintette a tolmácsolásetikai kódexekben visszatérő alapelveket. Kermit (2007) például három fő etikai elvet azonosított az általa vizsgált dokumentumokban. Ezek (1) a diszkréció és titoktartás, (2) a semlegesség és a tolmácsoláson kívüli feladatok elvégzésének visszautasítása, valamint (3) az elhangzottak teljes és pontos átadása a célnyelven.

Schweda Nicholson (1994) a bírósági és közösségi tolmácsolásra vonatkozó etikai kódexekben hét általánosan előforduló témakört talált: (1) a tolmács szerepe, (2) kompetencia és készségek, (3) elfogulatlanság, (4) teljesség és pontosság, (5) érdekellentét és a kizárás indokai, (6) titoktartás, (7) szakmai továbbképzés.

Bírósági tolmácsolásra vonatkozó művében Edwards (1995) a tolmácsolásetikára vonatkozó részben a következő témákat fejti ki: titoktartás, elfogulatlanság, a véleménynyilvánítás tilalma, az ügybe való be nem avatkozás elve, valamint az elkövetett hiba beismerésére való hajlandóság. Gentile et al. (1996) szerint a tolmácsolásra vonatkozó szakmai etikai kódexekben a leggyakrabban előforduló alapvető elvek a titoktartás, az elfogulatlanság és az érdekütközés kerülése. Horváth (2013) öt bírósági tolmácsolásra vonatkozó etikai kódexet vizsgált, és a következő visszatérő elvekre mutatott rá: (1) semlegesség, (2) titoktartás, (3) hivatásos viselkedés és (4) nyelvi pontosság.

Bancroft (2005) összesen 145 dokumentumot nézett át 11 nyelven 25 különböző országra vonatkozóan. Ez a tolmácsolásetikai kódexek tekintetében eddig elvégzett legszélesebb körű felmérés, melynek eredményeképpen öt olyan alapvető elvet talált, amely gyakorlatilag mindegyik kódexben megtalálható. Ezek (1) kompetencia, (2) integritás, (3) titoktartás, (4) semlegesség, és (5) az eredeti beszéd hű tolmácsolása.

Phelan et al. (2020) a konferenciatolmacsolás és a hatósági tolmácsolás terén végzett kutatása eredményeképpen megjegyzi, hogy etikai és szakmai gyakorlatra vonatkozó dokumentumokban számos olyan szempont is megtalálható, amelyek első látásra nem etikai kódexbe valók. Ilyenek például az adózás, a díjazás kérdése, az ajándékok elfogadása, a vesztegetés és korrupció, az ügyfelek „elhalászása” korábbi megbízóktól, a tolmács szabály- vagy törvénytisztító magatartása, megbízások kiszervezése, az események nyilvános kommentálása, valamint szankciók és fegyelmi eljárások. Ezek helyi jellegzetességeket mutatnak, és azt jelzik, hogy az országos szakmai szervezethez beérkezett panaszok és a médiában tárgyalt ügyek révén gyakrabban jut a tudomásukra helytelen etikai viselkedés a tolmácsok részéről.

Magyarországon két országos szervezet tömörít fordítókat és tolmácsokat: az 1989-ben alapított Magyar Fordítók és Tolmácsok Egyesülete (MFTE), és a 2016-ban létrejött Szoft, a szabadúszó fordítókat és tolmácsokat tömörítő egyesület. Ezek közül az MFTE rendelkezik etikai kódexszel, amelynek a legfrissebb verziója 2015-ben készült el, és az alábbi témákra tér ki: törvénytisztelet, szakmaiság, önképzés, felelősség, empátia, pártatlanság, titoktartás, tisztesség, verseny és tisztességes piaci magatartás, szolidaritás, hírnév, vitarendezés, etikai bizottság, valamint az etikai elvek frissítése a piaci környezet változása esetén.

Az alábbiakban nagyon röviden egy olyan összehasonlítás következik, amelyben nagyobb országos és nemzetközi etikai kódexek által felsorolt elvek szerepelnek. A legtöbb országos és nemzetközi szervezet kidolgozta a saját etikai kódexét. A jelen elemzés az alábbiakra tér ki:

- *Standards for Healthcare Interpreters, Ethical Principles, Protocols and Guidance on Roles and Intervention*, California Healthcare Interpreting Association’s Standards (CHIA);
- *Code of Professional Conduct*, the US Registry of Interpreters for the Deaf (NAD-RID);
- *Code of Professional Conduct*, Chartered Institute of Linguists (CIOL);
- *Code of Ethics*, Australian Institute of Interpreters and Translators (AUS-IT);
- *Code of Ethics and Professional Responsibilities*, National Association of Judiciary Interpreters and Translators (NAJIT);
- *Code of Professional Ethics*, European Legal Interpreters and Translators Association (EULITA);
- *Code of Professional Ethics*, International Association of Conference Interpreters (AIIC),
- Etikai Kódex, Magyar Fordítók és Tolmácsok Egyesülete (MFTE).

A fenti dokumentumok kiválasztását három fő szempont vezérelte: (1) különböző tolmácsolási területek bemutatása (egészségügyi, jogi, konferencia, jelnyelvtolmacsolás), (2) országos és nemzetközi jellegű etikai kódexek is szerepeljenek az elem-

zésben, valamint (3) olyan dokumentumok kiválasztása, amelyek tolmácsolásetikai referenciává váltak. Az elemzés során a dokumentumokban szereplő kulcsfogalmakra összpontosítottunk, az elemzéshez a kulcsszótechnikát alkalmaztuk. A vizsgált etikai kódexekben pl. a titoktartás (secrecy) vagy az információk bizalmas kezelése (confidentiality) illetve a pártatlanság (impartiality) vagy a semlegeség (neutrality) kifejezések váltakoznak. Az 1. táblázatban az elvek lényegét próbáltuk megragadni, és nem az azokat jelölő kifejezésekre összpontosítottunk. Az is előfordul, hogy egy elv csak indirekt módon szerepel valamelyik kódexben (pl. a munkakörülmények), ilyen esetben is bevettük azokat az elemzésünkbe, amennyiben az adott etikai kódex szellemiségét tükrözik.

1. táblázat  
*A főbb tolmácsolásetikai alapelvek*

		titoktartás	professzionizmus/ integritás/viseelkedés	készségek/ kompetenciák	szakmai továbbképzés	megbízások elutasítása	pártatlanság/semle- gesség/érdekelletét	munkakörülmények	nyelvi, tartalmi pontosság
CHIA	egészségügyi tolmácsolás	√	√	√	√	√	√	×	√
NAD-RID	jelnyelvtolmácsolás	√	√	√	√	√	√	√	√
AUSIT	általános (fordítók is)	√	√	√	√	√	√	√	√
NAJIT	bíróági (fordítók is)	√	√	√	√	√	√	√	√
CIOL	nyelvi szolgáltatás	√	√	√	√	√	√	×	×
EULITA	jogi (fordítók is)	√	√	√	√	√	√	√	√
AIIC	konferenciatolmácsolás	√	√	√	√	√	×	√	×
MFTE	általános (fordítók is)	√	√	√	√	√	√	×	×

Az eddigiek összegzéseként elmondhatjuk, hogy különböző kutatások alapján a leggyakrabban visszatérő tolmácsolási szakmai etikai elvek (1) a titoktartás, (2) professzionizmus (3) készségek, szaktudás, szakértelem, (4) folyamatos továbbképzés, (5) pártatlanság, (6) tartalmi és nyelvi pontosság. A titoktartással kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy az ugyan az egyik legelső és leszigorúbb szakmai etikai elv a tolmácsolásban, egyes etikai kódexek kivételes esetekben mégis

megengedők ennek betartásával kapcsolatban. Ilyen esetek lehetnek az öngyilkosság/emberölés szándéka, gyermekek/idoségek bántalmazása, vagy a házastársi erőszak (CHIA), vagy amennyiben az amerikai szövetségi illetve állami törvények megkövetelik a bántalmazás, öngyilkossággal való fenyegetőzés jelentését (NAD-RID), vagy amikor törvény rendelkezik bizonyos információk felfedéséről (CIOL). A NAJIT szintén megengedi a teljes titoktartási kivételeket a tolmácsok részéről, amennyiben az etikai kódexe előírja, hogy a tolmács tudomására jutott információt engedély nélkül nem lehet kiadni. Ez annyit jelent, hogy a tolmácsnak bizonyos esetekben engedélyezhetik a teljes titoktartás megszegését.

A professzionalizmussal és viselkedéssel kapcsolatban elmondható, hogy ezekre részletesebben a bírósági vagy egészségügyi tolmácsolási etikai kódexek térnek ki, amelyekben szerepelnek sztenderdizált eljárási illetve viselkedési protokollok. A készség, tudás és szakértelem nagy hangsúlyt kap általában, és konkrétan abban a kontextusban, hogy etikailag elvárható, hogy a tolmács csak olyan megbízásokat fogadjon el, amelyek magas színvonalú elvégzéséhez rendelkezik a megfelelő készségekkel és tudással (nyelvi, háttértudás, valamint kisebb-nagyobb mértékben kulturális). A formális képzettség, képesítés követelménye ehhez közvetlenül kapcsolódik (lásd pl. CHIA, NAD-RID, AUSIT, EULITA, AIIC), mint a tolmácsolási megbízások elvállalásának feltétele és a hivatásos tolmácsolás minőségének garanciája. Érdekes megjegyezni, hogy az AUSIT pl. a képesítés követelményénél megfogalmazza azt a kitétel, hogy bizonyos ritkábban beszélt nyelvek esetében nincs formális képzésre lehetőség. Ez Magyarországon is így van olyan nyelvek esetében, amelyek ritkábban szerepelnek a magyarral egy nyelvkombinációban. Ilyenkor az ELTK BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke által szervezett képesítő vizsgán szerezhető meg a tolmácsképesítés. Az AUSIT szerint a szakmai továbbképzés az ilyen esetekben is elengedhetetlen. A megfelelő munkakörülmények (hang- és képminőség, felkészülési lehetőség, konsekutív tolmácsolás esetén a jegyzeteléshez szükséges körülmények, stb.) is azon etikai elvek között szerepelnek, amelyeket a tolmácsoknak be kell tartaniuk, amennyiben ezek nagymértékben befolyásolják a tolmácsolás minőségét.

Érdekes megjegyezni, hogy az AIIC etikai kódexe nem említ két, már-már egyetemesnek számító tolmásetikai alapelvet. Ezek a pártatlanság és a nyelvi, tartalmi pontosság. A pártatlanság elvének hiánya talán azzal magyarázható, hogy az AIIC etikai kódexe konferenciatolmácsok számára készült, akiknek a munkakörülményei markánsan elkülönülnek a többi tolmácsolási helyzetben jellemző körülményektől. A konferenciahelyzetben való tolmácsolásra az AIIC sztenderdjeinek megfelelően tolmácskabinban kerül sor, ami azt jelenti, hogy a tolmácsok és az esemény résztvevői között kevesebb lehetőség van a közvetlen érintkezésre. A felhasználókkal való kevesebb interakció azt is jelentheti, hogy a tolmácsok ritkábban találják magukat szembe ilyen jellegű dilemmával. Az pedig, hogy az AIIC etikai kódexe nem tér ki a nyelvi és tartalmi pontosságra, úgy értelmezhető, hogy az AIIC a pontosságot nem etikai, hanem kognitív kérdésnek tekinti. A jól képzett hivatásos tolmácsoktól elvárható a magas színvonalú teljesítmény, amely

magában foglalja a forrásnyelvi beszéd pontos, teljes és hű átültetését a célnyelvre. Érdemes megjegyezni, hogy pl. a CHIA, a NAJIT és a EULITA szerint a tolmácsolási hibák beismerése és kijavítása a tolmács etikai kötelessége.

A munkakörülmények mint tolmácsolásetikai kérdés az AIIC, tehát a konferenciatolmácsok esetében kapja a legnagyobb hangsúlyt. Az AIIC etikai kódexe részletesen és kimerítően írja le azokat a paramétereket, amelyek pl. az esemény helyszínén a tolmácskabinból való látási viszonyokra, a hangminőségre, a kényelemre, a munkadokumentumok és a beszédek írásos változatának rendelkezésre bocsátására vonatkoznak. Mindezt az AIIC szerint a megbízónak kell biztosítania. Ez annyiban válik tolmácssetikai kérdéssé, hogy a megbízás elvállalása előtt a tolmácsnak a munkakörülményeket figyelembe véve kell eldöntenie, hogy elvállalja-e azt. A munkakörülmények ugyanis egyike azoknak a tényezőknek, amelyek alapvetően meghatározzák a konferenciatolmács teljesítményének minőségét.

#### **4. Az új technológiák által előidézett tolmácsolásetikai kérdések**

Az új információs és kommunikációs technológiák alapjaiban változtatták meg életmódunkat, azt ahogy dolgozunk, és természetesen a tolmácsolási szakmára is nagy hatást gyakoroltak. A tolmácsok már digitális kabinban dolgoznak, ahol mesterséges intelligencia (MI) alapú terminológiamenedzsment eszközök állnak rendelkezésükre. Ezeknek az eszközöknek a használata még nem terjedt el nagymértékben a tolmácsolási piacon, azonban nagy érdeklődés érezhető irántuk (AIIC UK&Ireland 2020, Čeňková 2020). A 2020 tavaszáig kialakult egészségügyi válság miatt a tolmácsolás nagy része is otthoni munkavégzéssé vált, ami az online távtolmácsolási platformok (RSI platform) térnyeréséhez vezetett a tolmácsolási piacon, nem csak a magánszférában, hanem a nagy nemzetközi intézményeknél is. Ezek a változások új szükségleteket és igényeket generáltak, a tolmácsok részéről pedig olyan új tolmácsolási módokat és helyzeteket eredményeztek, amelyek etikai jellegű kérdéseket is felvetnek.

A MI által támogatott, a tolmácsok számára kifejlesztett terminológiamenedzsment eszközök a közelmúltban jelentek meg. A szinkrontolmácsolás közben a terminológiai munka a tolmácsolási esemény alatt is folyamatos, ezért az ilyen rendszereknél arra van szükség, hogy a folyamatok egy része automatizált legyen. Ezek az eszközök neurális hálózatokon alapuló automatikus beszédfelismerést (ASR) használó szoftverek, amelyek a mélytanulás technológiáját alkalmazzák. Ezeket az eszközöket egyfajta „mesterséges kabintársként” (artificial boothmate) lehet felfogni, amelyek a forrásnyelvi beszéd azon lexikai elemeit ajánlják fel a tolmács számára, amelyek problémát jelenthetnek az üzenet kognitív feldolgozása alatt: feliratozzák az előadó szóbeli közlését, vagy kivonatolják a legfontosabb szakkifejezéseket, a tulajdonneveket, a mértékegységeket és a számokat.

Ezekkel az eszközökkel kapcsolatban az információk bizalmas kezelése ad okot etikai jellegű aggodalomra. Az egyik legelterjedtebb ilyen eszköz, az InterpretBank, például a következő elven működik. Az akusztikai jelet a tolmács meg-

kapja a fejhallgatóján keresztül, amely ezt követően eljut annak a számítógépnek a hangkártyájára, amelyre a tolmács feltelepítette a szoftvert és amelyet a tolmácsolás során használ. Ezt követően a jel eljut az InterpretBank API-jára (Application Programming Interface), amely a németországi Drezdában található szerveren működik (Defranq és Fantinuoli 2020). Az adatbiztonság és adatbiztonság szempontjából az adatátvitel megbízhatósága, valamint a tolmácsolási eseményen elhangzottak bizalmas kezelése okozhat etikai jellegű problémát. Mivel igen fiatal és még nem elterjedt technológiáról van szó, érdemes tisztázni, hogy az előadókat milyen módon és mikor kell tájékoztatni arról, hogy az általuk elhangzott beszéd kikerül abból a körből és környezetből, ahová szánták. Azt is érdemes átgondolni, hogy vajon kell-e ahhoz a beleegyezésüket kérni, hogy a beszédüket távoli szervereken dolgozzák fel. Enélkül ugyanis a tolmácsok szándékuktól eltérően óhatatlanul is megszegik a titoktartási és a tudomásukra jutott információk bizalmas kezelésére vonatkozó etikai követelményt. Ezzel egy időben az előadók jogait, különös tekintettel a szerzői jogokra, is megszeghetik.

Az adatbiztonság és titoktartás kérdését az online távtolmácsolási platformok használatakor is figyelembe kell venni tolmácsolási módtól (konszekutív vagy szinkron) függetlenül, beszélt és jelnyelvi tolmácsolás esetén is. Az online tolmácsolási platformok lehetővé teszik, hogy egy eseményre a résztvevők és a tolmácsok a világ bármely részéről bejelentkezzenek, akár úgy is, hogy mindenki más-más helyszínen tartózkodik. Az ilyen platformok használata a 2020 tavaszán kialakult egészségügyi világválság és az otthonról való munkavégzés során hirtelen megugrott. Jóllehet a technológia már rendelkezésre állt egy ideje, használatuk a válság következtében nyert valódi létjogosultságot, amikor a helyszíni eseményeket eltörlték és ezeken a platformokon tartották meg.

Természetesen a jövőt nehéz előre látni, azonban valószínűsíthető, hogy a covid-19 világjárvány hosszú távú hatása a tolmácsolási piacra az lesz, hogy az online távtolmácsolás velünk marad a válság elmúltával is, akár úgy, hogy a tolmácsok otthonról, akár úgy, hogy egy tolmácsolási központból dolgoznak majd. Az online tolmácsolás volumene valószínű csökkenni fog a járvány végeztével, hiszen feltehetőleg a személyes megbeszélések aránya növekedni fog az összes tolmácsolt eseményen belül. Mindazonáltal az online tolmácsolási platformok a válságból megerősödtek, hiszen a nemzetközi és többnyelvű megbeszélések, konferenciák, találkozók ezeknek az eszközöknek köszönhetően folytatódhattak a világválság alatt.

Az új információkommunikációs eszközök, a mesterséges intelligencián alapuló tolmácsolási terminológiakezelő eszközök igen hasznosnak bizonyulhatnak a tolmácsolási piacon, mind az ügyfelek, mind a tolmácsok számára. Ahhoz nem fér kétség, hogy a tolmács szakmának lépést kell tartania a technológiai fejlődéssel. Mindazonáltal nem szabad megfeledkeznünk az új eszközök által felvetett etikai kérdésekről sem, hiszen a tolmácsokat és ügyfeleiket megilleti az alapvető adatvédelmi biztonság. Annál is inkább, mivel a diszkréció és a titoktartás a tolmács szakma egyik legalapvetőbb etikai követelménye.

## 5. Konklúzió

A tolmácsolási szakma fordulóponthoz érkezett. Az új technológiák, a mesterséges intelligenciát használó nyelvtechnológiai eszközök megjelenése a tolmácsolási piacon új tolmácsolási helyzeteket és munkakörülményeket eredményezett. Ennek hatását a tolmácsolási piac összes szereplője érzi már, a tolmácsok, a magánpiaci közvetítők, a konferenciatechnikusok, a rendezvényszervezők, a tolmácsolási szolgáltatásokat működtető közintézmények, a szakmai szervezetek, valamint a tolmácsképző szakma egyaránt.

A technológiai fejlődés pozitív hatásai közé tartozik, hogy támogathatja a tolmács munkáját, amennyiben pl. a terminológiamedndsment eszközök csökkentik a tolmácsolás során fellépő kognitív terhelést, az online tolmácsolási platformok pedig lehetővé teszik a nehezen megközelíthető helyeken vagy ritkább nyelvkombinációban elérhető tolmácsolást. Azonban nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy mindennek szakmai etikai vonzatai is vannak, a tolmácsolás módjától és fajtájától függetlenül. A legszembetűnőbb ezek közül titoktartást, az információk bizalmas kezelését, az adatbiztonságot érintik, amelyek a tolmácsolás során a tolmács-ügyfél kapcsolat alapját képező bizalmi viszonyra lehetnek kihatással.

Egy másik szempont a tolmácsolás minősége, amelyet a munkakörülmények igen nagy mértékben befolyásolnak. Az online platformok lehetővé teszik az otthonról való munkavégzést, amikor is a tolmács partner és technikus nélkül a számítógépe képernyője előtt végzi a munkáját, s a tolmácsolt kommunikációs folyamat résztvevőivel igen korlátozott a kapcsolata. Sérül a multimodális (auditív és vizuális) információfeldolgozás, ami a tolmácsolási szakmában minőségi okokból igen nagy jelentőségű. A magas minőségű munkavégzésre való törekvés pedig hangsúlyosan szerepel az alapvető tolmácsolásetikai elvek között.

Az otthonról való munkavégzéssel kapcsolatban egy másik etikai aggodalom is felmerül, nevezetesen a felelősség kérdése a technikai hibák és fennakadások, valamint az információvesztés, az adatok nem biztonságos kezelése esetén: vajon a tolmácsot, az informatikusokat, a megbízót, vagy a rendezvényszervezőt lehet ilyen esetekben felelősségre vonni? Úgy tűnik, elérkezett az idő, hogy ezeket az alapvető etikai kérdéseket a szakmai szervezetek keretein belül a szakma is megtárgyalja, és ezek a szakmai etikai kódexekben is helyet kapjanak. Ezenfelül elengedhetetlennek tűnik, hogy az új tolmácsolási eszközök fejlesztői már a fejlesztés folyamata során figyelembe vegyék ezeket. Mint ahogy az is, hogy a technológiai fejlődés által támasztott új etikai kihívások iránti érzékenyítés a tolmácsképző programokba is belekerüljön.

## Irodalom

- AIIC UK & Ireland (2020. december 11.). *With a Little Help From My Friends | AI for Interpreter Support and Training Artificial Intelligence and the Interpreter webinar series - Part 3*.
- Angelelli, C. 2003. The Interpersonal Role of the Interpreter in Cross-Cultural Communication. A Survey of Conference, Court, and Medical Interpreters in the US, Canada and Mexico. In: Brunette, L., Bastin, G., Hemlin, I., Clarke, H. (eds) *The Critical Link 3*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 15–26.
- Bancroft, M. 2005. *The Interpreter's World Tour: An Environmental Scan of Standards of Practice for Interpreters*. Washington.
- Bischoff, A., Kurth, E., Henley, A. 2012. Staying in the middle: A qualitative survey of health care interpreters' perception of their work. *Interpreting* Vol.14. No.1. 1–22.
- Bot, H. 2003. The Myth of the Uninvolved Interpreter Interpreting in Mental Health and the Development of Three-Person Psychology. In: Brunette, L., Bastin, G., Hemlin, I., Clarke, H. (eds) *The Critical Link 3*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 27–36.
- Čeňková, I. (2020. december 9–11). *Intelligence artificielle : un concept qui soulève beaucoup de questions parmi les étudiants et les interprètes*. Elhangzott: CIUTI Conference 2020. ISIT, Párizs, Franciaország.
- Defranq, B., Fantinuoli, C. 2020. Automatic speech recognition in the booth. Assessment of system performance, interpreters' performances and interactions in the context of numbers. *Target* Vol. 33. No. 1 73–102.
- Diriker, E. 2004. *De-/Re-contextualizing Conference Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Edwards, A. B. 1995. *The Practice of Court Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Fowler, Y., Ng, E., Coulthard, M. 2013. Legal interpreting. In: Millán, C., Bartrina, F. (eds) *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London and New York: Routledge. 402–414.
- Gentile, A., Ozolins, U., Vasilakakos, M. 1996. *Liaison Interpreting. A Handbook*. Melbourne: Melbourne University Press.
- Grbič, N. 2015. Profession. In: Pöchhacker, F. (eds) *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London and New York: Routledge. 321–326.
- Hale, S. B. 2004. *The Discourse of Court Interpreting: Discourse practice of the Law, the Witness and the Interpreter*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Horváth I. 2013. *Bírósági tolmácsolás*. Budapest: ELTE Eötvös University Press.
- Horváth I. 2015. *Bevezetés a tolmácsolás pszichológiájába*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Horváth I., Tryuk, M. 2021. Ethics and Codes of ethics in Conference Interpreting. In: Tiselius, E., Alb-Mikasa, M. (eds) *Routledge Handbook of Conference Interpreting*. London and New York: Routledge. (előkészületben)
- Lee, J. 2009. Conflicting views on court interpreting examined through surveys of legal professionals and court interpreters. *Interpreting* Vol. 11. No. 1. 35–56.

- Kalina, S. 2015. Ethical challenges in different interpreting settings, *MonTI*, Special Issue Vol. 2. 63–86.
- Katan, D., Straniero-Sergio, F. 2001. Look Who's Talking. The Ethics of Entertainment and Talkshow Interpreting. *The Translator* Vol.7. No. 2. 213–237.
- Kermit, P. 2007. Aristotelian ethics and modern professional interpreting. In: Wadensjö, C., Dimitrova, B. E., Nilsson, A.-L. (eds) *The Critical Link* Vol. 4. 241–249.
- Mikkelsen, H. 2000. *Introduction to Court Interpreting*. Manchester, UK, Northampton MA: St. Jerome Publishing.
- Mikkelsen, H. 2013. Community interpreting. In: Millán, C., Bartrina, F. (eds) *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London and New York: Routledge. 389–401.
- Monacelli, C. 2009. *Self-preservation in Simultaneous Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Monacelli, C., Punzo, R. 2001. Ethics in the Fuzzy Domain of Interpreting. *The Translator* Vol. 7. No. 2. 265–282.
- Phelan, M., Rudvin, M., Skaden, H., Kermit, P. S. 2020. *Ethics in Public Service Interpreting*, London & New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Pöchhacker, F., Shlesinger, M. (eds) 2002. *The Interpreting Studies Reader*. London and New York: Routledge.
- Roy, C. 2002 [1993] The Problem with definitions, descriptions, and the role metaphors of interpreters. In: Pöchhacker, F., Shlesinger, M. (eds) *The Interpreting Studies Reader*. London and New York: Routledge. 344–354.
- Setton, R., Prunč, E. 2016. Ethics. In: Pöchhacker, F. (eds) *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London and New York: Routledge. 144–148.
- Schweda Nicholson, N. 1994. Professional Ethics for Court and Community Interpreters. In: Hammond, D. L. (eds) *Professional Issues for Translators and Interpreters*. American Translators Association Scholarly Monograph Series. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 79–97.
- Snyder, N. 1994. The Paradox of Professionalism. In: Hammond, D. L. (eds) *Professional Issues for Translators and Interpreters*. American Translators Association Scholarly Monograph Series. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 13–21.
- Tate, G., Turner, G. H. 2002. The Code and the Culture. Sign language interpreting – in search of the new breed's ethics. In: Pöchhacker, F., Shlesinger, M. (eds) *The Interpreting Studies Reader*. London and New York: Routledge. 374–383.
- Van Wyke, B. 2013. Translation and ethics. In: Millán, C., Bartrina, F. (eds) *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London and New York: Routledge. 548–560.
- Wadensjö, C. 1998. *Interpreting as Interaction*. London and New York: Longman.

## Internetes hivatkozások

Code of Ethics of Australian Institute of Interpreters and Translators (AUSIT), <https://ausit.org/code-of-ethics/>, utolsó megtekintés: 2021. 04. 08. Code of Ethics and Professional Responsibilities of National Association of Judiciary Interpreters and Translators (NAJIT), <https://najit.org/wp-content/uploads/2016/09/NAJITCodeofEthicsFINAL.pdf>, utolsó megtekintés: 2021. 02. 19.

- Code of Professional Conduct of the Chartered Institute of Linguists (CIOL), [https://www.ciol.org.uk/sites/default/files/Code\\_5.pdf](https://www.ciol.org.uk/sites/default/files/Code_5.pdf), utolsó megtekintés: 2021. 02. 19.
- Code of Professional Conduct of the US Registry of Interpreters for the Deaf (NAD-RID), [https://drive.google.com/file/d/0B-\\_HBAap35D1R1MwYk9hTUupc3M/view](https://drive.google.com/file/d/0B-_HBAap35D1R1MwYk9hTUupc3M/view), utolsó megtekintés: 2021. 02. 19.
- Code of Professional Ethics of the European Legal Interpreters and Translators Association (EULITA), <https://www.eulita.eu/en/code-ethics/>, utolsó megtekintés: 2021. 04. 08.
- Code of Professional Ethics of the International Association of Conference Interpreters (AIIC), <https://aiic.org/document/6299>, utolsó megtekintés: 2021. 04. 08.
- Standards for Healthcare Interpreters, Ethical Principals, Protocols and Guidance on Roles and Intervention of the California Healthcare Interpreting Association's Standards (CHIA), [http://www.chiaonline.org/Resources/Documents/CHIA%20Standards/standards\\_chia.pdf](http://www.chiaonline.org/Resources/Documents/CHIA%20Standards/standards_chia.pdf), utolsó megtekintés: 2021. 02. 19.
- Etikai Kódex, Magyar Fordítók és Tolmácsok Egyesülete, <https://mfte.hu/hu/mfte/etikai-kodex>, utolsó megtekintés: 2021. 02. 19.

## Láthatatlan fordítás?

# A tudományos szakfordítás empirikus kutatásának eredményeiről funkcionális megközelítésben

*Károly Krisztina*

*E-mail: karoly.krisztina@btk.elte.hu*

**Kivonat:** A globalizációnak és korunk gyors technikai fejlődésének köszönhetően a tudományos világban a szakfordítói tevékenység ma minden eddiginél nagyobb méreteket ölt és komoly kihívásokkal küzd. A fordított tudományos szövegeknek ugyanis az eredetileg a célnyelven (többnyire angolul) született szövegekkel kell egyenértékűeknek lenniük ahhoz, hogy a bennük közölt ismeretanyag és tudás hiteles és versenyképes legyen. Elméleti és empirikus kutatások százai foglalkoznak a tudomány fordításának koncepcionális, diszciplináris, gyakorlati, módszertani, kulturális, stratégiai, vagy éppen politikai kérdéseivel. Arra keresnek választ, hogy melyek azok a tulajdonságok, feltételek, amelyek révén a fordítások ekvivalenssé válhatnak az eredetileg az adott nyelven (anyanyelvűek által) írt szövegekkel. Dolgozatom a tudományos szakfordítás empirikus kutatásának eredményeit tekinti át azzal a szándékkal, hogy azonosítsa ennek a speciális fordítói tevékenységnek (1) a sajátos kihívásait, (2) az ezek leküzdéséhez szükséges kompetenciákat, valamint (3) azokat a szövegalkotási normákat és minőségi kritériumokat, amelyek révén az anyanyelvűek által írt szövegekkel funkcionálisan egyenértékű célnyelvi szöveg keletkezhet, vagyis „láthatatlanná” válhat a fordítás. A kutatási eredményeket a szakfordítást leginkább befolyásoló tényezők figyelembevételével a különféle nyelvek, műfajok és tudományterületek vonatkozásában mutatom be.

**Kulcsszavak:** tudományos szakfordítás, egyenértékűség, diszciplína, nyelv-pár, műfaj, funkcionális megközelítés

## 1. Bevezetés

A tudományos élet szereplői az emberiség története során mindent elkövettek annak érdekében, hogy új ismeretek birtokába jussanak és megszerzett tudásukat minél szélesebb körben megosszák. Ehhez mindig is egy olyan közös nyelvre volt szükségük, amelyet mindannyian megértettek, még akkor is, ha térben és időben

távol éltek egymástól. Ez a választott nyelv az idők során többször változott (korábban például a görög, az arab vagy a latin volt, ma az angol), de mindig jelentős szerepet töltött be a tudomány, a tudományos gondolkodás, s következésképp a tudományos diskurzus és kommunikáció alakulásában (erről bővebben ld.: Károly 2019, Montgomery 2000). A mindenkori tudományos *lingua franca*-n történő sikeres kommunikáció ezáltal a tudományos életben való eredményesség, versenyképesség, az ismertség és egyben az elismertség feltételévé is vált. Akinek ez a választott nyelv nem az anyanyelve volt, arra kényszerült, hogy fordítson vagy fordíttasson, annak érdekében, hogy más kultúrákban élő társaival megértesse magát.

Korunk rendkívül gyors technikai fejlődésének és a globalizációnak köszönhetően ez a (tudományos) fordítási tevékenység ma minden eddiginél nagyobb méreteket ölt, elsősorban az angolra és az angolról történő fordítás terén. Az így létrejövő (fordított) szövegeknek minden szempontból az eredetileg angol nyelven született szövegekkel kell egyenértékűeknek lenniük ahhoz, hogy a bennük közölt ismeretanyag és tudás hiteles és versenyképes legyen: a rangos nemzetközi fórumokon (szakfolyóiratokban, konferenciákon stb.) csak tartalmilag, formailag és nyelvileg magas színvonalú, az angol tudományos szövegnormáknak minden tekintetben megfelelő írások vagy előadások kapnak helyet. Tovább fokozza az angol nyelven történő sikeres nemzetközi kommunikáció jelentőségét az a tény is, hogy a szakmai/tudományos megmérettetés bármely területén (legyen szó kutatási pályázatról, munkahelyi előléptetésről vagy bármi másról) az elismert nemzetközi szakfolyóiratban vagy kiadónál megjelent művek száma a világon szinte mindenhol az egyik legfontosabb mutató. Nem véletlenül írja Day és Gastel a tudományos publikálás mikéntjéről írt könyvében azt, hogy ma „a jó tudományos írás nem élet-halál kérdése, hanem sokkal komolyabb dolog annál”. (2006/2016: ix)<sup>1</sup>

Nem meglepő ezért, hogy a tudományos szakfordítás kutatása iránti igény is jelentősen megnövekedett az elmúlt évtizedekben. Elméleti és empirikus munkák százai foglalkoznak a tudomány fordításának koncepcionális, diszciplináris, gyakorlati, módszertani, kulturális, stratégiai, vagy éppen politikai kérdéseivel. A vizsgálatok mindenekelőtt arra a kérdésre keresnek választ, hogy melyek azok a tulajdonságok, feltételek, amelyek révén a fordítások „egyenértékűvé” válhatnak, vagyis azonos funkciót tölthetnek be az eredetileg az adott nyelven (anyanyelvűek által) írt szövegekkel: melyek azok a tényezők, amelyekről úgyszólván „láthatatlan” a fordítás?

Dolgozatom a tudományos szakfordítás empirikus kutatásának eredményeit tekinti át azzal a szándékkal, hogy azonosítsa ennek a speciális fordítói tevékenységnek (1) a sajátos kihívásait, (2) az ezek leküzdéséhez szükséges kompetenciákat, valamint (3) azokat a szövegalkotási normákat és minőségi kritériumokat, amelyek révén az anyanyelvűek által írt szövegekkel funkcionálisan egyenértékű célnyelvi szöveg keletkezhet, vagyis láthatatlanná válhat a fordítás. A kutatási eredményeket a szakfordítást leginkább befolyásoló tényezők figyelembevételével elsőként a különféle nyelvpárok vonatkozásában, majd műfajok szerint (pl. szakfolyóirat-cikk, monográfia, tankönyv, absztrakt), végül diszciplináris bontásban tudományterüle-

tenként – az orvostudományt, a gazdaságtudományt, a történelemtudományt, az irodalom- és kultúratudományt stb. külön-külön érintve – tárgyalom. Az áttekintés tehát céljából fakadóan szükségszerűen szelektív, és nem vállalkozik a témában született összes kutatási eredmény bemutatására.<sup>2</sup>

Mielőtt rátérek az eredmények áttekintésére, fontos tisztázni mit értek „funkcionálisan egyenértékű” fordításon. Funkcionális megközelítésben a fordítás során a célnyelvi szövegalkotásra kerül a hangsúly és arra, hogy a keletkező szöveg megfeleljen a befogadók elvárásainak és a célnyelvi kultúra egyes szövegfajtákkal szemben támasztott követelményeinek (erről ld. még Neubert és Shreve 1992: 7, Vincze 2004: 29). Ehhez szorosan kapcsolódik a fordítás kommunikatív és pragmatikai szempontú megközelítése is (ld. Reiss és Vermeer 1984), melyben kiemelt szerephez jutnak a kommunikáció kultúra- és helyzet-specifikus vonatkozásai: a fordító feladatának, felelősségének tekintik azt, hogy olyan célnyelvi szöveget hozzon létre, amely képes betölteni kommunikációs célját. A fordításoknak tehát autonóm, önálló szöveggént kell működniük, és nem mutathatják jelét annak, hogy fordítás nyomán keletkeztek (Williams 2005: 124). De Beaugrande (1997: 370) felfogásában a fordítás funkcionális, kognitív és társadalmi diskurzuscselekedet. Következésképp, az eredeti/anyanyelvi szövegalkotáshoz hasonlóan „kommunikatív eseménynek” minősül (de Beaugrande 1997, Nord 1997: 2). Akkor képes tehát elérni a célját, ha az – Jakobsen (1993: 157) terminusaival élve – „funkcionális” és „természetes” szöveg, vagyis olyan, mint az eredeti szövegek. Egy fordítás ily módon akkor tekinthető funkcionálisan egyenértékűnek, ha az olyan, mint a célnyelven születő eredeti (anyanyelvi beszélők által írt) szövegek. A következőkben ezt a minőséget járom körül a vizsgált nyelvek, műfajok és tudományterületek perspektívájából.

## 2. A nyelvpárokra irányuló vizsgálatok eredményei

### 2.1. A leginkább vizsgált nyelvek

Ma a tudományos kommunikációban szerepet játszó műfajok (a szakfolyóirat-cikkek, konferencia előadások, monográfiák stb.), a nemzetközi együttműködési hálózatok és kutatási projektek, valamint a külföldi diákok számára hirdetett oktatási programok (s az ezek keretében születő műfajok: kutatási tervek/jelentések, tankönyvek, dolgozatok stb.) *lingua franca*-ja az angol. Nem meglepő tehát, hogy a kutatások zöme az angolra, illetve az angoloról valamilyen más nyelvre történő fordítást vizsgálja (pl. spanyol, portugál, braziliai portugál, francia, kínai, japán, arab, perzsa, török, dán, holland, német, finn, magyar, lengyel, orosz, szlovén). Az angol és a spanyol nyelvpár vonatkozásában áll rendelkezésre a legtöbb kutatási eredmény, de születtek elemzések arab→spanyol, francia→arab, német→spanyol, orosz→finn és angol→magyar irányban is. A különféle nyelvpárokra irányuló vizsgálatokról az 1. táblázat nyújt összefoglaló áttekintést. Az alábbiakban azokat a munkákat tekintem át, amelyek egy nyelvpáron belül többféle műfajt is felölelnek.

1. táblázat  
*A különféle nyelvpárokra irányuló empirikus vizsgálatok*

Nyelvek, nyelvpárok (szövegfajták)	Szerző(k)
angol, francia, német, spanyol, orosz (műszaki, tudományos szöveg)	Aixelá (2004)
angol–brazíliai portugál (konferencia-felhívás)	Tack Erten (2012)
angol–kínai (természettudományos tankönyv)	Xiangtao (2007)
angol–dán (orvostudományi cikk)	Pilegaard (1997)
angol–dán (filozófiai szöveg)	Vandepitte, Vandenbussche és Algoet (2011)
angol–francia (tudományos írás, dokumentumfilm) (filozófiai szöveg)	Hoorickx-Raucq (2005) Joken és Roorick (2011)
angol–japán (mérnöki tudományos cikk)	Meade (2011)
angol–perzsa (nőtudományos szöveg)	Farahzad (2003)
angol–lengyel (orvosi zárójelentés)	Pietrzak (2015)
angol–magyar (filozófiai szöveg) (fordítástudományi szöveg) (irodalmi és tudományos szakfordítás) (betegtájékoztató)	Albert (2000, 2001) Götz (2015) Heltai (2008) Mány (2019)
arab–spanyol (tudományos szöveg)	Gil-Bardaji (2009)
arab fordítás (orvostudományi cikk)	Sharkas (2011)
finn–angol (gazdasági szakszöveg) (ösztöndíjpályázat)	Mauranen (1993) Tirkkonen-Condit (2001)
francia–arab (társadalomtudományi szöveg)	Jacquemond (2015)
francia–angol (tudományos szakfordító képzés)	Bowker (2016)
galíciai–angol (környezettudományi cikk)	Fernández-Silva és Kerremans (2011)
német–angol (tudományos szakszöveg)	Watt (1993)
német–spanyol (tudományos szerződés)	Sánchez (2011)
orosz–finn (politikatörténeti szöveg)	Kemppanen (2004)
szlovén–angol (tudományos szakcikk)	Pisanski Peterlin (2005, 2008a, 2008b, 2014)
török–angol (történelemkönyv)	Aksoy (2001)

Az angolról arabra történő fordítás területén monográfiák (Jawad 2014), tudományos könyvek és szövegek (Nasser 2014, Al-Hassnawi 2007), valamint szakfolyóirat-cikkek (Hamdan és Natour 2014) vizsgálatára került sor. Szintén jelentős mennyiségű kutatási eredmény áll rendelkezésre az angol–német fordításról: Gerzymisch-Arbogast (1993) közgazdasági tankönyvek, Stolze (2003) gazdasági szövegek fordítását elemezte, Krüger (2016) pedig kutatási jelentéseket és folyóirat-cikkeket vizsgált. Bennett a portugálról angolra fordítás sajátosságait írta le az irodalom- és kultúratudomány területén (2006), és általánosabban a tudományos szakfordításban (2008, 2012), valamint a műszaki szakfordításban (2011).

Ahogy a korábbiakban is említettem, a legszélesebb körű kutatási tevékenység az angol–spanyol fordításokat jellemzi. Figyelemre méltó eredmények születtek a közgazdasági témájú kézikönyvekről (Fuertes-Olivera és Pizarro-Sánchez 2002), a különféle orvostudományi szakszövegek fordításáról (pl. García Hidalgo és Dunham 1981, Muñoz-Miquel 2018, Jimenez-Crespo 2018, López-Arroyo és Méndez-Cendón 2007, Mendiluce-Cabrera és Bermúdez-Bausela 2006, Méndez-Cendón 2009, Williams 2004, 2005, 2007), a tudományos regiszter és műfajok célnyelvi megfeleltetésének kérdéseiről (López-Arroyo és Roberts 2017), valamint a mérnöki tudományok területén születő fordítások sajátosságairól (López-Rodríguez és Tercedor-Sánchez 2008).

A magyar nyelvre történő fordítással is többen foglalkoznak (pl. Albert 2000, 2001, Götz 2015, Heltai 2008, Mány 2019). Albert Sándor (2000, 2001) a filozófiai szövegek célnyelvi átültetésének kérdéseit tárgyalja Martin Heidegger *Lét és idő* című, sokak által egyébként fordíthatatlannak tartott művének magyar, francia, angol, olasz és spanyol fordításai alapján. Götz Andrea (angol→magyar) tudományos absztraktokat vizsgál műfaji szempontból, Heltai Pál (2008) pedig az irodalmi és a tudományos (angol→magyar) szakfordítás különbségeit és hasonlóságait tárja fel a lexikai átváltási művelet szempontjából. Mány Dániel (2019) az orvostudományi terminusokhoz köthető eufemizmusok angolról magyarra fordítását elemzi betegtájékoztatókban. Munkáját az motiválja, hogy az eufemizmusok nyelvenként és kultúránként jelentős eltéréseket mutatnak. Ezért a fordítónak szem előtt kell tartania a szakmai szempontokat éppúgy, mint a (laikus) célnyelvi olvasó feldolgozási nehézségeit, pszichológiai teherbírását és a célnyelvi normákat.

## 2.2. A nyelvek közötti különbségek okozta kihívások

A kutatási eredmények arra engednek következtetni, hogy a funkcionális ekvivalencia megteremtése során a fordítók számára a legnagyobb kihívást a nyelvek rendszerbeli (Bennett 2011: 202), retorikai szerkezeti, műfaji és regiszterbeli eltéréseiből (Olohan és Salama-Carr 2011: 181–187), valamint a nyelvi interferenciából fakadó problémák kezelése okozza. Ilyen nehézségeket jelenthet például azon jelenségek sora, amelyeket Bennett (2011: 205) a hagyományos portugál diskurzusokban talált: a túlságosan hosszú mondatok (a korpuszában szereplő egyik orvosi szakszövegben az egyik mondat 322 szóból állt), a rendkívüli szintaktikai

komplexitás, az ige nélküli mondatok, a klasszikus/humanista retorikai hagyományokban gyökerező trópusok és szóképek célnyelvi megfeleltetése. A portugálról angolra fordítás esetében ezek olyan fordítói stratégiák alkalmazását indukálják, mint például a szintaktikai egyszerűsítés, a verbalizáció, valamint a stílári egyszerűsítés.

A fordítói tapasztalat és a fordítástudományi kutatások rávilágítanak még egy, szintén a nyelvek egyedi sajátosságaihoz köthető és a fordítási tevékenységet meghatározó tényezőre: a nyelvezet szakszerűségi és absztrakciós fokára. A kutatások és a gyakorló fordítók is egybehangzóan úgy vélik, hogy a különféle tudományterületeken és nyelveken/kultúrákban születő művek nyelvezetének tudományos szakszerűségi szintje (absztrakciós képessége) nem egyenszilárdságú, hanem eltéréseket mutat. Albert Sándor (2000) munkájában olvashatunk például arról, hogy a filozófiai szövegek megértése (s következésképp a fordítása is) egyedülálló kihívásokat jelent az egyéb tudományterületekéhez képest. Ő írja le azt is, hogy „a magyar filozófiai nyelvezet az absztrakciónak sokkal alacsonyabb fokán áll, mint a francia” (2000: 6). Baumgarten, House és Probst (2004: 104–105) pedig az angol és a német elemzése során állapította meg, hogy a német szövegek általában jóval tudományosabbak, precízebbek, szakszerűbbek a megfogalmazásaikban, mint angol–amerikai megfelelőik. A különféle műfajokra és diszciplínákra jellemző konkrét fordítási problémákat és ezek megoldási lehetőségeit a következő két fejezet tárgyalja.

### 3. A különféle tudományos műfajok fordítására irányuló kutatások

A tudományos műfajok (az orvosi zárójelentés, kézikönyv, szakfolyóirat-cikk, absztrakt, konferencia-felhívás, tankönyv, szakkönyv/monográfia, esetleírás, ösztöndíjpályázat stb.) a kutatók és a szakemberek közötti kommunikáció eszközei nem csupán a kutatásban és a képzésben (pl. felsőoktatásban), hanem a természet- és a társadalomtudományok elméleti és alkalmazott területein is. A területen végzett kutatások azonban nem mondhatók kiegyensúlyozottnak: egyes műfajokra jelentős kutatói figyelem összpontosul (ilyen pl. a szakfolyóirat-cikk vagy az absztrakt), míg mások iránt kisebb az érdeklődés (pl. konferencia-felhívás, esetleírás). Mindazonáltal a rendelkezésre álló eredmények alapján jól látható, hogy sokaságuk ellenére e műfajok számos hasonlóságot mutatnak, s következésképp hasonló kihívások elé is állítják a fordítót (nyelvpároktól függetlenül).

A különféle tudományos kutatási és oktatási műfajok fordításával foglalkozó munkák összefoglaló áttekintése a 2. táblázatban található. A kutatások zöme a szakfolyóirat-cikk műfajra és az orvostudományi szakterületre összpontosul. Ezért a következőkben elsősorban ezek bemutatására törekszem, és utána térek rá azokra a műfajokra, amelyek a szakcikkhez szorosan kapcsolódnak: az absztrakt, a konferencia-felhívás és a kutatási terv.

2. táblázat  
Műfaj-orientált kutatások

	A fordításkutatásban vizsgált műfajok (és a szerzők)
<b>oktatási műfajok</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– közgazdasági <b>kézikönyv</b> (Fuertes-Olivera és Pizarro-Sánchez 2002)</li> <li>– környezetismeret <b>tankönyv</b> (általános és középiskolások számára) (Xiangtao 2007)</li> <li>– történelem <b>tankönyv</b> (Aksoy 2001, Wright és Wright 1993)</li> <li>– tudományos multimédiás <b>tananyag</b> (Camara és Espasa 2011)</li> <li>– oklevélmelléklet és <b>diploma</b> (Mayoral 2003/2014)</li> </ul>
<b>tudományos kutatási műfajok</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– orvostudományi <b>szakcikk</b> (pl. Mendiluce-Cabrera és Bermúdez-Bausela 2006, Pilegaard 1997, Sharkas 2011, Williams 2004)</li> <li>– orvosbiológiai <b>szakcikk</b> (pl. Williams 2005, 2007)</li> <li>– földtudományi <b>szakcikk</b> (Pisanski Peterlin 2008a, 2008b)</li> <li>– orvostudományi <b>absztrakt</b> (López-Arroyo és Méndez-Cendón 2007)</li> <li>– fordítástudományi <b>absztrakt</b> (Götz 2015)</li> <li>– <b>konferencia-felhívás</b> (Tack Erten 2012)</li> </ul> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> <li>– monográfia (Jawad 2014)</li> </ul>
<b>egyéb műfajok</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– orvosi <b>esetjelentés</b> (Méndez-Cendón 2009)</li> <li>– orvosi <b>zárójelentés</b> (Pietrzak 2015)</li> <li>– <b>betegtájékoztató</b> (Mány 2019)</li> <li>– ösztöndíjpályázat (<b>kutatási terv</b>) (Tirkkonen-Condit 2001)</li> </ul>

### 3.1. A tudományos szakfolyóirat-cikk fordítása

Az **orvostudományi** cikkek fordításával kapcsolatos kihívásokról és a jellegzetes fordítási stratégiákról Pilegaard (1997) munkájában olvashatunk részletes áttekintést a spanyol, a francia és a német, valamint a dán, a holland és a kínai nyelv vonatkozásában. Kutatását az a korábbi tanulmányokban már többször leírt probléma motiválta, hogy miközben fordítási nehézségek minden létező szinten megjelennek, a fordítóknak nincs meg az az elméleti és gyakorlati eszköztára, aminek segítségével ezeket meg tudnák oldani. Pilegaard hierarchikus megközelítésben mutatja be az angol–dán fordítás során felmerülő problémákat: a legalacsonyabb szintről, a morfológiai és a szószintű ekvivalencia kérdéseitől indulva veszi végig a különféle szintaktikai, majd szövegszintű (a pragmatikai ekvivalenciához is kapcsolódó) nehézségeket. Elemzése alapján rámutat azokra a stratégiákra, amelyek az orvostudományi szakcikkek fordításában különösen kívánatosak. Ajánlásai a következőkben foglalhatók röviden össze: fordítás során célszerű

- (1) minden nyelvi szinten ekvivalenciára törekedni (lexikai, szintaktikai és szövegszinten);

- (2) elvégezni az adott műfaj és kultúra szöveghagyományai/-normái által indukált lexikai, szintaktikai és pragmatikai módosításokat;
- (3) a fordítónak és a szerzőnek szorosan együttműködni annak érdekében, hogy megtalálják a megfelelő egyensúlyt a (nemzetközi/angol) tudományos szakfolyóirat-cikk műfaji konvenciói, a folyóirat szerkesztői elvárásai és a szerző egyéni stílusa között.

Pilegaard (1997) ajánlásai olyan speciális fordítói stratégiákat foglalnak magukba, amelyeket egy korábbi munkámban „műfajtranszfer stratégiáknak” neveztem el:

A műfaj-transzfer stratégiák olyan – általában tudatos – fordítói döntések eredményeként alkalmazott eljárások, amelyek célja a forrásnyelvi szöveg műfaji identitásának megőrzése a célnyelvi fordításban. A terminus magába foglalja mindazokat a fordítói döntéseket, amelyeket a fordítók az ún. „funkcionális fordítás” (Nord, 1991, 1995; Reiss és Vermeer, 1984) érdekében hoznak, vagyis hogy kommunikatív és funkcionális értelemben ekvivalens célnyelvi szöveget hozzanak létre és a fordítás megfelelően a célnyelvi szituációnak és szándéknak. A terminus ezért tartalmazza a „transzfer” fogalmát. Itt ugyanis – az eredeti szövegalkotással ellentétben – a forrásnyelvi szövegből indul ki a fordító, és arra keres megoldást, hogy miként „vigye át” a forrásnyelvi szöveg műfaji sajátságait a célnyelvi szövegbe. (Károly 2007: 213)

A tudományos szakfolyóirat-cikkek fordítása során e stratégiák hatékony alkalmazása (és az ehhez szükséges fordítói kompetenciák megléte) különleges jelentőségű.

Szintén az orvostudomány területén, Sharkas (2011) egy igen gyakori stratégiát vizsgált: a magyarázó jegyzetek beszúrását (amikor például idegen nyelvű szavakat illesztnek be a célnyelvi megfelelők mellé). Sharkas arabra fordított és eredeti arab orvosi szövegeket vetett össze, hogy feltárja az ilyen betoldások lehetséges okait (tekintettel az arab és az angol nyelv közötti rendszerbeli különbségekre és a mögöttük álló tudásbázis potenciális eltéréseire). Azt találta, hogy míg a forrásnyelvi szakterminusokat magyarázó betoldások a korpuszában mind a fordításokban, mind pedig az eredeti szövegekben fellelhetők voltak, ezek aránya az eredeti szövegekben alacsonyabb volt, mint a fordításokban. Az eltérést az eredeti szövegek megírása mögött rejlő történelmi, oktatási és nyelvi hagyományokra vezette vissza (2011: 369).

Jelentős kutatási tevékenység irányul az orvostudomány különféle területein a spanyol→angol szakfordításra. Érdekes módon a két nyelv találkozásában a legnagyobb kihívást nem a szakterminológia megfeleltetése okozza a fordítók számára, hanem sokkal inkább a retorikai szerkezet átültetése, konkrétan a szövegek szöveg- és érvelési struktúrájának újraalkotása a célnyelven (Mendiluce-Cabrera és Bermúdez-Bausela 2006: 447–448). Megnehezítheti a fordítók dolgát, hogy nem mindig egyértelmű az sem, hogy az angol fordításban a brit vagy az amerikai szöveghagyományokat kell követni (vagy éppen az angolnak valamelyik másik

változatát). Mendiluce-Cabrera és Bermúdez-Bausela (2006) vizsgálatai ezért erre a problémára összpontosulnak. Arra mutatnak rá, hogy a globalizáció terjedésével, különösen az 1950-es évektől kezdődően – és elsősorban nem nyelvi okokból –, a nemzetközi tudományos diskurzusban egy speciális, kompromisszumos angol kezdett kifejlődni az anyanyelvi és nem anyanyelvi beszélők között. Azóta már az anyanyelvi beszélők is elismerik, hogy létezik egy olyan, a nem anyanyelvűek által beszélt ún. „nemzetközi angol”, amelynek már legitim kommunikációs státusza van (2006: 449). Mendiluce-Cabrera és Bermúdez-Bausela (2006: 453) áttekintheti a tanulmányuk megjelenése előtti 25 évben azokat a sokszor egyáltalán nem természetes kísérleteket is, amik a tudományos angol mint *lingua franca* speciális szabályrendszerét meg akarták határozni (ilyen volt pl. az ún. BASIC English, a Nuclear English, vagy a Controlled English). Korunk *lingua franca*-ja tehát nem egyszerűen az angol, hanem a nemzetközi angol (angolul: *International English* – röviden: *IE*)<sup>3</sup>. Mendiluce-Cabrera és Bermúdez-Bausela szerint az orvostudomány kulturálisan igen heterogén nemzetközi szereplői közötti kommunikációhoz kifejlődött még egy ún. „orvosi nemzetközi angol” is, ami már egy olyan nyelvváltozat, ami csupán a nemzetközi orvostudományi szakfolyóiratokban létezik. Arról számolnak be, hogy ehhez hasonló módon, csak éppen spanyolul, gazdasági érdekekből, a szoftverek fordítása nyomán is kialakult egy ún. „semleges spanyol” (angolul: *neutral Spanish*) nyelv, ami pedig csak a spanyol számítógépeken, PC-ken létezik (2006: 453).

Ez azonban nem az egyedüli munka, ami a retorikai/szövegszerkezeti transzfer jelenségével foglalkozik. Williams (2004, 2005) orvostudományi szakkikkek módszerekről (*Methods*) és eredményekről (*Discussion*) szóló fejezetének angolról spanyolra történő fordítását vizsgálta, célnyelvre orientált, összehasonlító elemzéssel. Célja olyan korrekciós stratégiák azonosítása volt, amik segítségével elkerülhető, hogy természetellenes hangzású szöveg keletkezzen. A módszertani fejezetekben (*Methods*) a téma-réma szerkezetet, valamint a személyekre mint klinikai vizsgálati alanyokra utaló lexikai elemeket vizsgálta (Williams 2004). Korpuszában számos statisztikailag is szignifikáns eltérést talált a megjelenő témák tekintetében a spanyol forrásszövegek és angol fordításaik között. A fordításokat nagyfokú információtöbblet, a személyekre utaló témák túlsúlya, az ezekhez kapcsolódó szintaktikai kategóriák eltérő eloszlása, valamint a fő lexikai elemek relatív gyakoriságának eltérései jellemezték. Az eredmények alapján arra a következtetésre jutott, hogy a célnyelvi szövegek feltehetően mondatról mondatra történő fordítás útján keletkeztek, s következésképp a forrásnyelvi szöveg tematikus szerkezete került átültetésre a fordításba. A szövegbeli módosulások szintaktikai szintű, (szöveg)felszíni változtatások voltak, és csupán a közvetlen, lokális szöveggörnyezetre voltak hatással. Globális tematikus stratégiára utaló megoldásokat nem talált, a fordítás pedig – Williams szerint – „természetellenes és elfogadhatatlan” volt (2004: 99). Kontextuális elemzése alapján Williams három olyan tematikus stratégiát azonosított, amelyek lehetővé teszik a forrás- és a célnyelvi szövegek közötti különbségek áthidalását: ezek a posztpozíció, a redundancia és a csökken-

tett információs tartalom (2004: 99–100). Ezek segítségével minden nagyobb eltérés (többlet vagy hiány) korrigálható a fordításban, és természetes, a befogadók számára elfogadható minőségű fordítások készíthetők, amelyek megfelelnek a (spanyol) lexikai, szintaktikai és tematikus szerkezeti normáknak.

Williams 2005-ös tanulmánya **orvosbiológiai** témájú szakfolyóirat-cikkekről szól. A cikkek eredményeket tárgyaló fejezeteiben (*Discussion*) a 'kutatás' ('*research*') és a 'kutató' ('*researcher*') szavak szemantikai mezőjét elemezte (angol–spanyol fordításban). Jelentős stílusbeli eltéréseket talált az angol–amerikai és a spanyol szövegek között (2005: 156–157), amelyekből az angol–amerikai stílust (pl. az angol személytelenebb hangvételét) jellemzően a fordítók átültetik a spanyol fordításba. Williams szerint az ilyen szövegtulajdonságok és a lehetséges korrekciós stratégiák ismerete nemcsak az anyanyelvükre dolgozó fordítók számára hasznos tudás, hanem azoknak a nem anyanyelvi beszélőknek is, akiknek idegen nyelven kell helytállniuk a szakmájukban.

Későbbi, 2007-es tanulmányában, korpuszalapú kontextuális elemzéseire támaszkodva Williams a különböző lexikai elemekkel kapcsolatos fordítási nehézségekben nyújt gyakorlati útmutatást is fordítóknak. Például az 'observar' ('*to observe*'/'megfigyelni') ige esetében azt találta, hogy angol cikkek spanyol fordításaiban ez a szó jóval többször szerepel, mint eredeti spanyol cikkekben. Adataiból arra következtet, hogy az orvosi szaknyelvben az 'observar' szó az angol 'observe' természetes fordítási megfelelője lehet. Más igék vonatkozásában azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy a fordítónak ismernie kell a szóhoz kapcsolódó retorikai, szintaktikai és kollokációs megkötéseket, valamint az egyéb lehetséges lexikai alternatívákat, hogy biztosan a legmegfelelőbbet válassza ki és elkerülje az 'observar' ige túl sokszori (felesleges) ismétlését (2007: 85).

Jelentős mennyiségű adat áll rendelkezésre **földrajzi** tanulmányok szlovén→angol fordítási sajátosságairól is (Pisanski Peterlin 2008a, 2008b). Pisanski Peterlin (2008a) a szöveg tartalmi elemeinek makroszinten történő szerveződéséért felelős (szlovén) metadiskurzus angol nyelvi megfeleltetése (pl. *this paper argues, as mentioned above, to conclude*) során alkalmazott fordítási stratégiákkal foglalkozik. A szlovén földrajzi témájú cikkek angol fordításaiban szereplő metadiskurzus-használatot eredeti angol cikkekével veti össze. Két szinten vizsgálja a fordítói stratégiákat:

- (1) feltárja az általános stratégiát (az eredeti szövegekben és a fordításokban azonosítva az egymásnak megfeleltethető kifejezéseket, a kihagyásokat és a betoldásokat) és
- (2) összeveti az egymással megfeleltethető kifejezéseket és megvizsgálja, milyen változások történnek a fordításban.

Kutatási eredményei azt mutatják, hogy míg a szlovén forrásszöveg nem minden metadiskurzus-jelölőjét fordítják le, számos jelölőt toldanak be az angol fordításokba (pl. a *following* vagy az *as follows* kifejezéseket). Érdekes, hogy az eredeti

angol cikkekből álló korpuszban kétszer annyi metadiskurzus-jelölő van, mint az eredeti szlovénben. A célnyelvi összehasonlító korpuszsal összevetve, az adatai alátámasztják a feltevését, hogy az eredeti angol szövegekben gyakoribb a metadiskurzus, mint a szlovénból angolra fordított cikkekben. Ez összhangban áll Mendiluce-Cabrera és Bermúdez-Bausela (2006), valamint Williams (2004, 2005) korábbiakban bemutatott kutatási eredményeivel, ahol azt láttuk, hogy a fordítók átültetik az angol fordításokba az anyanyelvük retorikai jellemzőit.

A tézismondat is olyan retorikai elem, aminek a használatában jelentősek a nyelvi és kulturális különbségek (Connor 1996, Kaplan 1966). Pisanski Peterlin (2008b) ezért megvizsgálta a használatát és megjelenési formáit földrajzi témájú folyóiratcikkekben (eredeti szlovénekben, ezek angol fordításaiban, valamint eredeti angol cikkekben). Azt találta, hogy eredeti angol cikkekben gyakrabban fordul elő, mint eredeti szlovén tanulmányokban, és hogy a szlovén cikkek angol fordításai inkább az eredeti szlovén cikkekkel mutatnak hasonlóságot (úgy, mint ahogy azt a korábbiakban bemutatott, a retorikai szerkezet egyes elemeit vizsgáló munkák eredményei is mutatták). Megvizsgálta a tézismondatok előfordulási helyét is a három alkorpuszban. A két, eredeti (angol és szlovén) szöveget tartalmazó korpusz ebben is eltért egymástól: az angol fordítások inkább a szlovén eredetikkel mutattak hasonlóságot. Ahogyan az Williams kutatásainál is látható volt, Pisanski Peterlin is beszámol a korpuszában olyan fordítói változtatásokról (a szlovénről angolra fordításban), amik azt a célt szolgálják, hogy jobb, természetesebb célnyelvi szöveg szülessen.

### 3.2. Az absztrakt műfaj fordításának sajátosságai

Az absztrakt fontos szerepet tölt be a szakfolyóirat-cikkek feldolgozásában, ezért nem meglepő, hogy jelentős kutatói figyelem övezi a fordítását több tudományterületen is. López-Arroyo és Méndez-Cendón (2007) funkcionális megközelítésben mutatja be és hasonlítja össze a **diagnosztikai képalkotás** területén angolul és spanyolul írt orvostudományi cikkek absztraktjainak retorikai és frazeológiai szerkezetét. Azt vizsgálják, hogy hogyan kezeli a két nyelv az információtartalmat. Céljuk nagyon gyakorlati természetű: eredményeikkel a fordítók, szakírók és szaknyelvi képzésekben résztvevő hallgatók munkáját szeretnék támogatni, hogy megfelelő módon tudják kezelni az eltérő diskurzushagyományokból fakadó nehézségeket (2007: 503).

Vizsgálatuk az ún. „informatív (vagy tudományos dolgozat) absztrakt” (angolul: *informative (or RP) abstract*) fordítási sajátosságainak feltárására irányul. Az informatív absztrakt egy rövid, pontos, objektív, teljes képet adó és jól követhető összefoglalás, amely a tanulmány tartalmát formailag is követi, hogy az minél könnyebben érthető legyen (López-Arroyo és Méndez-Cendón 2007: 505). Jelleget tekintve eltér az ún. „leíró jellegű absztrakttól” (angolul: *descriptive abstract*), ami a tanulmány megközelítési módját, témáját és az adott kutatási térben elfoglalt helyét mutatja meg (2007: 505). Két folyóiratot hasonlítottak össze: az angol nyelvű

vű *Radiology*-t és a spanyol *Radiología*-t. Lexikai szempontból a *Radiología* absztraktjai jóval változatosabbak, feltehetően a spanyol nyelv természetéből fakadóan. A spanyol szövegekben a lexikai ismétlések száma is alacsonyabb volt, mint az angolokban. Grammatikai szempontból az angol absztraktokban gyakori volt a múlt idejű szenvedő szerkezet használata, míg a spanyol szövegekben inkább nem ragozott igealakokból álló mellékmondatok szerepeltek. A szerzők szerint a *Radiología* folyóirat „távirati stílusa” (2007: 514) a szöveget dinamikusabbá teszi és aktívabban bevonja az olvasót, mint az angol múlt idejű megfogalmazásai. Frazeológiai és retorikai elemzéseik azt mutatják, hogy a spanyol szerzők nem minden esetben feltételeznek a magukéval azonos szakértelmet az olvasói oldalon. Ezzel szemben az angol szerzők a *Radiology*-ben nagyon sok szakterminust, komplex főnévi szerkezeteket használnak, ami arra enged következtetni, hogy olvasóközönségükről azt feltételezik, hogy ugyanolyan szaktudással rendelkeznek, mint ők. A retorikai felépítés tekintetében a *Radiology* absztraktjai szigorúan követik a folyóirat szerkesztési útmutatójában előírt IMRAD szerkezetet (2007: 514; ami az *Introduction-Method-Results-and-Discussion/Bevezető-Módszerek-Eredmények-és-Megvitatás rövidítése*), a *Radiología* szerzői azonban nem ezt teszik. Az sem jellemző rájuk, hogy feltüntetnék az absztrakt egyes részeinek a címét. A spanyol korpuszban López-Arroyo és Méndez-Cendón (2007: 514–515) leíró jellegű absztraktra is talált példát (az esetek 12,7%-ban), annak ellenére, hogy a szerkesztőbizottság kifejezetten informatív absztrakt készítését írta elő a szerzőknek.

Götz Andrea (2015) a **fordítástudomány** területén írt absztraktok műfaji elemzésével foglalkozik. A retorikai mozzanatszerkezetüket (Swales 1990) tárja fel, és azt vizsgálja, hogy (1) hogyan változik a szerkezetük magyar–angol fordításban és (2) milyen eltérések mutathatók ki a fordítás eredményeként keletkezett angol és az (eredetileg) angol nyelven írt absztraktok között. Meglepő módon elemzése nem mutatnak jelentős eltérést sem a magyar szövegek és angol fordításaik között, sem a fordított angol absztraktok és az eredeti angol absztraktok között. Csupán annyi különbség érzékelhető, hogy az *Introduction* (Bevezető) mozzanat hangsúlyosabban jelent meg az eredeti angol absztraktokban, mint akár a magyar, akár a fordított angol változatokban. Götz Andrea ezt azzal magyarázza, hogy ez a mozzanat nagyon fontos szerepet játszik a kutatás pozicionálásában nemzetközi angol nyelvű tudományos fórumokon. A másik eltérést a módszerek és az eredmények közlésének módjában találta: a magyar absztraktok angol fordításaiban ezeknél a részeknél jelentősen megugrott a szószám.

### 3.3. A tudományos konferencia-felhívás műfaj fordításának jellemzői

Tack Erten (2012) azért vizsgálta a konferencia-felhívás műfaját, mert tapasztalatból látta, hogy minél jobban ismeri a fordító a műfaj szövegszintű és kulturális sajátosságait egy adott nyelvpár vonatkozásában, annál nagyobb az esélye arra, hogy meg tudja teremteni a fordítás során a kívánt funkcionális egyenértékűséget.

Versenyképesség szempontjából a konferenciák esetében ez különösen fontos. Ezért egy kisméretű összehasonlító korpuszon azonosította az amerikai angol és a brazil portugál nyelvű konferencia-felhívásokban fellelhető hasonlóságokat és különbségeket. Összességében sok hasonlóságot talált az angol és a portugál nyelvű felhívások között, de több olyan, elsősorban pragmatikai természetű különbséget is, amelyeket portugálról angolra fordítás során célszerű szem előtt tartani. Kutatási eredményei alapján a következő fordítói stratégiák alkalmazását javasolta annak érdekében, hogy a portugál→angol irányban a kívánt funkcionális ekvivalencia létrejöhessen:

- (a) merjenek személyes hangnemben fogalmazni,
- (b) kerüljék, vagy legalábbis csökkentsék az értékítéletet sugalló hangnemet a benyújtási és az elfogadási folyamat leírása során,
- (c) a csoportcímeket a célnyelvi kulturális normáknak megfelelően adják meg és
- (d) csökkentsék a felszólító módú igealakok használatát a szövegben.

### 3.4. Pályázatok fordítása

Tirkkonen-Condit (2001) finn anyanyelvűek egyéni és nemzetközi konzorciumos pályázatait (konkrétan projekt terveit, angolul: *project proposals*) vizsgálta, melyeket az Európai Bizottsághoz nyújtottak be. Azt találta, hogy az angol nyelvű pályázati anyagok sok tekintetben az angol–amerikai retorikai hagyományokat tükrözik, annak ellenére, hogy a finn retorikai normák ezektől jelentősen eltérnek (2001: 261). A finn szövegek ugyanis jóval implicittebbek és személytelenebbek. Általában a háttér-információkkal kezdődnek és az olvasóra bízzák, hogy a szövegből kikövetkeztesse a projekt céljait és a kutatók érdemeit. A szöveg lényege pedig általában a legvégén derül ki. Az öndicséret udvariatlanságnak számít, és a túl sok metaszöveget sem kedvelik, mert abból arra következtetnek, hogy az író alábecsüli az olvasók értelmi képességeit. Ezért fontos, hogy a finn anyanyelvű pályázó vagy fordító tudatában legyen ezeknek a retorikai különbségeknek, mert ellenkező esetben az angol szöveg bár grammatikailag helyes, mégsem fogja beváltani a hozzá fűzött reményeket, csupán azért, mert retorikai szempontból nem felel meg a várakozásoknak.

Tirkkonen-Condit (2001: 262) arra is rámutatott, hogy mivel az EU-ban számos kultúra él együtt, az idők folyamán kifejlődött egy speciális, ún. Euró-retorika, mely a különböző nyelvi közösségek retorikai, lexikai és grammatikai sajátosságait ötvözi. Ezért az EU-t is célkultúrájának tekinti, amely olyan saját „hibrid szövegekkel” (2001: 263) dolgozik, amelyek – jellegüket tekintve – eltérnek a többi, már létező nyelvi és retorikai normákkal bíró szövegtől<sup>4</sup>. Kutatási eredményei arra engednek következtetni, hogy a finn anyanyelvűek által írt angol szövegek is ilyen hibridnek tekinthetők, mivel egyszerre három különböző normát ötvöznek:

- (1) a finn (nemzeti) retorikai normát,
- (2) a szándékolt célnormát (ez esetben az angol–amerikai tudományos retorikáét) és
- (3) a hibrid célnormát (az Euró-retorikát).

Az EU-ban megjelenő finn nyelvű szövegek többsége fordítás angolról vagy franciáról és ezért fordításízűek. Bár Tirkkonen-Condit (2001: 264) nagy jelentőséget tulajdonít a hibrid szövegeknek, mégis átmeneti jelenségként/állapotként tekint rájuk, amit az eltérő diskurzus normák interakciója és együttélése hoz létre a nemzetköziesítés és az ebből eredő nagyarányú fordítási igény következtében. Meglátása szerint ezt az állapotot aztán egy újabb fázis követ, amikor a szóban forgó nyelvvaltozatot (így az Euró-retorikát is) már elfogadott, létező variánsként kezelik, saját nyelvi és retorikai jegyekkel.

#### 4. Diszciplináris különbségek a fordításban

Az empirikus kutatások eredményei nem csupán a műfajok tekintetében mutatnak jellegzetes fordítási problémákat, hanem a különböző tudományterületeken is. A legnagyobb kihívást ebből a szempontból az jelenti, hogy a különféle tudományterületeken dolgozó fordítók többsége nem az adott szakterületen dolgozó szakember vagy a terület kutatója, hanem olyan „kívülálló” (angolul: „outsider”), aki a „bennfenteseknek” (angolul: „insiders”; Collet 2016), vagyis a szakmabelieknek dolgozik. A tudományos érdeklődés legnagyobb része e téren is az orvosi, pontosabban az orvos- és egészség tudományi szakfordítást<sup>5</sup> övezi (pl. Brøgger 2017, García Hidalgo és Dunham 1981, Jimenez-Crespo 2018, Mány 2019, Muñoz-Miquel 2018, Pietrzak 2015, Pilegaard 1997), de léteznek vizsgálatok a gazdaságtudományi szakfordítás (pl. Fuertes-Olivera és Pizarro-Sánchez 2002, Stolze 2003), a nőtudományok (pl. Farahzad 2003), az irodalom- és kultúratudományok (pl. Bennett 2006), a filozófiatudomány (pl. Albert 2000, 2001), a széles értelemben vett társadalomtudományok terén is (pl. Collet 2016, Jacquemond 2015, Kemppanen 2004) és a műszaki tudományok terén is (pl. Meade 2011, López-Rodríguez és Tercedor-Sánchez 2008).

##### 4.1 Az orvos- és egészség tudományi szakfordítás

A szakfordításnak ez a területe hosszú múltra tekint vissza (ld. Pilegaard 1997: 160–161, Fischbach 1986, 1993 és Muñoz-Miquel 2018 áttekintését). Nem véletlenül tartják a tudományos szakfordítás „leguniverzálisabb és legősibb” fajtájának (Fischbach 1986: 16). Ennek számos oka közül talán a legfontosabb, hogy

- (1) tárgya (az emberi test) univerzális,
- (2) szerepet játszik az orvostudományi ismeretek felhalmozásában és terjesztésében (Muñoz-Miquel 2018: 25),

- (3) forrásai igen sokszínűek (folyóiratok, enciklopédiák, tankönyvek, szótárak, orvosok, könyvtárosok) és
- (4) terminológiája egységes (különösen a nyugati nyelveken, ahol a szakterminusok túlnyomó többsége latin vagy görög eredetű).

Muñoz-Miquel (2018: 25) szerint az orvos- és egészségtudományi szakfordítás nemcsak a legősibb fordítási tevékenység, hanem a legtöbb szakterülettel és működési kontextussal rendelkező is: az egészségügytől a klinikai kutatásokon keresztül az orvosi praxison át a gyógyszerkutatásig mindenhol jelentős a fordítási tevékenység. Óriási mennyiségű információt fordítanak nap mint nap, számos nyelvre, a legkülönbözőbb intézményi környezetekben (egészségügyi szervezetekben, gyógyszer laboratóriumokban, kutatóközpontokban, egyetemeken, kórházakban stb.).

Bár a területnek nagy hagyományai vannak, a globalizáció, a technika és a különféle technológiák gyors fejlődése ezt sem kíméli a kihívásoktól. A latin után az angol lett a nemzetközi kommunikáció nyelve az orvos- és egészségtudományban; az új kutatási eredményeknek és felfedezéseknek köszönhetően évről évre újabb és újabb szakkifejezések és rövidítések jelennek meg; nem minden fogalomnak, terminusnak van célnyelvi megfelelője; és a szakzsargon, a szakterminusokat a nem anyanyelvi beszélők gyakran helytelenül használják (Pilegaard 1997: 162–163). A fordítási problémák szempontjából legtöbbet kutatott műfajok között megtalálható az esettanulmány, a körleírás, a kezelési jelentés, a szakfolyóiratcikk, a disszertáció, az orvosi szakkönyv és tankönyv, valamint – a szóbeli műfajok közül – érdekes módon, a beszéd (az előadás) műfaja.

A fordítási tevékenységet ezen a területen nem csupán „kívülállók” végzik. A fordítók között vannak a célnyelvet jól beszélő szakmabeliek (egészségügyi dolgozók, orvosok és kutatók) éppúgy, mint nyelvész végzettségű tapasztalt, vagy akár képzett fordítók is (olyanok, akik már kifejezetten fordítói/fordítástudományi diplomával rendelkeznek<sup>6</sup>). Mindkét típusra jelentős kutatói figyelem összpontosul – nem csupán a fordítástudomány, hanem a szaknyelvkutatás területén is – mind a fordítások minősége (erősségek, gyengeségek), mind pedig a fordítói kompetenciák és készségek terén (áttekintés ezekről Muñoz-Miquel (2018), valamint Wright és Wright (1993) munkájában olvasható).

Érdekes módon a tanulmányok többsége személyes tapasztalatokat dolgoz fel. Muñoz-Miquel (2018: 45–46) munkája ezzel szemben szisztematikus adatelemzésen alapul: feltárja, hogy (1) az orvos- és egészségtudományi szakfordítók milyen képzési és társadalmi-szakmai háttérből származnak, és (2) hogy a nyelvész, ill. az orvosi/kutatói háttérből érkező fordítók fordítói gyakorlatában és képzési igényeiben milyen különbségek érhetők tetten. Vizsgálatai azt mutatják, hogy bár a szakterületen dolgozó fordítók nagyon különböző képzési háttérből érkeznek, a többségük inkább nyelvész végzettségű. Magas százalékban talált azonban az alanyai között természettudományos területekről származó fordítókat is (orvosi egyetemet végzetteket vagy biológusokat), ami jól bizonyítja az orvosi- és egészségtu-

dományi szakfordítói tevékenység széles beágyazódását (2018: 47). A két fordítói kör jellemzően eltérő kihívásokkal találja szembe magát. A nyelvész/fordító végzettségű szakemberek nehézségei általában fogalmi és terminológiai természetűek, míg az orvosi/egészségtudományi háttérrel rendelkezőknek többnyire a fordítást támogató eszközök alkalmazásában, valamint az anyanyelv megfelelő igényességgel történő használatában vannak korlátaik. Eltéréseik ellenére az orvosi- és egészség tudományi szakfordítók esetében Muñoz-Miquel (2018: 48) tanulmánya számos jellegzetes – mindkét fordítói csoportról egyaránt elmondható – szakmai/társadalmi vonást azonosít, melyeket a következő hét pontban lehet összegezni:

- nagy tapasztalattal rendelkeznek a szakterületen,
- egyszerre sokféle megrendelőnek dolgoznak (még gyógyszeripari laboratóriumoknak is),
- számos műfajt fordítanak (melyek legtöbbször a gyógyszeripari és a kutatási szektorhoz kötődik),
- változatos dokumentációs forrásokat alkalmaznak, s következőképp
- jelentős eltéréseket mutatnak a fordítási problémák megoldása során használt források és eszközök tekintetében,
- többségük kizárólag ezen a szakterületen dolgozik, amiből arra lehet következtetni, hogy
- az orvos- és egészség tudományi szakfordításból (önmagában) meg lehet élni.

## 4.2. Gazdasági és gazdaságtudományi szakfordítás

A fentiekől eltérő sajátosságok és kihívások jellemzik a gazdasági és gazdaságtudományi szakfordítást. Stolze (2003: 187) szerint a területen történő fordítási tevékenységben a legnagyobb kihívást az egyszerre több nyelvi szinten is fellelhető „homályosság” (angolul: „*vagueness*”) kezelése jelenti. Meglátása szerint a gazdasági szövegek pragmatikai, szemantikai, terminológiai és fogalmi szempontból is gyakran homályosak (mert pl. speciális fogalmakra általános nyelvi megfogalmazásokat használnak, vagy mert a fogalmi apparátusuk kulturálisan kötött), s ezért fennáll a veszélye annak, hogy a fordító félreérti a szöveget. A fordítónak tehát már-már „társzerzőként” kell dolgoznia, a háttértudása mozgósításával ahhoz, hogy a fordítása megfelelő legyen. Ez adott esetben nem csupán (gazdasági) szakterületi tudás szükségességét jelenti, hanem a célnyelvhez kapcsolódó kommunikációs szokások mélyreható ismeretét is (2003: 202).

Ehhez a kérdéskörhöz szorosan kapcsolódik még egy nehézség, mégpedig a gazdasági szövegekben gyakran fellelhető ún. terminológiai metaforák problematikája<sup>7</sup>. Fuertes-Olivera és Pizarro-Sánchez (2002) korpuszalapú vizsgálata célzottan a terminológiai metaforával mint kognitív és esztétikai eszközzel foglalkozik. Lakoff és Johnson (1980) metaforaelméletéből indulnak ki, miszerint a metaforikus szerkezetek mögött fogalmi metaforák állnak, melyek segítségével képesek vagyunk

konceptualizálni a világról alkotott tudásunkat. A metafora megismerésben betöltött szerepét már Arisztotelész is felismerte, de az ókori retorikában elsősorban az esztétikai-stilisztikai funkciójával éltek, illetve a tömörítés egyik eszközeként alkalmazták. Fuertes-Olivera és Pizarro-Sánchez az elemzéseik alapján arra jöttek rá, hogy azok a metaforák, amelyek újfajta hasonlóságot teremtenek, jó eséllyel előbb vagy utóbb szakterminusokká válnak. Ezért a fordítónak fontos feladata van abban, hogy olyan célnyelvi megoldást találjon rájuk, ami egyfelől képes terminusként funkcionálni (tehát megőrzi a metafora konceptuális funkcióját) és mellette ugyanolyan meglepő/érdekes/szép stb. a befogadók számára, mint az eredeti metafora a forrásnyelvi közönség számára (vagyis hatásában megőrzi az esztétikai funkcióját).

Példaként angol nyelvű gazdasági szövegek spanyol fordításaiban mutatják be az „inflation” (magyarul: infláció) szó spanyol fordításait. A leírás szerint a fogalmat az elemzett szövegek, mint ’lovat’, ’motort’, ’betegséget’, ’ellenséget’ és ’rablást’ konceptualizálják. A kutatásukban résztvevő válaszadók szerint a spanyol fordítások az eredeti (angol) szövegekhez hasonlóan konceptualizálták a fogalmat, a metaforikus kifejezések pedig segítettek vizuálisan megjeleníteni az inflációt mint jelenséget (Fuertes-Olivera és Pizarro-Sánchez 2002: 63–64). A fordítási módszerek elemzése alapján arra a megállapításra jutottak, hogy szakszövegek esetében célravezető a szó szerinti fordítás módszere, mivel így új, könnyen érthető nyelvi metaforák, ún. „hasonlóságot teremtő metaforák” (angolul „*similarity-creating metaphors*”) jönnek létre, melyek aztán fokozatosan szakterminusokká válhatnak. Ez gyakori módja a tudományos-technikai ismeretek és szakkifejezések terjesztésének. A fordítók kreatív részesei a folyamatnak, a fordítás pedig „szerepet játszik a terminológiai standardizációban és a terminusalkotásban” (2002: 64; a szerző fordítása). Ezzel Fuertes-Olivera és Pizarro-Sánchez vizsgálatai is alátámasztják a fordítás kulcsfontosságú szerepét a tudományos gondolkodás alakulásában és a tudományos eredmények disszeminációjában.

### 4.3. Szakfordítás egyéb tudományterületeken

A társadalomtudományok területén végzett szakfordítói tevékenységgel általánosabb értelemben, majd konkrétan **fordítástudományi** cikkek elemzésével Collet (2016) foglalkozott. Abból a feltevésből indult ki, hogy a társadalomtudományi szakszövegek többnyire olyanok, hogy – speciális terminológiájuk vagy szöveg-hagyományaik révén – vagy segítik, vagy éppen ellenkezőleg, akadályozzák az olvasót abban, hogy a bennük közölt tartalmat megértse. Állítását egy nyelvészeti szempontú fordításelemzéssel igazolta. Kutatásában egy több mint 200 szemantikai jelölőből álló korpuszt vizsgált, melyeket angol és francia nyelvű, a *Meta* című nemzetközi fordítástudományi folyóiratban megjelent cikkekből állított össze. A szöveg-hagyományok szerepének kimutatására a szövegbeli hivatkozásokat elemezte (hogy miként építik be a szerzők a saját gondolatmenetükbe/szövegükbe más szerzők gondolatait/szövegeit)<sup>8</sup>. Az eredmények szépen rávilágítanak arra, hogy a szaknyelvi szövegalkotásban, és különösen a tudományos szakszöveg-alk-

kötésben mennyire meghatározóak a szakterület (formai) szöveghagyományai. Korpusza alapján felállítja a szövegekben fellelhető szemantikai jelölők tipológiáját és bemutatja, hogy ezek miként segítik a szakfordítót a fordítás-előkészítés fázisában, különösen akkor, ha „kívülálló” a területen. Ebben az esetben ugyanis nehézsége akadhat egy olyan szöveg megértésében, amelyet (eredetileg) a szakterület képviselője a többi „bennfentesnek” (szakmabélinek) írt. Collet (2016) vizsgálati eredményei szerint a hivatkozások egyszerre több funkciót is betölthetnek a szakszövegben. Részt vesznek

- az intellektuális tulajdonítás kifejezésében;
- a társadalmi tudásteremtésben;
- a szöveg meggyőző erejének biztosításában;
- bizonyos szakterminusok jelentésének tisztázásában;
- az ún. „kettős párbeszédminőség” (angolul „*dual dialogic quality*”; Collet 2016) megalkotásában (azáltal, hogy korábbi szövegek szerzőire utalnak, de az olvasóval is interakcióba lépnek, amikor a bennük esetlegesen felmerülő kérdésekre választ adnak, vagy – igény esetén – pontosabb szemantikai vagy konceptuális információt szolgáltatnak); s következésképp
- a szöveg követhetőségének biztosításában (amit egy szűk, a tudományterületen jártas olvasóközönség számára írtak).

Szintén a társadalomtudományokhoz kapcsolódóan Farahzad (2003) a **nőtudomány** területén készült angol–perzsa fordításokat elemezte, különös tekintettel a feminista elméletekről szóló szövegekre. Arra volt kíváncsi, hogy a fordítók manipulálják-e a szöveget, és ha igen, hogyan és miért keletkeznek manipulatív eltolódások a fordításban. A kutatásában tíz tapasztalt női és tíz szintén tapasztalt férfi angol–perzsa fordító vett részt. Elemzései azt mutatják, hogy a manipulációt ebben a fordítási kontextusban elsősorban ideológiai szándékok vezérik: vannak, akik szándékosan nem fordítanak le egy-egy lexikai elemet, vagy szintaktikailag módosítják a szöveget (pl. hogy homályossá tegyék), és vannak olyanok is, akik ideológiai megfontolásból manipulálják a szöveg tartalmát. A manipulációt Farahzad (2003: 279–280) ezért interpretációs stratégiaként értelmezi, és mivel az általa vizsgált fordítók interpretációi sem mentesek a manipulációtól, jelentős mennyiségű szövegben talált példát manipulációs eltolódásokban megnyilvánuló tartalommodosulásokra.

Az ideológia szerepével Kemppanen (2004) is foglalkozott a politikatudományon belül finn **politikátörténeti** szövegek fordításának korpuszalapú elemzése során. Azt vizsgálta, hogy a kulcsszavak használatában (fordított és nem fordítás eredményeként keletkező orosz és finn szövegek esetében) megjelenik-e bármilyen ideológia. Kulcsszóként azokat a szavakat kezelte, amelyeknek szociológiai szempontból valamilyen jelentőségük van (pl. a „*ystävyyks*”, „barátság” szó). Érdekes módon az eredmények jelentős eltéréseket mutatnak a fordítások és az eredeti finn szövegek között, például a szó lexikai mintázataiban, amelyek a fordításokban

jóval produktívabbak (szösszetételek és szóklaszterek alkotásában), mint az eredeti szövegekben. A fordításokban a mondatok alanya együttműködő szereplőként jelenik meg (aki együttműködik a közös cél, a barátság megvalósításában), miközben az eredeti szövegekben a mondat cselekvő alanya egyedül cselekszik (ez is magyarázza ezekben a szövegekben a „*ystävvyys*” szó ritkább előfordulását). Gyakran tapasztalja, hogy amikor a szó megjelenik, az adott kontextusban negatív szemantikai prozódia társul hozzá.

Bennett (2006) az **irodalom- és kultúratudomány** területén született angol és portugál nyelvű esszékből vett részleteket elemzett. Három jelentős eltérést talált a korpuszai között:

- (1) a műfaj felszíni hasonlóságai ellenére, a két nyelven a szövegrészletek egymástól eltérő világgépet tükröztek: míg az angol szöveg egy megfigyelhető, elemezhető és leírható objektív valóság létezéséről ad számot, a portugál változat nem mutat érdeklődést a fizikai világ iránt;
- (2) a portugál szöveg az angol tudományos diskurzustól idegenül kezeli a forma és a tartalom közötti hagyományos distinkciót: az angolban az információ transzparens és könnyen hozzáférhető, a portugálban nem ilyen evidens és nem könnyen hozzáférhető;
- (3) a jelentésközvetítéshez való hozzáállás eltérő a két nyelven: míg az angol szerző lineárisan halad előre és erősen kontrollálja a szöveg értelmét (szigorúan denotatív módon használja a terminusokat, egyszerű szintaxist alkalmaz és kerüli a kétértelműséget), a portugál szerző kevésbé lineárisan fogalmaz, és nem kontrollálja annyira az üzenetet (kétértelműen fogalmaz, paradoxonokkal és analógiákkal dolgozik, összetett mondatokban fogalmaz). Az utóbbiak mind olyan jegyek, amelyek az angol olvasó számára kaotikussá, nehezen követhetővé teszik a szöveget.

Hasonló megfigyelésekről olvashatunk Albert Sándor (2000, 2001) munkájában a **filozófiai szövegek** fordítása kapcsán. A filozófiai szövegeket az ún. elméleti vagy teoretikus diskurzus szövegtípusba sorolja, és a tudományos diskurzus nagyon különleges fajtájának tekinti, mivel – ahogy írja – „e szövegtípus fordításának megvannak a maga specifikus (szemantikai, szintaktikai, stilisztikai stb.) problémái” (2000: 5). Fordítói és kontrollszerkesztői tapasztalata alapján az a meggyőződése, hogy a filozófiai (és elméleti) diskurzus fordításával kapcsolatos problémákat (az ideológiai és politikai szövegekhez hasonlóan) az okozza, hogy ezek természetüknél fogva argumentatív, metaforikus és leíró jellegű szövegek, s következőképp „érthetetlenek” (2000: 6) és „fordíthatatlanok” (2000: 10) is. A filozófiai szöveg megértése előzetes filozófiai ismereteket feltételez, nyelvezete elvont, metaforikus, neologizmusokat tartalmaz, olyan szavakat, fogalmakat használ, amelyek jelöltje/referense nem mindig egyértelmű azonnal, számos szakkifejezést maga a szerző talál ki (2000: 6). E szövegek fordítása ezért még a profi fordító számára is komoly kihívást jelent.

Albert Sándor ezért Martin Heideggernek, a kutatók által a „fordíthatatlanság archetípusaként” (2000: 9) emlegetett *Lét is idő* című műve magyar, francia, angol, olasz és spanyol fordítását elemezte. Elmondása szerint a fordítók időnként kifejezetten kerülőutakon át, meglepő és időigényes módszerekkel jutnak el a kívánt megoldásig a fordításban (pl. az adott szakkifejezést először egy modern nyugati nyelvre fordítják, utána ógörögre vagy latinra, majd egy távol keleti nyelv középkori változatára, s csak ezt követően annak modern verziójára). Elismerően nyilatkozik Freud különleges módszeréről is, aki nem mondatról mondatra haladt a fordítás során, hanem elolvasott egy bekezdést az eredeti szövegből, majd becsukta a könyvet, átgondolta, hogy egy német szerző hogyan fogalmazta volna meg ezeket a gondolatokat, majd ezt a változatot vetette papírra.

Ahogy a fentiekből is látható, a vizsgált változók és szövegfajták még egy-egy diszciplínán belül is igen változatosak. Ebből következően a tudományos szövegek célnyelvi megfeleltetése során felmerülő fordítási nehézségek is széles skálán mozognak és a kommunikáció és a szövegalkotás több szintjét is érintik a **szóválasztástól** (különösen a különféle lexikai elemek és kombinációik megfeleltetésétől: pl. Krein-Kühle 2011, Méndez-Cendón 2009, Williams 2007) és a **terminológiai** kérdésektől kezdődően (pl. Fernández-Silva és Kerremans 2011, Pilegaard 1997, Rogers 2012), az **explicitációs/implicitációs** döntéseken keresztül (pl. Jawad 2014, Jimenez-Crespo 2018, Krüger 2016) egészen az olyan **szöveg szintű** jelenségekig, mint az információs szerkezet (pl. Williams 2005, 2006) vagy a forrásnyelvi szövegszerkezet újraterejtése a célnyelven (pl. Aksoy 2001, Pisanski Peterlin 2008a, López-Arroyo és Méndez-Cendón 2007). Ezek mellett jelentős mennyiségű kutatási eredmény áll rendelkezésünkre a szöveg társadalmi beágyazódásához kapcsolódó olyan kérdésekről is, mint az **ideológia** fordításának lehetőségei és manifesztációi (pl. Farahzad 2003, Sánchez 2011) vagy a **kultúrák közötti különbségek** kezelésének módjai (pl. Gil-Bardaji 2009, Hamdan és Natour 2014, Kastberg 2007). A fordítási problémák eddig feltárt megoldási lehetőségeiről a következő, összegző részben lesz szó.

## 5. Összegzés: a tudományos szakfordítás egyedi kihívásai és minőségi követelményei

A kutatók által vizsgált nyelvek rendszerbeli különbségei miatt (ld. 2. rész 1. táblázata) a tudományos szaknyelvi fordítás vonatkozásában reménytelen vállalkozás volna általánosítható következtetéseket levonni a fordítási nehézségek kiküszöbölésére irányuló konkrét fordítói stratégiákról. A bemutatottak alapján azonban (1) körvonalazódni látszanak olyan, kifejezetten a tudományos szakfordításban jelentkező kihívások/problémaforrások, amelyek az érintkező nyelvek rendszerbeli sajátosságaitól függetlenek, s potenciálisan megoldásra, speciális fordítási stratégiák alkalmazására várnak, (2) meghatározható azon kompetenciák köre, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a fordítás nyelvi és szakmai/tudományos szempontból is

megállja a helyét és (3) azonosíthatók az ezekhez kapcsolódó alapvető fordítói/fordítási minőségek.

A 2–4. részekben láthattuk, hogy a tudományos szakfordítás a fordítói tevékenység egyik talán legtöbb kihívást okozó, számos problémát felvető területe. Ilyen **problémaforrás** lehet például bármely

- tudományos fogalom és *terminus technicus*,
- tudományos/terminológiai metafora (ami nem azonos az irodalmi metaforával: ld. 4.2. rész),
- hivatkozás (ha pl. a hivatkozott szerző neve nyelvileg jelöletlen; ld. 4.3. rész),
- ideológia,
- kulturális jelenség,
- speciális (mennyiségű vagy minőségű) információ,
- szövegszerkezeti jellemző<sup>9</sup>,
- regiszterjellemző (pl. szerzőre vagy olvasóra orientált regiszter; Krein-Kühle 2011: 391),
- stílusjegy (pl. forrás- vagy célnyelvi kulturális norma; Aksoy 2001) és
- a tudományos szakszerűség (az absztrakció) mértékének (ld. 2.2. rész végén), célnyelvi megfeleltetése.

A lehetséges problémaforrások kezeléséhez a tudományos szakfordítónak **speciális kompetenciákra** van szüksége, amelyek már nem csupán a nyelvi és kulturális transzfert biztosítják, hanem a tudományos ismeretek/eredmények megfelelően szakszerű közvetítését is. A kutatási eredmények alapján ezek közül a legfontosabbak

- a szakterületi/tudományos ismeret/kompetencia,
- szaknyelvi kompetencia (forrás- és célnyelven),
- szakfordítói kompetencia,
- az interkulturális kompetencia, valamint a diskurzuskompetencián belüli
- szakterület-specifikus műfaji (Tack Erten 2012) és
- műfaj-transzfer kompetencia (Károly 2008).

Mindezek birtokában lesz képes a fordító olyan célnyelvi változat megalkotására, amely megfelel a tanulmányom elején megfogalmazott feltételnek: hogy a fordítás funkcionálisan egyenértékű legyen az eredetileg a célnyelven született szövegekkel, és hogy a benne megjelenő tudás és ismeretanyag hiteles és versenyképes legyen. Az **angol nyelvre történő fordítás** esetében ez különösen (de nem kizárólag) a következő feltételek teljesülését jelenti: a keletkező szöveg legyen

- világos, explicit és egyértelmű,
- megfogalmazásaiban tömör,
- tartalmában hű a forrásszöveghez,

- semleges hangvételi,
- objektív,
- lexikai szempontból megfeleltethető a forrásszöveg fogalmaival és terminusaival (Chandra Rose 1994: 63, idézi Montgomery 2000: 276),
- szövegszinten „funkcionálisan konstans és ekvivalens” (Krein-Kühle 2011),
- alkalmas a szerző és a célnyelvi olvasó közötti szakmai-tudományos kommunikáció megvalósítására (Stolze 2003: 187).

A tanulmányban bemutatott kutatások arra engednek következtetni, hogy a fenti feltételek akkor tudnak teljesülni, ha a **fordító** tudatában van nem csupán az országhatárokon és kultúrákon átívelő tudomány közvetítő funkciójának (Olohan és Salama-Carr 2011: 187), hanem annak a ténynek is, hogy munkájával aktív szerepet játszik (és a történelem során mindig is aktív szerepet játszott) az emberiség megismerési folyamataiban, tudásalkotásában és a tudomány fejlődésében. Nincs, és sosem volt hálás dolga, hiszen ez óriási felelősség, miközben akkor jár el helyesen, ha a fordítása olyan, mint az eredeti célnyelvi tudományos szövegek, de ön-maga eközben láthatatlan marad.

## Jegyzetek

- <sup>1</sup> A tanulmányban szereplő fordítások a szerző fordításai. Az idézet eredeti szövege: ”[g]ood scientific writing is not a matter of life and death; it is much more serious than that” (Day és Gastel 2006/2016: ix).
- <sup>2</sup> Fontos megjegyezni, hogy az empirikus kutatások mellett a tudományos szakfordítás koncepcionális és történeti kérdéseivel, valamint a tudomány fejlődésében betöltött szerepével számos elméleti munka is foglalkozik. Ezekről bővebben Károly (2019) munkájában olvashatunk.
- <sup>3</sup> „A nemzetközi angol az angol nyelv olyan standard változata, amelyet leegyszerűsített nyelvtani szabályok, tömör és világos, a kétértelműséget mellőző szerkezet, valamint kötött terminológia, a kollokvializmusok, a szleng és az idiomatikus megfogalmazások hiánya jellemez. A nemzetközi angol diatopikus változatokat sem tartalmaz.” Az idézet eredeti szövege: “IE is a standard variety of the English language characterized by simplified grammatical rules, a concise and clear structure avoiding ambiguity along with a fixed terminology, a lack of colloquialisms, slang or any other idiomatic variants. Diatopic variants are also excluded from IE.” (Mendiluce-Cabrera és Bermúdez-Bausela 2006: 453)
- <sup>4</sup> Schäffner és Adab (2001: 169) meghatározása szerint a hibrid szöveg „fordítási folyamat eredménye. Sajátosságai ’nem helyénvalók’/’furcsák’/’szokatlanok’ a befogadó kultúra, vagyis a célkultúra számára. Ezek a sajátosságok azonban nem a fordítói kompetencia hiányából fakadnak és nem is a fordításízűség (’translationese’) esetei, hanem tudatos és szándékos fordítói döntések eredményei. Bár az ilyen szöveg még nem egészen a célkultúra sajátja (mert nem követi a szokásos normákat és hagyományokat), de az mégis elfogadja, mivel képes betölteni funkcióját az adott kommunikációs helyzetben (legalábbis egy bizonyos időre).”

Az idézet eredeti szövege: a hybrid text is “a text that results from a translation process. It shows features that somehow seem ‘out of place’/‘strange’/‘unusual’ for the receiving culture, i.e., the target culture. These features, however, are not the result of lack of translational competence or examples of ‘translationese’, but they are evidence of conscious and deliberate decisions by the translator. Although the text is not yet fully established in the target culture (because it does not confirm to established norms and conventions), a hybrid text is accepted in its target culture because it fulfils its intended purpose in the communicative situation (at least for a certain time).”

- <sup>5</sup> Az angol nyelvű szakirodalomban a terület megnevezésére a „*medical translation*” kifejezést használják.
- <sup>6</sup> A kifejezetten az orvos- és egészségtudományi szakfordításra specializálódott egyetemi képzési programok relatíve új keletűek, a nemzetközi szintéren többségükben az 1990-es években jelentek meg.
- <sup>7</sup> A terminológiai metafora a tudományos metaforák egyik fajtája. Fontos megjegyezni, hogy a tudományos metafora nem azonos az irodalmi metaforával. Nasser (2014) szerint, míg az irodalmi metaforák elsősorban díszítik és színessé teszik a szöveget, a tudományos metaforák feladata – hasonlóság alapján – az információátadás. A fordítók általában megtalálják a tudományos metafora célnyelvi megfelelőjét, de előfordulhat olyan is, hogy nincs ilyen az adott nyelven. Ilyen esetekben a fordító helyettesítheti egy másik olyan metaforával, ami nem ütközik a célnyelvi kultúrával, vagy használhat helyette egy hasonlatot, magyarázó mellékmondatot, lábjegyzetet stb.
- <sup>8</sup> A hivatkozások fordításának egy másik kérdésével, a hivatkozott szerző nemének lehetséges azonosítási módjaival foglalkozik Hamdan és Natour (2014), olyan szövegek esetében, ahol a nem nyelvileg nem jelölt (pl. az idéző igék ragozott alakjaiban).
- <sup>9</sup> Baumgarten, House és Probst (2004: 104–105) arra mutatott rá, hogy az angol – mint a tudományos kommunikáció *lingua franca*-ja – olyan erővel hat a többi nyelv szövegszerkesztési normáira, hogy azok fokozatosan átveszik a jellemzőit. Ennek a folyamatnak az eredményeként a forrás és a célnyelvi normák idővel egyre inkább közelednek egymáshoz.

## Irodalom

- Aksoy, B. 2001. Aspects of Textuality in Translating a History Book from Turkish into English. *Babel* Vol. 47. No. 3. 193–204.
- Albert S. 2000. Filozófiai szövegek fordítása 1. rész. *Fordítástudomány* 2. évf. 2. szám. 5–23.
- Albert S. 2001. Filozófiai szövegek fordítása 2. rész *Fordítástudomány* 3. évf. 1. szám. 5–25.
- Al-Hassnawi, A. 2007. Aspects of Scientific Translation: English into Arabic Translation as a Case Study. <https://www.translationdirectory.com/article10.htm>
- Baumgarten, N., House, J., Probst, J. 2004. English as a *Lingua Franca* in Covert Translation Processes. *The Translator* Vol. 10. No. 1. 83–108. <https://doi.org/10.1080/13556509.2004.10799169>
- Beaugrande, R. de 1997. *New Foundations for a Science of Text and Discourse: Cognition, Communication, and Freedom of Access to Knowledge and Society*. New Jersey: Ablex Publishing Corporation.

- Bennett, K. 2006. Critical Language Study and Translation. The Case of Academic Discourse. In: Duarte, J. F., Assis Rosa, A., Seruya, T. (eds) *Translation Studies at the Interface of Disciplines* [Benjamins Translation Library 68]. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 111–127.
- Bennett, K. 2008. *English Academic Discourse: Its Hegemonic Status and Implications for Translation*. Doktori disszertáció. Universidade de Lisboa, Faculdade de Letras, Programa em Estudos Comparatistas.
- Bennett, K. 2011. The Scientific Revolution and its Repercussions on the Translation of Technical Discourse. *The Translator* Vol. 17. No. 2. 189–210. <https://doi.org/10.1080/13556509.2011.10799486>
- Bennett, K. 2012. *English Academic Discourse: Hegemonic Status and Implications for Translation (with Particular Reference to Portuguese)*. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing.
- Bowker, L. 2016. The Need for Speed! Experimenting with “Speed Training” in the Scientific/Technical Translation Classroom. *Meta* Vol. 61(Hors série). 22–36. <https://doi.org/10.7202/1038683ar>
- Brøgger, M. N. 2017. When Translation Competence is Not Enough: A Focus Group Study of Medical Translators. *Meta* Vol. 62. No. 2. 397–414. <https://doi.org/10.7202/1041030ar>
- Camara, L., Espasa, E. 2011. The Audio Description of Scientific Multimedia. *The Translator* Vol. 17. No. 2. 415–438. <https://doi.org/10.1080/13556509.2011.10799496>
- Collet, T. 2016. Intertextuality in Specialised Translation: Citations as Semantic Markers in Social Science. *The Journal of Specialized Translation* No. 26. 72–95. (2016 július).
- Connor, U. 1996. *Contrastive Rhetoric*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Day, R. A., Gastel, B. 2006/2016. *How to Write and Publish a Scientific Paper*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Farahzad, F. 2003. Manipulation in Translation. *Perspectives: Studies in Translatology* Vol. 11. No. 4. 269–281. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2003.9961480>
- Fernández-Silva, S., Kerremans, K. 2011. Terminological Variation in Source Texts and Translations: A Pilot Study. *Meta* Vol. 56. No. 2. 318–335. <https://doi.org/10.7202/1006179ar>
- Fischbach, H. 1986. Some Anatomical and Physiological Aspects of Medical Translation. Lexical Equivalence, Ubiquitous References and Universality of Subject Minimize Misunderstanding and Maximize Transfer of Meaning. *Meta* Vol. 31. No. 1. 13–27. <https://doi.org/10.7202/002743ar>
- Fischbach, H. 1993. Translation, the Great Pollinator of Science. A Brief Flashback on Medical Translation. In: Wright, S. E., Wright L. D. (eds) *Scientific and Technical Translation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 89–100. <https://doi.org/10.1075/ata.vi.08fis>
- Franco Aixelá, J. 2004. The Study of Technical and Scientific Translation: An Examination of its Historical Development. *The Journal of Specialised Translation* No. 1. 29–49. (2004 január).
- Fuertes-Olivera, P. A., Pizarro-Sánchez, I. 2002. Translation and ‘Similarity-creating Metaphors’ in Specialized Languages. *Target* Vol. 14. No. 1. 43–73. <https://doi.org/10.1075/target.14.1.03fue>
- García Hidalgo, I., Dunham, G. 1981. An Experiment in English-Spanish Automated Translation of Medical Language Data. *Methods of Information in Medicine* Vol. 20. No. 1. 38–46. <https://doi.org/10.1055/s-0038-1635288>

- Gerzymisch-Arbogast, H. 1993. Contrastive Scientific and Technical Register as a Translation Problem. In: Wright, S. E., Wright, L. D. (eds) *Scientific and Technical Translation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 21–52. <https://doi.org/10.1075/ata.vi>
- Gil-Bardají, A. 2009. Academic Discourse and Translation from Arabic. A Case Study from the Spanish Tradition. *Babel* Vol. 55. No. 4. 381–393. <https://doi.org/10.1075/babel.55.4.05gil>
- Götz A. 2015. Magyar és angol absztraktok retorikai szerkezetének elemzése. *Fordítástudomány* 17. évf. 2. szám. 88–116.
- Heltai P. 2008. Lexikai átváltási műveletek irodalmi és szakfordításban. *Fordítástudomány* 10. évf. 1. szám. 5–17.
- Hoorickx-Raucq, I. 2005. Mediating the Scientific Text: A Cultural Approach to the Discourse of Science in Some English and French Publications and TV Documentaries. *The Journal of Specialised Translation* No. 3. 97–108. (2005 január).
- Jacquemond, R. 2015. Translating Social Sciences into Arabic: The Case of Pierre Bourdieu. *The Translator* Vol. 21. No. 2. 189–209. <https://doi.org/10.1080/13556509.2015.1069042>
- Jakobsen, A. L. 1993. Translation as Textual (Re)production. *Perspectives: Studies in Translatology* Vol. 2. 155–165. <https://doi.org/10.1080/0907676X.1993.9961209>
- Jawad, H. A. 2014. Shifts in Translating Jeremy Munday into Arabic: Asymmetric Explication. *Across Languages and Cultures* Vol. 15. No. 1. 51–66. <https://doi.org/10.1556/acr.15.2014.1.3>
- Jiménez-Crespo, M. A. 2018. Combining Corpus and Experimental Studies: Insights into the Reception of Translated Medical Texts. *The Journal of Specialized Translation* No. 28. 2–22. (2018 július).
- Jooker, L., Rooryck, G. 2011. The Freedom of Expressing One’s Ideas: Translating *La Mettrie*. *The Translator* Vol. 17. No. 2. 233–254. <https://doi.org/10.1080/13556509.2011.10799488>
- Hamdan, J. M., Natour, Y. S. 2014. Gender of Cited Authors: A Problem for the English-Arabic Translation of Scholarly Research. *Babel* Vol. 60. No. 3. 265–280. <https://doi.org/10.1075/babel.60.3.01ham>
- Kaplan, R. B. 1966. Cultural Thought Patterns in Intercultural Education. *Language Learning* Vol. 16. 1–20. <https://doi.org/10.1111/j.1467-1770.1966.tb00804.x>
- Kastberg, P. 2007. Cultural Issues Facing the Technical Translator. *The Journal of Specialized Translation* No. 8. 104–109. (2007 július).
- Károly K. 2007. *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Károly K. 2008. Genre Transfer Strategies and Genre Transfer Competence in Translation. *Sprachtheorie und germanistische Linguistik* Vol. 18. No. 1. 37–53.
- Károly K. 2019. Tudományfordításról fordítástudományi megközelítésben. *Fordítástudomány* Vol. 21. No. 2. 5–16. <https://doi.org/10.35924/fordtud.21.2.1>
- Kemppanen, H. 2004. Keywords and Ideology in Translated History Texts: A Corpus-based Analysis. *Across Languages and Cultures* Vol. 5. No. 1. 89–106. <https://doi.org/10.1556/Acr.5.2004.1.5>
- Krein-Khüle, M. 2011. Register Shifts in Scientific and Technical Translation. A Corpus-in-context Study. *The Translator* Vol. 17. No. 2. 391–414. <https://doi.org/10.1080/13556509.2011.10799495>

- Krüger, R. 2016. The Textual Degree of Technicality as a Potential Factor Influencing the Occurrence of Explicitation in Scientific and Technical translation. *The Journal of Specialized Translation* No. 26. 96–115. (2016 július).
- Lakoff, G., Johnson, M. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.
- López-Arroyo, B., Méndez-Cendón, B. 2007. Describing Phraseological Devices in Medical Abstracts: An English/Spanish Contrastive Analysis. *Meta* Vol. 52. No. 3. 503–516. <https://doi.org/10.7202/016735ar>
- López-Arroyo, B., Roberts, R. P. 2017. Genre and Register in Comparable Corpora: An English/Spanish Contrastive Analysis. *Meta* Vol. 62. No. 1. 115–136. <https://doi.org/10.7202/1040469ar>
- López-Rodríguez, C. I., Tercedor-Sánchez, M. I. 2008. Corpora and Students' Autonomy in Scientific and Technical Translation training. *The Journal of Specialized Translation* No. 9. 2–19. (2008 január).
- Mauranen, A. 1993. Contrastive ESP Rhetoric: Metatext in Finnish-English Economics Texts. *English for Specific Purposes* Vol. 12. No. 3. 3–22. [https://doi.org/10.1016/0889-4906\(93\)90024-I](https://doi.org/10.1016/0889-4906(93)90024-I)
- Mayoral-Asensio, R. (2003/2014). *Translating Official Documents*. Manchester: St. Jerome.
- Mány D. 2019. Az orvosi eufemizmusokról angolról magyarra fordított betegtájékoztatók tükrében. *Fordítástudomány* Vol. 21. No. 1. 76–88.
- Meade, R. 2011. Translation of a Discipline. The Fate of Rankine's Engineering Science in Early Meiji-era Japan. *The Translator* Vol. 17. No. 2. 211–232. <http://dx.doi.org/10.1080/13556509.2011.10799487>
- Méndez-Cendón, B. 2009. Combinatorial Patterns in Medical Case Reports: An English-Spanish Contrastive Analysis. *The Journal of Specialized Translation* No. 11. 169–190. (2009 január).
- Mendiluce-Cabrera, G., Bermúdez-Bausela, M. 2006. Sci-tech Communication: Is there a Process of Internationalization in English and Spanish? *Meta* Vol. 51. No. 3. 445–458. <https://id.erudit.org/iderudit/013552ar>
- Montgomery, S. L. 2000. *Science in Translation. Movements of Knowledge through Cultures and Time*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Muñoz-Miquel, A. 2018. Differences Between Linguists and Subject-matter Experts in the Medical Translation Practice. An Empirical Descriptive Study with Professional Translators. *Target* Vol. 30. No. 1. 24–52. <https://doi.org/10.1075/target.14130.mun>
- Nasser, L. A. 2014. The Translation of English Scientific Metaphorical Expressions into Arabic. *Adab Al-Rafidayn* Vol. 70. 25–42.
- Neubert, A., Shreve, G. M. 1992. *Translation as Text*. Kent: The Kent State University Press.
- Nord, Ch. 1997. *Translating as a Purposeful Activity – Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome. <https://doi.org/10.4324/9781351189354>
- Olohan, M., Salama-Carr, M. 2011. Translating Science. *The Translator* Vol. 17. No. 2. 179–188. <https://doi.org/10.1080/13556509.2011.10799485>
- Pietrzak, P. 2015. Stylistic Aspects of English and Polish Medical Records. Implications for Translation. *The Journal of Specialized Translation* Vol. 23. (2015 január).
- Pilegaard, M. 1997. Translation of Medical Research Articles. In: Trosborg, A. (ed.) *Text Typology and Translation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 159–184.

- Pisanski Peterlin, A. 2005. Text-organising Metatext in Research Articles: An English-Slovene Contrastive Analysis. *English for Specific Purposes* Vol. 25. 307–319. <https://doi.org/10.1016/j.esp.2004.11.001>
- Pisanski Peterlin, A. 2008a. Translating Metadiscourse in Research Articles. *Across Languages and Cultures* Vol. 9. No. 2. 205–218. <https://doi.org/10.1556/Acr.9.2008.2.3>
- Pisanski Peterlin, A. 2008b. The Thesis Statement in Translations of Academic Discourse: An Exploratory Study. *The Journal of Specialised Translation* No. 10. 10–22. (2008 július).
- Pisanski Peterlin, A. 2014. Academic Discourse in Translation: Trainee Translators' Performance, Experience and Perception of Rhetorical Conventions. *English for Specific Purposes* Vol. 36. No. 1. 60–73. <https://doi.org/10.1016/j.esp.2014.06.001>
- Reiss, K., Vermeer, H. J. 1984. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer.
- Rogers, M. (guest ed.). 2012. Special Issue of JosTrans Terminology, Phraseology and Translation. *The Journal of Specialized Translation* No. 18. 1–232. (2012 július).
- Sánchez, D. 2011. Translating Science: Contexts and Contests. On the Translation of a Misogynist Scientific Treatise in Early Twentieth-century Spain. *The Translator* Vol. 17. No. 2. 325–348. <https://doi.org/10.1080/13556509.2011.10799492>
- Schäffner, Ch., Adab, B. 2001. The Idea of the Hybrid Text in Translation: Contact as Conflict. *Across Languages and Cultures* Vol. 2. No. 2. 167–180. <https://akjournals.com/view/journals/084/2/2/article-p167.xml>
- Sharkas, H. 2011. The Use of Glossing in Modern Original Scientific Writing in Arabic. An Influence of Translation? *The Translator* Vol. 17. No. 2. 369–390. <https://doi.org/10.1080/13556509.2011.10799494>
- Stolze, R. 2003. Vagueness in Economic Texts as a Translation Problem. *Across Languages and Cultures* Vol. 4. No. 2. 187–203. <https://doi.org/10.1556/Acr.4.2003.2.2>
- Swales, J. M. 1990. *Genre Analysis. English Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tack Erten, S. 2012. Establishing Norms for Functional Translations from Portuguese to English: The Case of Academic Calls for Papers. *The Journal of Specialized Translation* No. 17. 207–223. (2012 január).
- Tirkkonen-Condit, S. 2001. EU project Proposals as Hybrid Texts: Observations from a Finnish Research Project. *Across Languages and Cultures* Vol. 2. No. 2. 261–264. <https://doi.org/10.1556/Acr.2.2001.2.9>
- Vandepitte, S., Vandenbussche, L., Algoet, B. 2011. Travelling Certainties. Darwin's Doubts and Their Dutch Translations. *The Translator* Vol. 17. No. 2. 275–300. <https://doi.org/10.1080/13556509.2011.10799490>
- Vincze K. 2004. Szövegtípusok és fordítás. *Fordítástudomány* 6. évf. 1. szám. 28–35.
- Watt, R. K. 1993. The Challenges of Simplicity and Complexity: German-English Modes and Interrelationships. In: Wright, S. E., Wright, L. D. (eds) *Scientific and Technical Translation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 53–68. <https://doi.org/10.1075/ata.vi.05wat>
- Williams, I. A. 2004. How to Manage *Patients* in English-Spanish Translation: A Target-oriented Contrastive Approach to *Methods*. *Target* Vol. 16. No. 1. 69–103. <https://doi.org/10.1075/target.16.1.05wil>

- Williams, I. A. 2005. Thematic Items Referring to Research and Researchers in the Discussion Section of Spanish Biomedical Articles and English-Spanish Translations. *Babel* Vol. 50. No. 2. 124–160. <https://doi.org/10.1075/babel.51.2.02wil>
- Williams, I. A. 2007. A corpus-based study of the verb *observer* in English-Spanish translations of biomedical research articles. *Target* Vol. 19. No. 1. 85–103. <https://doi.org/10.1075/target.19.1.06wil>
- Wright, S. E., Wright, L. D. (eds) 1993. *Scientific and Technical Translation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/ata.vi>
- Xiangtao, F. 2007. Scientific Translation and Its Social Functions: A Descriptive-functional Approach to Scientific Textbook Translation in China. *The Journal of Specialized Translation* No. 7. 42–73. (2007 január).

# **A WIPO Pearl szabadalmi terminológiai adatbázis bemutatása**

*Tamás Dóra Mária*

*E-mail: [tamas.dora.maria@gmail.com](mailto:tamas.dora.maria@gmail.com), [tamas.dora@offi.hu](mailto:tamas.dora@offi.hu)*

**Kivonat:** A tanulmány célja a Szellemi Tulajdonjog Világszervezet (World Intellectual Property Organization, WIPO) szabadalmi fordítási osztálya által (Patent Cooperation Treaty Translation Division)<sup>1,2</sup> megvalósított, nyilvánosan elérhető WIPO Pearl szabadalmi terminológiai adatbázis bemutatása. A terminológiai adatbázis leírása és elemzése a Tamás és Sermann (2019a, 2019b) kísérleti szempontrendszer alapján készült, amelynek célja, hogy a nyomtatott és elektronikus szótárak elemzési módszereit követve a nagy szervezetek online terminológiai adatbázisok elemzése is lehetőség szerint szakmailag objektív szempontok alapján készüljenek. Ennek megfelelően az írás összegzi a terminológiai adatbázissal kapcsolatos háttérinformációkat, a technikai paramétereket, az adatbázis tartalmáról és használatáról szóló információkat, továbbá kitér a szabadalmi terminológia sajátos jellemzőire.

**Kulcsszavak:** összetett terminológiai adatbázis, fogalmi háló, nyelvi és fogalmi keresés, szabadalom, szabadalmi terminológia

## **1. Bevezetés**

A WIPO Pearl szabadalmi terminológiai adatbázis jellemzőit a Tamás és Sermann (2019a, 2019b) által kidolgozott szempontrendszer alapján mutatom be. A WIPO Pearl adatbázis bemutatása és elemzése több szempontból is érdeklődésre tarthat számot. Egyfelől összetett terminológiai eszközzel van szó, amely a hagyományos nyelvi keresési módokon felül a fogalmakra való keresést ontológiai eszközökkel is támogatja. Másfelől a szabványokban és a bevált gyakorlatokban közzétett terminológiai szerkesztési szempontokat gyakran egyedivé teszik egy adott domén terminusainak és fogalmainak sajátosságai. Ez igaz a szabadalmak világában is, amely terület sajátos jellemzői bizonyos mértékben eltérő feldolgozási és szerkesztési módszereket kívánnak meg, így e sajátosságokat követve alakították ki a terminológiai adatbázis felépítését és tartalmát.

---

Hivatkozás: Tamás D. 2021. A WIPO Pearl szabadalmi terminológiai adatbázis bemutatása. *Fordítástudomány* 23. évf. 1. szám. 49–62.

DOI: <https://doi.org/10.35924/fordtud.23.1.3>

## 1.1. Az elemzési szempontok mögött meghúzódó megfontolások

A leíráshoz és elemzéshez alkalmazott kísérleti szempontrendszer elsősorban nagyobb szervezetek központi, nyilvános elérhetőségű terminológiai adatbázisainak bemutatására szolgál, és a nyomtatott és elektronikus szótárak kritikai szempontrendszeréből kiindulva született abból a célból, hogy a terminológiai adatbázisok megítélése sem szubjektív, hanem lehetőség szerint objektív szakmai szempontok alapján történjen (Fóris és Rihmer 2007, Gaál 2012).

Központi adatbázisokról lévén szó, a különböző elemzési kategóriák az online felületre fókuszálnak, hiszen ahogyan azt megfigyeltük, az egyes terminográfiai bejegyzések belső elrendezése (mikrostruktúrája) az online felületen általában közvetlenül nem látható, és így nem vizsgálható. Gondoljunk például arra, hogy a hierarchikus elrendezésű, három szintű szerkesztési struktúrában belül a definíció és a terminus adatmezők akár két különböző szerkesztési szinten is szerepelhetnek. Ezek elhelyezkedése akkor írható le, ha rendelkezésre áll valamilyen egyéb, a nem látható jellemzőket bemutató leírás a belső szerkezetről. A WIPO Pearl esetében szerencsés a helyzet, mert nemcsak az egyes adatmező-kategóriákat leíró felhasználóknak szánt használati útmutatóhoz (<https://www.wipo.int/reference/en/wipopearl/guide.html>) férhetünk hozzá, hanem tanulmány formájában az adatbázis belső struktúrájának leírásához is, amelyet a szerzők éppen azért tettek közzé, mert a fent leírtakkal tisztában voltak (Valentini et al. 2016). Az említett tanulmány szerzői, akik egyben a belső, szerkeszthető PCT terminológiai adatbázis és az online elérhető, kizárólag adatközlő felületként működő WIPO Pearl fejlesztői is, írásukban a belső adatbázis létrejöttének és fejlesztésének körülményein kívül ismertetik azt, hogy a hármas hierarchikus struktúrában (bejegyzés, nyelvi indexálás és terminus szintje) szerkesztési szintenként milyen kötelező vagy fakultatív adatmezőtípusok szerepelnek, és mennyiben követték az adatbázis szerkezetének kidolgozásakor az ISO kategóriákat, továbbá bemutatják a szabadalmi fordítások területén alkalmazott terminológiai feldolgozás sajátosságait.

Bár a jelen tanulmány elsősorban a WIPO Pearl szabadalmi terminológiai adatbázis online felület fő jellemzőinek leírására fókuszál, a fent említett tanulmányban szereplő háttérinformációk (Valentini et al. 2016), továbbá a WIPO *PCT Translation Division* elnevezésű szabadalmi fordítási osztály munkatársaival folytatott egyetemi együttműködés és konzultáció (Tamás 2020) lehetővé tette, hogy igény szerint bekukkantsunk a színtfalak mögé.

## 2. A WIPO Pearl terminológiai szabadalmi adatbázis részletes elemzése

Érdekes elsőként definiálni, hogy mit is értünk terminológiai adatbázison: „olyan elektronikusan tárolt terminológiai adatok összessége, amely az onomasziológiai szemléletet követve készült, megalkotásának előfeltétele az adott szakterület fo-

galmi rendszerének felvázolása. Egy vagy több szakterület terminusait és a hozzájuk tartozó definíciókat tartalmazza egy vagy több nyelven.” (Sermann és Tamás 2010: 113; Tamás és Sermann 2019a: 33).

## 2.1. A WIPO Pearl terminológiai adatbázissal kapcsolatos háttér-információk

A tágabb háttérét tekintve a WIPO Pearl terminológiai adatbázis a szabadalmi terminusok területén egyedülálló terminológiai segédeszköz, amely elsősorban a szabadalmakban szereplő fogalmak és terminusok közzétételére szolgál. A szabadalmak szövege terminusokban gazdag szövegtípus, a 2000-es évek elején születtek meg a WIPO részéről az első erőfeszítések a szabadalmi terminológia szoftverrel támogatott kétnyelvű kivonatolására a fordítási folyamat elősegítése céljából, és született meg az első, belső adatbázis-struktúra (lásd *PCT Termbase*). 2005-től már megvalósult az első változat belső használata, de a szisztematikus fejlesztése csak 2007-ben kezdődött meg. Eleinte önálló terminológiai adatbázisként működött, később vált egy terminusfelismerő funkcióval rendelkező CAT-rendszer részévé. Első pozitív hatásai a konzisztens terminushasználatban és időmegtakarításban jelentkeztek. 2010-ben született stratégiai döntés az online változat létrehozásáról és a terminológiai adatok publikussá tételéről, ami 2014-re valósult meg (Valentini et al. 2016). A terminológiai irányzatokat figyelembe véve elsősorban fordítói, illetve fordításorientált terminológiai adatbázis. Bár belső változata elsősorban a fordítási munkafolyamatot hivatott elősegíteni, a nyilvánosan elérhető felület működése révén nemcsak a szabadalmi terminológia fejlődését támogatja, hanem indirekt módon a fejlesztők technológiai és az egyes nyelvek szaknyelvi és terminológiai fejlődését is, tehát akár nyelvpolitikai célokat is szolgál.

Szűkebb háttérét tekintve érdemes megvizsgálni a terminológiai adatbázis-előállító jellemzőit. A WIPO Pearl fenntartója a Szellemi Tulajdon Világszervezete, amelyet 1967-ben alapítottak az ún. Stockholmi egyezmény<sup>3</sup> alapján, hogy világszerte védje a szellemi tulajdont, és ösztönözze, elősegítse a kreatív tevékenységeket. Alapítása után hét évvel, 1974-ben lett az ENSZ szakosított szervezete, székhelye Genfben található, tagországainak száma 193 (<https://www.wipo.int/about-wipo/en/>).

A WIPO szervezetén belül a szabadalmi fordítási osztály (*PCT Translation Division*) felel a Szabadalmi Együttműködési Szerződés keretein belül benyújtott nemzetközi szabadalmi kérelmek fordításáért. A WIPO Pearl fejlesztője ez utóbbi fordítói osztály, amelynek fő tevékenységi körébe a szabadalmak címének, kivonatának és mellékletének publikálás előtti angol és francia nyelvre történő fordítása, továbbá szabadalmazhatósági véleményezések fordítása tartozik. Hatalmas volumenű fordítási mennyiségről van szó, 2018-ben 610.000 darab fordítás készült el, ami 160 millió lefordított szónak felel meg. A fordítási osztály nevében a PCT rövidítés arra utal, hogy tevékenységét az 1978-ban hatályba lépett Szabadalmi Együttműködési Szerződés (*Patent Cooperation Treaty*) hatálya alatt kezdte meg

és az abban megállapított nyelvek szerint végzi, amelynek idén ünnepelték ötvenedik aláírását. Ez a nemzetközi szerződés lehetővé tette a szabadalmak elnyerésének egyszerűbbé, gyorsabbá, olcsóbbá és megbízhatóbbá tételét abban az esetben, ha egy találmányt több országban kívánnak szabadalmaztatni. 152 ország tagja, Magyarország 1980 óta aláírója e szerződésnek. E szerződés képezi alapját a nemzetközi szabadalmi bejelentésnek (*international patent application*), amelynek benyújtása általában a nemzeti hivatalnál történik meg (lásd Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, SZTNH, <https://www.sztnh.gov.hu/hu>). A szabadalmi kérelem bejelentését a kérelmezők elsőként a nemzeti (regionális) szabadalmi hivatalba nyújtják be, és ezt követően a kérelmezőnek 12 hónap áll rendelkezésre, hogy eldöntse, hogy a kérelmét nemzetközi szinten is érvényesíteni kívánja avagy sem a Szabadalmi Együttműködés Szerződés értelmében és ezzel automatikusan 152 államban elindul az eljárás. Ilyen esetben minden államban az első, nemzeti hivatalnál tett benyújtási időpontot veszik figyelembe. Ennek részeként nemzetközi újdonságkutatás és nemzetközi közzététel történik, illetve a bejelentő kérhet ún. nemzetközi elővizsgálatot <https://www.sztnh.gov.hu/hu/patent-cooperation-treaty-szabadalmi-egyuttmukodesi-szerzodes>. Fő kérelmezői közé tartoznak Kína, az Egyesült Államok, Japán, Németország, Korea, Franciaország (<http://www.wipo.int/ipstats/en/>), a szabadalmak adatai a PATENTSCOPE szabadalmi tárban férhetők hozzá (<https://www.wipo.int/PATENTSCOPE/en/><sup>4</sup>).

A szabadalom mint műfaj megértése összefügg a találmányok világával. „A szabadalom a találmányra engedélyezett kizárólagos jog, amelynek alapján a jogosult a találmányt hasznosíthatja, és mindenki más el van tiltva annak hasznosításától” (Gács 2011: 5). A találmány (*invention*) a termékre vagy eljárásra vonatkozó új műszaki megoldás, és az azon fennálló jogi oltalmat nevezik szabadalomnak (*patent*) vagy szabadalmi oltalomnak. A szabadalom a bejelentés közzétételével keletkezik. Egy szabadalom bizonyos feltételek fennállása mellett szabadalmazható: új (nem hozzáférhető), feltalálói tevékenységen alapul (nem nyilvánvaló) és iparilag alkalmazható.

A szabadalmi bejelentés (*patent application*) részei általában az alábbiak:

- bejelentési kérelem (*demand*; a magyarországi nemzeti kérelemnek részét képezi);
- leíró rész igénypontokkal – többlethatás leírása (*description with claims*);
- kivonat (*abstract*);
- rajz és egyéb mellékletek (*drawings*). (lásd bővebben: <https://www.wipo.int/pct/en/texts/glossary.html>; Gács 2011).

A fentieknek megfelelően a WIPO Pearl terminológiai adatbázis elsődleges célcsoportját a szabadalmak fordítói és az adott szakmai képviselői, például jogászok, mérnökök, dokumentumszerkesztők jelentik. Felhasználási célját tekintve a belső felhasználók, fordítók számára lehet előíró jellegű, a külső felhasználók számára leíró jellegű, használata ajánlott.

## 2.2. A terminológiai adatbázis technikai paraméterei

Az adatbázis technikai paramétereit tekintve az online felület adatai egy saját, egyedi fejlesztésű, szerzői joggal védett szoftver révén férhetőek hozzá. A WIPO Pearl nyilvános, lekérdezésre alkalmas, web-alapú felülete mellett létezik egy fordítástámogató szoftverrel használható belső adatbázis. A WIPO Pearl online lekérdezhető felülete használható önmagában, továbbá a belső, PCT Termbase elnevezésű adatbázis a szabadalmi fordítók számára egy komplex nyelvtechnológiai jellegű háttértámogatásnak köszönhetően egy integrált szoftverfelületen használható. A WIPO Pearl dizájnya utoljára 2019-ben frissült, adatai folyamatosan frissülnek, az utolsó adatfeltöltés ideje 2020. szeptember. Adatai további futtatási platformokon is olvashatók, mint okostelefon vagy táblagép ([https://www.wipo.int/reference/en/wipopearl/news/2019/news\\_0003.html](https://www.wipo.int/reference/en/wipopearl/news/2019/news_0003.html)). A szervezetbe bevezetett terminológiai és fordítástámogató segédeszközök alkalmazásáról részletesen ír Caffrey és Valentini (2019).

## 2.3. A terminológiai adatbázis tartalmáról szóló információk

A WIPO Pearl tartalmának fő jellemzőit tekintve fogalomközpontú elvek szerint szerkesztett terminológiai adatbázis. Felépítését, azaz a szerkezeti egységek számát tekintve összetett terminológiai adatbázis, amely a terminológiai bejegyzéseket tartalmazó klasszikus terminológiai adatbázis mellett fogalmi hálókat is tárol. Ennek megfelelően a nyelvi keresési felület (*Linguistic Search*) mellett a fogalmi hálókból való keresést (*Concept Map Search*) is felkínálja. Ez utóbbi keresési felület domén, aldomén és nyelvek szerint mutatja be a fogalmi hálókból a terminusok közti kapcsolódási pontokat. Ezen relációk típusai két nagy alcsoportra bonthatók:

- hierarchikus viszonyok ábrázolására, és ezen belül alá- és fölérendeltség vagy rész-egész viszonyok ismertetésére, és
- asszociatív (azaz tematikus, nem hierarchikus viszonyt ábrázoló) relációkra.

Az egyes terminográfiai bejegyzések felépítése részletesen kidolgozott, megfelel az elementaritás (egy adatmezőben egy adat szerepeltetése), a granularitás (az adatok kidolgozottságának mértéke legyen megfelelő a túl sok alkategória elkerülése érdekében) (lásd Reinke 2012: 102), és számos adatmező-kategóriát tartalmaz. Ha megvizsgáljuk a terminológiai adatbázis szerkezetének részletes jellemzőit, akkor megállapíthatjuk, hogy a szótáraknak megfelelő megastruktúra szerkezeti szintjén a nyitó honlapon egy rövid leírást találunk az adatbázis tartalmáról és céljairól, továbbá egy link segítségével átléphetünk a használati útmutatóba (<https://www.wipo.int/reference/en/wipopearl/guide.html>). A nyitó honlap a WIPO szervezet által fenntartott honlapok részét képezi.

A WIPO Pearl terminológiai adatbázisban tárolt nyelvek száma tíz, és meg egyezik az ENSZ hivatalosan használt nyelveivel (angol, francia, spanyol, arab, kínai, orosz) és a Szabadalmi Együttműködési Szerződés szerint működő szabadalmi fordítói osztály (*PCT Translation Division*) munkanyelveivel (német, portugál, japán, koreai). Az adatbázis 29 doménbe és 311 aldoménbe sorolva tárol terminusokat, ezek közül a fő tárgykörök (domének) a műszaki és természettudományi tárgykörök, illetve a szellemi tulajdon mint jogi domén. Az online felületen a validált (ellenőrzött és jóváhagyott) terminusok bejegyzései tanulmányozhatók. A fogalmi keresés felületén könnyen megfigyelhető, hogy bizonyos tárgykörök a technológiai fejlődés és a szabadalmi igények függvényében jobban kifejtettek, míg más területek kevesebb terminust tartalmaznak, idővel pedig új területek jelenhetnek meg. A doménrendszer kialakításának alapját az 1971-ben a Strasbourgi Megállapodással megalapított IPC-rendszer mellett (*International Patent Classification*, <https://www.wipo.int/classifications/ipc/en/>; <https://www.sztnh.gov.hu/hu/nemzetkozi-szabadalmi-osztalyozas-nszo-international-patent-classification-ipc>), az ISO áru- és szolgáltatási osztályozása, illetve egyéb taxonómiák képezik (Valentini et al. 2016).

A WIPO Pearl jelenleg 190 000 terminust és 24 000 fogalmat (2020. évi szeptember havi adat) tartalmaz, terminusai elsősorban szabadalmakból származnak. Makrostruktúrája alapján a nyelvi keresés (*Linguistic Search*) egyszerű és összetett keresési lehetőséget is felkínál. Ez utóbbi esetben lehetővé teszi a forrás- és célnyelvi, a domén szerinti, az adott terminusra történő szűkített keresést, a rövidítések keresését és néhány esetben a gépi fordítási találatok megjelenítését is. A keresőmezőbe beírt terminusra adott találatokat egyszerűen áttekinthető, felsorolás jellegű találati listában kínálja fel. A felső sorban az átláthatóság érdekében külön feltünteteti egy sorban a több oldalon felsorolt terminusokat. A fogalmi hálókban való keresésnél (*Concept Map Search*) beállíthatjuk a kívánt nyelvet, és a tárgykörök rövidítésével ellátott színes körökre kattintva kiválaszthatjuk a megnyitandó domént, aldomént és fogalmi kört, amely utóbbi már hálózatos formában jelenik meg. A terminusra egérrel ráállva láthatjuk a terminus szinonimáját, rákereshetünk továbbá arra, hogy milyen terminusok érintésével juthatunk el egyik terminustól a másikig, ami a szabadalmi tárban való kulcsszavas kereséshez is segítséget nyújthat. Pozitívumként megemlítendő, hogy a két keresési felület között az átjárás biztosított.

Az egyes szótári szócikkek, így a mikrostruktúra szintjének megfelelő terminográfiái bejegyzések kétféle módon jelenítik meg az adatokat: egy egyszerűsített és egy részletes formában (*full record display*). Jelen tanulmányban elsősorban az online felület adatmezőtípusaira koncentrálnunk, a többi adatmezőtípus leírása, illetve az, hogy mennyiben felelnek meg a korábbi ISO szabványokban ajánlott kategóriáknak, az Valentini et al. (2016) írásában tanulmányozható.

A találati listán belül szereplő egyszerűsített nézet adatmezőtípusai a terminus, a megbízhatóság (például 3/4), más adatállományokba átvezető linkek, a definíció, a kontextus és a forrás. Ennek kattintással követő kibontását követően

a részletesen megjelenített bejegyzések adatmezőkategóriái a következők: domén, aldomén, eredeti rögzítési nyelv, nyelv, a fogalmi hálóra átvezető link, terminus, terminus típusa (fő terminus, szinonima), terminus leírása (rövidítés), használati címke (megengedett, archaikus, terminusjavaslat a fordítói osztály részéről, ajánlott, szabványosított használat), terminus megbízhatósága négyes skálán, utolsó módosítás dátuma, kontextus, kontextus forrása és a terminushoz fűzött megjegyzés.

Az adatbázisban található terminusok szófajukat tekintve elsősorban főnevek, de lehetnek igék, melléknevek, határozószók vagy több tagból álló lexémák, kollokációk is (Wright és Budin 1997: 3). A WIPO munkatársainak a gyakorlatban a terminus elsősorban főnév, ritkán ige vagy nagyon ritka esetben önmagában álló melléknév (Valentini et al. 2016).

Ezen a ponton érdemes kitérnünk röviden a szabadalmi terminusok és a szabadalom mint műfaj jellemzőire. A szabadalom egy komplex szövegtípus, határterületet képez a tudományos, a műszaki és a jogi szaknyelv között (Valentini et al. 2016). Megalkotását befolyásolják a nemzeti jogszabályok is, és különböző részekből áll, amelyek közül a leíró rész (*description*) inkább tudományos-műszaki, míg az igénypontokra (*claims*) inkább a jogi szakszöveg tulajdonságai jellemzőek.

A szabadalmak speciális nyelvezete onnan ered (amelynek angol megnevezése az ún. „patentese”), hogy egyfelől szükséges a találmányok közzététele, bemutatása oly módon, hogy azt egy szakember a leírás alapján megértse, tehát a jogszabályi előírásoknak megfelelően beazonosíthatónak kell lennie, ami pontos terminushasználatot követel meg, másfelől védelmet kell nyújtania az adott területen a versenytársak hasonló találmányaival szemben, ami egy tágabban értelmezhető, leíró jellegű terminushasználatot eredményez. Ez utóbbi nyelvhasználat megnehezíti a terminusok kivonatolását, és a fő terminusok és a használatra ajánlott terminusok kiválasztását a számos változat közül (Valentini et al. 2016). Ez a fajta megközelítés nemcsak az angol nyelv esetében igaz, hanem a szabadalmak funkciója miatt a többi nyelv esetében, így a magyar szabadalmak esetében is.

A terminusok validálásakor fontos szempont az előfordulási gyakoriságon túl, hogy a kiválasztott terminus ne legyen túlzottan specifikus, ne csak egy találmányhoz kötődjön, ugyanakkor ne legyen túl általános sem, hanem konkrét, beazonosítható fogalmat jelöljön. A túlságosan tág értelmezésű, leíráshoz használt szabadalmi terminusok általában több tagból álló általános leíró összetételek és a következő tagokat tartalmazzák: szó + „,means’, ’system’, ’device’” (Valentini et al. 2016: 184), de ide sorolhatók még további tagok is (lásd *module, assembly, device, unit, portion, set, block, reservoir* stb.). A különböző tudományos és műszaki szakszövegek tulajdonságairól ír Olohan (2016), aki könyvében külön fejezetben értekezik a szabadalmak fordításáról, annak jellemzőiről és minőségük jelentőségéről.

Visszatérve az adatmező-típusokra, az adatbázis megkülönböztet kötelező és fakultatív adatmező-kategóriákat, amelyek közül a kötelező adatmezőtípusok a következők (Valentini et al. 2016: 197):

- a bejegyzés szintjén (*entry level*): bejegyzési osztály (validálás státuszai: új, validált, félig-validált és szerzői joggal védett), domén, aldomén, eredeti rögzítés forrásnyelve;
- a terminus szintje (*term level*): terminus, terminus státusz, használati címke, terminus típusa, forrás.

Az adatmezők besorolása megfelel a hármas hierarchikus struktúrának, amelyen belül a nyelvi indexálás szintjén (*language/index level*) nem találunk kötelező adatmezőtípusokat. Az utóbbi szerkesztési szintre besorolt fakultatív jellegű, a belső adatbázisban szereplő „*Transfer Comment*” (átváltási megjegyzés) tartalmaz ugyan a fogalmi egyenértékűségre, azaz az ekvivalenciára vonatkozó információkat, de szintén fakultatív a definíció mint adatkategória (Valentini et al 2016: 197). Ez szokatlan megoldás a fogalomközpontú terminológiai adatbázisokban, hiszen a fogalmat leíró definíció hagyományosan a terminológiai adatbázisok központi eleme. A definíció szerepét ugyanis itt pragmatikus okokból átvette egyfajta kompromisszumként egy speciális kategória, az ún. definíciós kontextus, azaz a fogalmi jellemzőkben gazdag kontextus. Ennek oka abban keresendő, hogy a definíciók kidolgozása jelentős munkaigényű, ezért idő- és pénzigényes, szakértői hálózat fenntartását igényli nyelvenként és doménenként, a gyakorlatban azonban a technológia és az ipar fejlődése gyors, a fordítások pedig szoros határidővel készülnek (Valentini et al. 2016).

Nézzük meg, hogy mit értünk pontosan definíciós kontextus alatt (*defining context*, lásd 2.3. pont alatt). Hagyományosan a kontextus igazolja, hogy a terminus használatban van, és bemutatja a terminus használatát közvetlen szöveggörnyezetében, azaz hogyan illeszkedik a terminus az adott mondatba. Drewer és Schmitz (2017: 67) a „*Definitionskontext*” változatot nem nevezi hagyományos értelemben definíciónak, és általában véve olyan mondatot értenek alatta, amely megnevezi az adott terminust, információt szolgáltat ugyan a terminus által jelölt fogalomról, de nem alkalmas a fogalom pontos behatárolására. Tehát tartalmaz definícióra jellemző elemeket, de nem feltétlenül meríti ki egy definíció teljességre törekvését a fogalom teljes körű behatárolásához, és nem is egyezhet meg egy szakember által alkotott, a fogalom pontos és teljes behatárolására törekvő definícióval. Valentini et al. (2016: 189) ezeket a kontextusokat ismeretekben gazdag kontextusnak („*knowledge-rich contexts*”) is nevezi, és ennek használata mellett érvel abból a szempontból, hogy használatuk kevésbé idő- és költségigényes, és lefedettséget biztosít.

A szabadalmi kérelmek leíró része olyan információkat tartalmaz, mint például a találmány tárgya és alkalmazási területe, a technika állásának ismertetése (milyen hiányosságokat pótol a találmány), a megoldások ismertetése fő- és aligénypontokkal, az ábrák felsorolása, az oltalom terjedelmét alátámasztó példák és az előnyös hatások bemutatását. Ez a szabadalmi kérelmek legalkalmasabb része a terminusok és definíciós kontextusok kivonatolására. Éppen ezért a szabadalmakon belül az eredeti, anyanyelvi szerzőtől származó leíró rész számít elsőd-

leges forrásnak, hiszen ez a rész tartalmazza legnagyobb valószínűség szerint a felhasználható terminusokat, definíciós kontextusokat és definíciókat. Másodlagos források közé tartoznak a tanulmányok, szakdolgozatok, doktori értekezések és tankönyvek, amelyek közül számos elérhető például a Google Books, Google Scholar és Google Patents felületén.

A fogalmi keresés (*Concept Map Search*) alatt kínált találatokban a terminusok által jelölt fogalmak közti relációkra láthatunk rá. A fogalmi háló jelentősége abban mutatkozik meg, hogy a fogalmak nem önmagukban, hanem mindig egymáshoz kapcsolódva léteznek (lásd ISO 704:2009:8)<sup>5</sup>. A terminológusok az egy-egy doménbe és aldoménekbe tartozó fogalmakat és terminusokat a fogalmi és terminológiai rendszerek feltérképezésével és kidolgozásával választják ki. A terminusok egymástól való elhatárolását és egymáshoz kapcsolódását már Wüster is táblázatok vagy ontológiai besorolások és elemek (gráfok/ágrajzok) formájában javasolta ábrázolni (lásd erről bővebben: Wüster 1985: 137–201). A rendszerben történő ábrázolás megkönnyíti a fogalmak behatárolását, a fölé-, alá- és mellérendeltségi viszonyok megállapítását. A klasszikus terminológiai munka tehát valójában a fogalmi háló felvázolásával kezdődik, ami segít az összes releváns terminus kiválasztásában, továbbá ellensúlyozza a terminusok különálló bejegyzésekben történő ábrázolását, ami töredezetté teszi az adatokra való rálátást, hiába jelöli egy külön adatmező-kategória a reláció típusát.

Az ISO 1087-1:2000 (*Terminology work — Vocabulary — Part 1: Theory and application*) az ontológiai elemek két fő ágaként az alábbiakat nevezi meg:

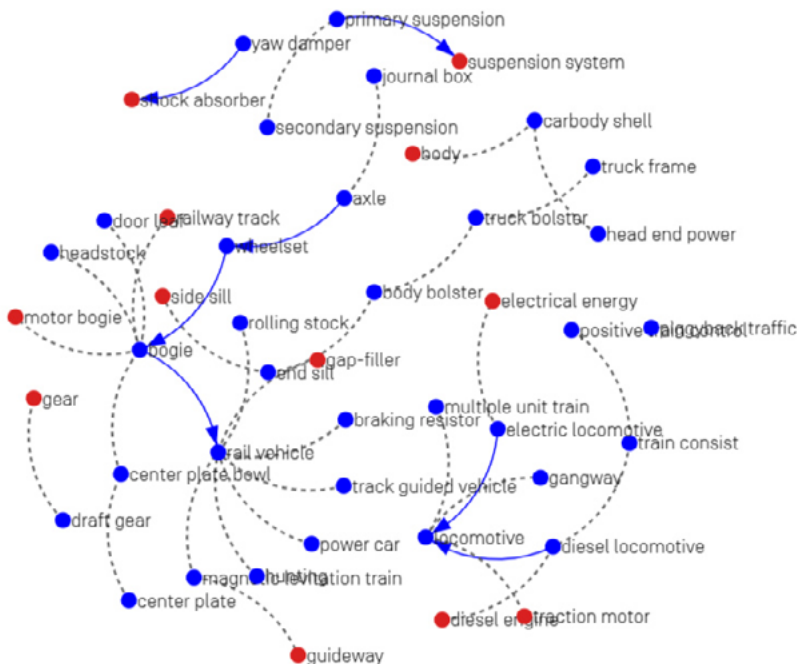
- hierarchikus (ezen belül alá- és fölérendeltség, rész-egész viszony) és
- asszociatív (például időbeli, ok-okozati összefüggések).

Ez a besorolás megegyezik a WIPO Pearl terminológiai adatbázisban a fogalmi hálóban szereplő relációtípusokkal, ahol harmadik kategóriaként szerepel még a másik doménhez tartozás jelölése (lásd *other subject field* 1. ábra). A fogalmi hálók ábrázolása a WIPO Pearl felületén egy doménen, egy aldoménen és egy nyelven belül történik. A WIPO munkatársai a relációkat elsősorban manuálisan rögzítik, és ez a tevékenység gyakran igényli tárgyi szakértők bevonását (Valentini et al. 2016). A fogalmak kb. 80%-a többnyire manuálisan feldolgozott, tehát kapcsolatban áll valamely másik fogalommal, további relációkat pedig mesterséges intelligencia (gépi tanulás) segítségével elemzik, ami megmutat további lehetséges kapcsolódási pontokat. Pozitívum, hogy mindig jelzi, ha a mesterséges intelligencia által generált találatról van szó. A relációk kisebb része tehát olyan mesterséges intelligencia alkalmazásának eredménye, amely saját fejlesztésű, és olyan fogalmi relációkat kínál fel, amelyeket még nem rögzítettek manuálisan. Ezeket „fogalmi felhőnek” (*concept clouds*) nevezik, és rendkívül innovatív és kísérleti jellegűek. Az ontológiai elemek azért igazán hasznosak, mert a modern számítógépes ontológiák fejlesztése és sikeres alkalmazásuk azon a felismerésen alapul, hogy a tudás megszerzése nem elegendő: „ismereteinket csak akkor alkalmazhatjuk a gyakorlatban, ha

ismerjük a különböző elemek közötti összefüggéseket és képesek vagyunk leírni azokat” (Fóris 2013: 422)<sup>6</sup>. Az ontológiai rendszerek online eszközeivel és ábrázolási módjaival foglalkozik még Ugrin (lásd Ugrin 2019: 99).

A fogalmi hálóban történő ábrázolás előnye a fordítások készítése szempontjából, hogy rálátást biztosít az adott fogalmi hálóra, mert bemutatja, hogy az adott doménen és aldoménen belül a terminusok és fogalmaik hogyan kapcsolódnak egymáshoz. Fordításnál ugyanis előfordul, hogy a másik nyelven csak egy gyűjtőfogalmat találunk meg elsőre, és így láthatjuk, hogy milyen terminusok tartoznak alá, és ez megkönnyíti a megfelelő terminus megtalálását. Ezen felül a fogalmi hálók nemcsak a fordítók számára hasznosak, hanem segítenek a szabadalmak kombinált kulcsszavas keresésekor (*WIPO Pearl Concept Path search*).

1. ábra: A vasúti jármű (*Rolling stock*) aldomén fogalmi hálója a WIPO Pearl felületén (<https://wipopearl.wipo.int/en/conceptmap>).



Ezzel együtt összességében elmondható, hogy az adatok kategorizálása betartja a mikrostruktúra szintjén a terminológiai adatmodellálás elveit: fogalomközpontúság, terminusautonómia (a fő terminus és szinonimák jelzése), hierarchikus szerkesztési mód, elementaritás (egy adatmezőben egy adat szerepeltetése) és a granularitás (a túl sok alkategória elkerülése egy adatmezőben) (Reinke 2012: 102).

A mezostruktúra, azaz az utalási rendszer szintjén már a találati lista felületén három link látható: a belső link átvezet bennünket a fogalmi hálók felületére, a két külső link a PATENTSCOPE szabadalmi tár és a Google képek keresési felületére.

## 2.4. A terminológiai adatbázis használatáról szóló információk

Az adatbázis felhasználóbarát jellegű, könnyen kereshető, egyértelműek a vizuális elemek. Az adatok folyamatosan bővülnek, a naprakészség a bejegyzéseken belül az utolsó módosítás dátuma elnevezésű adatmezőben ellenőrizhető.

Az adatok megbízhatóságát a pontos dokumentáció szolgálja, az egyes terminusok megbízhatóságát számokkal egy négyes skálán jelöli, amelyen belül az 1-es kategória alacsony megbízhatóságot, a források hiányát mutatja, a négyes kategória pedig a legmegbízhatóbb adatokat tünteti fel. Az adatbázisban szereplő definíciók ugyan ritkák és saját, belső forrásból szerkesztettek, az adatbázisban leginkább definíciós kontextusok szerepelnek. A kontextus megbízhatónak minősített forrásait szabadalmak, tudományos cikkek, szakdolgozatok, doktori tézisek, tankönyvek képezik (Valentini et al. 2019), amelyek visszakereshetősége a forrás adatmező segítségével megoldható. A megbízhatóság fontos kérdés, hiszen „egy célnyelven hibásan megadott terminus eldöntheti, hogy egy kérelmet a technika állása szerintinek vagy valóban újdonságnak tartanak-e?” (Valentini et al. 2016: 193). Egyetlen pontatlanság a rendkívüli értéket képviselő szellemi jogi termékek fordításában megváltoztathatja a szabadalom oltalmi körét (Ball 2013).

A WIPO Pearl adatbázis társadalmi haszna a fordítások, a szakemberek (adatbányászat és szabadalmak keresése a PATENTSCOPE szabadalmi tár linkjén keresztül) és terminológia-politikai célok mellett megmutatkozik még abból a szempontból, hogy fenntartója egyetemi és partnerségi együttműködésekre törekszik, egyetemi hallgatók számára csoportos bedolgozást és szakmai gyakorlatot tesz lehetővé (Tamás 2020).

## 3. Összegzés és következtetések

A Tamás és Sermann (2019a 2019b) elemzési és osztályozási szempontrendszer alapján bemutatott WIPO Pearl szabadalmi terminológiai adatbázis egy összetett, innovatív jellegű, plusz ismeretelemként ontológiai jellegű fogalmi hálókat tartalmazó terminológiai adatbázis. A tanulmány bemutatja a terminológiai adatbázissal kapcsolatos háttér-információkat, a technikai paramétereket, az adatbázis tartalmáról és használatáról szóló információkat. A szabadalmi terminusok sajátos jellemzői bizonyos mértékben egyedi szerkesztési módszereket kívánnak meg, az adatbázis felépítése és tartalma ennek kívánalmait követi. A WIPO Pearl adatbázis a fordítók mellett műszaki, jogi szakemberek számára is hasznos terminológiai eszköz, továbbá a szakszavak rendszerezésével és közzétételével terminológia-politikai célokat is szolgál.

## Jegyzetek

- <sup>1</sup> Szabadalmi Együttműködési Szerződés Fordítási osztálya, rövidített, angol nyelvű megnevezése: PCT Translation Division.
- <sup>2</sup> Ezúton fejezem ki köszönetemet a WIPO munkatársainak, Geoffrey Westgate-nek (Head, Support Section, PCT Translation Division, WIPO) és Cristina Valentini-nek (Head, Terminology Unit, Support Section, PCT Translation Division, WIPO), hogy a cikk lektorálásával hozzájárultak e tanulmány megírásához.
- <sup>3</sup> A Szellemi Tulajdon Világszervezetét létrehozó 1967. július 14-i Stockholmi Egyezmény.
- <sup>4</sup> A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala felsorolja a nemzetközi és nemzeti szabadalmi adatbázisokat (<https://www.sztnh.gov.hu/hu/szabadalmi-adatbazisok>).
- <sup>5</sup> „Concepts do not exist as isolated units of knowledge but always in relation to each other”.
- <sup>6</sup> „The development of modern computerized ontology and its successful practical application in various fields is based on the recognition that obtaining knowledge is not enough; we can apply our knowledge in practice only if we know the connections among its various elements and are able to describe them”.
- <sup>7</sup> „A term misrepresented in a target language may be the difference between an application being prejudiced by prior art or being confirmed as indeed novel”.

## Irodalom

- Ball, L. 2013. Is your patent quality lost in translation? *Intellectual Property magazine*. December 2012/January 2013. 54–55.
- Caffrey, C.–Valentini, C. 2019. Applications of technology in the Patent Cooperation Treaty (PCT) Translation Division of the World Intellectual Property Organization (WIPO). In: Minako O’Hagan (ed.) *The Routledge Handbook of Translation and Technology*. London: Routledge. 127–147. <https://doi.org/10.4324/9781315311258> (Letöltve: 2020. október 15.).
- Drewer, P., Schmitz, K.-D. 2017. *Terminologiemanagement Grundlagen - Methoden – Werkzeuge*. Berlin: Springer-Verlag.
- Fóris Á. 2013. Network Theory and Terminology. *Knowledge* Vol. 40. No. 6. 422–429.
- Fóris Á., Rihmer Z. 2007. A szótárak minősítési kritériumairól. *Fordítástudomány* IX. évf. 1. szám. 109–113.
- Gács J. (szerk.) 2011. *Útmutató feltalálóknak. A szabadalmi bejelentés*. Budapest: Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala ([https://www.sztnh.gov.hu/hu/kiadv/ingy\\_magy/szabadalmi\\_bejelentes\\_2011.pdf](https://www.sztnh.gov.hu/hu/kiadv/ingy_magy/szabadalmi_bejelentes_2011.pdf)). (Letöltés ideje: 2020.09.01.)
- Gaál P. 2012. Szempontrendszer online szótárak minősítéséhez. *Magyar Terminológia* 5. évf. 2. szám. 225–250.
- Olohan, M. 2016. *Scientific and Technical Translation*. London/New York: Routledge.
- Reinke U. 2012: Terminologiearbeit für und mit Sprachtechnologie. In: Mayer F., Schmitz K.-D. (eds) *Terminologieprozesse und Terminologiewerkzeuge*. Akten des Symposiums. Heidelberg, 19–21. April 2012. Deutscher Terminologie-Tag e.V. Köln: SDK Systemdruck Köln GmbH & Co. KG. 101–118.

- Sermann E., Tamás D. 2010. Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozási a fordításban. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 101–115.
- Tamás D. M., Sermann E. 2019a. Evaluation System for Online Terminological Databases. *Terminologija* 26. 24–46. ([http://ki.lt/wp-content/uploads/2020/03/Terminologija\\_26\\_maketas.pdf](http://ki.lt/wp-content/uploads/2020/03/Terminologija_26_maketas.pdf)).
- Tamás D.M., Sermann E. 2019b. Elemzési szempontrendszer terminológiai adatbázisokhoz. *Fordítástudomány* 21. évfolyam 2. szám, 46–62. (<https://doi.org/10.35924/fordtud.21.2.4>).
- Tamás D. M. 2020. Együttműködés a Szellemi Tulajdonjog Világszervezetével: a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen végzett szabadalmi terminológiai egyetemi hallgatói projekt tapasztalatairól. *Magyar Jogi Nyelv* IV. évf. 2. szám. 26–41. (<https://joginyelv.hu/egyuttmukodes-a-szellemi-tulajdonjog-vilagszervezetével-a-budapesti-muszaki-es-gazdasagtudomanyi-egyetemen-vegzett-szabadalmi-terminologiai-egyetemi-hallgatoi-projekt-tapasztalatairól/>)
- Ugrin Zs. 2019. A terminuskapcsolatok és ontológiai rendszerek fedezése a fordítóképzésben. *Fordítástudomány* XXI. évf. 1. sz. 89–103.
- Valentini, C., Westgate, G., Rouquet, P. 2016. The PCT Termbase of the World Intellectual Property Organization. Designing a database for multilingual patent terminology. *Terminology. International Journal of Theoretical and Applied Issues in Specialized Communication* Vol. 22. No. 2. 171–200. (<https://doi.org/10.1075/term.22.2.02val>).
- Wright, S. E., Budin, G. 1997. *Handbook of Terminology Management*, Vol. 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Wüster, E. (Bauer, L. Hrsg.) 1985. *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie*. (2. Aufl.) Copenhagen: HEPU-tryk.

## Források

A Szellemi Tulajdon Világszervezetét létrehozó 1967. július 14-i Stockholmi Egyezmény. Szabadalmi Együttműködési Szerződés (1970). (Patent Cooperation Treaty). Nemzetközi Szabadalmi Osztályozásra vonatkozó Strasbourgi Megállapodás (1971).

## Szabványok

ISO 704:2009 - *Terminology work – Principles and methods*.

ISO 1087-1:2000 - *Terminology work – Vocabulary – Part 1: Theory and application*.

## Elektronikus források

<https://www.sztnh.gov.hu/hu> (Letöltés ideje: 2020. 08. 20.)

<https://www.sztnh.gov.hu/hu/patent-cooperation-treaty-szabadalmi-egyuttmukodesi-szerzodes> (Letöltés ideje: 2020. 08. 22.)

- <https://www.sztnh.gov.hu/hu/nemzetkozi-szabadalmi-osztalyozas-nszo-international-patent-classification-ipc> (Letöltés ideje: 2020. 08. 21.)
- <https://www.wipo.int/about-wipo/en/> (Letöltés ideje: 2020. 08. 25.)
- <https://www.wipo.int/classifications/ipc/en/> (Letöltés ideje: 2020. 08. 20.)
- <https://wipopearl.wipo.int/en/conceptmap> (Letöltés ideje: 2020. 08. 20.)
- <http://www.wipo.int/ipstats/en/> (Letöltés ideje: 2020. 08. 21.)
- <https://www.wipo.int/PATENTSCOPE/en/> (Letöltés ideje: 2020. 08. 22.)
- <https://www.wipo.int/pct/en/texts/glossary.html> (Letöltés ideje: 2020. 08. 21.)
- <https://www.wipo.int/reference/en/wipopearl/> (Letöltés ideje: 2020. 08. 23.)
- <https://www.wipo.int/reference/en/wipopearl/guide.html> (Letöltés ideje: 2020. 08. 20.)

# **Egészségtudományi szakfordítóképzés a Semmelweis Egyetemen**

*Horváth Ágnes*

*E-mail: [horvath.agnes@se-etk.hu](mailto:horvath.agnes@se-etk.hu)*

**Kivonat:** Ki fordítson egészségtudományi szövegeket, egészségügyi szakemberek vagy bölcsész háttérű fordítók? Vajon a szakfordítói tanulmányokba kezdett egészségügyi dolgozókból nyelvészeket kell nevelni? Hogyan lehet két év alatt szakfordítókat képezni olyan hallgatókból, akik eddigi tanulmányaikat valamilyen egzakt tudományterületen végezték? A tanulmány azt mutatja be, hogy a Semmelweis Egyetem kétéves posztgraduális programja hogyan képez szakfordítókat többnyire egészségügyi szakemberekből. A tanulmány áttekinti a szakfordítóvá válás szempontjából legjelentősebb tantárgyakat, különös hangsúlyt fektetve a szakfordítás kurzusokra. Érvel a fordításelmélet oktatásának létjogosultsága mellett egy alapvetően gyakorlatorientált képzésben, kiemeli a reflexió szerepét a tanítási és tanulási folyamatban. A szerző bemutatja, hogy a korábbi tapasztalatok alapján hogyan veszi figyelembe a tananyag összeállításakor a hallgatók igényeit és befogadóképességét, valamint hogy hogyan igyekszik maximalizálni a képzés hatékonyságát, melynek végcélja olyan egészségtudományi nyelvi közvetítők képzése, akik önállóan is képesek lesznek tudatos fordítói döntéseket hozni, miközben figyelembe vesznek minden olyan tényezőt, amely a pontos nyelvi közvetítéshez szükséges.

**Kulcsszavak:** fordítóképzés, egészségtudományi szakfordítás, tananyagfejlesztés, tudatosítás, reflexió

## **1. Bevezető**

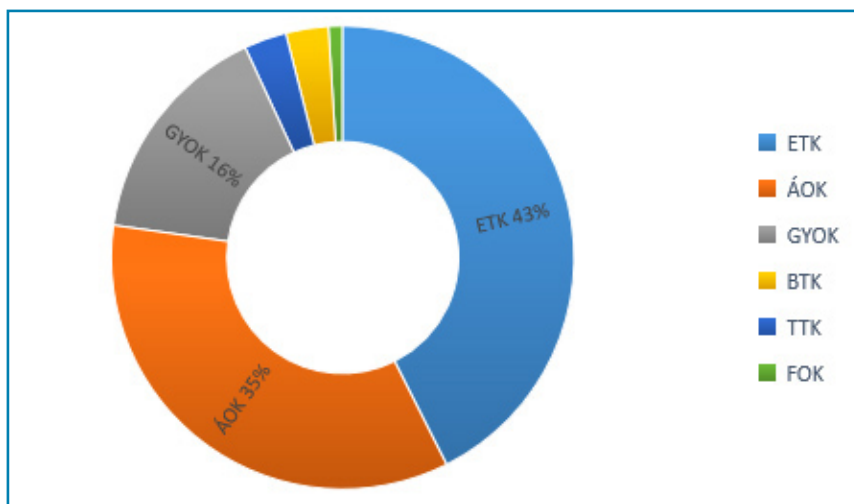
Hazánkban mind a négy orvostudományi egyetemen folyik akkreditált egészségtudományi szakfordító képzés angol–magyar nyelvpárban, három közülük tolmácsokat is képez. Az első ilyen jellegű képzés a Szegedi Tudományegyetemen indult még 1987-ben, öt évvel később pedig megkezdte működését a gyógyszerészeti szakfordítóképzés is, mely közel tíz évig képzett szakembereket. Míg kezdetben

csak graduális hallgatókat oktattak, 2007-ben az egyetem, párhuzamosan a graduális képzéssel, elindította egészségügyi szakfordító-tolmács posztgraduális programját, melynek többszörösen átszervezett és modernizált formáját vette át először a Pécsi Tudományegyetem és indította el első csoportját 2011-ben, majd a Semmelweis Egyetem tette ugyanezt 2012-ben. A Debreceni Egyetem 2008-ban akkreditáltatta orvos- és egészségügyi szakfordítóképzését, mely a mai napig fogad hallgatókat.

A Semmelweis Egyetem tehát már kilenc éve képez egészségügyi szakfordítókat és tolmácsokat angol és magyar nyelvből. Az is elmondható, hogy ez idő alatt a tantervi háló megkötéseit betartva a képzés tananyaga és módszertana folyamatosan fejlődött a tapasztalatok alapján, míg elérte mai állapotát. A kétéves levelező, keresztféléves képzésen eddig 77 hallgató szerzett oklevelet. Bemeneti követelmények tekintetében a jelentkezőnek rendelkeznie kell egy angol középfokú, B2-es nyelvvizsgával, azonban a tapasztalatok azt mutatják, hogy hatékonyabb a tanulási folyamat, ha a jelentkezőnek közel felsőfokú, C1-es nyelvtudása van már a bekerüléskor. A végzettségeket illetően elsősorban orvosi vagy egészségügyi diplomával rendelkező érdeklődők jelentkezését várja a képzés, de a természettudományi és a bölcsész alapidipomások előtt is nyitva van a kapu. Az 1. ábra az eddig oklevelet szerzett hét évfolyam végzettségi háttérét szemlélteti.

1. ábra

*Oklevelet szerzett hallgatói populáció végzettség szerinti összetétele  
(2012 febr. – 2021 márc.)*



Az ábrából kiderül, hogy a képzésen tanuló hallgatók többsége (94%) valamilyen egészségügyi szakember, 43% egészségügyi karon szerzett alapidiplomát, 35% általános orvosin, 16% gyógyszerésztudományin, 1% pedig fogorvostudomá-

nyin. Rajtuk kívül 3-3 százalékban vannak jelen természettudományi és bölcsész végzettséggel rendelkezők.

Jelen tanulmány a Semmelweis Egyetem Egészségtudományi szakfordító-tolmács képzésének a szakfordító ágát mutatja be kiemelve mindazon tantárgyakat, amelyek kiemelkedő szerepet játszanak a szakfordítók képzésében.

## 2. A képzés célja

A program célja olyan egészségügyi szakemberek képzése, akik tudatos nyelvhasználók és tudatos nyelvi közvetítők, mindemellett magabiztosan és magas színvonalon képesek a két nyelv és kultúra között mediálni betartva a szakma etikai szabályait. Bár „a fordításhoz minimálisan három dolog szükséges: nyelvtudás, tárgyi tudás és fordítói készség” (Klaudy 2005: 57) a tárgyi tudást a képzés adottnak tekinti, a nyelvtudás fejlesztése nem fókusza, ellenben a program kifejezetten a speciális szakmai, fordítói és tolmács készségek és kompetenciák fejlesztésére koncentrál, így az angol–magyar, magyar–angol nyelvi átváltásokra, a tudatos nyelvhasználatra, az interkulturális kommunikációra, az információkeresési stratégiákra és a CAT (számítógépes fordítást támogató) eszközök használatára. Természetesen a képzés elvárt hozadéka a nyelvhelyesség fejlődése és az egészségügyi háttértudás bővülése – a két év alatt megközelítőleg 60 témában fordítanak és tolmácsolnak a hallgatók.

A tudatos munkavégzés megteremtése érdekében a képzés nagy hangsúlyt helyez a fordítási gyakorlatok mellett az elméleti alapok lefektetésére és a reflexióra. Az elméleti alapok átadása elengedhetetlen a hatékony szakfordítóképzéshez, hiszen a képzés rövid időtartama, a tantervi háló kötöttsége és a javító tanárok terhelhetősége miatt a hallgatók a két év alatt korlátozott mennyiségű szöveget tudnak lefordítani és tapasztalatot szerezni. A releváns elméleti ismeretek átadásával azonban felgyorsítható a tanulási folyamat (Klaudy 2006), így a hallgatók nemcsak a tanárok szakszerű javításait tudják pontosan értelmezni és tanulni belőlük, de a képzés befejeztével képesek lesznek önállóan megfontolt, tudatos fordítói döntéseket hozni, amikor egy fordítási dilemmával találják szembe magukat, valamint magyarázatot tudnak adni a fordítási megoldásaikra.

A tudatosságra való nevelésben kulcsfontosságú szerepe van még a visszacsatolásnak, azonban ezen belül meg kell különböztetni a hallgatók munkáira érkező visszajelzéseket, illetve a hallgatók reflexív gondolatait mások fordításai kapcsán (Schön 1990; Klaudy 2018). A hallgatók munkáit a tanárok egy központi fordításértékelő hibatipológia segítségével javítják, majd órán megbeszélik a leggyakoribb hibákat és a fordítási tapasztalatokat. A hallgatóknak szintén van lehetőségük javítási munkálatokra, amely segít bennük kifejleszteni a reflexív gondolkodást, mely elengedhetetlen a szakmai fejlődésükhöz és tudatos munkavégzésükhöz.

### 3. A tantervi háló

A képzés részidős munkarendjéből fakadóan lényeges kiemelni a kontaktórák (12%) és az egyéni órák (88%) arányát. A százalékokból látható, hogy az egyéni órák száma, azaz az otthon végzett munka több, mint hétszerese a tanórákon töltött időnek. Ebből az következik, hogy egy kétéves, 120 kreditese, részidős képzés esetén úgy válhat valakiből kiváló egészségügyi szakfordító-tolmács, ha az óralátogatáson kívül még jelentős energiát fektet az otthoni, egyéni készülésébe is. A gyakorlatban az egyetem különböző házi feladatok formájában biztosítja erre a lehetőséget. A képzés tantervi háló kivonatát az 1. táblázat mutatja be.

1. táblázat

*A Semmelweis Egyetem egészségügyi tolmács-,  
szakfordítóképzésének tantervi hálójának kivonata*

1. félév	2. félév	3. félév	4. félév
Bevezetés a fordításba			
Bevezetés a tolmácsolásba			
Szintrehozó szóbeli kommunikáció (A)			
Szintrehozó írásbeli kommunikáció (A)			
Nyelvhelyesség (M)	Nyelvhelyesség (M)		
	Egészségügyi műfajok	Egészségügyi műfajok	
Terminológia	Terminológia	Terminológia	Terminológia
Konszekutív tolmácsolás	Konszekutív tolmácsolás	Konszekutív tolmácsolás	Konszekutív tolmácsolás
	Tárgyalási tolmácsolás	Tárgyalási tolmácsolás	Tárgyalási tolmácsolás
	Szakfordítás (AM)	Szakfordítás (AM)	Szakfordítás (AM)
	Szakfordítás (MA)	Szakfordítás (MA)	Szakfordítás (MA)
	CAT eszközök	CAT eszközök	
		Szakmai fórum	Szakmai fórum

Ahogy ez a táblázatban látható, a szakfordító-tolmács program első szemesztere az alapozásról szól és a hallgatók bevezetéséről a fordítástudomány és tolmács ismeretekbe, míg a szaktantárgyak inkább a második félévtől vannak jelen a képzésben. Fontos megjegyezni, hogy a tantárgyi programok kidolgozásánál, legfőképp az elméleti órák esetében, szempont volt a hallgatói csoport összetétele, hiszen ahogy azt az 1. ábra is mutatja, a képzésen 97%-ban vannak jelen orvosi, egészségtudományi vagy természettudományi diplomások és csak 3%-ban bölcsészek. Ez azt jelenti, hogy a hallgatók többsége számára teljesen idegen nyelvészeti és fordítástudományi ismereteknek csupán azon területeire koncentrálnak, melyek a tudatos fordítói döntéseket alapozzák meg és a gyakorlatban mankóként segíthetik az egészségtudományi fordítók munkáját.

A tanulmánynak ebben a részében csak azokat a tantárgyakat mutatom be, melyek a szakfordítók képzése szempontjából kulcsfontosságúak. A szakfordítási kurzusokról külön fejezetben fogok részletesen írni. A tantárgyak és kurzusok bemutatásában szereplő óraszámok 90 perces órákat jelölnek.

A hat órás *Bevezetés a fordítás elméletébe* tantárgy célja, hogy elméleti szempontból megalapozza a nyelvi közvetítés gyakorlatát és bemutassa a modern fordítástudományban használatos fogalmakat (Klaudy 2013). A félév során a hallgatók megismerkednek a fordítástudomány kialakulásának történetével, illetve megismerhetik interdiszciplináris voltát, megfigyelhetik, hogy más tudományterületek hogyan segítik őket a fordítói döntésekben. Például a szociolingvisztika különös tekintettel a célközönség és regiszter kérdésre vagy a műfajra, vagy a szövegnyelvészet, vagy a pszicholingvisztika, azon belül is a fordítói olvasás és a fordítási folyamat leírása az IPDR (Integrated Problem and Decision Reporting) módszerrel (Gile 2004). Az előadás továbbá ismerteti az ekvivalencia és a fordítási univerzálék különböző típusait (Robin 2018), illetve a korpuszépítés jelentőségét a szakfordításban (Baker 1995).

A 2020/21-es tanévben a témák sora kibővül a megbízható kommunikáció (Johnstone és Kanitsaki 2006) témájával, amely rávilágít mindazon súlyos egészségkárosodásokra és megelőzhető nemkívánatos eseményekre, amelyek a külföldi betegeket érhetik egy idegen ország egészségügyi szolgáltatása során, valamint hogy az egészségtudományi tolmácsok és fordítók milyen szerepet játszanak ezeknek a kommunikációs problémáknak a csökkentésében és elkerülésében.

A korábban említett egyéni órák nagy száma miatt és a hatékonyabb tanulás érdekében, ezen a kurzuson a hallgatók házi olvasmányokat kapnak kapcsolódó feladatlapokkal, melyeket órán ellenőriznek és vitatnak meg kiegészítve azokat az egészségtudományból vett példákkal, ezzel is igyekezve közelebb hozni őket a fordítástudomány világához. A kurzus követelményei között szerepel még egy dolgozat, melyet a hallgatók magyarul írnak meg azzal a céllal, hogy fejlődjön a helyesírásuk és szövegalkotási készségük az anyanyelvükön. Fontos megjegyezni, hogy a bevezetés kurzuson bemutatott elméleti ismeretek újra és újra elő fognak fordulni a későbbi órákon, de ott már gyakorlatias formában.

A *Bevezetés a fordítás gyakorlatába* kurzus folyamán (8 óra) a hallgatók megismerhetik a lexikai és grammatikai átváltásokat, és gyakorlatot szerezhetnek angol–magyar és magyar–angol fordítási irányba egyaránt. Az átváltási műveletek tanulmányozása, mely a nyelvészeti tudatosítás része, képet ad arról, hogy „mit csinál a fordító, mikor fordít” (Klaudy 2018: 5). Ennek a vizsgáladásnak köszönhetően a hallgatók mások fordításaiból tanulhatnak és gyűjthetnek megoldásokat gyakran előforduló fordítási problémákra, melyek a magyar és az angol nyelv rendszerbeli vagy nyelvhasználati különbségeiből erednek (Klaudy 2018).

A bevezető előadást követően a hallgatók előbb a lexikai, majd a grammatikai átváltási műveleteket (Klaudy 2014) veszik sorra és keresnek rájuk mind általános nyelvi, mind az egészségügyi szaknyelvből vett példákat. Ezt követően a hallgatók az általuk hozott szövegekben keresnek példákat az adott órán megismert átváltási műveletre, majd találataikat saját példatárban gyűjtik össze.

Bár a képzés a nyelvészeti és fordítástudományi tananyagok összeállításakor azokat az ismereteket helyezi előtérbe, melyek az egészségtudományi szakfordítók gyakorlati hasznára válnak, és szem előtt tartja a hallgatók befogadóképességét, az átváltási műveletek prezentálására és oktatására vonatkozó módszertana további fejlesztésre szorul. A hallgatóknak azonban van még lehetőségük a gyakorlásra, mivel a következő félév *Egészségtudományi szakfordítás angolról magyarra és magyarról angolra* órákon a saját fordításaikban keresnek átváltási műveleteket és kibővítik példatárukat.

A képzésnek nem fő célja a nyelvhelyesség fejlesztése, azonban két-két kurzus erejéig mind az angol, mind a magyar nyelvhelyesség fejlesztése jelen van a tantervi hálóban. Az angol szintrehozó szóbeli és írásbeli tárgyak célja, hogy a hallgatók általános nyelvi szintjét felsőfokúra emelje, a csoport szintjét homogenizálja. A 12 órás *Szintrehozó felsőfokú írásbeli kommunikáció* tárgy feladata, hogy a hallgatók írásbeli kommunikációs készségeit fejlessze, különös tekintettel a szövegértésre és az írott anyagok készítésének gyakorlására. A tananyag középpontjában a mondatszintű problémák állnak, illetve az egészségtudományi szövegekben előforduló többszörösen összetett mondatok értelmezése, elemzése és célnyelvi megfeleltetése. Ezen kívül a hallgatók begyakorolhatják az angol nyelv központozási szabályait, valamint a kötőszók helyes használatát, melyek visszatérő problémák voltak a korábbi évek hallgatói fordításaiban.

Az óra követelményei közé tartozik még két beadandó dolgozat, amelyek a hallgatók idegen nyelvű íráskészségét céloztak fejleszteni. Az első feladatban egy tudományos cikket kell a fordítójelölteknek összefoglalniuk laikus/beteg célközönség számára. Ebben a feladatban tesztelhető a hallgatók szövegértése, lényegkiemelési készsége, szövegalkotási készsége és nyelvhelyessége. A második feladatban intralingvális fordítást kell készíteniük. A hallgatók kapnak egy angol nyelvű metaanalízist – olyan statisztikai analízis, amely több tudományos tanulmány eredményeit veti össze – amelyet újból laikus/beteg célközönség számára kell lefordítaniuk. Mindkét feladat a szakember-páciens kommunikáció kihívásaira hívja fel a figyelmet, ennek az az oka, hogy a korábbi években a képzésbe beérkező

egészségügyi szakemberek első fordításaik során jellemzően a szakmájukban megszokott szakzsargont preferálták. Ezekkel a feladatokkal már a képzés elején, mielőtt elindulnának a szakfordítás órák tudatosítható bennük a célközönség mint kulcsfontosságú tényező a közvetíteni szánt gondolatok nyelvi megformálásában.

Az angol szintrehozó kurzusokkal szemben magyar nyelvhelyességet csak kétszer négy órában tanulnak a hallgatók. *A fordítás nyelvhelyességi kérdései* tárgyának a feladata a hallgatók magyar nyelvi tudatosságának növelése, helyesírási, központosítási, szövegtagolási és szövegrendezési képességének fejlesztése. A tantárgy felhívja a hallgatók figyelmét a fordítás nyelvhelyességi kérdéseire, valamint a fordítói nyelvi igényesség kialakításának szükségességére. A nyelvhelyesség mellett a szaknyelvművelés is fontos szerepet kap.

A képzés különlegességének számít a *Műfajok az egészségtudományban* című két féléves tárgy, amely 6 és 8 órában ismerteti meg a hallgatókat az egészségügyben gyakran fordított (Montalt 2007; Horváth 2018) és tolmácsolt műfajokkal, illetve olyan műfaj- és diskurzuselemző módszereket gyakoroltat be, amellyel a hallgatók bármilyen írásbeli vagy szóbeli egészségügyi műfajból felkészülhetnek és tudatos, a műfajnak és kontextusnak megfelelő célnyelvi szöveget képesek alkotni.

Miután a hallgatók a bevezetés tárgyon már tanultak a műfaj szerepéről a fordításban, a 2. féléves írásbeli műfajok előadáson megismerik a leggyakrabban fordított egészségtudományi műfajokat, valamint elsajátítják a műfajelemzés terminológiáját és módszereit (Károly 2007; Horváth 2017). A kurzus célja, hogy megértesse a hallgatókkal, hogy minden szöveg tartozik valamilyen műfajba, a műfajoknak pedig megvannak a saját jellemvonásaik, melyek fontos tényezők a fordítói döntések meghozatalában és a fordítás minőségében. A kurzus fejleszti a hallgatók műfajtudatosságát és szövegelemző készségét, melynek köszönhetően képesek lesznek egy műfajt szisztematikusan feltérképezni és fordítási stratégiákat megfogalmazni még akár olyan műfajok esetében is, amelyek olvasásában, írásában és/vagy fordításában még nem volt korábban tapasztalatuk.

A tananyag alapvetően négy nagy területre fókuszál: korpuszpépítés, műfajelemzés, fordítási stratégiák meghatározása és a normakövetés vizsgálata. A műfaj fogalma és a műfajelemző tipológia (Nord 1991; Horváth 2017) áttekintése után a hallgatók két műfajt elemeznek ki a félév során a tanár segítségével. A kurzus egy beadandóval zárul, melynek során minden hallgató kiválaszt a saját szakterületéről egy olyan egészségügyben használt műfajt, aminek ő szakértője, rendszeresen olvassa, írja vagy fordítja, és amit gyakran fordítanak, vagy amit fordítani kellene bármely irányba. A kiválasztott műfajból az órai munkának megfelelően korpuszt épít, kielemezi a műfajt (autentikus szövegek a forrás- és célnyelvi kultúrában, hivatalos fordítások, ha vannak) és fordítási stratégiákat fogalmaz meg. A hallgatók saját vizsgálatainak a következő félév szakfordítás óráin (angolról magyarra, magyarról angolra) fordítási feladatként köszönnek vissza.

Az *Egészségtudományi terminológia* tantárgy célja, hogy olyan szakembereket képezzen, akik autonóm módon tudnak terminológiai döntéseket hozni figyelembe véve minden tényezőt, mely a pontos nyelvi közvetítéshez szükséges. A tan-

tárgy négy féléven át (4-8-4-4 órában) bővíti a hallgatók egészségtudományi szókincsét, különös tekintettel a magyar és az angol terminusok különbözőségére, az egyes angolszász kultúrákra jellemző sajátosságokra, valamint a helyesírási és kiejtésbeli eltérésekre, melyek ismerete elengedhetetlen a magas szintű szakmai nyelvhasználathoz. Ezen kívül a hallgatók megtanulják a terminológiai szóalkotás szabályszerűségeit, a rövidítések széles körét, illetve annak készségét, hogy mindig képesek legyenek az adott nyelvi környezetnek megfelelő nyelvi normát használni. Elsajátítják a terminológiai kutatás módszertanát, az ekvivalenciák keresésének módszereit, és feltérképezik egy-egy nagyobb egészségtudományi terület szókincsét különös tekintettel a saját szakterületük kifejezéseire. A képzés végére a hallgatók autonóm módon tudnak terminológiai döntéseket hozni.

A harmadik félév nyolc órás *Egészségtudományi szakfordítás angolról magyarra* tárgy különlegessége, hogy nemcsak gyakorlati kurzusa van, de előadása is. Az utóbbi témája a fordítás szövegszintű kihívásai, célja pedig, hogy rávilágítson azokra az esetekre, amikor egy grammatikailag és szemantikailag helyes szöveg idegenszerű, nehéz megérteni, esetleg nem tekinthető elfogadható fordításnak (Klaudy 1987; Klaudy 2007; Károly 2007). Miután a hallgatók már tanultak a szövegnyelvészet és a fordítástudomány kapcsolatáról a bevezetés tárgyon, ebben a félévben behatóan tanulmányozhatják a kohézió, a hangsúlyeltolódás és a stílus és regiszter problémakörét.

A hallgatók rövid házi olvasmányokat kapnak, melyek feldolgozását feladatlapok segítik, az órán ezeket ellenőrzik, majd korábbi hallgatói fordításokon vizsgálják meg az egyes problémaköröket. A célnyelvi szövegek önálló szöveggé történő olvasása, értelmezése, csiszolgatása, valamint a párhuzamos szövegek összehasonlítása és javítása népszerű feladat a hallgatók körében, fejleszti a reflektív gondolkodást és a tudatos fordítói döntések meghozatalát (Swales 1990). Ez a kurzus előfutára a következő féléves lektorálási feladatoknak, az itt megtanult terminusok segítenek értelmezni a tanárok hibatipológiáját, később pedig a lektorok visszajelzését.

A számítógéppel támogatott fordítás (CAT – computer aided translation) napjainkban megkerülhetetlen lehetőség és egyben elvárás is a fordítói piac színterén, melynek ismerete a versenyképes fordító alapvető szükséglete (Pym 2013; K. Papp 2018; Ugrin 2020), ebből fakadóan ez a képzés is szerepel a tantervi hálóban háromszor 4 órában. A bevezető kurzus feladata, hogy megismertesse a hallgatókkal a számítógéppel támogatott fordításban rejlő lehetőségeket, és legfőképpen annak menetét, gyakorlatát és jelentőségét a fordítói munkában. Ezt követően a hallgatók felhasználói szintű ismereteket szerezhetnek a Trados és a memoQ fordítástámogató eszközök terén, valamint párhuzamos szövegeket gyűjtenek és építik a terminológiai adatbázisukat.

Érdemes még említést tenni a két féléves nyolc órás *Fordítók és tolmácsok szakmai fórumáról*, melynek fő célja, hogy olyan előadókat sorakoztasson fel, akik a fordító- és tolmácspiac jeles képviselői vagy olyan témák kutatói, amik megismerése hozzájárul a hallgatók hatékonyabb munkavégzéséhez. Az állandó előadások egyike a fordító- és tolmácspiac bemutatása, az audiovizuális (AVF) fordítás

legfontosabb módjai (szinkronizálás, feliratozás, hangalámondás), a lektorálás alapjai és módszertana, de tanulhatnak az orvosi szakfordításban fordítói nehézséget okozó hamis barátokról és az orvos-beteg kommunikáció pszichológiai, társadalmi aspektusát jellemző eufemizmusról.

#### 4. Egészségügyi szakfordítás

A szakfordítás tárgyak három féléven át futnak 6-8-8 órában. Ezeken a szemináriumokon a nagyszámú évfolyamok csoportbontásban vannak, ami csoportonként átlagosan 8-9 főt jelent. Fordítási iránytól függetlenül mindegyik félévnek van egy központi témája, amely a fordítási gyakorlatszerzésen túl még egyéb készségeket is fejleszt vagy ismeretanyagot ad át. Az *Egészségtudományi szakfordítás angolról magyarra és magyarról angolra* órákon a hallgatók gyakorlatot szereznek az egészségügyi szakszövegek fordításában és lektorálásában, illetve megismerik a szakszövegek különböző típusait és azok fordítási kihívásait és stratégiáit. További cél, hogy a hallgatók hozzászokjanak a gyors munkavégzéshez és az időkorlátok betartásához, valamint hogy bővítsék terminológiai adatbázisukat. Mindegyik kurzus vizsgafordítással zárul. A szakfordítás órák jellemzően dupla órákban kerülnek megszervezésre (2x90 perc), a hallgatók legtöbbször még az óra előtt házi fordítást készítenek, azt szigorú határidőre elküldik a tanárnak, aki kijavítja azokat, oktatóanyagot készít belőlük, majd órán már csak a megbeszélés és gyakorlás zajlik, illetve az időre fordítási gyakorlat.

A fordítandó szövegek többsége állandó része a tantárgyi programnak, nem cserélődnek évről évre, melynek oka a szövegek pedagógiai funkciója. Azonban az aktuális nagy témák, mint a koronavírus természetesen bekerülnek a tananyagba. Mivel a képzés célja, hogy bővítse a hallgatók egészség tudományi terminológiai tudását, a szakfordítási kurzusokon 24 különböző témában fordítanak és készítenek glosszáriumokat a hallgatók.

A szövegek kiválasztásában szempont a hallgatók képzettségi szintje és a félév fókuszja. A fordítandó szövegek hossza az angol–magyar kurzusokon 1500-1700 karakter szóközzel együtt, az magyar–angol kurzusokon pedig 1200-1500. A szövegek hosszának meghatározásában alapvetően két szempont meghatározó, az egyik a záróvizsgafordítás mennyisége (angol–magyar 1500, magyar–angol 1200), mely a félév végi vizsgafordítások terjedelme is, ezzel is tréningelve a hallgatókat a számonkérésekre. A másik szempont a tanárok terhelhetősége, amikor a javításra és visszajelzésre kerül sor – a tanárok minden szöveget teljes terjedelmében kijavítanak minden hallgatónak. A 2. táblázat a félévek során lefordított és a tanárok által kijavított átlag szöveg mennyiséget szemlélteti karakterszámban (szóközzel együtt) megadva.

## 2. táblázat

*Lefordított szövegmennyiség karakterben meghatározott átlag terjedelme*

	2. félév	3. félév	4. félév	Összesen
	6 óra/irány	8 óra/irány	8 óra/irány	
A-M	10.800	13.900	13.900	38.600
M-A	8.850	11.400	11.400	31.650
Összesen	19.650	25.300	25.300	70.250

Ahogy azt Klaudy is írja, a képzésnek gyakorlatinak kell lenni: „gyakorolni, gyakorolni, és harmadszor is gyakorolni” (2018: 6) a 2. táblázatból kitűnik, hogy a szakfordítás órák száma a Semmelweis képzésében nem túl magas. Ha az órákat szétosztjuk a 14 oktatási hétre, akkor a 2. félévben 12 alkalommal, a 3. és 4. félévben pedig 16 alkalommal van a hallgatóknak szakfordítás órájuk, viszont ezek a számok már tartalmazzák mindkét fordítási irány óráit.

Mivel a tantervi háló adott, a képzés célja, hogy a rendelkezésre álló idő hatékonyságát maximalizálja az egy órára jutó lefordított szövegek terjedelmében és a fordítási munkára érkező visszacsatolások mennyiségében és minőségében. Ha szétosztjuk a lefordított szövegmennyiséget 90 perces órákra, akkor elmondható, hogy angolról magyarra óránként átlagosan 1800 karaktert fordítanak le a hallgatók, magyarról angolra pedig körülbelül 1400-1500 karaktert. Ez az a maximális szövegmennyiség, amelyet még a tanárok is lelkiismeretesen és magas szinten ki tudnak javítani és részletes visszajelzést tudnak adni a hallgatóknak.

A javításokat a tanárok egy központi fordítás-értékelő hibatipológia alapján végzik, mely táblázat számszerűsíti a fordító kisebb, értelemzavaró, valamint jegylevonással járó (információtartalom-sérülés) hibáit. Ez a hibatipológia pontos képet ad arról, hogy a hallgatónak mit sikerült jól abszolválnia a fordítási feladatban, és melyek voltak azok a pontok, ahol munkája javításra szorult. Mivel a hallgató egy féléven belül 6-8 szöveget fordít le csak az egyik fordítási irányon és még vizsgát is tesz, félév végén 7-9 fordítás-értékelő hibatipológiája lesz, melyből kikörvonalozódhat, mely területek (nyelvhelyesség, terminológia, szövegszintű kihívások) voltak az erősségei, és melyekben kell még fejlődnie.

A központi hibatipológia a tanárokat is segíti abban, hogy milyen szempontok szerint javítsanak, és hogy az adott hibamennyiség hányas osztályzatnak felel meg. A hibatipológia alkalmazásához elengedhetetlen a tanárok előzetes betanítása, mellyel elkerülhető a szubjektív értékelés és minden hallgató a teljes képzés alatt ugyanazon szempontok alapján kap értékelést. Fontos még megjegyezni, hogy a tanár a fordításokat korrektúrázva javítja, a lap szélén megjegyzésben feltünteti a hiba típusát és szakszerű magyarázatot ad a javításra vagy javaslatra, jelöli a jó megoldásokat, végezetül a hibatipológia után rövid szöveges értékelést ír. Mindennek köszönhetően a kijavított fordítások annyira informatívak, hogy ha valami-

ről nem esne szó órán, az is könnyedén elsajátítható a tanár visszajelzéséből, továbbá ezek a javítások és a bennük szereplő szabályok és javaslatok újra és újra visszaolvashatók a hallgatók számára.

A javításokat követően a tanár oktatóanyagot készít a házi fordításokból, melyben témakörökre szedve (nyelvhelyesség, terminológia, szövegszintű problémák, félrefordítások) összegyűjti a hallgatók gyakori hibáit és játékos feladatokat készít belőlük. Ezek a feladatok nagyon népszerűek a hallgatók körében, mert így láthatják mások megoldásait, tanulhatnak egymás hibáiból, illetve találkozhatnak olyan átváltásokkal, amelyek korábban nem voltak tudatosak számukra.

A szakfordítási órák felépítése szintén nagyon hasonló mind a három félévben. Mivel dupla órák vannak, a tanárnak 180 percet kell beosztania. Az dupla óra első részében a házi fordításokat nézik át a hallgatók az oktatóanyag segítségével, amit megelőz a tanár összegzése a javítás során szerzett tapasztalatairól. Ezt követi az időre fordítás, melynek elsődleges célja, hogy a hallgatók felkészüljenek a záróvizsgára, ahol 45 perc alatt kell lefordítaniuk egy 1500 karakteres szövegrészletet angolról magyarra, és egy 1200 karakteres szövegrészletet magyarról angolra. A félév végi vizsgafordítások ugyanígy zajlanak, ami azt jelenti, hogy mire a hallgató eljut a záróvizsgáig, 28-szor mérettetik meg. Az időre fordítás másik célja, hogy felkészítse a hallgatókat a fordítói piac elvárásaira, ahol gyakoriak a rövid határidős munkák, ez azonban a fordítás minőségét nem szabad, hogy befolyásolja. A számos gyakorlási lehetőség során a hallgatók megtanulják beosztani az idejüket és elsajátítanak olyan módszereket, mellyel sikeresen abszolválhatják ezt a feladatot. A fordítást követően a hallgatók házi feladatba kapják a szöveghez tartozó glosszárium elkészítését.

A dupla óra harmadik és egyben utolsó szakaszában ismét ellenőrzés következik. Ilyenkor mindig az előző órai 45 perces fordítási feladat a megbeszélés tárgya. A tanár ezeket a fordításokat is részletesen kijavítja a fordítás-értékelő hibatipológia alapján, viszont ezúttal az órára nem egy a gyakori fordítási hibákból készült feladatlapot visz be, hanem mondatról mondatra bemásolja az összes hallgató fordítását egy dokumentumba, melyben benne marad az összes javítás és lapszéli megjegyzés a hibák típusával és szakszerű magyarázatával. A dokumentum tartalmazza a forrásnyelvi mondatokat is, alatta pedig előre veszi a jó hallgatói megoldásokat. Erre a feladatra szintén sok pozitív visszajelzés érkezik a hallgatóktól.

## 4.1. Szakfordítás a 2. félévben

A 2. félév szakfordítási kurzusainak fókusza az átváltási műveletek és a célközönség tudatosítása. Ez a két tárgy (*Szakfordítás angolról–magyarra, Szakfordítás magyarról–angolra*) egyfajta folytatása az előző féléves *Bevezetés a fordítás gyakorlatába* című tantárgynak, ahol a hallgatók megismerkedtek az átváltási műveletekkel és négy különböző műfaj hivatalos fordításaiban vizsgálták az átváltási tendenciákat, majd talátaikat bevezették egy példatárba. A szakfordítás órákon,

a kurzus rövidsége miatt, az előző félévben megismert négy műfajból hármat fordítanak a hallgatók, ezt követően pedig a saját hallgatói fordításaikban keresnek átváltási műveleteket, melyeket szintén bevezetnek a korábban elkezdett példatárba.

A szövegek kiválasztásában fontos tényező, hogy ez a hallgatóknak az első szakfordítási tantárgyuk, így a kurzusok elején olyan műfajokat fordítanak a hallgatók, melyeknek nyelvezete viszonylag egyszerű, terminusainak célnyelvi ekvivalense egyértelmű, kihívást inkább a célközönségnek megfelelő regiszter és a stílus fordítása jelenthet. Erre a feladatra leggyakrabban betegtájékoztatókat vagy honlapszövegeket kapnak fordítani a hallgatók. A továbbiakban a fordítási feladatok olyan szövegeket tartalmaznak, melyek nagyobb időráfordítást igényelnek abból fakadóan, hogy például specifikus témában íródtak, a célnyelvi terminusok meghatározása nem kézenfekvő, a szövegek nehezebben olvashatók, esetleg többszörösen összetett mondatokat tartalmaznak. Ezek a szövegek általában tudományos cikkekből, tankönyvekből, műtéli leírásokból vagy zárójelentésekből kerülnek ki.

A fordítási feladatokkal kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a 2. félévben a fordításokat mindig fordítás-előkészítő feladatok előzik meg. Ezeknek funkciója, hogy a hallgató ráhangolódjon a fordításra és segítse a szövegértést. Ebben a szakaszban a hallgatóknak meg kell nevezniük a fordítandó szöveg műfaját, célját és célközönségét, de találkozhatnak olyan feladattal is, melyben a fordítandó szövegből kigyűjtött terminusokat kell definiálni és célnyelvi ekvivalensét meghatározni, vagy egy-egy bonyolultabb forrásnyelvi mondatot értelmezni, elemeire szedni majd lefordítani.

## 4.2. Szakfordítás a 3. félévben

Az egészségtudományi műfajok széles tárházának megismerésén és a műfajtudatosság fejlesztésén túl ennek a félévnek célja még, hogy a hallgatók megtanulják megindokolni fordítói döntéseiket. Ebben a *Bevezetés a fordítás elméletébe* órán megismert IPDR (Integrated Problem and Decision Reporting) módszer lesz a segítségükre, melynek lényege a fordítási folyamat lejegyzetelése. Ezeket az észrevételeket lapszéli megjegyzésbuborékokban rögzítik, a fordítást követően pedig rövid összefoglalót írnak a fordítási tapasztalataikról. Ez a feladat fejleszti a fordítási tudatosságot – a munkáltatóval vagy lektorral szemben képes lesz a hallgató szakszerű magyarázatot adni a fordítási megoldásaira – és arra sarkallja a hallgatót, hogy önreflexiót gyakoroljon, valamint hogy kritikus szemmel tekintsen a fordítási megoldásokra. A fordítói döntések megindoklása felkészíti a hallgatókat a szakdolgozat értekezés fejezetének megírására és a szakdolgozatvédésre. Az IPDR-t a félév összes fordításán elvégzik – fordítási irányonként 8-8 jelentés – kivéve az időre fordításokat. A fordítási folyamat lejegyzeteléséről meg kell jegyezni, hogy az első próbálkozások mindig némi hallgatói ellenállással vagy hitetlenséggel párosulnak, de a félév végén a hallgatók elismerik a módszer hasznát és tudatosítási funkcióját.

A szakfordítás óra ebben a félévben az írásbeli műfajokról szóló előadás folytatása. Az előző félévben a hallgatók megtanulták, hogyan kell feltérképezni egy műfajt és fordítási stratégiákat megfogalmazni hozzá. A kurzus azzal ért véget, hogy a hallgatók kiválasztottak a saját szakterületükről egy műfajt, amelynek ők szakértői, és amit gyakran fordítanak az egészségügyben vagy igény lenne a fordításukra bármely irányba. A 3. félév szakfordítási óráinak tananyagába ezekből a műfajokból épül fel.

A félév során mindkét fordítási irányban négy-négy műfaj fordításában szerezhhetnek tapasztalatot a hallgatók. Mindegyik műfajnak van szakértője – a vizsgamunka szerzője – és ő lesz az, aki a tanár segítségével kiválasztja a fordítási gyakorlatra szánt két szöveget is. Ezúttal az első fordítási feladatot a hallgatók nem otthon, hanem az órán végzik, melyben segítségükre van a vizsgamunka kivonata (műfaj rövid bemutatása és javasolt fordítási stratégiái) és maga a szakértő, akitől kérdezhetnek.

Ennek a feladatnak a célja, hogy a hallgatók megismerjék az adott műfajt és gyakorlatot szerezzenek a fordításában. Miután végeztek, a fordításokat az órán ellenőrzik a szakértő aktív közreműködésével. Ezt követően jön az időre fordítás, majd az előző órai 45 perces fordítás megbeszélése. A műfajból vett második szöveg-részletet házi fordításban készítik el a hallgatók, melynek javítási munkájában hangsúlyos szerepet kap a szakértő. A visszaküldött kijavított fordítások mellé a hallgatók kapnak még egy összesítő dokumentumot, mely tartalmazza leggyakrabban fordítási hibákat, valamint a műfaji elvárásoknak megfelelő megoldásokat.

Ennek a féléves programnak az értéke, hogy a hallgatók betekinhetnek olyan szakterületekre, amelyekben korábban nem volt tapasztalatuk, láthatják, mekkora különbség van a fordítói szabadságban műfaj és műfaj között, és a műfajelemző tipológia segítségével begyakorolhatják annak módját, hogyan térképezzenek fel egy számukra kevésbé ismert műfajt annak érdekében, hogy növeljék fordításuk minőségét. A műfajelemzés és fordítási stratégiák megfogalmazása minden évben népszerű szakdolgozati téma.

### 4.3. Szakfordítás a 4. félévben

Az utolsó félév témája a fordítási gyakorlat mellett a lektorálás. A lektorálás szerepeltetése a szakfordítóképzésben onnan ered, hogy bár a lektorálás a fordítási folyamat szükséges része (ISO 17100:2015) és a minőségbiztosítás alapvető segéd-eszköze (Mossop 2007), a lektorképzésnek még sincs akkora tradíciója, mint a szakfordítóképzésnek. Mivel Magyarországon csupán az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke képez lektorokat, azt is csak 2019 óta, így érthető az a tendencia, hogy a lektorok általában a tapasztalt fordítók köréből kerülnek ki, „akik az idők során már tanúbizonyságot tettek fordítói rátermettségükről, munkájuk megbízhatóságáról” (Robin 2018: 78). A másik indok a lektorálás oktatására, hogy ha a fordítók potenciális lektorok is, akkor a szakfordítói képzések felelősége, hogy lehetőségeikhez mérten hozzájáruljanak e szakma presztízsének növeléséhez.

A Semmelweis Egyetem képzésében a hallgatók a 4. félévre már teljesítették az összes elméleti tárgyat, az IPDR segítségével gyakorolták az önreflexiót és döntéseik megindoklását, a hibatipológiákból pedig megtanulták, hogy egy fordításnak milyen szempontoknak kell megfelelnie. Annak ellenére, hogy ez nem egy lektorképzés, a kurzus célja, hogy a hallgatók a fordítási feladatok mellett betekintést nyerjenek a lektorálás gyakorlatába is, megismerjék annak etikáját és kipróbálják módszereit, lássák, hogy ez egy más jellegű feladat, mint a fordítás, más készségek erősítése szükséges hozzá, és esetleg kedvet kapjanak egy lektorképzés elvégzéséhez a jövőben, ezzel is hozzájárulva az egészségtudományi lektori és nyelvi közvetítői munkák fejlődéséhez. Fontos megjegyezni, hogy a 4. félévben futó *Szakmai fórum* keretein belül a hallgatók már megismerték a lektorálás elméleti alapjait, így a szakfordítás kurzuson csak a gyakorlatra kell koncentrálniuk.

A 2. féléves óramenethez hasonlóan a hallgatók ezúttal is otthon fordítanak, és a fordítást határidőre visszaküldik a tanárnak, aki megkeverve a beérkezett hallgatói fordításokat mindenkinek visszaküld egyet lektorálásra. A lektorálási feladat nincsen anonimizálva, ezért is kulcsfontosságú a lektorálás etikájának betartása köztük olyan pontokkal, mint hogy igyekezzen a lektor pozitívan hozzáállni a fordító munkájához és konstruktív módon kommunikálni javításait és javaslatait, amellyel elősegíti annak szakmai fejlődését, vagy hogy kerülje a piros toll effektust, a fordító megregulázását és a felesleges módosításokat, amikor szakszerű indoklás nélkül a saját preferenciáját erőlteti rá a fordítóra (Robert, Remael és Ureel 2017).

A lektorálás során a tanári javításokhoz hasonlóan, a hallgatónak is korrektúrázva kell lektorálnia a fordításokat, a lapszéli megjegyzésbuborékokban pedig meg kell neveznie a hiba típusát és szakszerű magyarázatot kell adnia a javítására vagy javaslatára. A lektorálás végén rövid szöveges értékelést kell írnia a fordításról. Ez a feladat a kezdetekben idegenszerű a hallgatóknak, viszont a félév végére szinte minden hallgatónak javulás mutatkozik a lektorálásában, illetve a visszajelzésekben az is kiderül, hogy a feladatnak köszönhetően sokkal tudatosabban fordítanak, illetve nagyobb hangsúlyt fektetnek az önlektorálásra. A határidőre visszaküldött fordításokból és lektorálásokból a tanár a korábbiakhoz hasonlóan oktatóanyagot készít. A dupla óra első felében megbeszéljük a házi feladatok leggyakoribb hibáit, jó példáit és átnézik a glosszáriumot. Ezt követi a 45 perces fordítás, majd az előző órai időre fordítás megbeszélése.

Az utolsó félév szövegválasztása a fordító szakterületi (domain vagy thematic) és információkereső kompetenciájának jelentőségére világít rá. A magyarról angolra fordítások nehézségét például a forrásnyelvi szövegek minősége és olvashatósága okozza, abból fakadóan, hogy több tartalmi hibát és értelmetlen mondatot tartalmaznak. Az angolról magyarra fordítások nehézsége pedig a speciális témában rejlik, melyhez nincsen könnyen hozzáférhető szakirodalom a célnyelven, így tehát nemcsak a tárgyi ismereteiket kell bővíteniük a hallgatóknak, de a terminusalkotás is nagy kihívást jelent.

## 5. Tudatosítás a szakfordítóképzésben

A képzés bemutatásából kiderül, hogy a különböző tantárgyak gyakran egymásra épülnek, ezzel biztosítva az elmélet és gyakorlat összefonódását, valamint a tudatos fordítói munka kialakulását. A 3. táblázat az elméleti ismeretek visszaköszönését mutatja be a gyakorlati órákon.

3. táblázat  
*Elméleti ismeretek és gyakorlat*

1. félév	2. félév	3. félév	4. félév
Bevezetés a fordítás elméletébe (EA): szociolingvisztika, pszicholingvisztika, szövegnyelvészet, megbízható kommunikáció			
Bevezetés a fordítás gyakorlatába (EA): átváltási műveletek	Szakfordítás (GY): fordítás és átváltási műveletek gyűjtése, regiszter		
	Írásbeli műfajok (EA)	Szakfordítás (GY): EÜ. műfajok fordítása, IPDR	
		Szövegnyelvészet (EA/GY): kohézió, hangsúlyeltolódás, stílus, regiszter	Lektorálás (EA) Szakfordítás (GY): fordítás és lektorálás

A bevezetés órán megismert szociolingvisztika megjelenik az írásbeli műfajok kurzuson, melynek gyakorlati alkalmazását a következő féléves szakfordítás órán gyakorolhatják a hallgatók. A pszicholingvisztika fejezetben megismert, a fordítási folyamat leírására szolgáló IPDR módszer a 3. szemeszter szakfordítás óráján jön elő, de az itt megszerzett ismereteiket és tapasztalataikat a hallgatók a következő féléves lektorálási gyakorlatokban is kamatoztathatják. A szövegnyelvészeti ismeretek az írásbeli műfajok és a 3. féléves előadáson is újra téma lesz, ahol a hallgatók korábbi hallgatói fordításokon vizsgálandóknak és javítják azokat, majd az utolsó félévben szövegminőségükben kifogásolható írásokat fordítanak. A megbízható kommunikáció kérdése minden egyes szövegnél előjön, amelynek a célközönsége laikusok vagy betegek csoportja. Az átváltási műveletek begyakor-

lására is van lehetőség, megfigyelni, hogy mit csinált a fordító. Az utolsó féléves lektorálási gyakorlat pedig az első három félévben megszerzett összes elméleti tudást és gyakorlati tapasztalatot magába foglalja. A 4. táblázat azt szemlélteti, hogy a képzés hogyan segíti a hallgatókat lépésről lépésre, hogy munkájukat tudatosan végző szakemberek váljanak belőlük.

4. táblázat  
*Tudatosítási folyamat a szakfordítóképzésben*

1. félév	2. félév	3. félév	4. félév
nyelvhelyesség	mondatszintű problémák	szövegszintű problémák (műfaj, kohézió, hangsúly, stílus)	szövegszintű problémák
terminológiai kutatómunka (ekvivalenciák)	célközönség tudatosítása (regiszter)	önreflexió	reflektív gondolkodás,
elsődleges szövegalkotás			lektorálás
szövegértés			
célközönség tudatosítása (regiszter)			

Ahogy erről fentebb szó volt, a képzés első féléve a bevezetésről és az alapozásról szól. Ennek megfelelően ebben az időszakban a hallgatók olyan ismereteinek bővítésén és készségeinek fejlesztésén van a hangsúly, melyek szakfordítói munkájukat alapozzák meg. Az angol és magyar nyelvhelyességi tárgyak feladata, hogy fejlessze a hallgatók nyelvi készségeit, gyakoroltassa az elsődleges szövegalkotást és tudatosítsa a célközönség hatását a mondanivaló nyelvi megformálására. A terminológia előadáson a hallgatók megismerik mindazon szempontokat, melyek a megfelelő ekvivalens kiválasztásához szükségesek, majd a következő három félévben végig a tudatos kutatómunkát gyakorolják fordítási gyakorlatokban.

A 2-3-4. félév már a konkrét fordítási gyakorlatokról szól. A 2. félévben a központi téma a mondat szintű fordítási problémák, továbbá még mindig a célközönség tudatosítása zajlik. A 3. és 4. félévben inkább szövegszintű kihívások elé vannak állítva a hallgatók, az utolsó félévben pedig nagy hangsúlyt kap a tudatos szövegalkotás, az önreflexió és a lektorálás.

## 6. Záróvizsga és szakdolgozat

A kétéves képzés záróvizsgával és szakdolgozatírással zárul. A záróvizsga írásbeli része két elemből áll: fordítás és terminológiateszt. A záróvizsgafordítások időre fordítások. Mindkét irányban a már megszokott 45 percük van a hallgatóknak lefordítani egy szóközzel együtt 1500 karakteres szöveget angolról magyarra és egy 1200 karakteres szöveget magyarról angolra. A záróvizsgán szereplő szövegek témája a félév során fordított egészség tudományi témák közül kerül ki. A fordításokat a hallgatók az egyetem gépein, microsoft word-ben készítik, internet használható. A terminológiateszt a tantárgy 2. és 3. féléves anyagából épül fel, amely 12 nagy egészség tudományi témában fejlesztette a hallgatók terminológiai tudását, és azt teszteli, hogy hogyan használják a terminusokat a gyakorlatban, milyen latin–angol átváltásokat alkalmaznak, és mivel indokolják a választásukat. A záróvizsga szóbeli része, mely általában egy héttel az írásbeli után kerül lebonyolításra, szintén két részből áll: tolmácsolás és szakdolgozatvédelem.

A Semmelweis Egyetem egészség tudományi tolmács-, szakfordítóképzésének szakdolgozati követelményei között szerepel egy 10.000 betűhely terjedelmű angol nyelvű egészség tudományi témájú szöveg lefordítása magyar nyelvre, egy 5 000 betűhely terjedelmű magyar nyelvű egészség tudományi szöveg fordítása angol nyelvre, valamint egy legalább 3000 betűhely terjedelmű értekezés megírása a fordításban felmerült problémákról. Míg a képzés kezdeti időszakában az értekezés megírása nagy fejfájást okozott a hallgatóknak, addig ma, az elméleti oktatásnak, az írásos feladatoknak, a fordítási folyamat lejegyzetelésének, a számtalan tanári javításnak és lektorálási gyakorlatnak köszönhetően ez már nem jelent nehézséget.

A szakfordítóképzés elején, az első három évfolyam körében az átváltási műveletek és a különböző egészség tudományi témák fordításában előforduló terminológiai nehézségek voltak a legkedveltebb szakdolgozati témák, ám a 2016 őszi félévére kidolgozott írásbeli műfajok óra tananyagával és a műfajelemező tipológia összeállításával megjelentek a műfajelemezés, az egészség tudományi műfajokat és azok javasolt fordítási stratégiáit bemutató dolgozatok. Ez a téma a mai napig az egyik legnépszerűbb a szakdolgozók között.

Eddig a szakdolgozatokban olyan műfajokat dolgoztak ki a hallgatók, mint például a zárójelentések epikrizis része, a műteti leírások, orvosi esetismertetések, gyógyszerek beteg tájékoztatója, gyógyszer technológiai szakszövegek, kontaktlencse használati útmutatók, különböző beteg tájékoztatók, fogszabályozó beleegyező nyilatkozatok, szacikkek és orvosi egyetemi tankönyvek. A 2021-es szakdolgozatok között pedig két új téma is megjelent: nyelvhelyesség az egészség tudományi szakfordításban, valamint stílusok és regiszterek az egészség tudományi szakfordításban.

## 6. Összefoglalás

A Semmelweis Egyetem egészség tudományi szakfordítóképzésének célja, hogy a két év alatt átadjon minden olyan tudást a hallgatóinak, amelyek birtokában képesek lesznek önállóan tudatos fordítói döntéseket hozni figyelembe véve minden tényezőt, mely a pontos nyelvi közvetítéshez szükséges. Ehhez elengedhetetlen a fordítási gyakorlat, az elméleti alapok, valamint a rendszeres visszacsatolás. A képzés folyamatos fordítási feladatok és megoldandó problémák elé állítja a jövőbeli fordítókat, munkáikra pedig rendszeres és részletes visszajelzést ad, mely nagyban hozzájárul szakmai fejlődésükhöz. A professzionális munkavégzéshez azonban még szükség van a reflexív gondolkodás kifejlesztésére és az elméleti alapok elsajátítására, melyek megoldást nyújthatnak egy-egy fordítási dilemma esetén.

A képzés ezenkívül közel 60 egészség tudományi témakörrel ismerteti meg a hallgatókat, nagy hangsúlyt fektet a terminológiai képzésre és segíti a hallgatókat abban, hogy fordítói karrierjüket egy alap terminológiai adatbázissal kezdhessék el. Bár a fordítandó szövegek változatosak, minden műfajt nem lehet bemutatni a két év alatt, ezért ad a képzés a hallgatók kezébe egy olyan műfajelemző tipológiát, amellyel mint végzett szakfordítók bármilyen műfajt képesek lesznek feltérképezni és önállóan fordítási stratégiákat megállapítani.

## Irodalom

- Baker, M. 1995. Corpora in Translation Studies: An Overview and Some Suggestions for Future Research. *Target* Vol. 7. No. 2. 223–243. <https://doi.org/10.1075/target.7.2.03bak>
- Gile, D. 2004. Integrated Problem and Decision Reporting as a Translator Training Tool. *The Journal of Specialised Translation*. No. 2. 2–20. [https://jostrans.org/issue02/art\\_gile.php](https://jostrans.org/issue02/art_gile.php)
- Horváth Á. 2017. Szövegelemző szempontrendszer az egészség tudományi szövegek műfajalapú fordításához. Elhangzott: *XIX. Fordítástudományi Konferencia*. 2017. március 30–31. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék.
- Horváth Á. 2018. Egészség tudományi szakfordítás – Műfajok és feladattípusok. In: Dróth J. (szerk.) *Gépiesség és kreativitás a fordítási piacon és a fordításoktatásban*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 61–70.
- International Organization for Standardization. 2015. ISO 17100:2015. Translation services - Requirements for translation services. Geneva: ISO. <https://www.iso.org/standard/59149.html>
- Johnstone, M.-J., Kanitsaki, O. 2006. Culture, language, and patient safety: Making the link. *International Journal for Quality in Health Care* Vol. 18. No. 5. 383–388. <https://doi.org/10.1093/intqhc/mzl039>
- K. Papp É. 2018. Milyen fordítóra van szükség az iparszerű fordításhoz, illetve a reklámszövegek és marketinganyagok kreatív adaptációjához. In: Dróth J. (szerk.) *Gépiesség és kreativitás a fordítási piacon és a fordításoktatásban*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 175–178.

- Károly K. 2007. *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó. <https://mersz.hu/kiadvany/339>
- Klaudy K. 1987. *Fordítás és aktuális tagolás*. Akadémiai Kiadó: Budapest.
- Klaudy K. 2005. Általános fordítástechnika idegen nyelvről magyarra. Módszertani útmutató a tantárgy oktatásához. *Modern Nyelvoktatás* 11. évf. 1. szám. 57–64.
- Klaudy K. 2006. The Role of Translation Theory in Translator Training. Elhangzott: European Master's in Translation. 2006. October 19–20. DGT, Brussels.
- Klaudy K. 2007. *Nyelv és fordítás. Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Klaudy K. 2013. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica. <https://mersz.hu/kiadvany/325>
- Klaudy K. 2014. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Scholastica. <https://mersz.hu/kiadvany/323>
- Klaudy K. 2018. Az átváltási műveletek rendszere. *Modern Nyelvoktatás*. 24. évf. 2–3. szám. 5–16.
- Montalt Resurrecció, V., González Davies, M. 2007. *Medical Translation Step by Step. Translation Practices Explained*. Manchester: St. Jerome. <https://doi.org/10.4324/9781315760377>
- Mossop, B. 2007. *Editing and Revising for Translators*. (Translation Practices Explained), 2nd Edition. Manchester, Kinderhook: St. Jerome.
- Nord, C. 1991. *Text analysis in translation: Theory, methodology and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Amsterdam, Atlanta (GA): Rodopi. <https://doi.org/10.2307/330103>
- Pym, A. 2013. Translation skill-sets in a machine-translation age. *Meta* Vol. 58. No. 3. 487–503. <https://doi.org/10.7202/1025047ar>
- Robert, I. S., Remael, A., Ureel, J. J. J. 2020. Úton a lektorálási kompetencia modellezése felé. In: Robin E., Zachar V. (szerk.) *Lektorálástudomány – fordításban*. Budapest, Magyarország: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék. 79–100. <https://www.eltereader.hu/kiadvanyok/robin-edina-zachar-viktor-szerk-lektoralastudomany-forditasban/>
- Robin E. 2018. *Fordítási univerzálék és lektorálás*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. <http://www.eltereader.hu/kiadvanyok/robin-edina-forditasi-univerzalek-es-lektoralas/>
- Schön, D.A. (ed.) 1990. *The reflective turn: Case studies in and on educational practice*. New York: Teachers College Press.
- Ugrin Zs. 2020. A technológiai kompetencia fejlesztése: előnyök és kockázatok In: Fóris, Á., Bölcskei A., M. Pintér T., Szoták Sz., Tamás D. M. (szerk.) *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben : I. Terminológia, lexikográfia, fordítás*. Budapest, Magyarország: Akadémiai Kiadó. [https://mersz.hu/hivatkozas/nyki1tf\\_194](https://mersz.hu/hivatkozas/nyki1tf_194)

# Leuven-Zwart modelljének tesztelése angol nyelvű irodalmi próza magyar fordításaiban

Szakály Szilvia

E-mail: [sz.szakaly@gmail.com](mailto:sz.szakaly@gmail.com)

**Kivonat:** Jelen tanulmány a szerző készülő doktori disszertációjának kutatási céljait, elméleti alapjait és a tervezett vizsgálati módszert mutatja be. A kutatás témája a fordítói stílus és tettenérhetőség, ami a fordítási folyamat során hozott döntések, illetve a fordítás eredményében megmutatkozó interpretáció eredménye. Az elemzés eszköze Kitty M. van Leuven-Zwart komplex szövegelemző modellje, amely két részből áll: a szöveg mikrostrukturális eltolódásainak kategorizálására szolgáló összehasonlító modellből és egy leíró modellből, amelynek segítségével a mikrostruktúra eltolódásainak a makrostruktúra szintjén érvényesülő hatásai vizsgálhatók. Az elemzéshez választott korpusz J.D. Salinger *The Catcher in the Rye* című regényének két magyar nyelvű fordítása: Gyepes Judit *Zabhegyező* és Barna Imre *Rozsban a fogó* című munkája. A készülő doktori disszertáció egyik elsődleges célja, hogy tesztelje a modell alkalmazhatóságát angol nyelvű irodalmi próza magyar fordításainak elemzésével, amire korábban még nem volt példa. Salinger kultikus regénye számos nyelvi kihívást tartalmaz, amelyek megoldása kreativitást igényel a fordító részéről – ez a tény, valamint az elemzés eszközüül választott modell összetettsége megfelelő alapot jelenthetnek a fordító stílusának, tettenérhetőségének vizsgálatához.

**Kulcsszavak:** stílus, fordítói jelenlét, irodalmi próza, Leuven-Zwart modellje, összehasonlító és leíró modell

## 1. Bevezetés

*„(...) a fordító emberi lény, nem gépként működik, személyiségének bélyegét elkerülhetetlenül ott hagyja az általa készített fordításon.”<sup>1</sup>*  
(Nida 1964: 154. ford. Sz.Sz.)

Ahogy az e dolgozatban többször is hivatkozott szerzők munkássága, úgy az én kutatásom is személyes, a mindennapokból származó tapasztalatokon alapszik. Irodalmat, magyar nyelvet és idegen nyelvet tanító tanárként számtalanszor szembesültem azzal, hogy miután összevettem az eredeti művet annak fordításával/fordításával, a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg között kisebb-nagyobb eltéréseket tapasztaltam – valamit, amitől megváltozott „a szöveg lelke”, a „spirit of the text”. Mindez azt a felismerést fogalmaztatta meg velem, hogy a célnyelvi szövegben jelen van még valaki: egy, az eredetitől eltérő nézőpont, egy értelmezés, egy nyelvhasználati stílus – röviden: a fordító személye.

A fordítástudomány dinamikusan fejlődő diszciplína, amely tárgyánál fogva reflektál a világ változásaira, és éppen ezért fókuszában ma, a globalizáció és a média uralta 21. században elsősorban a gépi és az audiovizuális fordítás áll. Az irodalmi szövegek fordítása és újrafordítása azonban mindig is aktuális kutatási tárgy marad, több okból is. Ahogy arra Klaudy (2007) is utal a fordításkutatással kapcsolatos alapgondolatainak összefoglalójában: a fordítástudományt főként a fordítói nyelvhasználat érdekli, vagyis az, hogy hogyan járnak el különböző helyzetekben a fordítók, illetve milyen tényezők befolyásolják a fordítói választásokat a fordítási folyamat során (Klaudy 2007: 14). A fordítás eredményének kutatásában a fordítástudomány mint interdiszciplináris tudomány érintkezik az irodalommal, hiszen egyrészt a különböző kulturális és nyelvi jellegzetességek leképeződésének egyik legfontosabb területét az irodalmi szövegek jelentik, másrészt a fordítói kreativitás és stílus leginkább irodalmi művek fordításában nyilvánul meg.

Tervezett kutatásom tárgya a fentiek alapján a fordítás eredményeként keletkezett irodalmi szövegek és az azokon keresztül tanulmányozható fordítói nyelvhasználati stílus, a fordító jelenlétének tettenérhetősége a fordítói stratégiákban, választásokban. Vizsgálódásom középpontjában az a kérdés áll, hogy van-e az egyes fordítóknak saját fordítói stílusok, és ha igen, milyen módszerrel tárhatók fel a fordítói stílus összetevői, továbbá az egyes fordítói stílusok tanulmányozásán keresztül felállítható-e egy olyan modell, amelynek segítségével leírható a fordítói stílus általában.

Készülő disszertációmban kísérletet teszek arra, hogy angolról magyarra fordított prózai szövegekben kimutassam a fordító jelenlétét a választott fordítási stratégiákon keresztül, vagyis a szubjektivitást, amely a fordítási folyamat során nem kiküszöbölhető, objektív eszközökkel mérjem. A feltételezésem az, hogy az irodalmi művek fordítói rendelkeznek egyéni fordítói stílussal, így a fordítási folyamatot befolyásoló számos tényező mellett a fordító hangja is fontos tényező.

Ebben az esetben ugyanis a fordítók szerepének lényegét abban látom, hogy egy, a forrásnyelvi szerző által megalkotott teljes szövegvilágot szűrjenek át saját személyiségükön és közvetítsék azt a rendelkezésükre álló nyelvi eszköztár, illetve a birtokukban lévő anyanyelvi és célnyelvi kompetencia segítségével. Az ugyanis tény, hogy irodalmi szövegek fordításakor világok (a forrás- és célnyelven keresztül leképeződő, történelmi, szociális, kulturális, kognitív és pragmatikai tényezők által meghatározott közegek) találkoznak, és ez a tény nyilvánvalóvá teszi azt is, hogy a fordítás rendkívül komplex, több összetevő által befolyásolt, de mindenképp **alkotó tevékenység** (Klaudy 2006: 15).

A fordítástudomány egyik alapművében, Nida 1964-ben megjelent *Toward a Science of Translating* című munkájában a szerző a fordítási folyamat központi tényezőjének a fordítót tekinti (Nida 1964), akinek a tevékenysége sohasem lehet teljesen személytelen és objektív, és aki mint egyéniség, személyiségének bélyegét ott hagyja a fordításon. Jóllehet a fordító személye sokáig háttérbe szorult, „láthatatlan” maradt (Venuti 1995), jelenléte, szerepének fontossága a nyelvi közvetítés folyamatában tagadhatatlan.

Jelenlegi dolgozatomban egyelőre a tervezett disszertáció szakirodalmi áttekintésére szorítkozom. A célom ezzel a tanulmánnyal az, hogy összegezzem és rendszerezem mindazt a kutatási témámmal kapcsolatos információt (elméletet, fogalmakat, irányelveket), amihez az elmúlt évek során jutottam a Fordítástudományi Doktori Program keretein belül.

A fordító láthatósága a fordítói döntésekben, megoldásokban, a fordító kreativitásában nyilvánul meg, amely döntések, megoldások mérésére különböző taxonómiák alkalmazhatók. Tervezett kutatásomban az elemzés eszköze Kitty M. van Leuven-Zwart (1989) komplex szövegelemző modellje. A vizsgálatot nem szándékozom kiterjeszteni drámai és lírai szövegekre, azok speciális nyelvi megformáltsága miatt.

## 2.1. A kutatási téma

Kutatásom középpontjában a fordítói hang, a fordító tettenérhetőségének, láthatóságának kérdésköre áll. Majdani disszertációmban angolról magyarra fordított irodalmi szövegekben fogom megvizsgálni az egyes fordítók fordítói stílusát választott stratégiáikon, egyéni megoldásaikon keresztül. Azért döntöttem az irodalmi, és ezen belül is a prózai szövegek mellett, mert véleményem szerint elsősorban az irodalmi szövegek mint formaközpontú szövegek (Reiss 1971) jelentik azt a területet, ahol a fordító személyisége, stílusa a legnagyobb mértékben érvényesülhet azáltal, hogy a fordító a forrásnyelvi szöveg egyéni interpretációját nyújtja a célnyelvi szöveg nyelvi megformáltságán keresztül.

A fordítói jelenlét kétféleképpen, egymással összefüggő módon érvényesül: a szöveg mikroszerkezeti szintjén, vagyis a fordítói stratégiákban, illetve ennek következményeként a makroszerkezet szintjén, a célnyelven újraalkotott szövegben. A szövegek mikroszerkezeti elemzése rávilágít arra, hogy a fordító döntési hely-

zetben, amikor több lehetséges megoldás közül választhat, hogyan viselkedik, a makroszerkezeti elemzés eredményeként pedig az derülhet ki, hogy a fordító hogyan értelmezte a forrásnyelvi művet. Kutatásom kiindulópontja ugyanis az, hogy a fordítás, különösen az irodalmi szövegek fordítása, kreatív tevékenység, amely során a fordító a forrásnyelvi szöveget újraalkotja a célnyelven, a szó legnemesebb értelmében gondolva az „alkotás” fogalmára, amelyben tükröződik az alkotó technikai tudása, tehetsége és viszonya alkotása tárgyához, eszközához és célközönségéhez.

## 2.2. A kutatási úr

A fordítói jelenlét tanulmányozásának legkézenfekvőbb módja, ha a forrásnyelvi szöveget összevetjük a célnyelvvel, és megvizsgáljuk a kettő közötti eltéréseket. Kitty M. van Leuven-Zwart (1989) komplex modellje a szövegeket a mikro- és makrostrukturális eltérések mentén hasonlítja össze. Bár Leuven-Zwart a modelljét irodalmi prózára, eredetileg Cervantes *Don Quijote* című regényének holland fordítása és az eredeti összehasonlítása alapján dolgozta ki, később más nyelvek és szövegtípusok esetén is alkalmazhatónak találta. Tudomásom szerint azonban eredeti angol nyelvű prózát és annak magyar fordítását még senki sem vetett össze Leuven-Zwart modelljének segítségével. Majdani disszertációmban erre teszek kísérletet.

## 3. A fordítói stílus vizsgálatának néhány lehetséges módja

A fordítói jelenlét sokszor a fordítói kreativitáson keresztül mutatkozik meg, a kreativitás egyik megnyilvánulási formája pedig az, hogy a fordító hogyan oldja meg az egyedi nyelvi forrásnyelvi elemek, például a frazeologizmusok (szólások, közmondások, állandósult szókapcsolatok) fordítását. Ezt ismerte fel Klaudy és Kovács (2016), akik szépirodalmi és európai uniós szövegekben vizsgálták a frazémák fordításakor elvégzett fordítói műveleteket. Kutatásuk eredményei szerint a kreativitás jellemzően akkor érvényesül irodalmi szövegek fordításakor, amikor a fordító a frazémák esetében a teljes átalakítás vagy a kompenzáció műveletét alkalmazza. Első esetben a forrásnyelvi szövegben található frazémát a fordító egy másik frazémával adja vissza a célnyelvi szövegben, a kompenzáció pedig azt jelenti, hogy a célnyelvi szövegben más helyen találunk frazémát, mint a forrásnyelvi szövegben.

A kreativitás bizonyítéka a teljes átalakítás, amikor a fordítók maguk alkotnak a célnyelvben frazémát, és nem a kétnyelvű szótár által megadott megfelelésekre támaszkodnak. A kompenzáció pedig arra ad lehetőséget, hogy a fordításban elkerülhetetlen veszteségeket a fordító a célnyelvi szövegben más eszközökkel pótolja, tehát a fordító kreativitásán múlik, hogy a fordítás eredményeként keletkezett szöveg szegényesebb-e a forrásnyelvi szövegnél.

A fordítói stílus áll Pekkanen kutatásának középpontjában (2007), aki angol nyelvű irodalmi szövegek (regények) finn fordításaiban vizsgálta az eltolódásokat (*shifts*). Kvantitatív és kvalitatív elemzésen alapuló disszertációjában a stílus fogalmának meghatározása tisztán szövegalapú: összeveti a forrásnyelvi szöveget a célnyelvvel, feltárva ezáltal a fordítás mikro- és makroszintű tendenciáit. Értelmezése szerint az eredeti mű és a fordítás között mindig van valamennyi távolság (*distance*), amely különböző perspektívákból jellemezhető (pl. forrásnyelv és kultúra, célnyelv és kultúra stb.). Pekkanen ezt a távolságot két szempontból vizsgálja: a stílus és az eltolódások szempontjából. Ezek alapján a fordító stílusát az határozza meg, hogy fordításában mennyi és milyen típusú eltolódások jelennek meg (pl. *expansion* – kiterjesztés, *contraction* – összevonás, *addition* – hozzáadás, *deletion* – törlés).

Szintén a fordítói stílus áll Kamenická kutatásának középpontjában (Kamenicka 2008), aki azonban a stílust a fordító explicitációs viselkedésének (*explicitational behaviour*) viszonylatában vizsgálta irodalmi prózában. Blum-Kulka (1986) explicitációs hipotézise szerint a fordított szövegek explicitebbek, mint azok, amelyek nem fordítás eredményeként keletkeztek, tehát az explicitáció univerzális fordítói stratégiának számít. Az explicitációs profil (*explicitation profile*) terminus, amely a fordítás explicitációs jellemzőire utal, Kamenicka megközelítésében valójában explicitációs/implicitációs profil, az explicitáció és az implicitáció fogalmát ugyanis párban kezeli. A két fogalomra úgy tekint, mint az irodalmi próza fordításában az egyes fordítókat megkülönböztető és a fordítói stílushoz hozzájáruló jelenségekre. Alapvetően két kutatási kérdés határozta meg vizsgálódását: az egyik, hogy az explicitációs viselkedés mely jellegzetességei mutatkoztak meg a különböző fordítóknál, a másik pedig, hogy az irodalmi szövegek fordításakor megjelenő explicitációs viselkedés mennyiben tekinthető egyedi tulajdonságnak. Kamenicka Klaudy (1996, 1998) tipológiájára támaszkodik, amelyben Klaudy az explicitáció négy fajtáját különbözteti meg: a kötelező explicitációt (*obligatory*), amelyre a nyelvek szintaktikai és szemantikai rendszerének különbségei miatt van szükség; a fakultatív explicitációt (*optional*), amely a két nyelv szövegelőállítás stratégiáival és stilisztikai preferenciáival van összefüggésben; a pragmatikai explicitációt (*pragmatic*), amely a forrásnyelvi és célnyelvi olvasók kulturális különbségeinek áthidalására szolgál, valamint a fordításspecifikus explicitációt (*translation-inherent*), amely magának a fordítás folyamatának az eredménye, és sem nyelvi, sem nyelven kívüli okokkal nem magyarázható. Kamenicka vizsgálata az explicitáció fent felsorolt négy típusa közül elsősorban a fordításspecifikus explicitációra fókuszált.

A vizsgálat eredményei azt mutatták, hogy a fordításspecifikus explicitáció és az implicitáció nagy mértékben alakították a célnyelvi szöveget. Az elemzés legmeglepőbb eredménye az volt, hogy a vizsgált fordítások nem elsősorban az explicitáció, hanem inkább az implicitáció tekintetében különböztek.

#### 4. A Leuven-Zwart-modell bemutatása

Kitty M. van Leuven-Zwart komplex szövegelemző modellje, amelyet irodalmi próza vizsgálatára dolgozott ki, az egyik legkevésbé alkalmazott taxonómia. Előnye az, ami egyben a hátránya is: rendkívül összetett, a fordítást a szöveg több szintjén, számos kategória és alkategória szerint elemzi. Mégis éppen komplexitása miatt lehet alkalmas arra, hogy a forrásnyelvi és célnyelvi mű összevetésével a lehető legtöbb változtatásra fény derüljön, és ezáltal minél árnyaltabb képet kapjunk a fordító tevékenységéről.

A két modellt ötvöző taxonómia kulcsfogalmai a hasonlóság (*similarity*) és a különbség (*dissimilarity*), amelyek a vizsgált szövegegységek között mutatkoznak meg. A szövegegységek egymáshoz való viszonyának meghatározásához Leuven-Zwart bevezeti a tranzéma (*transeme*) és az architranzéma (*architranseme*) fogalmát. A szöveg mikrostrukturális eltolódásait azok makrostrukturára gyakorolt hatásaival együtt vizsgálja – a modellnek a fentiekén túl ez az a tulajdonsága, amiért kutatási célom megvalósításához különösen alkalmasnak találom.

Leuven-Zwartot is az eredeti mű és a fordítás összevetéséből származó tapasztalatai ösztönözték komplex szövegelemző modelljének kidolgozására (Leuven-Zwart 1989). Cervantes *Don Quijote* című regényének holland fordítását összehasonlítva a spanyol eredetivel Leuven-Zwart arra a következtetésre jutott, hogy az eredeti és a fordítás közti eltérés magyarázatát magában a fordításban kell keresni, vagyis abban, ahogy a fordító a szöveget értelmezte és fordította (Leuven-Zwart 1989: 153).

Módszerét teljes (*integral*), elbeszélő szövegek vizsgálatára dolgozta ki (teljesnek ebben az esetben azok a szövegek tekinthetők, amelyek tartalmazzák az összes fejezetet, a címekeket, a bevezetőt és az ajánlást is, valamint a fejezetek hossza a célnyelven és a forrásnyelven megegyezik, továbbá a fordítás nem tartalmaz a mondat szintjén túlmenően sem betoldást, sem törlést).

A módszer alapja az a feltevés, amely szerint a fordításban megjelenő mikro- és makrostrukturális szintű eltolódások utalnak a fordító által elfogadott fordítási normákra, a fordítónak az eredeti szövegre vonatkozó interpretációjára és azokra a stratégiákra, amelyeket a fordítási folyamat során alkalmazott. Ezenkívül a módszer alapjának tekinthető még az a feltételezés, hogy a mikrostrukturális eltolódások gyakoriságára és természetére irányuló kutatásnak meg kell előznie a makrostruktúra szintjén végzett vizsgálódást, azért, hogy az eredmények ellenőrizhetők legyenek, a kutatás pedig megismételhető. (Leuven-Zwart 1989: 151, fordítás: Sz.Sz.)<sup>2</sup>

Leuven-Zwart a fordításban a mikro- és makrostrukturális szövegszinten mutató eltolódásokat vizsgálja, amelyek a fordítás folyamatának három tényezőjére vonatkozóan tartalmaznak információt: a fordító által alkalmazott fordítási normákat (1), a fordító értelmezését (2), valamint a fordítási stratégiákat (3) tekintve.

Az elemzési folyamatban két főbb fázis különíthető el: az eltolódások mikrostrukturális szintű vizsgálata, amelyre a makrostruktúra analízise épül.

Az elemzés e két fő fázisának megfelelően a komplex modell két részből áll: egy összehasonlító és egy leíró modellből. Az előbbi a mikrostrukturális szinten megmutatkozó eltolódások osztályozására szolgál, az utóbbi pedig a mikrostruktúra szintjén detektálható eltolódások hatását vizsgálja a makrostruktúra szintjén.

#### 4.1. Az összehasonlító modell

A komplex szövegelemző modell első része az összehasonlító modell, amely a mikrostruktúra, vagyis a mondat, illetve a mondatnál kisebb egységek (tagmondatok és kifejezések) szintjén vizsgálja azokat (és csak azokat!) a szemantikai, stilisztikai és pragmatikai eltolódásokat, amelyeken keresztül következtetni lehet a fordító értelmezésére és a fordítói stratégiákra. Az eltolódásokat Leuven-Zwart a fordító tudatos vagy nem tudatos választásai eredményének tekinti.

Az összehasonlító modell a mondatok, tagmondatok és kifejezések, azaz a mikrostruktúra szintjén megjelenő eltolódások osztályozására szolgál. A modell segítségével csak azokat az eltolódásokat határozzuk meg és osztályozzuk, amelyek interpretációra vagy stratégiára utalnak. Az ilyen eltolódások a fordító tudatos vagy nem tudatos választásának az eredményei, és előfordulhatnak bármelyik szinten – szemantikai, stilisztikai vagy pragmatikai szinten –, amelyik alapvetően hat a jelentésre. Azokat az eltolódásokat, amelyek nem hatnak ezen szintek valamelyikére, nem vesszük figyelembe. (Leuven-Zwart 1989: 155, fordítás: Sz.Sz.)<sup>3</sup>

A komplex modell összehasonlító részmodelljének bemutatásakor Leuven-Zwart két fogalmat vezet be: a transzéma (*transeme*) és az architranzéma (*architranseme*) fogalmát.

A transzéma olyan értelmezhető szövegegység, amelynek két fajtája van: a főtranszéma (*state of affairs transeme*) és a melléktranszéma (*satellite transeme*) (Leuven-Zwart 1989: 155–156). A főtranszéma egy predikátumból és az argumentumból áll, a melléktranszéma pedig a főtranszéma határozói specifikációja vagy bővítése. A forrásnyelvi és a célnyelvi transzémák az összehasonlító modell segítségével vethetők össze. Az összehasonlító modell lényege, hogy rajta keresztül leírhatók a forrásnyelvi és célnyelvi transzémák kapcsolódásának típusai. A forrásnyelvi és a célnyelvi transzémák akkor kapcsolódnak egymáshoz, ha van köztük hasonlóság, továbbá ez a hasonlóság az alapja annak is, hogy különbségeket találjunk a transzémák között. Hasonlóság hiányában a célnyelvi transzéma nem tekinthető a forrásnyelvi transzéma fordításának.

A transzéma terminusa mellett a másik, Leuven-Zwart által használt fogalom az architranzéma. Az architranzéma a forrásnyelvi és a célnyelvi transzéma közös nevezője (Leuven-Zwart 1989: 157). Leuven-Zwart két típusát írja le: a szemant-

tikai és a pragmatikai vagy szituatív architranszmát. Az architranszéma szemantikainak tekinthető, ha a transzémák közös vonása a leíró jelentés. Az architranszéma akkor pragmatikai vagy szituatív, hogyha a forrásnyelvi és a célnyelvi transzéma egy bizonyos szituációra vonatkozik.

Az architranszéma meghatározása után a következő lépés az, hogy összevessük azzal az egyes transzémákat. A transzémáknak az architranszémával való kapcsolata alapján négy kapcsolattípus különböztethető meg (Leuven-Zwart 1989: 159), amelyeket az 1. táblázat szemléltet:

1. táblázat

*A kapcsolattípusok fajtái a transzémák és az architranszéma viszonya alapján*

Szinonimikus kapcsolat ( <i>synonymic relationship</i> )	A transzémák között akkor beszélhetünk szinonimikus kapcsolatról, ha mindkettő szinonimikus kapcsolatot mutat az architranszémával, vagyis nincs eltérés a transzéma és az architranszéma között. Ebben az esetben nincs eltolódás a fordításban.
Hiponimikus kapcsolat ( <i>hyponymic relationship</i> )	A transzémák között hiponimikus kapcsolat van, ha a két transzéma közül az egyik szinonimikus, a másik hiponimikus kapcsolatban áll az architranszémával. Ez azt jelenti, hogy a fordításban eltolódás van.
Ellentét ( <i>contrast</i> )	A kapcsolat ellentétes a két transzéma között, ha mindkettő hiponimikus viszonyban áll az architranszémával. Ebben az esetben is eltolódás figyelhető meg a fordításban.
Nincs kapcsolat ( <i>no relationship</i> )	Nem beszélhetünk kapcsolatról a transzémák között, ha nem állapítható meg architranszéma. A fordításban ilyenkor eltolódás van.

A fenti táblázatos összefoglalásból kitűnik, hogy a transzémák és az architranszéma kapcsolatát tekintve három esetben figyelhető meg eltolódás a fordításban: hiponimikus kapcsolat és ellentét esetén, illetve akkor, amikor a transzémák nem kapcsolódnak, vagyis nem állapítható meg az architranszéma.

A felsorolt kapcsolattípusok alapján Leuven-Zwart a mikrostrukturális eltolódások három fajtáját írja le: moduláció (*modulation*), modifikáció (*modification*) és mutáció (*mutation*).

Moduláció esetén a transzémák közötti kapcsolat hiponimikus, vagyis az egyik transzéma különbözik az architranszémától, a másik pedig kapcsolódik hozzá. Ha a célnyelvi transzéma az, amelyik különbözik, a moduláción belül specifikációról (*specification*) beszélünk, ha pedig a forrásnyelvi transzéma különbözik, akkor generalizációról (*generalization*) van szó.

A moduláción belül Leuven-Zwart a specifikáció és a generalizáció tekintetében is megkülönbözteti a szemantikai, illetve a stilisztikai specifikációt/generali-

zációt (2. táblázat). A stilisztikai érték fontosságát a fordításban már Leuven-Zwart is tárgyalja, és amellett, hogy a stílus fogalmát nehezen definiálhatónak tartja, modelljében mégis fontos szerephez juttatja a stilisztikai különbséget. Lyons (1977) koncepciója alapján a stilisztikai érték két fajtáját különbözteti meg: az expresszív (*expressive*) és a társas (*social*) jelentésűt (Leuven-Zwart 1989: 162). Expresszív stilisztikai értékről akkor van szó, ha a jelentés a beszélő jellemzői szerint változik, a társas kapcsolatokra vonatkozó stilisztikai érték pedig olyan aspektus, amely a társas viszonyok hangsúlyozására szolgál. A stilisztikai moduláció expresszív és szociális kategóriáin belül Leuven-Zwart további alkategóriákat különböztet meg, amelyeket a 3. táblázat tartalmaz.

A differenciált taxonómia jól példázza egyrészt azt, hogy a fordításokban fontos szerepet játszik a stilisztikai aspektus, másrészt a stílusnak egyetlen szövegen belül számos megjelenési fajtája van (ld. a 3. táblázatot).

2. táblázat

*Áttekintés: szemantikai és stilisztikai specifikáció, illetve generalizáció a moduláción belül*

Moduláció ( <i>modulation</i> )	Szemantikai ( <i>semantic</i> )	Specifikáció ( <i>specification</i> )	Szemantikai típusú különbség tapasztalható a célnyelvi transzémában, míg ez a forrásnyelvi transzéma esetén nem áll fenn.
		Generalizáció ( <i>generalization</i> )	Szemantikai típusú különbség tapasztalható a forrásnyelvi transzémában, míg ez a célnyelvi transzéma esetén nem áll fenn.
	Stilisztikai ( <i>stylistic</i> )	Specifikáció ( <i>specification</i> )	Stilisztikai típusú különbség tapasztalható a célnyelvi transzémában, míg a forrásnyelvi transzéma esetén ez hiányzik.
		Generalizáció ( <i>generalization</i> )	Stilisztikai típusú különbség tapasztalható a forrásnyelvi transzémában, míg a célnyelvi transzémában csak egyféle kapcsolat látható.

3. táblázat

*A stilisztikai moduláció társas kapcsolatokra vonatkozó és expresszív aspektusának alkategóriái*

A társas kapcsolatokra vonatkozó aspektus alkategóriái	Regiszter ( <i>register element</i> )	A résztvevők közötti kapcsolatról közöl információt (formális/informális, hivatalos/bizalmas, udvarias/tiszteletlen stb.)
	Professzionális elem ( <i>professional element</i> )	Arról a foglalkozással, szakterülettel kapcsolatos tevékenységről közöl információt, amelyről szó van.

A társas kapcsolatokra vonatkozó aspektus alkategóriái	Idő ( <i>time element</i> )	Az időbeliségről közöl információt archaizmuson vagy neologizmuson keresztül.
	Szövegspecifikus elem ( <i>text-specific element</i> )	A szövegtípusról nyújt információt (levél, vicc, tündérmese, stb.)
	Kultúraspecifikus elem ( <i>culture-specific element</i> )	Az országról, a kultúráról közöl információt. Ha ez az információ az eredeti szövegre vonatkozik, egzotizációról (exotization) van szó, ha pedig a fordításról, akkor naturalizációról (naturalization).
Az expresszív aspektus alkategóriái	Szintagmatikus elem ( <i>syntagmatic element</i> )	Ezek az elemek az ismétlés jelenségével kapcsolatosak és az alliteráció, rím, asszonánc, anafora és párhuzam mint alakzatok alapjául szolgálnak.
	Paradigmatikus elem ( <i>paradigmatic element</i> )	Ezek az elemek a metafora, metonímia, szinekdoché, paradoxon, hiperbola és litotész alapjai.

A modifikáció a forrásnyelvi és célnyelvi transzéma ellentétes kapcsolatán alapszik. Ilyenkor mindkét transzéma hiponimikus viszonyban áll az architranzémával. A tranzémák és az architranzéma közti különbség alapján Leuven-Zwart a modifikáció három fajtáját különbözteti meg: a szemantikai (semantic), a stilisztikai (stylistic) és a szintaktikai (syntactic) modifikációt, az utóbbin belül pedig további három alkategóriát: a szintaktikai-szemantikai modifikációt (syntactic-semantic modification), a szintaktikai-stilisztikai modifikációt (syntactic-stylistic modification) és a szintaktikai-pragmatikai modifikációt (syntactic-pragmatic-modification).

4. táblázat  
*A modifikáció fajtái*

Szemantikai modifikáció ( <i>semantic modification</i> )	Szemantikai modifikáció esetén mindkét transzéma szemantikai típusú különbséget mutat.
Stilisztikai modifikáció ( <i>stylistic modification</i> )	Stilisztikai modifikáció esetén mindkét transzéma stilisztikai típusú különbséget mutat, azonban ez a típusú modifikáció csak akkor fordul elő, ha mindkét transzéma ugyanazon szubkategóriához tartozik. Ellenkező esetben a fordításban két különböző eltolódás figyelhető meg.
Szintaktikai modifikáció ( <i>syntactic modification</i> )	Szintaktikai modifikáció esetén a különbség szintaktikai természetű. A szintaktikai modifikáció önmagában nem létező kategória: ez képezi az eltolódás alapját egy magasabb szinten, vagyis szemantikai, stilisztikai vagy pragmatikai szinten.

→ Szintaktikai-szemantikai modifikáció ( <i>syntactic-semantic m.</i> )	Szintaktikai-szemantikai modifikáció esetén a két transzéma közötti különbségek a grammatikai tulajdonságokra (idő, szám, személy), grammatikai osztályokra (például ige fordítása főnévvel) és grammatikai funkciókra (betoldás, törlés vagy a jelentés megváltoztatása) vonatkoznak.
→ Szintaktikai-stilisztikai modifikáció ( <i>syntactic-stylistic m.</i> )	Szintaktikai-stilisztikai modifikáció esetén a különbségek az információt hordozó elemek mennyiségére vonatkoznak. Amennyiben a célnyelvi transzéma több elemet tartalmaz, mint a forrásnyelvi, az eltolódás explicitációnak tekinthető. Fordított esetben implicitációról beszélünk. A forrásnyelvi vagy célnyelvi transzémában található plusz elemek nem hordoznak új információt, információértéküket tekintve egyenlők az architranzémával.
→ Szintaktikai-pragmatikai modifikáció ( <i>syntactic-pragmatic m.</i> )	Szintaktikai-pragmatikai modifikáció lényege, hogy az eltolódás a beszéd aktusában vagy a tematikus jelentésben mutatkozik-e meg, illetve hogy a két transzéma közül az egyik tartalmaz-e referenciális funkcióval rendelkező elemet (deiktikus/anaforikus elemet).

A komparatív modell harmadik kategóriája a mutáció (*mutation*). Abban az esetben van szó mutációról, ha nem lehet felállítani az architranzémát, vagyis nincs semmilyen kapcsolat. A mutáción belül három alkategória különböztethető meg:

- (1) betoldás (*addition*)
- (2) törlés (*deletion*)
- (3) a jelentés radikális megváltoztatása (*radical change of meaning*)

## 4.2. A leíró modell

A leíró modell az összehasonlító modell kiegészítésének tekintendő. Míg az összehasonlító modell a mikrostrukturális szinten megjelenő eltolódások kimutatására szolgál, az leíró modell ezeknek a mikrostrukturális szintű eltolódásoknak a makrostruktúra szintjén ható következményeit írja le.

A prózai szövegek makrostruktúrája olyan jelentésegységekből épül fel, amelyek átlépnek a kifejezések, a tagmondatok és a mondatok szintjén, azaz olyan jelentésegységekről van szó, mint az epizódok természete, száma és sorrendje, a karakterek tulajdonságai és a köztük lévő kapcsolatok, az események, a tettek, a helyszín és idő részletei, a narrátor viszonya a megalkotott szövegvilághoz, az a látószög, amelyen keresztül a narrátor erre a szövegvilágra tekint stb. (Leuven-Zwart 1989: 171, fordítás: Sz.Sz.)<sup>4</sup>

A modell kidolgozásához Leuven-Zwart Leech és Short (1981), valamint Bal (1980) elméleteire támaszkodva két fogalmat vezet be: a funkció (*function*) és a szintek (*levels*) fogalmát. Leech és Short a nyelv három, egymáshoz kölcsönösen kapcsolódó funkcióját különítik el:

- (1) az interperszonális funkciót (*interpersonal function*), amely a beszélő és a hallgató közti kommunikációra vonatkozik;
- (2) a fogalmi funkciót (*ideational function*), vagyis azt, ahogy a megalkotott szövegvilágra vonatkozó információ megjelenik, valamint a
- (3) a szövegfunkciót (*textual function*), vagyis ahogy az információ strukturalódik a nyelv szintjén.

Ami az elbeszélő szövegek szintjeinek koncepcióját illeti, Bal (1980) három különböző szövegszintet ír le:

- (1) történelmi szint (*history level*): a szöveg legmélyebb szintje, amely olyan absztrakt elemeket tartalmaz, mint az események, a szereplők, a hely és az idő (Leuven-Zwart komparatív modelljében ez a szövegszint nem játszik szerepet);
- (2) történelmi szint (*story level*): a szöveg azon szintje, ahol az absztrakt történelmi szint elemei konkrét cselekmény formájában testet öltenek egy bizonyos helyen és időben, különböző karakterek szerepeltetésén keresztül;
- (3) a diskurzus szintje (*discourse level*): a szöveg történelmi szintjén megalkotott világ nyelvi kifejeződése, ahol a narrátor jelenti azt a médiumot, amelyen keresztül az olvasó és a szövegvilág közti kommunikáció kialakul

Leuven-Zwart leíró modelljén keresztül azt vizsgálja, hogy a nyelv különböző funkciói hogyan működnek a szöveg történelmi és diskurzus szintjén.

## 5. A Leuven-Zwart modelljének értékelése

Leuven-Zwart mintegy hetven hallgató bevonásával alkalmazta módszerét elsősorban irodalmi próza vizsgálatához. A korpusz nagyrészt spanyol vagy spanyol nyelvű amerikai próza 1960 és 1985 között készült holland fordításait tartalmazta. A komparatív modell használata, vagyis a fordítás és az eredeti szöveg összehasonlítása a mikrostruktúra szintjén meglepő eredményekkel szolgált: hasonlóság mutatkozott egyrészt az eltolódások arányában, másrészt a mikrostrukturális eltolódások kategóriáit illetően. Az utóbbit tekintve az eltolódások leggyakoribb típusa a szemantikai eltolódás volt: a szemantikai moduláció és a szintaktikai-szemantikai modifikáció. A szemantikai moduláció alkategóriái közül a specifikáció számottevően nagyobb arányban fordult elő, mint a generalizáció, a szintaktikai-szemantikai modifikáció alkategóriái közül pedig a viszonyszók kategóriája volt meghatározó.

Ezek a viszonzásokat érintő eltolódások voltaképpen magyarázatok (*explanation*), mivel általuk a szövegbeli implicit kapcsolódások explicitté váltak a különböző kötőszókon keresztül. Az eredmények alapján Leuven-Zwart azt a hipotézist fogalmazta meg, amely szerint a spanyol és spanyol nyelvű amerikai irodalmi próza 1960 és 1985 között keletkezett holland fordításaiban a specifikáció és a magyarázó tendencia figyelhető meg. Kutatása igazolta továbbá, hogy a fordítói stratégia inkább célnyelv-, mint forrásnyelv orientációjú, ami összefügg azzal, hogy hangsúly az adekvátság (*adequacy*) helyett az elfogadhatóságra (*acceptability*) helyeződött (Touy 1980): a fordítók elsősorban érthető, természetes hangzású szöveg előállítására törekedtek.

Leuven-Zwart modelljének utóéletét követve Farkas áttekinti azokat az észrevételeket, kritikákat, amelyeket a fordításkutatók fogalmaztak meg a szövegelemző modellel kapcsolatban (Farkas 2016). Touy *Descriptive Translation Studies and beyond* című munkájában túlságosan komplikáltnak tartja Leuven-Zwart módszerét (Touy 2012). Ugyanezt emeli ki negatívumként Munday is: a modell túl bonyolult, az eltolódások típusainak számát illetően túlságosan differenciált (Leuven-Zwart 8 kategóriát, ezeken belül pedig összesen 37 alkategóriát ír le), ráadásul sok esetben nem is egyértelmű, hogyan lehet elkülöníteni egymástól az egyes kategóriákat (Munday 1998). Hermans a modell előnyét abban látja, hogy részletes és átfogó, de a gyenge pontjaira is rávilágít: nem egyértelmű, hogyan vezethető le a makrostruktúra a mikrostruktúrából; az eltolódásoknak inkább a minősége, és nem a mennyisége meghatározó abból a szempontból, hogy makrostrukturális eltolódásokhoz vezetnek-e, továbbá a modell nem képes kezelni az intertextualitásból és a műfajokból fakadó kötöttségeket sem (Hermans 1999). Bosseaux számára az okozott problémát, hogy nem tudta egyértelműen megállapítani, a mikrostrukturális eltolódásoknak milyen gyakorisága és mennyire következetes előfordulása kell ahhoz, hogy makrostrukturális eltolódást eredményezzenek (Bosseaux 2007). Ezeket a problémákat Bosseaux úgy tudta kiküszöbölni, hogy az elemzés során a saját szubjektivitására hagyatkozott. Hátrányként Pym is a szubjektivitást emeli ki a modell alkalmazhatóságával kapcsolatban: az elemzést végző kutató döntésén múlik, mit nevez egyáltalán eltolódásnak (Pym 2009).

Farzaneh Farahzad és Amin Zangeneh Inalu (2013) tanulmányukban átfogóan ismertetik Leuven-Zwart modelljét. A taxonómia bemutatását követően rávilágítanak a modell erősségeire és gyenge pontjaira is. Az erősségeket tekintve a módszer egyik legfontosabb tulajdonsága, hogy a mikrostrukturális eltolódások hatását a makrostruktúra szintjén vizsgálja, az eredmények bizonyíthatóságának érdekében. A másik fontos eleme a modellnek az elemzési egységek meghatározása, Leuven-Zwart ugyanis kifejti, hogy a mondat túl hosszú, az egyes szavak pedig túl rövid egységeknek bizonyulnak az elemzésre, ezért vezeti be a transzéma fogalmát. A legfontosabb azonban az, hogy a modell a szemantikai és pragmatikai szempontokat egyaránt figyelembe veszi.

Nem egyértelmű azonban, hogy a transzéma fogalmának bevezetésekor Leuven-Zwart pontosan mit tekint fő- és melléktranszémának – erre a bizonytalanság-

ra Farahzad és Inalu példákkal is utal. A modell másik gyenge pontja, hogy általa egyszerre csak egy forrásnyelvi és célnyelvi transzéma hasonlítható össze, tehát nem tér ki arra az esetre, ha a fordításban két transzémának egy transzéma, illetve egy transzémának két transzéma feleltethető meg. A legszembetűnőbb hátrány azonban a moduláció és a modifikáció közti átfedés.

További problémát jelent a leíró modellben, hogy Leuven-Zwart csak felsorolja az egyes eltolódási kategóriák hatásait a diskurzus és a történeti szinten, de tanulmányából nem derül, hogy ezek hogyan alkalmazhatók a makrostruktúra elemzésére.

A fenti áttekintésből látható, hogy Leuven-Zwart modelljének alkalmazhatóságát illetően a három legjellemzőbb hátrány a módszer komplikáltsága; az, hogy a kategorizálás helyenként nem egyértelmű, illetve az elemzés során túl nagy tér nyílik a szubjektívitásnak.

## 6.1. Kutatási cél

Kutatásom célja, hogy tetten érjem a fordítót a célnyelven újraalkotott szövegben választott fordítói stratégiáin és a forrásnyelvi szöveg értelmezésén keresztül, vagyis azokban a mikro- és makroszerkezeti eltolódásokban, amelyekben a célnyelvi szöveg különbözik a forrásnyelvitől. További célom, hogy az elemzés keretében választott modellt, Kitty M. van Leuven-Zwart (1989) komplex szövegelemző modelljét angol–magyar nyelvpár viszonylatában is kipróbáljam, és szükség esetén módosítsam. A modell segítségével az egyes fordítók stílusának sajátosságait szándékozom feltárni és leírni, vagyis a fordítói szubjektívitás megjelenését objektív kategóriákba sorolni.

Tervezett kutatásom végső célja, hogy leírjam az egyes fordítók fordítói stílusát, és az egyedi sajátosságokon keresztül egy olyan modellt dolgozzak ki, amely alkalmas a fordítói stílus vizsgálatára és tettenérésére.

## 6.2. Kutatási kérdések

A vizsgálattal a következő kérdések megválaszolását tűztem ki célul: Van-e az egyes fordítóknak egyéni fordítói stílusuk, és ha igen, milyen módszerrel lehet azt leírni? Az egyes fordítói stílusok vizsgálatán keresztül fel lehet-e állítani egy olyan modellt, amellyel a fordítói stílus általában leírható? A szöveg mely szintjeinek vizsgálata szükséges a fordítói stílus tettenérésére? Alkalmazható-e Leuven-Zwart irodalmi prózára kidolgozott komplex szövegelemző modellje angol–magyar nyelvpár esetén is, és ha igen, módosításokkal vagy azok nélkül?

### 6.3. Hipotézisek

- H1: Az egyes fordítók rendelkeznek egyéni fordítói hanggal, stílussal.
- H2: A fordító jelenléte a fordított szöveg két szintjén jelenik meg: a fordító válaszáiban a mikroszerkezet szintjén, illetve a makrostrukturális eltolódások szintjén.
- H3: A szöveg mikroszerkezetének kvantitatív vizsgálata a fordító fordítási stratégiákra vonatkozó preferenciáira világít rá, a makroszerkezet kvalitatív vizsgálatán keresztül pedig a szubjektív fordítói értelmezés válik tettenérhetővé.
- H4: A fordítói jelenlét detektálására az irodalmi szövegek, különösen a nagy terjedelmű prózai szövegek kifejezetten alkalmasak: az irodalmi szövegek fordítása ugyanis mindig értelmező újraalkotása is az eredetinek, másrészt a viszonylag nagy terjedelem (pl. egy teljes regény) lehetőséget biztosít a fordítói preferenciák kimutatására.

### 6.4. A kutatási módszer és a kutatás lépéseinek bemutatása

Első lépésként pilotkutatást végzek a modell tesztelésére kiválasztott korpusz egy kisebb részletén. Noha Leuven-Zwart teljes (*integral<sup>5</sup>*), vagyis minden fejezetet, előszót, címet, ajánlást, verses betétet tartalmazó fordításokra tervezte modelljét, a pilotkutatás során kaphatok választ arra a kérdésemre, hogy a modell változtatás nélkül alkalmazható-e, illetve ha nem, akkor hol vannak azok a pontjai, amelyeket módosítanom kell.

A pilotkutatást követné – immár a tesztelt modell alkalmazásával – a teljes szöveg elemzése. Az egyes fordítók stílusának minél pontosabb leírása érdekében a forrásnyelvi szöveg két célnyelvi fordítását is összevetném az eredetivel, illetve a két fordítást egymással, hogy a különbségek még jobban érzékelhetők legyenek mind az eredeti és a fordítás, mind pedig a két fordítás között.

A kvantitatív kutatás fázisában a komparatív modell segítségével feltárom a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg közti mikroszerkezeti eltéréseket, ezt követné a kvalitatív fázisban a makroszerkezeti eltolódások leírása, valamint azok célnyelvi olvasói értékelése. Ami az utóbbi kutatási fázist illeti: az elemzést kérdőíves hatásvizsgálattal is kiegészíteném, amely a fordítás folyamatának egy további fontos szereplőjét vonná be a vizsgálódásba: a célnyelvi olvasót. A fordítás ugyanis kommunikációs aktus, amelyben a fordító által a célnyelven interpretált szöveg az olvasói értelmezésen keresztül „szólal meg”, értékelni a fordítást, jelentést tulajdonítani a fordított szövegnek az olvasó feladata (Blum-Kulka 1986).

### 6.5. A korpusz

A tervezett korpusz az amerikai Jerome David Salinger *The Catcher in the Rye* (1951) című regénye és annak két magyar nyelvű fordítása. Mindkét magyar fordítás az Európa Könyvkiadó gondozásában jelent meg: Gyepes Judit *Zabhegyező*

(1964) címmel ültette át magyarra Salinger művét, Barna Imre pedig az eredetihez hű *Rozsban a fogó* címmel, 2015-ben.

Több oka is van annak, hogy választásom Salinger kultikus regényére esett. A fordítói kreativitást illetően óriási kihívást jelent a regény: a fordító egy tőle eltérő életkorú (és esetleg más nemű), más nyelvi regiszterben megnyilvánuló, egészen más kulturális közeghez tartozó, időben máskor élő figura bőrébe bújhat. Holden Caulfield egy, a negyvenes években élő amerikai tinédzser, a kamaszletlösszes, ma is érvényes problémájával, akinek a szlenget bőven tartalmazó megnyilatkozásain keresztül a felső középosztálybeli fehér fiatalok nyelvhasználata reprezentálódik.

A két fordítást Totth Benedek író, műfordító értékelt 2015-ben (Totth 2015). Összegzésében kitér arra, hogy az első magyar fordítást, Gyepes Judit 1964-ben keletkezett fordítását többször is átdogozták, így az első és az utolsó változat között mintegy 10-15% különbség van. Barna Imre 2015-ben megjelent fordításában a mű már *Rozsban a fogó* címmel olvasható, ami merész, de indokolt változtatás: a regény kontextusában ugyanis nem értelmezhető a „zabhegyező” kifejezés. Totth a régi és az új fordítás hibáira és erősségeire egyaránt reflektál. Gyepes megoldását (amelyben félrefordítások is akadnak) az eredetihez képest szemérmesnek, mai viszonylatban pedig modorosnak tartja, a fordító munkáját dicséri azonban az a tény, hogy Gyepes – gimnáziumi tanári tapasztalataira hagyatkozva – jó érzékkel építi bele a kamaszszleng és az argó elemeit a szövegbe. Barna fordítása kétségkívül frissebb, merészebb, ám a főszereplő megnyilvánulásaiiba olyan elemek kerültek, amelyek idegenek egy tinédzser nyelvhasználatától. „Ha abból indulunk ki, hogy Holden olvasottabb és érzékenyebb a kortársainál, akkor sem indokolja semmi, hogy olyan szavakat használjon, amelyekről széles generációs szakadék választja el. Ezek azok a szöveghelyek, ahol időnként láthatóvá válik az amúgy láthatatlan fordító” (Totth 2015).

Ami a fordítók személyét illeti, két eltérő fordítói tapasztalattal rendelkező egyénről van szó (Gyepes Judit nem tartja magát fordítónak, Barna Imre munkásságán belül azonban a fordítás a leghangsúlyosabb terület), akiknek a fordítás eredményéhez nagyban hozzájáruló körülményei is eltérőek (Gyepes Judit középiskolai tanárként jó ismerte a tinédzserek nyelvhasználatát), más nyelvi normát követő, illetve más nemű fordítókról van szó. Ez utóbbi ténynek véleményem szerint abban van szerepe, hogy a nyers, olykor durva kifejezések célnyelvre való átültetése során a női fordító nagyobb valószínűséggel egy, az eredetit tompító megoldást választ.

## 6.6. A kutatás jelentősége

Kutatásom módszertani jelentőségét egyrészt abban látom, hogy Leuven-Zwart modelljét tudomásom szerint még senki sem alkalmazta angol–magyar nyelvpár viszonylatában, másrészt a vizsgálódáson keresztül közelebb kerülhetünk egy olyan taxonómia kidolgozásához, amely általában is lehetővé teszi a fordítói stílus tettenérését és leírását. Salinger művének két fordítását ezidáig a fordítások össze-

mérése, értékelése céljából vetették össze. Dolgozatom elméleti célja a fordítástudomány szempontjából azonban az, hogy a feltételezésem szerint nagyfokú fordítói kreativitást igénylő regény fordításait összehasonlítva egymással és az eredetivel arra kapjak választ, hogy ugyanolyan döntési helyzetben a két fordító hogyan reagált, és hogy ezek mentén a fordítói megoldások mentén láthatóvá tegyem a két fordító jelenlétét, és fordítói hangjuk érzékelhetővé váljon.

## 7. Összegzés

Célom ezzel a dolgozattal az volt, hogy bemutassam majdani disszertációm tervezetét, röviden ismertessek néhány olyan kutatást, amelyek tárgya a fordítói jelenlét (kreativitás és stílus), majd részletesen ismertessem a vizsgálódásom elemzési keretétül választott komplex szövegelemző modellt, Leuven-Zwart taxonómiáját.

Bár a stílus összetettségénél fogva nehezen megragadható jelenség, úgy vélem, tervezett kutatásom jól beilleszthető a fordításelméleti kutatások sorába, hiszen a fordítás végeredményét vizsgálja a fordító nyelvi eszköztárára vonatkozó választásai felől.

A fordítás tevékenységét kreatív újraalkotásnak tartom, amelyben minél nagyobb a kihívás, annál nagyobb tér nyílik a fordító egyéniségének, tehetségének mutatkozása.

## Jegyzetek

<sup>1</sup> „(...) the human translator is not a machine, and he inevitably leaves the stamp of his own personality on any translation he makes.” (Nida 1964: 154)

<sup>2</sup> The method is based on the premise that both micro- and macrostructural shifts in translation can furnish indications of the translational norms adopted by the translator, his interpretation of the original text and strategy applied during the process of translation. Further it is based on the assumption that research on the nature and frequency of microstructural shifts must precede research on macrostructural ones, in order to guarantee that findings are verifiable and the study repeatable. (Leuven-Zwart 1989: 151)

<sup>3</sup> The comparative model is designed for the classification of shifts within sentences, clauses and phrases, i.e. on the microstructural level. With the aid of this model, only those shifts are determined and classified which may contain indications of interpretation or strategy. Such shifts result from a conscious or unconscious choice on the part of the translator, and may occur on any one of the levels – semantic, stylistic or pragmatic – which substantially affect meaning. Shifts which have no effect on any of these levels are not taken into consideration. (Leuven-Zwart 1989: 155)

<sup>4</sup> The macrostructure of fictional texts is made up of units of meaning which transcend phrases, clauses and sentences, that is to say, such units of meaning as the nature, number and ordering of the episodes, the attributes of the characters and the relationships between them, the particulars of events, actions, place and time, the narrator's attitude

towards the fictional world, the point of view from which the narrator looks at this world, and so on. (Leuven-Zwart 1989: 171)

- <sup>5</sup> Translation was integral: all chapters and titles, prefaces and dedications, including those in verse, appeared in translation, and length of the chapters in both languages was virtually the same (Leuven-Zwart 1989: 153), valamint: A translation is termed integral when it contains no additions or deletions transcending the sentence level (Leuven-Zwart 1989: 154). A fordítás akkor volt teljes, ha minden fejezetet, címet, előszót, ajánlást tartalmazott, beleértve azok verses formáját is, és a fejezetek láthatóan ugyanolyan hosszúak voltak mindkét nyelven (Leuven-Zwart 1989: 153), valamint: Egy fordítást akkor nevezünk teljesnek, ha nem tartalmaz a mondat szintje felett sem bővítést, sem törlést. (Leuven-Zwart 1989: 143, fordítás: Sz.Sz.)

## Irodalom

- Bal, M. 1980. *De theorie van vertellen en verhalen. Inleiding in de Narratologie*. Muiderberg: Coutinho.
- Blum-Kulka, S. 1986. Shifts of Cohesion and Coherence in Translation. In: House, J., Blum-Kulka, S. (eds) *Interlingual and Intercultural Communication. Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 17–37.
- Bosseaux, C. 2007. *How does it Feel?: Point of View in Translation: the Case of Virginia Woolf into French*. Amsterdam: Rodopi.
- Farahzad, F., Inalu, A.Z. 2013. Van Leuven-Zwart's model revisited. *Babel* Vol.59. No.2. 149–160.
- Farkas N. 2016. Kitty van Leuven-Zwart fordításelemzési modelljének utóélete. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 112–120.
- Hermans, T. 1999. *Translation in Systems. Descriptive and System-Oriented Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Kamenická, R. 2008. Explicitation profile and translator style. In: Pym, A., Perekrestenko, A. (ed.) *Translation Research Projekt 1*. Tarragona: Intercultural Studies Group, Universitat Rovira i Virgili. 117–130.
- Klaudy, K. 1996. Back-translation as a tool for detecting explicitation strategies in translation. In: K. Klaudy, J. Lambert, A. Sohár (eds) *Translation Studies in Hungary*. Budapest: Scholastica. 99–114.
- Klaudy, K. 1998. Explicitation. In: M. Baker (ed.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York: Routledge. 80–84.
- Klaudy K. 2006. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2007. *Nyelv és fordítás. Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Klaudy K., Kovács, M. 2016. Frazeologizmusok a szótárban és a fordításban – a fordítói kreativitásról. In: Bárdosi V. (szerk.) *Frazeológia. Az emberi világról tükrözője*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 119–129.
- Leech, G.N., Short, M. 1981. *Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. London and New York: Longman.
- Leuven-Zwart, K.M.van. 1989., 1990. Translation and Original. Similarities and Dissimilarities I–II. *Target* Vol.1. No.2. 151–181., Vol.2. No.1. 69–95.

- Lyons, J. 1977. *Semantics I, II*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Munday, J. 1998. A Computer-Assisted Approach to the Analysis of Translation Shifts. *Meta* Vol. 43. No. 4. 542–556.
- Nida, E.A. 1964. *Towards a Science of Translating*. Leiden: Brill.
- Pekkanen, H. 2007. The Duet of the Author and the Translator: Looking the Style through Shifts in Literary Translation. *New Voices of Translation Studies* Vol. 3–18.
- Pym, A. 2009. *Exploring Translation Theories*. London and New York: Routledge.
- Reiss, K. 1971. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen*. München: Max Hueber Verlag.
- Toury, G. 1980. *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics.
- Toury, G. 2012. *Descriptive Translation Studies and beyond. Revised edition*. Amsterdam: John Benjamins.
- Venuti, L. 1995. *The Translator's Invisibility*. London and New York: Routledge.

### Internetes hivatkozások

- Totth B. 2015. Fogós kérdés. Salinger két fordításban. *Magyar Narancs online*. <https://magyarnarancs.hu/konyv/fogos-kerdes-95666> (Letöltve: 2019. április 4.)

### Források

- Salinger, J.D. 1951/2010. *The Catcher in the Rye*. London: Penguin Books Ltd.
- Salinger, J.D. 1964/1999. *Zabhegyező*. Budapest: Európa Könyvkiadó. Fordította: Gyepes Judit.
- Salinger, J.D. 2015/2018. *Rozsban a fogó*. Budapest: Európa Könyvkiadó. Fordította: Barina Imre.

## A MANYE 30 éves fennállásának jubileumi konferenciája

(MANYE, online konferencia, 2020. december 4.)

Malaczkov Szilvia

E-mail: [malaczkov.szilvia@uni-bge.hu](mailto:malaczkov.szilvia@uni-bge.hu)

A Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesületének (MANYE) jogelődje 1990-ben alakult, így idén ünnepeltük fennállásának 30. évfordulóját. Ebből az ünnepi alkalomból neves előadók tartottak előadást a MANYE múltjáról, jelenéről és jövőjéről. A koronavírus-járvány miatt a Zoom online platformon megrendezésre kerülő konferencia majdnem 80 fő részvételével zajlott. Az ünnepélyes megnyitót Prószéky Gábor, a MANYE elnöke tartotta.

Az első előadást Klaudy Kinga, az ELTE Fordítástudományi Doktori Iskola vezetője, a MANYE alelnöke és korábbi elnöke tartotta. A félórás előadásban professzor asszony bemutatta a MANYE történetének mérföldköveit, melyet az előadás címe is egyértelműsített: *Az alkalmazott nyelvészek szakmai közösséggé formálódása a 20. század végén és a 21. század elején*. A MANYE első 30 éve három nagy korszakra osztható: az első korszak a megalakulásról szólt a rendszer-váltástól egészen a kongresszussá alakulásig (1990–1998); a második korszak már a hosszabb konszolidációs időszakot foglalta magába (1999–2015); a harmadik korszak pedig a megújulás jegyében indult és még jelenleg is tart (2016–).

Az első korszak két jelentős személyisége Szépe György professzor és Papp Ferenc akadémikus volt, akik 1990-ben elindítóik voltak két egymástól független kezdeményezésnek. Az egyik a TIT Idegen Nyelvi Választmányában, másik a Magyar Tudományos Akadémia Alkalmazott Nyelvészeti Bizottságában indult. Szépe György a magyarországi nyelvoktatókat fogta össze a Magyarországi Nyelvoktatók Egyesületének megalapításával, melynek célja a nyelvoktatók képviselője, a döntéshozókkal való kapcsolattartás, továbbképzések és tanácsadás biztosítása, valamint a *Modern Nyelvoktatás* című folyóirat előfizethetővé alakítása volt. Papp Ferenc az alkalmazott nyelvészek számára kívánt évente megrendezett konferenciasorozatot indítani az MTA Alkalmazott Nyelvészeti Bizottság keretein belül, hogy a (szak)nyelvoktatás, nyelvtanárképzés és az alkalmazott nyelvészet számos

területén (pl. kontrasztív nyelvészet, szociolingvisztika, pszicholingvisztika, számítógépes nyelvészet, fordítás és tolmácsolás) elért legfrissebb kutatási eredmények mindenki számára megismerhetők legyenek. A két kezdeményezés találkozott az első három alkalmazott nyelvészeti konferencián (1991 Nyíregyháza, 1992 Szeged, 1993 Miskolc) és 1994-ben a Magyarországi Nyelvoktatók Egyesületének közgyűlésén megszületett az egyesület új neve: Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvoktatók Egyesülete (MANYE). Az évente megrendezett konferenciák a 400 fős résztvevői létszám miatt 1998-tól kongresszussá váltak, és 1998-ban megszületett a MANYE logó is. Az egyesület célja elősegíteni az alkalmazott nyelvészetet, különösképpen az idegen nyelveknek (beleértve a magyarnak mint idegen nyelvnek) magyarországi kutatását, oktatását, elterjesztését.

A második korszakban a MANYE életére az egyesület konszolidált működése volt jellemző: továbbra is minden évben volt MANYE kongresszus, és a kongresszusi kötetek a következő kongresszusra mindig megjelentek. A kongresszusi kötetek 2006-tól egységes formát öltöttek, kialakult a MANYE hivatkozási és konferenciaszervezési útmutatója is. Az alkalmazott nyelvészet területén kiemelkedő teljesítményt nyújtó kutatók pedig 1999 óta Brassai-díjban részesülhetnek. Szépe György 17 évig volt a MANYE elnöke, 2008-ban Klaudy Kinga vette át az elnökséget. A MANYE biztosítja az alkalmazott nyelvészek és nyelvtanárok számára a szakmai közösséghez tartozást, a szakmai eseményeken való részvételt, új szakmai kapcsolatok létesítését, az új kutatási eredmények bemutatását, a visszajelzés lehetőségét tapasztalt pályatársaktól és a publikáció lehetőségét is.

A harmadik korszakot, a MANYE jelenét és jövőjét Prószéky Gábor, aki 2013 óta a MANYE elnöke, és Seidl-Pécs Olivía a MANYE titkára, a BME oktatója, közös előadásban mutatták be. Prószéky Gábor először az alkalmazott nyelvészeti kutatások helyét és szerepét határozta meg a tudományos kutatások rendszerében. Alkalmazott kutatás csak olyan tudományágnál lehetséges, amelynek kutatása valamilyen gyakorlati tevékenység szempontjából rendkívül fontos. Az alkalmazott nyelvészeti kutatás ezenkívül azt jelenti, hogy az alkalmazott nyelvészet valamely szakterületét kutatjuk, legyen az nyelvoktatás, fordítástudomány, lexicográfia, terminológia, pszicholingvisztika, stb. Az alkalmazott kutatások gyakran interdiszciplináris vagy multidiszciplináris jellegűek. A kutatásokat finanszírozni, a kutatási eredményeket pedig publikálni kell, hasonlóan az alapkutatásokhoz. A kutatási területek folyamatosan változnak, így időről-időre át kell gondolni, hogy az alkalmazott nyelvészetben belül is milyen irányokat lehet kijelölni.

A kutatási területek mellett a kutatási környezet is változik. Korábban a MANYE biztosította az egyik legjelentősebb szakmai fórumot, amelynek éves konferenciáin a szakma szinte minden jeles képviselője részt vett. Seidl-Pécs Olivía szerint azonban a mai szakmai életet a konferenciák és a publikációs lehetőségek túlkínálata jellemzi, a szakmai szerveződések kisebb egységekre töredeztek, és a doktori képzés rendszere is alapvetően megváltozott. A megoldás az lehet, ha egyrészt a MANYE a szakmai életet hatékonyan működő kisebb szakosztályokba szervezi, és ezek a szakosztályok a kutatási területüknek megfelelő témában kisebb

konferenciákat szervezhetnek a MANYE keretein belül. Jelenleg három szakosztály működik (Magyar mint Idegen Nyelvi Szakosztály, Fordítástudományi Szakosztály, Terminológiai Szakosztály), amelyeknek saját továbbképzéseik, konferenciáik és kiadványaik is megjelentek már. Másik megoldási lehetőség a szakmai összefogás és a hatékony kommunikáció biztosítása lehet. Az egyes kutató- és képző intézmények közös konferencianaptár segítségével tervezhetnék meg a konferenciák, továbbképzések és egyéb programok egyenlő eloszlását az adott évben. A hatékony kommunikációt a MANYE új honlapja is segíti. Harmadrészt pedig cél a fiatalok, a doktori programokban részt vevő hallgatók, a jövő kutatóinak megfelelő mentorálása és integrálása a szakmai szervezetbe.

Az alkalmazott nyelvészeti kutatásokat az elméleti nyelvészeti kutatásokkal összekötő előadásában (*Az alkalmazott nyelvészet leíró és elméleti nyelvészeti hozadéka*) É. Kiss Katalin akadémikus, a PPKÉ egyetemi tanára hangsúlyozta, hogy az alkalmazott nyelvészet fontos tanulságokkal szolgálhat az elméleti nyelvészet számára. Három szakterületről hozott példákat: a számítógépes nyelvészet, a nyelvművelés és a pszicholingvisztika területéről. Papp Ferenc teremtette meg az 1960-as években a számítógépes nyelvészet, azon belül pedig a számítógépes lexicográfia központját a debreceni egyetemen. A számítógépes adatbázisuk segítségével létrehozott Szóvégmutato szótár (1969) elméleti nyelvészeti hozadéka a magyar főnév morfológiájának első formális leírása (1975) lett. A nyelvművelés területén a nyelvi változások felismerése vezethet később elméleti nyelvészeti következtetések levonásához. Nádasy Ádám észrevette például, hogy a magánhangzóra végződő melléknemek többes jele előtt terjed a kötőhangzó (támadóak, kétke-dők). Az elméleti nyelvészeti kutatások ezután kimutatták, hogy kialakulóban van a többes szám melléknemekhez járuló allomorfja. Ugyancsak nyelvművelők figyeltek fel a felesleges igekötők használatára (bebiztosít, leredukál). Az elméleti nyelvészek ebből arra tudtak következtetni, hogy a befejezett, azaz inherens végponttal bíró eseményt kifejező igék már mind igekötősök lettek. A pszicholingvisztika például a gyermeknyelv kutatásában lehet az elméleti nyelvészet segítségére. Pszicholingvisztikai kutatások kimutatták, hogy a 'néhány' szót máshogy értelmezik a gyermekek ('kevés') és a felnőttek ('nem mind'). Az erre épülő elméleti nyelvészeti kutatások bebizonyították, hogy a gyermekek először a 'néhány' nem-specifikus ('kevés') jelentését tanulják meg, és még nem érzékenyek a különféle mondatpozíciókban fellépő specifikus ('nem mind') jegyekre. Az alkalmazott nyelvészeti kutatások tehát hozzájárulnak az elméleti kutatásokhoz, ahogy az elméleti nyelvészeti kutatások is hozzájárulnak az alkalmazott kutatásokhoz.

Végül a MANYE kiadványát, a *Modern Nyelvoktatást*, a folyóirat főszerkesztője, Nádor Orsolya mutatta be. A *Modern Nyelvoktatás* múltját, jelenét és jövőjét három nagy korszakra osztotta: a MANYE előtti időszakra, a MANYE elmúlt 30 évéhez kötődő időszakra és a jelen átalakulási folyamatára. Az első korszak (1963–1989) a TIT-hez mint a magyarországi idegennyelv-oktatás fellegvárához köthető. A TIT állami keretek között biztosította a felnőttek idegennyelv-oktatását, és a felhalmozott elméleti és módszertani nyelvpedagógia ismeretek széles körű ter-

jesztéséhez járult hozzá az önkéntes alapon szerkesztett *Modern Nyelvoktatás* című folyóirat. A nyelvpedagógiai témák érintették a kontrasztív nyelvészet és a fordítás szerepét a nyelvoktatásban, az országismeretet, a hibaelemzést, a szókinccs-minimumot, és többek között az idegen nyelvi mérést is. A nyelvpedagógia mellett az alkalmazott nyelvészet más területei is helyet kaptak a folyóiratban, például a fordítástudomány, a pszicholingvisztika, a lexikográfia és a pragmatika.

1995-ben, a MANYE megalakulásával, új korszak kezdődött a *Modern Nyelvoktatás* életében. Az újrainduló folyóirat, melynek főszerkesztője Szépe György lett, az alkalmazott nyelvészet minden területéről jelentetett meg írásokat. Foglalkozott a magyar anyanyelvi oktatással, az idegen nyelvek oktatásával, a kétnyelvű oktatással, valamint fordítással, lexikológiával, terminológiával, nyelvpolitikával és szociolingvisztikával is. A folyóirat megjelenése, kiadása és terjesztése profeszszionális lett és 2018-ban bekerült az MTA Nyelv és Irodalomtudományi Osztálya által jegyzett folyóiratai közé.

Jelenleg a folyóirat online megjelentetése a cél. Az Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázisban (epa.oszk.hu) már megtalálhatók a *Modern Nyelvoktatás* cikkei online formában is, az 1995-ben megjelent számoktól folyamatosan. 2021-től a folyóirat már csak online formában jelenik meg, és a MANYE megújult honlapján külön menüpontból elérhető. A folyóirat bekerül az Open Journal System (OJS) rendszerébe, és a cikkek visszamenőleg is DOI azonosítót kapnak. Az online megjelenés növelheti a folyóirat nemzetközi ismertségét és a publikációk széleskörű megismertetését.

A MANYE 30. jubileumi konferenciáján elhangzott előadások írott változata a *Modern Nyelvoktatás* egyik következő számában lesz olvasható. Az előadások diái viszont már most megtekinthetők a MANYE szintén idén megújult honlapján a következő linken: <https://manye.hu/kongresszusok/konferencia-manye-30>.

## Össznyelvéssz Konferencia 2020

*(ELTE BTK Nyelvelméleti Kutatóközpont,  
online konferencia, 2020. december 22.)*

Cseh Lilla Zsófia

E-mail: [l.zsofia.cseh@gmail.com](mailto:l.zsofia.cseh@gmail.com)

Az Össznyelvéssz Konferenciát 2020. december 22-én negyedik alkalommal rendezte meg az ELTE Nyelvelméleti Kutatóközpont (NYEKK). Célja ezúttal is az volt, hogy népszerűsítse az elméleti és alkalmazott nyelvészeti ágakat, alkalmat adjon a tudományterület művelőinek, hogy nagyobb közönség előtt mutassák be kutatási témájukat.

Az első Össznyelvéssz Konferenciát a NYEKK és az ELTE BTK Hallgatói Önkormányzata (ELTE BTK HÖK) szervezte 2017. november 10-én az ELTE BTK Angol-Amerikai Intézetének épületében. A 2018-as konferenciát december 7-én tartották ugyanott, a 2019-es konferenciát elhalasztották, végül 2020. január 24–25-én tartották meg az említett helyszínen.

2020-ban a COVID-19 járványhelyzet miatt nem lehetett a konferenciát jelenléti jellegűen megszervezni, emiatt 2020. december 22-én, egy erre a célra kialakított Discord-szerveren lehetett csatlakozni, megnézni-hallgatni az előadásokat. A konferencia 2017-ben csak egy szekcióban zajlott, 2018-tól már kettőben, de minden évben volt alkalom, amikor egy adott időpontban – jellemzően a konferencia végén – csak egy előadás hangzott el. Plenáris előadások egyik évben sem voltak.

A Konferencia 2020-ban két szekciót foglalt magába: Elméleti és Kognitív Nyelvészet (*Theoretical Linguistics & Cognitive Linguistics*) 12 előadással és Alkalmazott Nyelvészet és Nyelvpedagógia (*Applied Linguistics & Language Pedagogy*) 11 előadással. Az előadások témája bármi lehetett, ami az említett területekhez kapcsolódik; az online forma és korlátozott időkeret miatt az előadások témájuk szerint nem különültek élesen el a két szekcióban.

A számos külföldi résztvevő és a néhány külföldi előadó miatt az előadások a magyaron kívül angol nyelven is elhangozhattak. A 23 előadásból 10 volt angol nyelvű.

A Discord adatai szerint a konferencián körülbelül százan vettek részt, a legtöbb előadás során a két szekcióban nagyjából azonos volt a részvételi arány. Kivételt képezett az a négy alkalom, amikor az egyik előadás angol nyelven, a másik

magyar nyelven zajlott, amikor a külföldi résztvevők döntő többsége az angol nyelvűt választotta; illetve a konferencia harmadik, 14:10-től 15:40-ig tartó része, amikor mindkét szekcióban kizárólag magyar nyelvű előadások hangzottak el. Minden előadás legfeljebb 20 perces lehetett (az időkeretet mindenki be is tartotta), ugyanakkor 15 percnél nem rövidebb. Így mindegyik után maradt 10 perc kérdésekre, a téma megvitatására.

A második, alkalmazott nyelvészeti szekcióban az előadások nagy része tágabb témákat dolgozott fel; az elsöben több volt a konkrét nyelvekre, és azok egyéni sajátosságaira koncentráló anyag. Nagy örömmre én is lehetőséget kaptam előadásra, az első szekcióban. Doktori témám: *Cultural differences and translation issues in translating manga and subtitling anime*. Mivel a doktorit angol nyelven tervezem írni, angol nyelven is adtam elő: *Japanese customs as presented in manga and anime, and related translation questions*. Azt a kérdést jártam körül, hogy a japán mindennapi élet részletei és a szokások hogyan jelennek meg a manga és anime (japán képregény és animáció) világában, hogyan lehetséges ezeket a finom részleteket e különleges médiumokban lefordítani, megmagyarázni, vagy lehet-e kulturális átültetést alkalmazni. Érdekes példákat is bemutatam, és összehasonlítottam olasz, illetve angol fordítási megoldásokat.

A konferencia számomra két legérdekesebb előadása a második szekcióban hangzott el: A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatója, Kiss Krisztina *Digitális kompetenciák: az információsűrűs kérdései és az álhírekhez való viszonyulás a kárpátaljai magyarok körében* címmel egy nagyon izgalmas, sok képet és kuriózumokat felvonultató bemutatója nagyon jól volt felépítve. Tágabb értelemben kezdte az álhírekkel, utána beszélt a kárpátaljai magyarok hozzáféréséről az információ-adatbázisokhoz, és végül a kettőt keresztezve foglalta össze a témát. A másik Ibtissem Smari, a Pannon Egyetem PhD-hallgatója *The multilingual identity: Tunisian case study* című előadása volt. A többnyelvűséget mindig is fontos témának tartottam, és Ibtissem Smari a Tunéziában második főbb nyelvként használatos francia nyelv fejlődését követte nyomon az ország 1956-os függetlenedése előtt és főleg azóta, bemutatva, hogy az arab nyelv hatása miatt mennyi változata alakult ki a különböző földrajzi területeken.

A konferencia, mivel lehetőséget adott számos jelenleg is kutatásokat végző diáknak a témája bemutatására, nagyon érdekes volt: betekintést nyerhettünk az aktuális témák, jelenleg fontos kérdéskörök helyzetébe a tanulmányok terén.

A rendezés az online forma miatt (a Discord kevésbé ismert, mint a Zoom felülete) néhány nappal december 22. előtt próbával kezdődött. Ekkor mindenki kipróbálhatta, le tudja-e PPT bemutatóját vetíteni, és a hanggal sincsen-e probléma. A konferencia maga zökkenőmentesen zajlott, de sajnos egy-két előadás során a hangminőség nem volt a legjobb. Szerencsére a kérdezz-felelek részeknél ez orvosolható volt: a kérdező és az előadó tudott írásban is kommunikálni.

2021-es konferenciáról eddig még nem érkeztek hírek. Információért az [ossznyelvesz@gmail.com](mailto:ossznyelvesz@gmail.com) címre lehet írni, fő kontakt személy Garai Luca, jelenleg tanársegéd az ELTE BTK Angol-Amerikai Intézetében.

## Fordításoktatási szakmai nap

*(Károli Gáspár Református Egyetem,  
online konferencia, 2021. január 28.)*

Szentirmay Piroska

E-mail: [szentirmay.piroska@gmail.com](mailto:szentirmay.piroska@gmail.com)

Hagyományosan január végén tartotta a Károli Gáspár Református Egyetem BTK Angol Nyelvészeti Tanszék fordítástudományi kutatócsoportja a fordításoktatási szakmai napját, melyet az aktuális járványhelyzethez alkalmazkodva rövidebben, online formában szervezett meg. A „*Fordításelméleti kutatások igénye és alkalmazása a gyakorlatban az 1990-es évektől napjainkig*” című konferenciát nagy érdeklődés kísérte, a 100 fő részvételével tervezett eseményre a férőhelyek már az előzetes regisztráció során beteltek. A szakmai nap előadói között nemcsak a Károli Gáspár Református Egyetem oktatói, hanem a fordítástudomány széles körben ismert, kiemelkedő képviselői, valamint a fordítás kapcsán az üzleti életben érintett szakemberek is előadást tartottak.

A szakmai napot, a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karának képviseletében, Horváth Géza, a kar dékánja nyitotta meg, aki hangsúlyozta, hogy az Egyetem életében fontos szerepet kap a fordítástudomány, az interkulturalitás, ami megmutatkozik a KRE képzési programjaiban, kutatásai területeiben, publikációiban.

A szakmai nap megnyitását követően az első előadó Heltai Pál, az ELTE Fordítástudományi Doktori Programjának oktatója volt. *A fordításelméleti kutatási témák változása az 1990-es évektől napjainkig* című előadásában vázlatosan mutatta be, mi is jellemezte a fordítástudományt 1990 előtt, majd részletesebben tért ki azokra a területekre, melyek napjainkig a kutatási trendeket jellemzik. A kezdeti irodalomtudományi megközelítés a bibliafordítási gyakorlatra és jellemzően a műfordításra épült. A nyelvtudomány fejlődésével csökkent a fordításról való gondolkodásban az irodalomtudomány dominanciája. További fordulatot jelentett a kulturális, pragmatikai, funkcionális és szövegnyelvészeti szempontok térnyerése. Ez tükröződött a fordítóképzésben is, hiszen ezen a területen az irodalmi szövegekkel szemben szembetűnő mértékben nőtt meg az érdeklődés a szakfordítások iránt. A fordítástudomány megszületésének pillanatában, Holmes 1972-es előadá-

sában már egy szerteágazó diszciplína képét adta, mely az elkövetkezendőkben felmerülő igények szerint nyitott volt a jelentős fejlődésnek induló társtudományok módszereinek átvételére.

A 90-es évektől a változások nemcsak az elméleti gondolkodást, hanem a technikai változásokkal szoros összefüggésben a módszertant és a vizsgálatok hatókörét is érintették. A kutatások kiterjedtek új vagy korábban kevésbé kutatott területekre, így a határok kitolódásával új határterületek is kialakultak. A fordító személyének, a munkakörülményeknek, a fordításnak, mint társadalmilag meghatározott folyamatnak a vizsgálata egyfajta szociológiai fordulatként értékelhető a fordítástudomány történetében, de azt a kérdést is magával hozza, hogy valóban ez lenne-e a fordítástudomány központi témája. Tagadhatatlan, hogy a vizsgálati határok kitágulása kockázatokat is hordoz magában, egyre több az elágazás, a széttagoltság, ami terminológiai problémákat is előtérbe helyez. Ezek a problémák több módszer együttes alkalmazásával orvosolhatók. Az előadás konklúziója jövőbe mutatóan állapította meg, hogy az új irányzatoknak mindig van létjogosultságuk a kockázatok ellenére is, bár a „rég” témák még mindig nem merültek ki.

Az első előadáshoz szorosan kapcsolódva a második előadó, Gulyás Adrienn a Károli Gáspár Református Egyetem egyetemi docense oktatóként kívülről, műfordítóként belülről, a szakma oldaláról mutatta be, hogy milyen kutatási területek és témák aktuálisak ma a műfordításban.

A műfordítás elsősorban a művészi szövegeket tanulmányozza és az irodalomtudománnyal együttműködésben foglalkozik a paratextusokkal, a narratológiával, a recepciókutatással, az újrafordításokkal és a fordítói trendekkel, kánonokkal és nem utolsósorban a műfordítói, szerkesztői trendek változásaival. Hagyományos társtudománya a nyelvészet, melynek segítségével a prozódiai kötöttségeket kutatja a prózafordításban, továbbá az aspektusok, a többletjelentések megjelenését, a humor lexikai megnyilvánulásait a fordításban. A műfordítások vizsgálatában sem elhanyagolható a korpusznyelvészeti módszerek, ill. a CAT-es eszközök alkalmazása. Az oktathatósággal kapcsolatosan nem csak az a kérdés, hogy oktatható-e egyáltalán a műfordítás, hanem az is, hogy milyen elméleti és gyakorlati alapjai vannak, a kreativitás mennyiben érvényesül a gépiességgel szemben a fordítási piacon, és hogy hogyan változtak a műfordítói kompetenciák. A műfordítás szociológiai megközelítésben a piaci kérdéseket is érintve vizsgálja, hogy milyen az a társadalmi közeg, amelyben a műfordítások megszületnek, hogyan épül a kiadók, a fordítók, a szerzők szakmai presztízse a műfordításokon keresztül. Ehhez a területhez szorosan illeszkedik a műfordítás kultúrpolitikai megközelítése: cenzúra, öncenzúra, fordításpolitikai és fordítástámogatás és ezek hatásai a könyvkiadásra. Progresszívebb interdiszciplináris kapcsolat a műfordítás és a színháztudomány kapcsolata, mely érinti a műfordítás színházi megrendeléseit, illeszkedését a rendezői igényekhez, a színpad összetett jelrendszeréhez. Az előadást záró utolsó párosítás, a műfordítás gender alapú megközelítése azt vizsgálja, hogy a fordító, ill. a mű valamelyik karakterének genderre miként érvényesül a fordított szövegben, hiszen a fordítások sokszor erősítenek fel nemi sztereotípiákat.

A harmadik előadásban Fabiny Tibor professzor, szintén a Károli Gáspár Református Egyetem képviselője, a bibliai fogalmak szerepéről beszélt különféle magyar és idegennyelvi fordításokban.

A Biblia olvasásához és fordításához elengedhetetlen megfelelő szintű teológiai háttértudás, ezért a Szentírás fordítása és olvasása tudományként is megközelíthető és összehasonlítható bibliaolvasás-tudománynak nevezhető. A Biblia újrafordítása még napjainkban is élénk vitákat vált ki, a különböző felekezetek különböző bibliafordításokat olvasnak. A 20. században készült új bibliafordítások előnyöket és hátrányokat is hordoznak magukban, hiszen a nyelv változásának követése az értelmezést is elősegíti, azonban hátránya a már ismert bibliai fogalmak, szövegrészek destabilizálása.

Ezeknek a kérdéseknek a tanulmányozására alakult meg 1993-ban a Hermeneutikai Kutatóközpont a Károli Gáspár Református Egyetemen. A kutatóközpont konferenciák szervezésével, szakirodalmi publikációk gondozásával is foglalkozik. Az idei év során zárja majd le hároméves Egyesített bibliaolvasó projektjét, melynek köszönhetően a különböző szövegváltozatok mind vertikálisan, mind horizontálisan összehasonlíthatóvá válnak az érdeklődők számára. A kutatómunka része a bibliafordítások digitalizálása, párhuzamos korpuszok építése, honlap indítása, idegennyelvű bibliaolvasó alkalmazások megalkotása is. A bibliaolvasások összehasonlításának alapja többek között az olvasói reakció szerinti megközelítés, valamint a Biblia, mint intertextuális szöveg vizsgálata, a Biblia régi szövegeinek időről-időre történő aktualizálása, hogy hogyan nyer a régi szöveg új jelentést az újabb és újabb fordításokban.

Az előadás három konkrét példával zárult olyan lexikai elemek bemutatásával, melyeket a különböző bibliafordításokban más-más lexikai megfelelővel fordítottak. Ezek a magyar fordítási megoldások aztán összehasonlíthatók további nyelvek, pl. angol vagy német bibliafordítások megoldásaival. Az összehasonlító, komparatív olvasásnak nyelvi és teológiai tanulságai is vannak, ezért jelent a Biblia olvasása tudományt, művészetet és teológiai tevékenységet is.

Tönkö Vera, a Park Kiadó szerkesztője, *A szerkesztési irányelvek és gyakorlat változása* címmel tartott előadásában összefoglalta több mint két évtizedes szerkesztői pályafutásának tapasztalatait.

A rendszerváltás után a könyvpiac átalakult, manapság a kiadóknak más természetű problémákkal kell megküzdeniük, ami nem kedvez a minőségi munkavégzésnek. A legnagyobb könyvsikerek a márkanévvé vált szerzőkhöz köthetők, akiknek megtartása a kiadók számára komoly anyagi megterhelést jelent. A kiadóknak mérlegelniük kell, hagyják-e, hogy ezek a szerzők határozzák meg üzletpolitikájukat, vagy vállalják a költséges értékmentést és értékteremtést. Napjaink legvesztesebb műfaja a szépirodalom és a komoly tudományos ismeretterjesztés.

Az európai szerzők közül azok tudnak Magyarországon leginkább megjelenni, akiknek hazájában megbízható fordítástámogató-programok működnek, mert a magyar kiadók nehezen tudják finanszírozni a minőségi fordítói munkát.

Az új digitális technológiák is gyökeresen megváltoztatták a könyvek terjesztésének és népszerűsítésének módját. A könyvkiadás egyik legnagyobb szellemi kihívása az internetet előntő megkérdőjelezhető tartalom és az, hogy a profi szerkesztők munkáját a szerzők is egyre kevésbé tartják fontosnak. Természetesen kérdés, szabad-e belekényszeríteni egy szöveget az éppen érvényes esztétikai kánonba, vagy engedni, hogy a közízlés által elfogadott anomáliák részesüljenek előnyben? De vajon hol húzódnak a határok: meddig védheti a szerző vagy a fordító a szövegét, a szerkesztő a saját álláspontját? Kinek a felelőssége, ha a fordító képességeit meghaladó munkát vállal, ha a kiadó nem a megfelelő szerkesztőt bizza meg a munkával? Ki vállalja a felelősséget a fordításért? Képes-e egy jó szerkesztő rossz fordításból jó szöveget varázsolni?

Urbán Miklós, Senior Solutions Architect, a RWS Moravia képviselőjében *A gépi fordítás, posztediting és mindemögött az ember* címmel tartott előadást arról, hogy az utószerkesztés kutatása hogyan segíti a gyakorlatot, a sztenderdizációt, mi az a humán tudás, amire még szükség van a gépi fordítást követően. A gépi fordítás térnyerése mögött a globalizáció, a tartalmi volumen megnövekedése húzódik meg, továbbá hatékonyabb büdzséfelhasználásra ad lehetőséget, amikor elsődleges cél a költségtudatosság és a minél nagyobb vásárlóerő elérése. A piac nyelvi diverzitása miatt és figyelembe véve az egy-egy piac gazdaságosságát befolyásoló szempontokat a cégek gondosan megválogatják, mely nyelvekre, milyen tartalmakat fordítanak. Ebben a rendszerben sajnos a magyar nyelv soha nem állt előkelő helyen. Az elmúlt években pedig több világcég is hátrébb sorolta, így relatíve kevés tartalmat fordítanak magyarra. Sajnos ehhez az is hozzájárul, hogy technológiailag a gépi fordítás nem tudja olyan mértékben támogatni a nyelvünket, mint más nyelveket. A magyar nyelv jellemzően a gépi fordítás minőségét összehasonlító rangsorok vége felé jelenik meg. A közhiedelemmel ellentétben a költségtudatosság nem jár együtt a gyenge minőséggel, adott tartalmak adott minőségi szintet igényelnek.

A fordítási munkafolyamat és ezzel együtt a minőségi szint kiválasztása a szöveg felhasználási céljától függ. A gépi fordítással támogatott munkafolyamatok esetén a nyers fordítás poszteditálási környezetbe kerül, amelyben humán fordítók javítják azt fel megfelelő minőségű kész fordítássá. A legfontosabb kérdés az, hogyan lehet a kívánt minőséget biztosítani, és ez hogyan alakítja majd az árazást és a költséghatékonyt. A fordítás minősége szubjektív dolognak tűnik, de a gépi fordítás minőségének számszerű mérésére már léteznek sztenderd hibatipológiai rendszerek, amelyek a pontosság és gördülékenység kategóriáiba rendezik a hibatípusokat és súlyozza a hibákat. Több munka árán jobb minőséget lehet elérni, de az üzleti életben a költséghatékonyt szempontjából ez nem cél. A fordítóknak tehát arra kell felkészülniük, hogy nem minden esetben a tökéletes fordítás a cél, hanem a megrendelő elvárási szintjének teljesítése. A nyelvi szakembereknek képesnek kell lenniük alkalmazkodni mind a forrás minőségéhez, mind a célminőséghez. Ezeket a minőségi elvárásokat pontosan kell ismerniük, mert a túlzott szerkesztés (over-editing) nem hatékony, az alulszerkesztettség (under-editing)

nem ad megfelelő minőséget. A gépi fordítás térnyerésével a fordítás minősége semmiképpen nem definiálható abszolút fogalomként, hanem relatívan abszolút fogalomná válik, mivel számokkal mérhetőnek kell lennie, hiszen a poszteditálás révén a szövegminőségben elért változás leképezhető a sebességre és az árazásra.

A konferencia zárásaként Klaudy Kinga, egyetemi tanár, az ELTE NYDI Fordítástudományi Doktori Programjának vezetője tartott előadást a fordításelméleti kutatások igényéről. A Fordító- és Tolmácsképző Tanszék 118 hallgatójának a 2020–2021-es tanév végén írt fordításelméleti záróvizsga dolgozata adta a spontán felmérés alapját. A vizsgafeladatok a korábbi szemeszterekhez képest új kérdéseket is tartalmaztak, amelyeknek az volt a célja, hogy feltárja, mennyiben tartották a hallgatók hasznosnak vagy fölöslegesnek a fordításelméleti előadásokat, kaptak-e választ valamelyik fordítással kapcsolatos korábbi kérdésükre az előadásokból.

A hallgatói véleményekből intuitív becslés alapján kitűnt, hogy a válaszokban használt leggyakoribb szó a „reália” volt, tehát ez nagyon megragadta a hallgatók érdeklődését. Nagy valószínűséggel ez közvetlenül kapcsolatba hozható azzal, hogy a legtöbb hallgatónak a Szociolingvisztika és fordítástudomány című előadás tetszett a legjobban nemcsak a reáliák, de a jó példák miatt is. A visszajelzések alapján a legtöbbet a szövegnyelvészeti előadásból tanultak, ezen belül is annak második részéből, ahol a szerkesztés előtti és szerkesztés utáni példák alapján konkrét tanácsok is elhangzottak.

Mivel a vizsga online zajlott és a diákok elektronikus formában küldték be válaszaikat, a dolgozatok alkalmasak voltak gépileg automatikusan elemezhető, 11 079 szavas, 84 477 betűhelyes korpusz építésére a Sketch Engine programban. Az elemzések alapján beigazolódott, hogy a leggyakrabban használt kulcsszó valóban a „reália” volt és a szövegnyelvészeti előadásra utaló „szöveg szintű” kulcsszó is előkelő helyet foglalt el a gyakorisági sorrendben. Szintén érdekes eredmény, hogy a fordítástudomány és a fordításelmélet terminusok közül a fordítástudomány majdnem kétszer annyi alkalommal fordult elő a hallgatók válaszaiban, mint a fordításelmélet. Összefoglalásként az előadó megállapította, hogy a hallgatók azokat a részeket tartották a leghasznosabbaknak, amelyekben saját kutatási eredményeinek példáit mutatta be, és amelyekhez a gyakorlatban is hasznosítható tanácsokat fűzött az elmélet bemutatása után.

## TransELTE 2021 – OFFI Akadémia XXIII. Fordítástudományi Konferencia

*(Első nap, online konferencia, 2021. március 25–26).*

Laszlóczki László

E-mail: [laszloczki.laszlo@gmail.com](mailto:laszloczki.laszlo@gmail.com)

„Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsképzésben – Oktatásmódszertani tapasztalatok a Covid–19 idején” volt a címe az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszék és az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda 23 éve tartó közös konferenciasorozatában az első napnak. Ugyanezzel a címmel a konferenciát március 24-én délután megelőzte egy könyvbemutató, melyen a Fordító- és Tolmácsképző Tanszék oktatói mutatták be új tanulmánykötetüket a távolléti oktatásról. A konferencia első napján az ország különböző egyetemén és a határon túl folyó fordító- és tolmácsképzést képviselő oktatók osztották meg tapasztalataikat arról, hogy milyen tanulságok vonhatók le a pandémia alatt használt oktatási módszerekről.

Az online rendezvény első részét Horváth Ildikó, az ELTE BTK nemzetközi dékánhelyettese, az ELTE FTT tanszékvezetője, az ELTE Nyelvi Közvetítés Intézete igazgatója nyitotta meg. A bevezetőt követő előadásában kifejtette, hogy mi a lényeges különbség a távoktatás és a távolléti oktatás között. Az előbbi nem újdonság, hiszen az ELTE FTT több éve folytat távoktatást, de a távolléti oktatás sok szempontból más. A távoktatásban a tanárok és hallgatók közös platformon dolgozhatnak, ahol minden visszakereshető és rugalmas az időbeosztás. A távolléti oktatásban nincs ilyen közös platform, és az időbeosztás sem rugalmas. A távoktatást a tanszék két évig készítette elő, a távolléti oktatásban erre az előkészítő munkára nem volt lehetőség. A távoktatásban felnőttek vesznek részt, akik erre készültek, a távolléti oktatásban egyetemisták vesznek részt, akik erre nem voltak előkészítve, és a motivációjuk is más, mint a távoktatásban részt vevő felnőtteknek. Mindazonáltal a távoktatásban szerzett tapasztalatok segítették az ELTE FTT oktatóit abban, hogy távolléti oktatásra való átállás viszonylag zökkenőmentesen történjen.

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Idegen Nyelvi Központjának két oktatója, Szabó Csilla és Besznyák Rita *The bright side of life: Pozitív oktatói és hallgatói tapasztalatok a BME TFK online tolmácsképzéséről* című

előadásában arról számoltak be, hogy mit köszönhetünk az online oktatásnak. Egy friss nemzetközi felmérés eredményei mellett megmérték, hogy a magyar felsőoktatás hogyan viszonyult a digitális átálláshoz. Mindkét esetben az extra munkaterhelést emelték ki, továbbá az, hogy a felmérésben érintettek túlnyomó része tanult abból, ahogy mások megoldottak egy-egy helyzetet a jelen körülmények között. Megdöbbentő adat, hogy a magyar felsőoktatás nagyjából négyszeres terhelés alatt működött (és működik), aminek okai között például az eszközproblémákat lehet megemlíteni. Az előadás a járvány pozitív hozadékaként emelte ki a technológia intenzívebb bevonását, az interaktív oktatást (hallgatók bevonása a frontális módszer helyett) és többek közt a kreatívabb értékelést (audiovizuális megoldások, videó, podcastek stb.). Ezeket mindenképpen érdemes megtartani a járvány után is. Példaként kiemelték, hogy a tolmácsok oktatása során néhány esetben szinte hatékonyabb volt a képzés, mint a jelenléti óra keretében (pl. breakout room-ok létrehozása). Ezzel összefüggésben érdemes egy hallgatói véleményt is elolvasni: „*Az otthon felvett tolmácsolásra is részletes és személyre szabott visszajelzést kaptunk.*”

Suba Réka, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Marosvásárhelyi Kar Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének oktatója *Képességek, készségek a távolléti oktatásban* című előadása során a romániai tapasztalatokat osztotta meg a hallgatósággal. Az e-learning (elektronikus tanulás) és a blended learning (vegyes tanulás) fogalmain túl tisztázta a sokak számára újdonságként ható m-learning fogalmát is. M-learning alatt a mobil telekommunikációs eszközök segítségével megvalósuló oktatási formát érti, ahol létrejön az e-learning és a mobiltechnológia fúziója. Kiemelte, hogy ezek hatékony működésének feltétele a digitális eszközök és a kulcskompetenciák megléte, rendszergazdák, adminisztrátorok, tananyagfejlesztők és oktatók összehangolt munkája. Hogy erről pontosabb képek kapjanak, 2021 februárjában a Marosvásárhelyi Kar Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék készített egy online kérdőíves felmérést a fordító és tolmács alapszak hallgatói körében, amely a Google Tanterem hatékonyságára, a hallgatóknak az online oktatással, a szinkron és aszinkron módszerekkel kapcsolatos tapasztalataira és véleményére, a hallgatók virtuális osztálytermi interakcióira volt kíváncsi. Összegzésként a következő tapasztalatokat vonták le: a hallgatóknak az oktatókkal és a diáktársakkal való személyes interakciók hiánya okozta a legnagyobb kihívást, a társasági élet hiánya mellett a koncentrációt és a motivációt is rendkívül nehéz volt fenntartani az online tanulási környezetben. A hallgatók úgy nyilatkoztak, hogy leginkább a videokonferencia-jellegű tanórákat részesítik előnyben, főleg, ha azok elektronikus tananyagokkal vannak kiegészítve.

Bakti Mária, a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar oktatója *A konsekutív tolmácsolás távolléti oktatása az SZTE tolmács mesterképzésben. Oktatói és hallgatói nézőpontok* című előadásában a távolléti oktatás szegedi megvalósulásáról beszélt. Egy feleletválasztós és rövid válaszokat igénylő (online) kérdőív eredményeit felhasználva arra a következtetésre jutottak, hogy a távolléti oktatásnak több pozitívuma is van. A hallgatók szerint az oktatás interak-

tívan zajlott, hasznosnak tartották az új platformok kipróbálását, miközben nyugodt, kényelmes körülmények között kevésbé stresszesen tudták elsajátítani a tananyagot. A negatívumok között többek közt az esetenként előforduló rossz hangminőséget, a személytelenséget és az ezekből adódó kínos csendeket és a passzivitást említették meg. A kérdőívet két oktató is kitöltötte: az egyik abszolút pozitív, a másik határozottan negatív véleménnyel volt az online oktatásról. A videótolmácsolás életszerű gyakorlását mindketten előnyként fogalmazták meg.

A délutáni program első blokkját Klaudy Kinga, az ELTE FTT Fordítástudományi Doktori Programjának vezetője nyitotta meg. A *Sketch Engine használata a vizsgadolgozatok korpuszának elemzésére* című előadása a Károli Gáspár Református Egyetem konferenciáján 2021. január 28-án tartott előadásának folytatása volt. Klaudy Kinga kihasználva azt az előnyt, hogy a hallgatók vizsgadolgozatait a Canvas közös platformnak köszönhetően digitalizálva kapta meg, két automatikusan elemezhető korpuszt épített a hallgatók dolgozataiból, melyeket a Sketch Engine segítségével elemzett. A Sketch Engine különböző funkcióival számszerű adatokat tud szolgáltatni a betöltött szövegekről: automatikusan kikeresi a szövegek kulcsszavait, bármelyik szónak megadja a konkordanciáját, azaz kikeresi a baloldali és a jobboldali környezetet, megkeresi a szinonimákat stb. A „Saját vélemény” korpuszból az előadó azt kívánta megtudni, hogy a hallgatók mennyire találtak hasznosnak a fordítástudományi előadásokat, a „Választott olvasmány” korpuszban azt vizsgálta, milyen témák érdeklék a hallgatókat. A „Saját vélemény” korpusz vizsgálatának eredményeiről már beszámolt a Károli Gáspár Református Egyetemen tartott előadásában, amelyről a *Fordítástudománynak* ebben a számában olvashatnak összefoglalást. A TransELTE konferencián tartott előadásában a „Választott olvasmány” eredményeire helyezte a hangsúlyt. Megállapította, hogy a hallgatók sokkal érdekesebb és változatosabb témákat választottak, mint amikor előre megkapott olvasmányjegyzékből kellett választaniuk. A „Választott olvasmány” korpuszból kapott adatok alapján a leggyakrabban a gépi fordítás és utószerkesztés, valamint az audiovizuális fordítás témájából választottak olvasnivalót a hallgatók szabadon választott olvasmányként.

Sereg Judit, Az ELTE FTT oktatója *Audiovizuális fordítás oktatása online formában* című előadásában az elmúlt három szemeszter tapasztalatait gyűjtötte össze. Hasonlóan a konferencia többi előadásához, ő is az új felületek megismerésének pozitív hozadékát hangsúlyozta, továbbá kiemelte a később is felhasználható videók fontosságát. Kifejtette, hogy a rendkívüli helyzet jó alkalmat szolgáltatott az önállóság fejlesztésére és valós élményként szolgált a fordító elszigetelt munkájáról. A negatív tapasztalatok közé a személyes kapcsolatok hiányát, a vendégelőadók elvesztését, a stúdiólátogatás elmaradását sorolta.

A délutáni ülés következő előadója Stötzer Andrea, az SZTE ÁOK Orvosi Szaknyelvi Kommunikációs és Fordítóképző Csoport oktatója volt. Előadásának címe: *Távolléti oktatás – közelről*. A 2020. márciusi rendkívüli (rektori és tavaszi) szünet Szegeden is nagy kihívás elé állította az oktatókat. Stötzer Andrea kifejtette, hogy alapvető különbség van online és távolléti oktatás között. Előbbi időhöz

nem kötött, nem valós idejű, visszanezhető és ismételhető, továbbá a tudás ellenőrzése sem hagyományos módon megy végbe. Az újonnan bevezetett távolléti oktatás nehézségét az adja, hogy időben ugyanúgy kötött, mint a jelenléti oktatás, így a valós idejűsége miatt korlátozott lehetőségek vannak az ismétlésre (pl. az adatvédelmi szabályok miatt). Ebben az esetben a tudás ellenőrzése még hagyományos módszereken alapszik. A bevált gyakorlatoknál a konferencia hallgatói megtudhatták, hogy a Zoom breakout room funkciója nagyon hasznos lehet a konzekutív tolmácsolás órai gyakorlása során, szókincsbővítéshez pedig a Quizlet nyújtott segítséget. Az előadó a távolléti oktatás pozitív hozadéka között a videokonferencia előnyeit jelölte meg és hozzátette, hogy a tolmácsolóknak több otthon elkészítendő tolmácsolási feladatot fog adni. A fordítás oktatásával kapcsolatban a képernyőmegosztás fontosságát emelte ki: a keresési technikák, a böngészés jó gyakorlatai és a hasznos oldalak azonnali ismertetése nagymértékben hozzájárul a hallgatók fejlődéséhez. A hallgatói visszajelzésekben kiderült, hogy ha lehetne, majdnem mindenki visszatérne a jelenléti oktatáshoz, hiszen technikai nehézségek egyaránt adódtak hallgatói és oktatói oldalon. Az oktatók úgy vélekedtek, hogy a felkészülés sokkal több időt és energiát vett igénybe, emiatt az elmúlt időszak rendkívül fárasztó és egészségkárosító volt mindenki számára.

Az alap-, mester- és posztgraduális képzésen résztvevő hallgatók mellett kiemeltan a PhD-hallgatókról szólt Seidl-Pécs Olívia, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaságtudományi Kar Idegen Nyelvi Központ oktatójának *Hogyan kísérjünk az online térben? Témavezetői feladatok a távolléti PhD védésig* című előadása. Az előadó fontos alapvetésként definiálta, hogy elsősorban a doktorandusz hallgató a felelős a saját fejlődéséért, hiszen szakértőnek számít a saját kutatási területén. A témavezető elsődleges feladata a doktorandusz felelősségének tudatosítása és elkötelezettségének motiválása. A doktoranduszok elakadásának legfőbb okai közt a motiváció hiányát, felkészületlenségét, az időhiányt, a megfelelő téma hiányát és az elegendő szakirodalom hiányát jelölte meg. A hatékony PhD kísérés alapelvei közé Seidl-Pécs Olívia a következőket sorolja: megoldásközpontú kíséresi folyamat, a doktorandusz egyéni felelősségének tudatosítása, magas feladatorientáltság, tiszta és határozott keretek, szakmai és tudományos együtt gondolkodás. Ebben a témavezető úgy tud a hallgatónak segíteni, ha pontosan behatárolja a témát, segít a kutatási eszköz kiválasztásában, kialakítja a megfelelő ütemezést, félénként beszámolót kér a hallgatójától, továbbá átsegíti a doktoranduszt elakadása során. Ezek a faktorok vezethetnek a disszertáció megírásához és a sikeres védéséhez. Az online térben védett disszertáció a személyes kontaktusok hiányában rendkívül nehéz: a hallgató szakmailag elszigeteli magát, máshogyan értékeli a kritikát, nehezen különbözteti meg a hibákat és a kritikákat, emellett a bírálatokat sem tudja olyan hatékonyan feldolgozni, mint a jelenléti oktatás idején. Ezeket elkerülendő, Seidl-Pécs Olívia olyan javaslattal élt, hogy a védés anyagát küldjék meg a képzés összes érintett oktatójának és hallgatójának, továbbá tegyék lehetővé, hogy a hallgatók és oktatók és hozzászólhassa-

nak a dolgozathoz. A témavezetők konzultációk keretében segítsenek a hallgatónak az előopponensi észrevételek értelmezésében.

A délutáni szekció második blokkját a Károli Gáspár Református Egyetem oktatói, Adorján Mária, Dróth Júlia, Kovács Tímea és M. Pintér Tibor *Fordítási és szaknyelvi gyakorlatok távolsági oktatásban* című előadása nyitotta meg. Dróth Júlia a bevezetőjében elmondta, hogy a 2020 tavaszi átmeneti időszak során kellett kialakítani a távoktatási képzési formáit (az online oktatás technikai feltételeit és az oktatás módszereit), mert ezzel korábban nem rendelkezett a KRE. Ebben az időszakban nagy szerepe volt a tanári kompetenciáknak, többek közt a találékonyságnak, az alkalmazkodásnak és a szeretetteljes figyelemnek is. Hangsúlyozta, hogy az egyéni tanulás támogatását és nyomon követését a jövőben érdemes fokozottan alkalmazni. Kiemelte, hogy az idő múlásával változnak a fordítói kompetenciák és a normák, amely többek között olyan kérdéseket vet fel például, hogy elfogadja-e a diák, amit a tanár hibának vesz? Ismeri-e a tanár a fiatal generáció nézeteit a CNY-i szöveg minőségéről? Tudatában van-e a tanár a hallgatók nyelvhasználati szokásainak? Ezek miatt precízebb írásbeli értékelésre van szükség. Érdemes figyelembe venni azt a tény is, hogy a hallgatók sokkal aktívabbak, nyitottabbak és felszabadultabbak voltak az online térben. Dróth Júlia szót ejtett még a gépi fordítás kérdéséről is. Megállapította, hogy a Google Translate-tel fordított szövegek sokszor jobb minőségű szöveget adnak, mint a hallgatók megoldásai, ezért nehéz fordítási feladatot adni házi feladatnak. Összegzésként hat fajta tanulási módot határozott meg, ezek az elsajátítás, kutatás, megbeszélés, gyakorlás, együttműködés és a produktum létrehozása.

Petz András, az Anglofon Studio alapítója *Integrált e-learning platform használata gazdasági és jogi terminológia oktatásában* címmel tartott előadása első sorban a jogi szaknyelv iránt érdeklődőknek és jogászoknak volt érdekes, de természetesen a digitális tanulási platformok használatának előnyei mindenki számára értékes és új információként szolgáltak.

Sohár Anikó, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatója *Felhívás keringőre. Csoporthmunka távolléti oktatásban* című előadása során mutatta be az Yves Gambier és Luc van Doorslaer által szerkesztett és a John Benjamins Publishing Company által kiadott Handbook of Translation Studies (HTS) magyar nyelvű online verzióját, melyben a PPKE fordítóképzésben résztvevő hallgatói kezdték el magyarra fordítani a szócikkeket. Javaslatot tett arra, hogy ebben a munkában vegyen rész az összes magyar fordítóképző egyetem, hogy létre lehessen hozni a HTS magyar változatát. A távolléti oktatási forma alkalmas lenne ennek a munkának az elvégzésére, egyetemközi fordító és lektoráló csoportok kialakításával.

## TransELTE2021 – OFFI Akadémia XXIII. Fordítástudományi Konferencia

(Második nap, online konferencia, 2021. március 25–26).

Szentirmay Piroska

E-mail: [szentirmay.piroska@gmail.com](mailto:szentirmay.piroska@gmail.com)

Az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének és az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Irodának 23 éve tartó közös konferenciasorozatában a második napot hagyományosan az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda (OFFI) rendezte, a járványhelyzetre való tekintettel már második alkalommal online formában. A konferenciát Németh Gabriella, az OFFI Zrt. vezérigazgatója nyitotta meg. *Feladatellátási nehézségek és kihívások az OFFI évtizedeiből* című előadásában betekintést nyújtott a fordítóiroda múltjába a válság szemszögéből nézve. A történeti visszatekintés tanulsága, hogy a fordítóirodának mindig meg kellett küzdenie újabb és újabb kihívásokkal, melyek ellenére a munka immár több mint másfél évszázada folyamatosan folyik, a válságálló OFFI magabiztosan alakítja új, hosszú távú stratégiáját, hogy a jövő kihívásainak is sikerrel feleljen majd meg.

Az első plenáris előadást Lánkos Petra, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar docense tartotta *Tolmácsolás az Európai Unió Bíróságán a pandémia idején* címmel. Kérdőíves felmérés eredményein keresztül mutatta be azoknak a tolmácsoknak a tapasztalatait, akik az Európai Unió Bíróságán dolgoznak. Az aktuális járványhelyzet miatt a tárgyalások lebonyolítása érdekében új egészségügyi intézkedésekhez kell alkalmazkodni, ami többlet terhet jelent a szinkrontolmácsok számára is, akik új stratégiák kialakításával igyekeznek rugalmasan alkalmazkodni a szokatlan feltételekhez mind a felkészülésben, mind a kabinban a tolmácsok közötti együttműködésben mind a technológiai eszközök használatában.

A második plenáris előadás két előadója, Natascia Ralli és Klare Kranebitter, a bolzanoi EURAC Alkalmazott Nyelvészeti Kutatóintézet képviselőjében beszélt a terminusok járványszerű terjedéséről a COVID 19 pandémia idején. Bemutatták, hogy a jelenség miként volt érzékelhető az EURAC *bistro* elnevezésű jogi terminológiai informatikai rendszerben. A világjárvány miatt egy speciális szókins jelent meg a hétköznapiakban, hiszen a betegséggel kapcsolatosan új terminusok

és fogalmak születtek. Ez az új, kreatív terminológia nemcsak az egészségügyet, hanem a jog, a gazdaság és az élet számos más területét is érinti. A vészhelyzet folyamatos változása miatt a terminológiai állomány is nagyon gyorsan változik. A kutatóintézet ezért 2020 márciusa óta dolgozik egy naprakész Covid-19 terminológiai adatbázis megteremtésén, melyet a közigazgatás számára Trentino-Alto Adige régió három hivatalos nyelvén, olasz, német és ladin nyelveken tesznek elérhetővé a felhasználók számára.

A koronavírus-járvány idején Magyarországon is folyik terminológiai munka, melyről Papp Eszter, Somogyi Zoltán és Szemők Ildikó terminológusok számoltak be *Fordításorientált terminológia és minőségellenőrzés a Covid1001 önkéntes szakfordítói csoportban* című előadásukban. A COVID1001 önkéntes szakfordítói csoport azzal a céllal alakult meg egy évvel ezelőtt, hogy a nagy számban megjelenő nemzetközi publikációkat és dokumentumokat magyar nyelven is elérhetővé tegye az orvosszakma számára, ezzel is segítve a koronavírus elleni küzdelmet. A csoport másodlagos célja ismeretterjesztő cikkek fordítása a szélesebb nagyközönség számára. A kb. 100 aktív tagot tömörítő munkacsoportban a fordításipar és az egészségügy szakemberei járulnak hozzá a Memoq szerveren folyó munkához. A csoport adatbázisának memóriájában immár kb. 170 cikk és egymillió szövegszó található. A fordítási, lektorálási munkát a Memoq beépített QA funkciói, valamint külső QA eszközök is segítik.

Szoták Szilvia az OFFI Zrt. lektorátusvezetője *Minőségbiztosítási alapelvek a nyelvi közvetítésben: az ISO17100-tól az ISO 18841-ig* címmel mutatta be a nyelvi szolgáltatás komplex folyamatát, melynek minden fázisában megjelenik a minőségbiztosítás, meghatározva minden résztvevő szakember munkáját. A minőségbiztosítással kapcsolatos kihívások jelentős változáson mentek át az elmúlt évtizedekben, ma már az ISO szabványok követelményei a meghatározók, teljesítésük növeli a szervezet működési hatékonyságát és biztosítja az egységesen magas minőségű szolgáltatást. Az OFFI-ban a minőségbiztosítás eszközei a megfelelő munkatárs kiválasztásán túl a megfelelő fordítási környezet használata, a technológiai és nyelvi tudatosság fejlesztése, a lektorálás, valamint olyan informatikai megoldások, mint fordítómemóriák, terminológiai adatbázisok és rendszerbe épített informatikai eszközök alkalmazása.

A plenáris előadásokat követően *A hiteles fordítás szakmai kihívásai és módszertana* címet viselő blokkban az OFFI Lektorai Műhelyének munkájába kaptak betekintést az érdeklődők. Az előadók számos érdekes példán keresztül mutatták be azokat a fordítási nehézségeket, melyek mind nyelvi, mind fogalmi szinten fordítói döntéseket, jogszabályokra épülő fordítói stratégiák kidolgozását teszik szükségessé az okiratok hiteles fordítása során. Boronkay-Roe Zsuzsanna az oktatással kapcsolatos angol nyelvű okiratok fordításáról, Csányi-Siffel Enikő az olasz nyelvű okiratfordítások megoldásairól beszélt, Dihen Judit a magyar és a német nyelvű anyakönyvi kivonatok hiteles fordításának kérdéseit, és végül Pablényi Magdolna a francia okiratfordítások egyes típusaiban jelentkező fordítói kihívásokat mutatta be.

A Lektorai Műhely munkájának ismertetése után következett az a kerekasztal beszélgetés, ami *A hiteles fordítás technológiai támogatása* címet kapta. Tamás Dóra Mária, Polácska Edina, Klenk Márk, Kántor Ákos elemezték a nyelvtechnológiai kihívásokat a hiteles fordításokban, rávilágítva arra, hogy a fordítási projekt-folyamat elején nem a fordító áll, mivel a tényleges fordítói munka előkészítése külön szakmai felkészültséget és munkacapacitást igényel a fordítóirodától. A beérkező dokumentumokat fordításra elő kell készíteni, majd a kész fordítás is igényel utólagos szerkesztési munkálatokat. Ez az összetett csapatmunka biztosítja a projektek minél rövidebb átfutási idejét és a megrendelő felé nyújtott szolgáltatás magas minőségét.

Az OFFI-hoz hasonlóan működik a Kanadai Kormány Fordítási Irodája. A Terminológiai Divízió képviselőjében Mélanie Labelle terminológus *Terminológia a válság idején: fordítóirodánk szójegyzéke a COVID19 járványról (TerminumPlus terminológiai adatbázis)* című előadásában mutatta be a fordítóiroda munkáját, a világjárványhoz kapcsolódó szójegyzék összeállításának hátterét és annak fejlődését, tartalmát, hogy milyen típusú terminusok szerepelnek benne, milyen témabeosztás szerint dolgoztak és milyen típusú információkat találnak meg a felhasználók az egyes szócikkekben. Előadásában kitért az alkalmazott módszerekre, valamint azokra a kihívásokra, melyekkel a munka során találkozott. Egy konkrét fordítási problémán keresztül szemléltette, hogy a pandémia alatt milyen gyorsan változott a valóság, mely tükröződött a terminológia változásában is, és egy példát is hozott arra, hogy egy fogalom megnevezése miként változott a világjárvány eddigi 12 hónapja alatt.

A gazdag konferenciaprogramot *A hiteles fordítás mint közfeladat* című kötet bemutatása zárta. A könyvet Fischer Márta, a BME Idegen Nyelvi Központ igazgatója ismertette. A szakmai kiadvány az OFFI kiadványsorozatának legújabb tagja, szerkesztője Szoták Szilvia. A kötetben az OFFI vezetői, lektorai és munkatársai példákkal szemléltetve osztják meg szakmai munkájuk tanulságait, hogyan kapcsolódik össze a gyakorlat az elmélettel, kitérve nemcsak a fordítási folyamatokra, hanem a fordítás eredményére, a fordítóiroda múltjára, jelenére és a jövő kihívásaira is. A kötet néhány fejezete már megtalálható az OFFI honlapján az ingyenesen elérhető kiadványok közt.

*Fóris Ágota, Bölcskei Andrea (főszerk.)*

## **Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben.**

### **1. Terminológia, lexikográfia, fordítás.**

*(A MANYE Kongresszusok Előadásai 12/1.*

*Budapest, Akadémiai Kiadó.*

*ISSN 2732-0685, ISBN 978 963 454 5354)*

*Somogyi Zoltán*

*E-mail: [zoltan.somogyi@protonmail.com](mailto:zoltan.somogyi@protonmail.com)*

Jelen kötet a 27. alkalommal megrendezett Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásainak terminológiával, lexikográfiával és fordítással kapcsolatos előadásainak írott változatát tartalmazza. A kongresszust 2019. április 15. és 16. között rendezte meg közösen a Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete (MANYE), valamint a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Karának Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.

A sorozatszerkesztő, Fóris Ágota az előszóban bemutatja, hogy a kongresszuson a szerzőktől elvárt, hogy saját, korábban máshol nem publikált és új eredményeket mutassanak be, ez egyúttal biztosítja, hogy az olvasó képet kap a Magyarországon jelenleg zajló alkalmazott nyelvészeti kutatások legfrissebb eredményeiről. További tartalmi szempont, hogy a kutatók elsősorban empirikus kutatások eredményeit, másodsorban elemzéseket, filológiai típusú vizsgálatokat, valamint az anyanyelv és idegen nyelv oktatásában alkalmazható gyakorlatokat, módszereket mutassanak be. A sorozatszerkesztő előszava tartalmazza a korábbi MANYE kongresszusok kötetének bibliográfiai adatait 1991-től kezdve. Míg a korábbi években a kongresszusi köteteket nyomtatott formában adták ki, addig 2020-tól kezdve már elektronikus formában, az Akadémiai Kiadó online okoskönyvtárának felületén, a Magyar Elektronikus Referenciamű Szolgáltatásban (MeRSZ) jelennek meg.

---

Hivatkozás: Somogyi Z. 2021. Fóris Ágota, Bölcskei Andrea (főszerk.): Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben. 1. Terminológia, lexikográfia, fordítás. *Fordítástudomány* 23. évf. 1. szám. 120–131.

DOI: <https://doi.org/10.35924/fordtud.23.1.11>

A főszerkesztői előszóban Fóris Ágota és Bölcskei Andrea először bemutatják a kongresszusnak otthont adó Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékét (az alkalmazott nyelvészet oktatása, alkalmazott nyelvészeti kutatócsoportok), majd a kongresszus és a kiadványok részleteit. A kongresszus előadásait összesen öt kötet tartalmazza, amelyekben a plenáris előadások, a Brassai-előadások, valamint a szekció- és műhelyelőadások válogatott és lektorált, írott anyagai jelennek meg, összesen 87 tanulmány. A szekcióelőadások célja a kutatók saját, a közelmúltban elért, friss kutatási eredményeinek bemutatása és ezek megvitatása szakmai körben, a műhelyelőadások pedig olyan, központi téma köré szervezett, tudományos előadásokból álló szekció keretében hangzottak el, ahol kutatócsoportok mutatják be folyó kutatásaikat.

A kongresszuson két plenáris előadás hangzott el, ezek írott változata jelent meg a kötetben. Tolcsvai Nagy Gábor *A határhelyzet termékenységé. Nyelvelmélet, módszertan és alkalmazás a nyelvtudományban* című tanulmányában elhelyezi az alkalmazott nyelvészetet a mai nyelvtudományon belül, és felvázolja, hogyan viszonyul egymáshoz a nyelvtudomány mint alapkutatás és mint alkalmazott tudomány, és meghatározza, hogy mi tartozik az alkalmazott nyelvtudomány körébe. A szerző az ezredforduló körüli funkcionális irányzatok jelentősége felől közelíti meg a kutatás és az alkalmazás státuszát és kiemeli, hogy a funkcionális nyelvtudomány mint irányzat a rendszer és a használat együttesét hirdeti, így képezve hidat az elméleti és alkalmazott szempontok között. A nyelvészeti alapkutatás és alkalmazás határhelyzetét, szoros összefüggésüket, egymásra hatásukat két példán mutatja be: a határon túli őshonos magyar közösségek nyelvpedagógiai problémái közül a szlovák és szlovén két tanítási nyelvű iskolák pedagógiai programját veti össze és megállapítja, hogy „az autentikus alapkutatási eredmények és azok nyelvpedagógiai alkalmazása együttesen fejlesztheti a nyelvtanítást”; a lexikológia és a lexikográfia területéről pedig a szójelentés kidolgozását és szótári megjelenítését mutatja be, különös tekintettel a poliszémia kérdésének elméleti megközelítésére és szótári reprezentációjának elemzésére. A szerző az összefoglalásban kiemeli, hogy „alapkutatás és alkalmazás nem elkülönül egymástól, hanem éppen feltételezi egymást, nincs egyik a másik nélkül”.

Honti László *A nyelv kutatásának módszeréről* című tanulmányában a történeti-összehasonlító nyelvtudomány területén végzett több évtizedes munkájából és a közben szerzett tapasztalataiból kiindulva mutatja be a nyelvészeti kutatás alapjait és módszereit, a publikálás szabályait, és kitér az esetleges buktatókra is. Bevezetésként rövid példákkal szemlélteti, hogy a nyelvtudományhoz egyáltalán nem értő, magukat szakértőknek tekintő személyek milyen hamis vagy rosszul értelmezett adatokra támaszkodó érvelések mentén próbálják terjeszteni tévképzeteiket, és felhívja a figyelmet arra, hogy „csak arról szabad nyilatkoznunk, amihez valóban értünk”. A továbbiakban a szerző példákkal illusztrálva mutatja be, hogy a szilárd alapokon nyugvó tudományos munka alapfeltétele a kutatandó téma pontos meghatározása és a téma releváns szakirodalmának tanulmányozása. A tudományos kutatás, illetve a tudományos nyilatkozatok félresikerülhetnek akkor,

ha valaki például nem a legfrissebb szakirodalomra hivatkozik, vagy olyan nyelvészeti szakterület kapcsán tesz kijelentéseket, amely nem tartozik szorosan a kutatási témájához. Kiemeli, hogy fontos az adott kutatási terület történetével és a már elért eredményekkel megismerkedni, valamint, hogy mennyire lényeges a többi kutatóval való élő, folyamatos konzultáció, például konferenciákon vagy kutatócsoportokban. Mindezek mellett elengedhetetlen az idegen nyelvek ismerete a szakirodalom tanulmányozásához, valamint a tudományos eredmények megfelelő közzétételének módját is fontos ismerni.

Ezután a 2017-ben Brassai díjjal kitüntetettek előadásai következnek a kötetben. Medgyes Péter *Ki a jobb nyelvtanár: az anyanyelvű vagy a nem-anyanyelvű?* című írása a szerző korábban megjelent, *The non-native teacher* című könyvére és annak szakmai visszahangjára reflektál. Hipotézisként azt fogalmazza meg, hogy a nem angol anyanyelvű angoltanárok nyelvtudása kevésbé erős, mint anyanyelvű kollégáiké, ugyanakkor a nem anyanyelvű tanárok pedagógiai képessége sokkal erősebb az anyanyelvű tanárokéhoz képest. A szerző bemutatja a fenti két hipotéziscsoport mellett és ellen szóló érveket. Az anyanyelviséget és a tanítási módszerek különbségeit a tanulmány írója saját tapasztalatai, illetve kérdőíves kutatás alapján vizsgálta. Eredményként megállapítja, hogy a nem anyanyelvű tanárok más pedagógiai módszerekkel kompenzálják nyelvtudásbeli hiányosságait, jobb tanulási modellt kínálnak, fel tudják mutatni önmagukat mint a sikeres nyelvtanuló példáját, jobban értékelik a nyelvtanulás nehézségeit, empatikusabbak, valamint ugyanaz az anyanyelvűk, mint a tanulóké, ez pedig bizonyos tanulási szinten pedagógiai előnyt jelent. Összegzésként a szerző megállapítja, hogy az anyanyelvű és nem anyanyelvű tanárok erősségei és gyengeségei végső soron kiegyenlítik egymást.

Sárdi Csilla „*Óriások vállán álltam.*” *A szerzői identitás megjelenése angol nyelvpedagógiai szakdolgozatokban* című tanulmányában a szerzői jelenlét nyelvi kifejezési formáit és retorikai funkcióját vizsgálja angol nyelvpedagógiai szakdolgozatokban. Kiindulópontként a szerző kitér a személyesség–személytelenség tudományos művekben megjelenő kérdésére, megállapítva, hogy ez tudományterületenként és műfajonként is eltérő lehet. A vizsgálati korpusz tíz angol nyelvű szakdolgozatból áll, amelyek szerzői angolnyelv-tanár szakos hallgatók. A vizsgálat gyakoriságelemzéssel mutatta meg, hogy milyen mértékben van jelen az önméltóság a hallgatók szakirodalom-elemzésében, tartalomelemzéssel pedig, hogy milyen retorikai célok elérése érdekében alkalmaznak a hallgatók önméltósítást. Fő retorikai funkcióként a tárgyilagosság és az olvasó bevonása jelenik meg, továbbá nem elhanyagolható azon jellemző sem, hogy a szakdolgozatok írói ezeknek az eszközöknek a használatával kísérik meg bizonyítani, hogy képesek önálló tudományos munka elvégzésére.

A kötet következő nagyobb szakasza a *Terminológia, lexikográfia, korpuszok* címet viseli. Boda István Károly, Porkoláb Judit és Máté Éva *Színasszociáció és színszimbólika Füst Milán költészetében* című tanulmánya azon stíluseszközökre koncentrál, amelyek esetében a színek színasszociációt és színszimbolikát valósítanak meg. A vizsgálat korpusza Füst Milán válogatott költeményei és ezek inter-

aktív konkordanciaszótára volt. A kutatás alapjául szolgáló színmodell háromdimenziós, és a színárnyalat (vagy színezet), a (szín)telítettség és a fényerő (világosság) dimenziót foglalja magában. E modell alapján vizsgálják a színekkel kapcsolatos lexikai elemeket. Megállapították, hogy a valóság egyes dolgairól való tapasztalatainkat színekhez kapcsoljuk, ezek mentén pedig különböző színasszociációkat alakítunk ki.

Dodé Réka *Tárgyszavak mint terminusok vizsgálata jogi korpuszon* című tanulmánya a Munka Törvénykönyve tárgyszavain végzett vizsgálat részeredményeit mutatja be. A vizsgálat célja a szöveghez hozzárendelt tárgyszavak tulajdonságainak leírása, valamint hozzájárulás a tárgyszavak szövegekhez való automatizált hozzárendelését leíró modellek készítéséhez. Alaphipotézisként az fogalmazódik meg, hogy a tárgyszavak egyben terminusok is, vagy legalábbis olyan szakszavak, amelyek reprezentálják az adott dokumentumot, így kinyerésükhöz terminológiai adatbázisok is felhasználhatók. A vizsgálatok alapján a szerző a tárgyszavakat öt csoportba sorolta, amelyek segíthetik a majdani automatikus kinyerést. Végkövetkeztetésként megállapította, hogy a tárgyszavak szakszavak, illetve szakkifejezések, de a vizsgált korpuszon nem érvényesülnek a terminusalkotás fő irányelvei, illetve a tárgyszavak ismervei is csak részben. Mindennek pedig az a következménye, hogy automatikus tárgyszó-kivonatolás után nagy arányban válik szükségessé a manuális utószerkesztés.

Fóris Ágota és Faludi Andrea *A terminológia mint minőségbiztosítási tényező az interkulturális transzfer folyamatában* című tanulmánya a terminológia szerepét minőségbiztosítási tényezőként vizsgálja a többnyelvű dokumentáció folyamatában. Kiindulásként a releváns szakirodalomra és az érvényes fordítási folyamat-szabványra támaszkodnak. Megvizsgálják a terminológiai munka és a dokumentációírás szerepének változását az új technológiai környezetben; a forrásdokumentáció jelentőségét a fordítási folyamatban; valamint a kontrollált szövegszerkesztő (CA) használatát a terminológiakezelésben. Fő szempontként megjelenik mind a dokumentáció, mind pedig a fordítás oldalán a modularizáció, vagyis az eredeti tartalmak és a fordítási folyamatok kisebb részegységekre való bontása, valamint a tartalomkezelő és a fordítástámogató rendszerek mára megvalósult integrációja. A szerzők kiemelik, hogy a terminológia már az eredeti dokumentáció írása, valamint a fordításra való előkészítés során kulcsfontosságú szerepet kap a megfelelő minőség elérésében. A tanulmány írói végkövetkeztetésként megállapítják, hogy a terminológiai adatbázisok eredményesen alkalmazhatók a dokumentáció és a fordítás egységes folyamatának támogatására, mindez pedig biztosítja az eredeti és fordított szöveg lehető legjobb minőségét.

Gaál Péter *Egyetemi hallgatók szótárhasználati szokásai – szlovéniai esettanulmány* című tanulmánya egy szótárhasználati online kérdőíves kutatás eredményeit mutatja be, amelyet a szerző szlovéniai magyar egyetemisták körében végzett. Elsőként a szerző képet ad a magyar–szlovén és szlovén–magyar szótárak helyzetéről, és megállapítja, hogy a nyomtatott szótárak elavultak, illetve semmilyen elektronikus szótár nem érhető el ebben a nyelvpárban. A kutatási kérdések

azt mérik fel, hogy a hallgatók milyen szótárakat milyen gyakorisággal használnak, milyen céllal fordulnak a szótárakhoz, elégedettek-e az elérhető szótárak minőségével, illetve milyen szempontokat tartanak fontosnak a szótárválasztás során. A szerző a 22 kitöltött kérdőív alapján megállapítja, hogy a válaszadók körében erős az elektronikus szótárak használatának dominanciája, a középiskolai évek után csak ritkán használnak magyar szótárat. A kétnyelvű szótárak esetén az elavultság és a médium miatt gyakoribb az angol–magyar–angol szótárak, valamint a Google fordító használata. A szótári jellemzőknél a válaszadók a megbízhatóságot, a könnyű áttekinthetőséget és a naprakészséget adták meg. Összegzésként a szerző kiemeli, hogy a nyelvi megmaradás egyik eszköze a korszerű, jó minőségű szótárak elérhetősége – e tekintetben a szlovéniai magyar közösség hátrányos helyzetben van, hiszen kevés szótár áll rendelkezésre és azok is elavultak.

H. Varga Márta *Az információtechnológia (IT) kölcsönigéinek beilleszkedése a magyar nyelv morfológiai rendszerébe* című dolgozatának középpontjában az informatikai szaknyelvből származó jövevényigék magyar morfológiai rendszerbe való beilleszkedése áll, különös tekintettel a honosító (adaptációs) képzőkre, illetve az igékre mint szófajra. A jövevényigék morfológiai beilleszkedésében általában az adott pillanatban legproduktívabb és leggyakoribb képzők vesznek részt. A tanulmány alapjául szolgáló korpusz a Hungarobox projekt informatikai kifejezéseit tartalmazó listája. A szavak szófaji megoszlásukat tekintve többségükben főnevek, második helyen szerepelnek az igék. A szerző rámutat, hogy az idegen eredetű szavak igésítési feladatát ma már csak néhány képző képes ellátni, amelyek kapcsán megfigyelhető a szinonim képzők jelenléte, illetve a képzők kapcsán tapasztalható jelentésszétválás. A tanulmány egy kifejezetten az online kommunikációra jellemző nyelvi jelenség, az emotikonok vizsgálatával zárul.

P. Márkus Katalin *Fejlesztések a szótárhasználat oktatásában* című tanulmányának célja a szótárhasználati készségek megjelenésének bemutatása a Nemzeti Alaptantervben, továbbá a szerző szótárhasználati munkafüzetének bemutatása. Kiindulásként megállapítja, hogy kevés kutatás van a szótárhasználatról, illetve nem áll rendelkezésre megfelelő oktatási segédlet sem. Ennek következtében a legtöbb tanuló nincs tisztában azzal, hol találja meg a lexikai és grammatikai egységekkel kapcsolatos információkat a szótárakban, és gyakran előfordul, hogy nem tudják értelmezni a megtalált információkat. A szótárhasználati munkafüzet fejlesztését a szerző két szótárhasználati kutatása előzte meg. A kérdőíves felmérésekben a szótár használatára vonatkozó kérdéseket tett fel, valamint a szótárak használatának eredményességét mérte. Az eredmények azt mutatták, hogy a tanulók hiányos ismeretekkel és kevés gyakorlattal rendelkeznek. Az elkészült szótárhasználati munkafüzet tanulószótárakhoz készült, és célja megismertetni a tanulókkal a szótárak alapvető felépítését és azok használatát.

Sermann Eszter és Tamás Dóra Mária *Vizsgálati szempontrendszer online terminológiai adatbázisokhoz* című dolgozatának célja egy olyan szempontrendszer felállítása, amelyek alapján objektíven lehet értékelni az online terminológiai adatbázisokat. A különböző célokra és doménekre kialakított adatbázisok eltérő

jellegűek lehetnek, emiatt nehéz egységes értékelési szempontrendszert meghatározni. A szerzők vizsgálatuk kiindulásaként meghatározzák a terminológiai adatbázis fogalmát, összevetik az online szótár és a terminológiai adatbázis jellemzőit, valamint sorra veszik a terminológiai adatbázisokra vonatkozó ISO szabványokat; illetve részletesen ismertetik az online terminológiai adatbázisok értékelésére vonatkozó, általuk kidolgozott, komplex szempontrendszert.

Tóth Ágoston *Az Oxford 3000 definiáló alapszókincs és annak 2019. évi változása* című dolgozata bemutatja a tanulószótárakban a címszóértelmezéseket segítő definiáló alapszókincessel kapcsolatos változásokat. A jelenleg elérhető, egy nyelvű tanulószótárak e szerkesztési elvet az 1990-es évektől kezdték el használni, a szólista szótáranként eltérő, 2000-3000 szót foglalnak magukban. A szerző az Oxford 3000 szólistát vetette össze a korábbi változatokkal, valamint az Longman szótár hasonló listájával. Utóbbi definiáló szókincsének vizsgálatakor a szerző megállapítja, hogy fő elvként a listában szereplő szavakkal alkotott értelmezéseknek világosnak és könnyen érthetőeknek kell lennie, valamint legyenek gyakoriak a szótár alapját adó korpuszban. Az Oxford tanulói szótár vonatkozó kritériumai is hasonlóak. A szerző az Oxford lista jelenleg érvényes és korábbi változatának vizsgálatakor megállapítja, hogy a szólista jelentősen rövidült, ugyanakkor számos új elemmel is bővült. További újdonság, hogy az Oxford 3000 lista online is elérhető, valamint a nyelvtudás szintje szerint is lehet rendezni.

Varga Éva Katalin *Az orvosi latin használatának változása kórházi zárójelentésekben* című dolgozata a latin nyelvhasználatot vizsgálja ugyanannak a páciensnek 1978 és 2001 között kiadott 50 zárójelentése és egyéb, 2000 után keltezett orvosi dokumentumok alapján. A 20. század végére az orvostudomány nemzetközi nyelve írásban és szóban egyaránt az angol lett. Ugyanakkor a hazai orvosi dokumentációban továbbra is megmaradt a görög–latin orvosi terminológia, amely elősorban az anatómiai nevekben (egységes magyar nevezéktan hiányában), a diagnózisok leírásában, valamint a receptírásban jelenik meg. Az angol elterjedése mellett jelentős nyelvi változást jelent az elmúlt évtizedekben a különböző kódrendszerek elterjedése (pl. BNO, OENO). A szerző által végzett elemzés eredményeképpen látható, hogy a zárójelentések egyes részeit, főként a diagnózisokat, a körelőzményt és az elvégzett beavatkozásokat mind a mai napig latinul írják, a klinikai diagnózisokban a terminuselemek főként görög eredetűek, a rövidítések nem egységesek, kórházanként és osztályonként eltérőek. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a bizonyos kórképek elnevezése sok esetben már eleve angolul történik, nincs latin nevük, a magyar megfelelőjük pedig az angol tükörfordítása. Ez részben azt eredményezi, hogy az eredetileg görög–latin kifejezéseket nyelvta- nilag nem pontosan használják.

Varga Mónika és Bácsi Enikő *Mit keres(s)ünk a múltban? Adatbázis a történeti magánéleti nyelvhasználatról (nemcsak nyelvtörténészeknek)* című dolgozata a Történeti magánéleti korpuszt (TMK) mutatja be, részletezve a korpusz kialakításának körülményeit, valamint alkalmazási lehetőségeit. A korpusz 16–18. századi boszorkányperes tanúvallomásokat és magánleveleket tartalmaz, összeállításán

az MTA Nyelvtudományi Intézet Nyelvtörténeti Kutatócsoportja dolgozik. Méretét tekintve a korpusz jelenleg 8 millió karakter (több mint 1 millió szövegszót tartalmaz). A szerzők kiemelik, hogy a TMK az első olyan adatbázis, amely teljes egészében elemezve van morfológiailag (az elemzéshez a Humor morfológiai elemzőt használták). A szerzők a korpuszt alkotó szövegek kutathatósági szempontjai között említik a levél műfajának tartalmi és formai kötöttségeit, a boszorkányperes tanúvallomások jellemzőit, valamint a korabeli beszélt nyelvre jellemző grammatikai kategóriákat. A korpusz gyakorlati felhasználhatóságát a szerzők a nyelvművelés és az oktatás területén ajánlják.

A kötet következő nagyobb szakasza a *Fordítástudomány* alcímet viseli, ahol elsőként Dudits András *A fordítási folyamat művelet- és eljárásalapú konceptualizálása* című tanulmányát olvashatjuk. A szerző célja egy új elméleti keret kialakítása, amely újraértelmezi és új rendszerbe foglalja a korábban leírt fordítási műveleteket és fordítási eljárásokat. A szerző kiemeli a fordítók metakognitív tudását, amelynek révén tudatosan képesek reflektálni saját munkájukra, illetve képesek arról hatékonyan kommunikálni a fordítási folyamatban részt vevő egyéb szereplőkkel. A tanulmány fő részét a fordítási folyamat hierarchikus rendszerének bemutatása teszi ki, amelyben a különböző kognitív folyamatok, nyelvi folyamatok, fordítási műveletek és fordítási eljárások alkotnak egy egységet. A szerző megállapítja, hogy az általa vázolt modellt fel lehet használni a fordítói kompetencia mérésére és fejlesztésére is.

Goron Sándor tanulmánya *Az újrafordítási hipotézis vizsgálata William Shakespeare Julius Caesar című tragédiájának újabb magyar fordításaiban* címmel bemutatja az újrafordítási hipotézis érvényesülését a címben szereplő mű kapcsán, részletes példákat hozva a mű különböző fordításaiban szereplő nyelvi és fordítási problémákról. A hipotézis szerint a későbbi fordítások az eredetihez közelebb álló, pontosabb célnyelvi szövegek. A tanulmány a releváns szakirodalom alapján áttekintést ad az újrafordítás fogalmáról és lehetséges típusairól. A modern újrafordítások hátterében a megváltozott fordítási norma áll, amely magában foglalja a mai beszélt nyelvi elemek használatát, az érthetőséget, illetve – drámák esetén – a megfelelő előadhatóságot is. A szerző arra következtet, hogy a fordítói értelmezés, a szó- és stíluspreferencia minden fordítónál eltérő módon valósul meg, ugyanakkor a klasszikus fordításoknál többször fordul elő az eredetitől eltérő stílusú, fennkölt megfogalmazás. A stíluseltolódásokra, illetve különböző fordítási hibákra a Vörösmarty-féle fordításból hoz példákat.

Klaudy Kinga *Közös nyelvet beszélünk? Ami a 123 fordítástudományi terminusból kimaradt* című tanulmánya arra mutat rá, hogy a szerző által korábban dolgozott és publikált fordítástudományi terminológiai szótárt bővíteni kell, továbbá kiemeli, hogy mely szakterületek legfrissebb eredményei alapján létrejött új terminusokat kellene rögzíteni még a szótárban. A szerző párhuzamot von a tudomány érettségének kérdése és a szakterületen meglévő önálló tudományos nyelv, illetve a kidagozott terminológia megléte között. A magyar fordításkutatók között még mindig nincs megállapodás egyes alapvető terminusokkal kapcsolatban, pe-

dig ezek elhatárolására és pontos meghatározására szükség lenne. A szerző úgy látja, hogy a terminológiával kapcsolatos közmegegyezéshez szükség lenne egy friss magyar fordítástudományi terminológiai szótárra. A tanulmány végén a szerző ismerteti a magyar fordítástudományi terminológia rétegződését, amely iránymutatást adhat a további bővítéshez. Hét kategóriát határoz meg: eredeti magyar terminusok, amelyeket magyar szerzők vezettek be; azonos jelentésben átvett nemzetközi terminusok; magyarra fordított nemzetközi terminusok; általános nyelvészeti terminusok sajátos fordítástudományi jelentésben; alkalmazott nyelvészeti terminusok sajátos fordítástudományi jelentésben; köznyelvi szavak fordítástudományi jelentésben; más tudományok terminusai fordítástudományi jelentésben.

Lesznyák Márta *A fordítás és a tolmácsolás nem-kognitív összetevői* című tanulmánya a fordítás és tolmácsolás azon összetevőit mutatja be, amelyek a fordító személyiségével, érzelmi intelligenciájával, önértékelésével és én-hatékonyaságával foglalkoznak, valamint megkísérli ezeket rendszerbe foglalni. A vonatkozó kutatások eredményei nehezen összevethetők, hiszen ezek során különböző személyiségmodelleket alkalmaztak. Kutatási területként azokat a vizsgálatokat lehet meghatározni, amelyek a fordítók és tolmácsok személyiség típusa és teljesítményük közötti összefüggéseket kutatták, amelyek a személyiség típus és a fordítási folyamat jellegzetességei közötti összefüggéseket tárták fel, amelyek az érzelmek és az érzelmi kompetencia szerepét vizsgálták a fordításban és a tolmácsolásban, és amelyek az önbecsülés szerepére irányulnak. A szerző valamennyi irányzat kapcsán megjegyzi, hogy a kutatások még gyerekcipőben járnak és számos, eddig még nem vizsgált kérdés és terület áll rendelkezésre.

Malaczkov Szilvia *Feliratok didaktikai célú lektorálása* című dolgozatának célja a lektorálás oktatásának és az audiovizuális fordítás sajátosságainak vizsgálata. A szerző megállapítja, hogy a lektorálás fogalmának definiálása nem egységes. A különböző meghatározásokat a vonatkozó szakirodalom, illetve az ISO 17100-as szabvány szerint ismerteti. Ezután képet kaphatunk az audiovizuális fordítások sajátos jellemzőiről, és a feliratok, valamint a feliratozási folyamat különböző típusairól. A vizsgálati korpuszt a TED-előadásokhoz készített feliratfordítások adják, amelyek kapcsán megismerjük a feliratfordítás munkafolyamatát. Maga a kutatás mesterszakos hallgatók magyar–angol irányú fordításainak lektorálását foglalja magába. A kutatási kérdések arra irányultak, hogy miként változik a célnyelvi szöveg terjedelme a fordítás és a lektorálás során; különböző javítást alkalmaztak-e a lektorok a kötelező és a fakultatív műveletek megkülönböztetésére; milyen típusú lektori műveletek fordulnak elő, és milyen gyakorisággal, és megfigyelhető-e valamilyen jellegzetesség az audiovizuális fordítások kapcsán; valamint mely lektori javításokat fogadott el a fordító. Az eredményekből az látszik, hogy a lektorok a legnagyobb arányban szabálykövető műveleteket végeztek a fordításon, amelyeket a fordítók el is fogadtak. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a fordítók elfogadták az összes fakultatív művelethez sorolható javítást is, amely azt sugallja, hogy a fordítók szinte gondolkodás nélkül megbíznak a lektori döntésekben.

Sohár Anikó *A fantasztikus irodalom fordítása a Kádár-rendszerben* című tanulmánya azt vizsgálja, hogy a címben szereplő korszakban mi alapján válogatták ki a fordítani kívánt műveket, milyen szempontok alapján választották ki a fordítókat és milyen fordítást vártak el tőlük. A szerző áttekintést nyújt a fantasztikus irodalom műfaji sajátosságairól, illetve ez ehhez kapcsolódó kultúrpolitikai és ideológiai összefüggésekről, részletesen elemezve a Kádár-korszak viszonyát általában az irodalomhoz, a könyvkiadáshoz és a műfordításhoz. A kiadott műfordítások jellegzetességei között feltűnő, hogy az eredeti műhöz képest emelkedettebb irodalmi stílus és regiszter jellemzi őket. A fordítóknak sokszor nem volt lehetőségük a reáliák kinyomozására, ezért ezeket gyakorta kihagyták, vagy teljesen félreértelmezték őket. A nyelvtudás, kulturális ismeretek vagy háttérinformáció hiányosságaiból adódó fordítási hibákat a forráskultúrák nehéz elérhetősége és a szerzőkkel való kommunikáció nehézkessége eredményezte, a nyelvi hibák leggyakrabban pragmatikaiak vagy abból fakadnak, hogy a fordító nem ismerte a kor szlengjét. Mindezek kapcsán a tanulmány végén a szerző felveti az újrafordítás szükségességének kérdését.

A fordítástudományi fejezetet Veresné Valentinyi Klára *Az EMT-kompetenciamodell és a képesítőfordítások lektori javításainak, megjegyzéseinek és kérdéseinek tanulságai a szakfordítói kompetenciák fejlesztéséhez* című tanulmánya zárja. A szerző a szakfordító-képesítő fordításokra kapott lektori kérdéseket és megjegyzéseket elemzi 20 képesítőfordítás alapján. A visszajelzések alapján látható, hogy leginkább a megfelelő stílus és a terminológia használata jelentette a legnagyobb nehézséget. A lektori megjegyzésekből jól kirajzolódik, milyen szakfordítói kompetenciákat sajátítottak el a kezdő szakfordítók, ezeket dicsérték a lektorok, és mely kompetenciákat kell még fejleszteni, ezekre kritikus megjegyzéseket, kérdéseket kaptak. A szerző ennek kapcsán részletesen elemzi a European Master's in Translation (EMT) kompetenciamodelljének legfrissebb változatát, és egybeveti azt a Szent István Egyetemen működő szakirányú továbbképzés során fejlesztett készségekkel, megállapítva, hogy az EMT-modellben foglalt készségeket nem, vagy nem megfelelő mértékben erősítik a képzés során, ugyanakkor arról is beszámol, hogy a 2019-es tanévtől fokozatosan bővítik a képzés programját minél több kompetenciát lefedve.

A kötet következő fejezete *Műhely a fordítói kompetenciáról* címmel tartalmazza az e tárgyban a konferencián elhangzott műhelyelőadásokat. Lesznyák Márta és Bakti Mária *Attitűdvizsgálatok a fordítói kompetenciáról: hallgatók, oktatók és gyakorló tolmácsok nézőpontjai* című tanulmányukban bemutatják a fordítói kompetencia gyakorlatban és képzésben játszott szerepét felmérő kérdőíves attitűdvizsgálatuk eredményeit. Ennek kapcsán ismertetik a PACTE-modell hat alkompetenciáját. A vizsgálat tárgya, hogy a képzésben részt vevő oktatók, hallgatók, illetve gyakorló szakemberek mely (al)kompetenciákat tartják fontosnak. A kérdőív kitöltőinek a fenti kérdés mellett két interkulturális kompetenciát mérő tesztet is ki kell tölteniük. Az eredmények azt mutatták, hogy mindhárom csoport a nyelvi kompetenciát tartja a legfontosabbnak, emellett kiemelt helyen szerepel-

nek a háttérismeretek és az általános műveltség, a problémák felismerése és megoldása, a figyelemmegosztás, az összpontosítás. Az oktatóknál szerepel még a stressz kezelése, a hallgatóknál a rövid távú memória és a munkamemória, a gyakorló fordítóknál pedig a megfelelő szótárhasználat és a releváns terminológia ismeretének szükségessége. A szerzők végkövetkeztetésként megállapítják, hogy leginkább a nyelvi kompetenciát érdemes a képzőintézményeknek fejlesztenie a különböző képzési programok során.

Seidl-Pécs Olivía, Kóbor Márta és Sermann Eszter *A terminológiai kompetencia a fordítóképzésben. Egy intézményközi projekt tanulságai* című tanulmánya egy konkrét, intézményközi fordítási projekthez köthető fordítási előkészítési fázis folyamatát mutatja be, és ismerteti a hallgatók terminológiakezelési kompetenciájával kapcsolatos tanulságokat. A projekt egyik célja volt gyakoroltatni a hallgatókkal a csoportmunkát; a terminológiaelméleti ismereteik gyakorlatba való átültetése; illetve, hogy a hallgatók a terminológiai munka többféle alterületén (kivonatolás, terminuskeresés/-alkotás stb.) is kipróbálhassák magukat. A projekt során a hallgatóknak a legfőbb nehézséget annak megítélése jelentette, hogy mely lexikai egység tekinthető az adott kontextusban terminusnak, és melyik köznyelvi szónak. Problémát jelentett még a terminusok szófajiságának kérdése: gyakran a főnevekkel azonosították, ezért fel kellett hívni a hallgatók figyelmét arra, hogy a főnévtől eltérő szófajú szavak (pl. igék vagy mellénevek) is lehetnek terminusok. Szintén sok nehézséget okozott a definíciók felkutatása, illetve az önállóan létrehozott definíciókat is át kellett dolgozni; mindemellett pedig gondot jelentett a megbízható források felkutatása is. A projekt másik célja a hallgatók ön- és társas értékelése. Ennek során a hallgatóknak választ kellett adniuk arra, hogy mennyi időt vett igénybe a feladat elvégzése; milyen nehézségekkel szembesültek; volt-e olyan terminus, amely különös nehézséget okozott és mennyire elégedettek a saját munkájukkal.

Ugrin Zsuzsanna *A technológiai kompetencia fejlesztése: előnyök és kockázatok* című tanulmánya a fordítástámogató eszközök (CAT) hatását vizsgálja a fordított szövegek szövegszintű kohéziója szempontjából. A hallgatók tanulmányaik alatt nem találkoznak azokkal a jelenségekkel és hatásokkal, amelyeket a CAT-eszközök használata gyakorolhat a fordított szöveg egészére, szövegszintű jellemzőire. Az eszközök egyedi sajátosságaiból adódóan az ott készített fordítások szorosabban igazodnak a forrásnyelvi szöveghez, átveszik annak formázási, formátumbeli, lexikai és szintaktikai mintázatait, amely bizonyos szövegtípusoknál előnyt jelenthet, míg mások esetén inkább veszélyezteti a célnyelvi szöveg szövegszintű kohézióját. A szerző a témához kapcsolódóan kis méretű korpuszon végzett empirikus vizsgálatot. Hipotézisként egyrészt azt fogalmazta meg, hogy a CAT-es környezetben fordított szöveg kohéziós mintázata eltér a nem fordított célnyelvi szövegétől: kevesebb és a forrásnyelvre jellemzőbb mondat feletti szintű kapcsolóelem található benne; másrészt pedig az eszközökből exportált, összefüggően megjelenő célnyelvi szövegek szuperlektorálása után a mondat feletti szintű kapcsolóelemek mintázata közeledik a nem fordított célnyelvi szövegekéhez. A vizsgálatok eredményei igazolták a fenti hipotéziseket, mindemellett pedig az is látha-

tó volt, hogy a CAT-eszközzel végzett fordítások esetén megfigyelhető a fordítói explicitáció.

A kötet utolsó fejezete az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda gyakorló szakembereinek tanulmányait tartalmazza, *Gyakorlati megoldások a fordítás és terminológia területén – 150 éves az állami fordítószolgálat* címmel. Tamás Dóra Mária *Az OFFI Zrt. tevékenységének és terminológiai projektjeinek bemutatása* című dolgozatának célja bemutatni az OFFI-n belül folyó terminológiai munkát, valamint áttekintést adni a megvalósult projektekről. A bevezetőben a szerző röviden összefoglalja az OFFI fő tevékenységeit, kiemelve az ezekhez kapcsolódó terminológiai munka fontosságát és az elért eredmények jelentőségét. Legfőbb terminológiai projektként az Igazságügyi Minisztérium és az iroda közös munkájával született IUSTerm adatbázis kialakításával kapcsolatos együttműködésről kaphatunk képet. Az adatbázis kiemelt tárgykörei a jog és a közigazgatás. Az adatbázist eleinte szakmai anyagok és párhuzamos szövegek felhasználásával dolgozták ki, később pedig nyelvi szakemberek (fordítók és tolmácsok) és tárgyi szakemberek (jogászok) terminológiai munkacsoportot alkotva folytatták tovább a munkálatokat. A tanulmányból továbbá megismerhetjük a minisztérium és az iroda jogszabályfordítási programját, amelynek köszönhetően az IM Termin nevű adatbázisa bővült újabb terminusokkal, illetve részben átdolgozták annak struktúráját is.

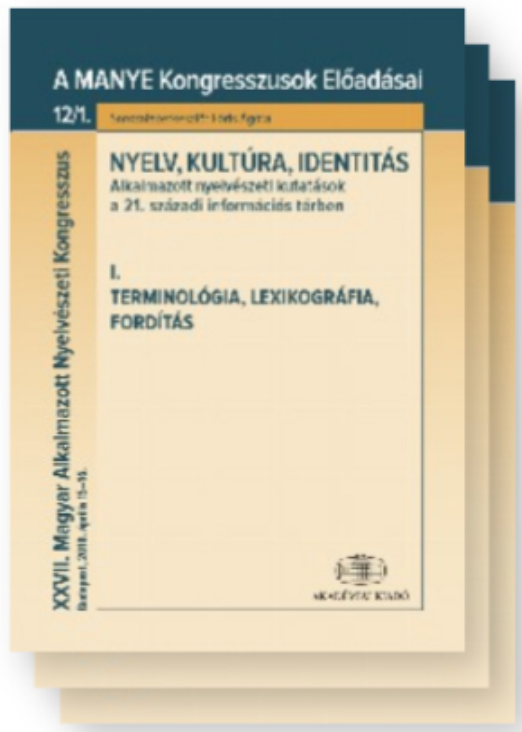
A fejezet a továbbiakban három szakember gyakorlati tapasztalatait ismerteti. Mindhárom tanulmány a jogi és a közigazgatási szövegekről, illetve a hozzájuk kapcsolódó terminológiai problémákról ad áttekintést számos példával és részletes magyarázatokkal. Valamennyien kitérnek a jogi szövegek általános jellemzőire, valamint olyan sajátosságaira, amelyek fordításuk során nehézséget okozhatnak.

Pablényi Magdolna *A jogszabályfordítás sajátosságai – az Alaptörvény francia fordítása* című dolgozatában kiemeli, hogy az egyes országok jogi terminológiai rendszere eltérhet egymástól, sőt, mivel például a francia nyelvet Franciaországban, Belgiumban és Svájcban is használják jogi környezetben, országonként is eltérő lehet egy-egy terminusnak a jelentése. A szerző a tanulmányban ismerteti azokat a stratégiákat is, amelyeket a fordítás során alkalmazni kell olyan esetekben, amikor a két fogalmi rendszerből adódó különbségeket kell kompenzálni.

Guelmino Szilvia *A szerb, valamint a horvát jogi és közigazgatási terminológia megfeleltetési problémáiról* című dolgozata összefoglalja a szerb és a horvát terminológia fejlődését, jellemzőit. A szerző röviden kitér a szerb–horvát–magyar viszonylatban megjelent szótárakra, kiemelve a szerb és horvát nyelv szétválásának folyamatát és ennek leképződését a lexikográfiai művek megjelenésében. A szerző rámutat arra a tényre is, hogy mivel jelenleg nincs folyamatosan frissülő terminológiai adatbázis, a fordítóknak a jogi és közigazgatási szakkifejezések terén szintén napi szinten kell követni a forrásanyagokban, jogszabályokban, rendeletekben megjelenő új szakkifejezéseket. Az elméleti áttekintést a bíróságok megnevezésének megfeleltetéseinek, valamint a társasági és cégjogi terminusok nehézségeinek példákkal alátámasztott ismertetése követi. A gyakorlati beszámolókat

Pöschl Dániel *Az Alaptörvény német nyelvű fordításának gyakorlati jellegű kihívásairól* című dolgozata zárja, amelyben a szerző az Alaptörvény német fordításának lektorálása során felmerülő terminológiai problémákról számol be összevetve az eredeti, a fordított és az általa lektorált változatokat, valamennyihez részletes magyarázatot fűzve.

Összefoglalásként elmondható, hogy a terminológiával, lexikográfiával, fordítással és oktatással foglalkozó jelen kötet érdekes és tanulságos betekintést nyújt a jelenleg folyó alkalmazott nyelvészeti kutatásokba. A vizsgálatoknak nemcsak elméleti, hanem kézzel fogható gyakorlati hasznuk is van. Az elektronikus formátumra való áttérés kulcsfontosságú a kutatók számára, hiszen ennek következtében akár otthonukból érhetik el a tudományos műveket, egyszerűbbé válik bennük a keresés, és a bibliográfiai adatok, és idézetek pontos rögzítése lehetséges akár külső alkalmazásokban is (pl. Zotero vagy Mendeley), publikáláskor pedig különböző multimediális tartalmak közzétételére is lehetőség nyílik, pl. videók, ami a korábbi, nyomtatott formátumnál csak körülményesen volt megoldható.



*Seresi Márta, Eszenyi Réka, Robin Edina (szerk.)*

## **Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsképzésben. Oktatásmódszertani tapasztalatok a COVID-19 idején**

*(Az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék kiadványa  
172. pp. ISBN 978-963-489-288-5)*

*Csatár Péter*

*E-mail: [csatarpeter@unideb.hu](mailto:csatarpeter@unideb.hu)*

Oktatóként, hallgatóként mindenkinek első kézből van tapasztalata a távolsági oktatásról, és sok pandémia-riport is napvilágot látott az utóbbi időben arról, hogy miként hatott ki a járványhelyzet az egyetemi képzés egészének működésére. Az olyan beszámolók azonban ritkábbak, amelyek egy adott képzést, illetve annak minden érintett képzési szintjét és színterét átfogó felméréseket, tapasztalati elemzéseket adnak közre. Ezért is figyelemfelkeltő az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének kezdeményezése, amely a 2020-as év tavaszi, első lockdown-időszakából oszt meg tapasztalatokat a fordítás és tolmácsolás oktatását érő kihívásokról abban a kötetben, amely nemrég jelent meg „Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsképzésben. Oktatási tapasztalatok COVID-19 idején” címmel.

A kötetet a tanszék oktatói jegyzik szerzőként és szerkesztőként is, és Horváth Ildikó bevezetőjén kívül összesen 10 esettanulmányt foglal magában. Az írások lefedik a fordító-és tolmácsképzés minden nagyobb területét: az általános fordítás-technikát, a tolmácsolásoktatás különféle formáit, a terminológia és a szakfordítás egyes szegmenseit, de a távoktatás és a doktori képzés is terítékre kerül. A kötetet záró írás pedig a hallgatók és oktatók szubjektív tapasztalatait osztja meg velünk, így nemcsak az oktatói, képzési perspektíva, hanem a hallgatók tapasztalatai is közvetlenül megjelennek a kötetben.

Az írások tulajdonképpen annak az alapvető kérdésnek a különféle aspektusait vizsgálják, hogy miként változik meg az oktatási környezet a távolléti oktatással, és hogy milyen következményei vannak a távolléti oktatás bevezetésének az oktatásmódszertanra, a teljesítmény értékelésére, illetve a közvetítendő tartalomra, továbbá a tanár-diák és a diák-diák interakcióra, és nem utolsósorban a benne részt vevő hallgatók és oktatók attitűdjére, illetve mentális egészségére.

---

Hivatkozás: Csatár P. 2021. Seresi Márta, Eszenyi Réka, Robin Edina (szerk.) Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsképzésben. Oktatásmódszertani tapasztalatok a COVID-19 idején. *Fordítástudomány* 23. évf. 1. szám. 132–138.

DOI: <https://doi.org/10.35924/fordtud.23.1.12>

A kötet első három tanulmánya (Kovalik-Deák Szilvia, Robin Edina, valamint Sereg Judit és Mátyás Dániel írásai) a fordítástechnika kurzusok online formájában rejlő lehetőségeket és a távolléti oktatás korlátait igyekeznek megmutatni. Kovalik-Deák Szilvia dolgozata kiváló felvezető, mivel segít eligazodni abban a címkefelhőben, amelyet a távolléti oktatás gerjesztett. Így megtudhatjuk, hogy miben rejlik a távoktatás és a távolléti oktatás különbsége, hogy mi az a *d-learning*, az *e-learning*, *m-learning*, vagy az *aszinkronitás*. Kovalik-Deák abban is támpontokat igyekeznek nyújtani, hogy hol keressük az oktatási palettán a pandémia idejére bevezetett távolsági oktatást és arra a következtetésre jut, hogy „a 2020 tavaszán, alig néhány nap leforgása alatt bevezetett távolléti oktatás [...] hibrid oktatásnak (*blended learning*) tekinthető, amely [...] az *e-tanulás* és a hagyományos rendszer egyidejű alkalmazását jelentette (8).

Robin Edina írása egy fordítástechnikai kurzushoz kapcsolódó felmérés eredményeit adja közre, amelynek célja a „virtuális tanteremként funkcionáló Canvas oktatási keretrendszer hatékonyságának feltárása volt, különös tekintettel a hallgatók egymás közötti, illetve az oktatóval folytatott „osztálytermi” interakciójára.” (18–19) A felmérés eredményei megerősítik azt a távoktatásból már ismert jelenséget, mely szerint a távolsági oktatás keretei között nagyobb szerep jut a hallgatói önállóságnak, amely leginkább a tevékenységközpontú feladatvégzésben ölt testet. A hallgatói szerep ezen átalakulása – hívja fel Robin a figyelmet – együtt kell, hogy járjon az oktatói attitűd megváltozásával is, mivel a távolléti oktatás során az oktató nagyobb mértékben kell, hogy irányítsa, segítse az önálló hallgatói feladatvégzést. Ez a mentori kíséret az oktató részéről különösen fontos az olyan környezetben, ahol oktató és hallgató tartós fizikai távolságban van egymástól. A mentor szerep erősödésével ugyanakkor a tanárnak meg kell találnia az egyensúlyt a hallgató önálló munkavégzés ütemezése, és a csoportmunka dinamikája között, amelyet – Pym fogalmával élve – a kontrollált *aszinkronitás* alkalmazásával lehet megvalósítani. Robin felmérése azt is megmutatta, hogy nemcsak az attitűdöknek, hanem a kapcsolattartás módjainak is igazodnia kell ehhez a megváltozott oktatási környezethez, azaz felértékelődnek azok az online csatornák, amelyek hozzájárulnak a feladatvégzés sikeréhez.

Sereg Judit és Mátyás Dániel írása egy több féléves fordítói projektmunkáról szól, amely jelenléti oktatási formában kezdődött, de amelyet a körülmények megváltozása folytán menet közben kellett újrászervezni a távolsági oktatás követelményeihez igazodva. A projekt valós és összetett fordítási munkát jelentett a hallgatók számára, melynek során a résztvevők nemcsak fordítóként, hanem lektorként és a megbízóval való kapcsolattartóként is helyt kellett álljanak. A szerzők tapasztalata megerősíti az előző esettanulmányok következtetéseit, amennyiben egy kurzusvéleményezési felmérésben ők is azt figyelték meg, hogy a távolléti oktatásra való áttérés következtében a hallgatók önálló feladatvégzésére helyeződött át a hangsúly, amit a hallgatók kényszerű lépésnek tekintettek, de nem negatív tapasztalatként értékelték. A csapatmunka egyes formáit erősítendő az oktatóknak ugyanakkor különösen nagy figyelmet kellett szentelniük a terminológiai harmo-

nizáció folyamatának, valamint a webes alkalmazások használatának (Google Drive, Google Sheets). A hallgatói véleményekben nemcsak az online tér használatának előnyei, hanem az árnyoldalai is megmutatkoznak. Úgy tűnik, általánosítható az a vélemény, hogy magas csoportlétszám az online térben nehezíti a közös munkát. A szerzők ugyan létszámot nem említene, de az adatok alapján arra lehet következtetni, hogy a maximum 6-8 fős csoportok lehetnek ideálisak az online térben végzett fordítói co-working munkamenet sikeres megvalósításához.

Petz András beszámolója szintén egy projektet mutat be „Digitális oktatás és mesterséges intelligencia – egy digitális oktatási platform használatának tapasztalatai” címmel. A szöveget olvasva nem tévedünk, amikor azt gondoljuk, hogy a mesterséges intelligencia nagyon is otthon érzi magát az online oktatási térben, fontos viszont leszögezni, hogy ez annak is köszönhető, hogy egy speciális szakterületen, az angol–magyar/magyar–angol jogi és gazdasági szaknyelv, pontosabban ezek terminológiai területén mozgunk. Petz András az általa kifejlesztett moduláris részrendszerekből álló Anglofon Studio névre keresztelt moduláris platform működésének bemutatásán keresztül egyfelelő áttekintést ad arról, hogy miként tud alkalmazkodni egy a képzési piacon már bizonyított távoktatási rendszer a távolsági oktatás keretei között is. Másfelől betekintést nyerhetünk magának a rendszernek az oktatási koncepciójába is, amelynek négyfázisú szakaszolásának minden fázisában (bemutatás, önálló gyakorlás, közös gyakorlás, számonkérés) szerephez jut a mesterséges intelligencia úgy, mint közvetítő eszköz (pl. flashcards, online feladatbankok), vagy mint a tanulást ösztönző módszer (pl. gamification), továbbá mint a csoportmunkát elősegítő felület (chat, fórum-felületek), és természetesen elektronikus vizsga formájában is. A szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy akkor tudja igazán segíteni a mesterséges intelligencia a tanár hagyományos munkáját, ha a rendszert az előzetesen lefektetett oktatási, képzési célkitűzések szolgálatába állítva következetesen fejlesztik, vagyis ha az oktatási platform mind a tanterv, mind a tematika, mind pedig a lecke szintjén integrálja a mesterséges intelligencia nyújtotta lehetőségeket. Petz András a beszámolójának második felében megfontolandó tapasztalatokat oszt meg nemcsak a digitális tartalomfejlesztésről, de a tanár szerepének átértékeléséről és az értékelési mechanizmusok átalakulásáról is. Ezen kívül közreadja több, egymással összekapcsolható felmérés eredményét is, amelyekből az világlik ki, hogy az integrált digitális oktatási platform hatékonyan tudja segíteni a kurzuscélok megvalósítását, pontosabban és kissé leegyszerűsítve a következtetéseket: minél intenzívebben használja valaki platformot, annál valószínűbb, hogy jó eredményt ért el a számonkéréseken (80–81).

A kötet következő blokkját két olyan beszámoló alkotja, amelyek témája az egyik legnagyobb kihívást jelenti a távolléti oktatás számára. A tolmácsolás oktatása, legyen szó annak bármelyik formájáról, a közvélekedés szerint alapvetően jelenlétet igényel minden érintett fél részéről, így a tolmácsok képzésében igen nagy hangsúlyt szokás fektetni a *hic et nunc* (itt és most) szituációk kezelésének begyakorlására. Seresi Márta írása éppen ennek az itt és most helyzetnek hiányát pótló lehetőségekkel foglalkozik, és szövegének címe is arra a feszültségre utal,

ami a távolsági oktatásban bevett késleltetett (aszinkron) oktatás és a tolmácsolás oktatásának jelenre utaltsága között feszül: „Konszekutív tolmácsolás online oktatása aszinkron módszerekkel”.

Írásában Seresi feleleveníti, hogy az aszinkron módszerek, vagyis azok a módszerek, amikor „az online oktatási eszközt vagy tananyagot a hallgatók egymástól eltérő időben is igénybe tudják venni” (94), már az internet előtti korszakban is megvoltak, és a távolsági oktatást kikényszerítő járványhelyzet inkább csak előtérbe állította ezek használatát (Speech Pool, Speech Repository, 3D virtuális valóságok). Seresi részletesen bemutatja, hogy az általa vezetett kurzusokon hogyan kombinálta egymással a szinkron és aszinkron módszereket, és hogy a technikai keretek miként befolyásolták a tanár-diák interakciót. Mivel ez utóbbi téren érzékelte leginkább elidegenítő tényezőnek a technikai kereteket, ezért egy kérdőíves felmérésben arra volt kíváncsi, hogy „milyen módszertan szerint járnak el a hallgatók a hangfelvételekkel, és mennyire tartják hasznosnak az utólag kapott visszajelzéseket” (97). A kérdőív eredménye rávilágít az aszinkron módszer azon hiányosságára, hogy a tolmácsnak nincs lehetősége visszakérdezni, ami a jelenléti gyakorlás esetén adott lehet és az oktatói visszajelzéseket is nehézkes dekontextualizáltan, azaz az eredeti szituáció hiányában értelmezni. Összeségében Seresi arra a megállapításra jut, hogy „az aszinkron módon kapott visszajelzések a kontaktórai visszajelzéseknél kevésbé hasznosak. Oktatói oldalról pedig egészen biztosan többletmunkát kívánnak” (103), sőt a hallgatókra is igaz, hogy a munkaterhek „a távmódból adódóan többségüknek nőttek” (104).

Eszenyi Réka írása a tolmácsolás magasiskolájának is nevezett konferencia-tolmácsolás távolléti oktatási lehetőségeit tekinti át „Konferenciatolmácsolás oktatása a karantén idején: mit tanulhatunk ebből a rendkívüli félévből?” címmel. Már tanulmánya bevezetőjében megelőlegezi, hogy az új helyzet, azaz a távtolmácsolás (remote interpreting) a jövőben minden bizonnyal a tolmácsolás egyik bevett formája lesz. Ezért a járvány okozta kényszerhelyzet lehetőség is, amelyben a jövőbeni helyzeteket szimulálhatunk az oktatásban. Írásában röviden kitér a távtolmácsolás múltjára, illetve azokra a technikai eszközökre (Canvas, Zoom), amelyek révén a távtolmácsolás gyakorlása megkönnyíthető, tekintve, hogy a minőségi távtolmácsolás elképzelhetetlen megfelelő technikai háttér nélkül. Hosszabban mutatja be azt a speciális eszközrendszert, a KUDO-t, amely egy többnyelvű és többszoros webkonferencia alkalmazás, és amelyet az EMCI konzorcium ajánlott fel tagjai számára. Az eszköz jelentette előnyök közé sorolható, hogy megfelelően modellezi a virtuális térben a tolmácsolási szituációt, ugyanakkor sajnos vannak még orvosolandó technikai „gyermekbetegségei” is. Eszenyi mindazonáltal úgy ítéli meg, hogy a távtolmácsolás oktatásának technikai keretrendszere megfelel a kívánalmaknak, „és a KUDO jóvoltából sikerült végrehajtani a feladatot, konferenciáink 100%-ban autentikusnak bizonyultak, a jelenléti alkalmakhoz hasonlóan” (118).

A kötet harmadik blokkja egyfelől kitekint a szakirányú továbbképzések felé, másrészt pedig a vizsgaszituációkat veszi górcső alá. Hasonlóan a mesterszakos

fordító- és tolmácsképzéshez a két féléves „Audiovizuális fordító és szakfordító szakirányú továbbképzés”-ben is át kellett térni a távolsági oktatásra, ami – tekintve, hogy egy alapvetően kontaktóra típusú képzésről van szó – itt is nagy kihívás elé állított oktatót és hallgatót egyaránt. Sereg Judit ennek a képzésnek az egyik alapkursusát, a feliratozás órához kapcsolódó tapasztalatait osztja meg írásában. Mivel a kurzus komplex technikai tudás közvetítését célozza meg, ezért az átálláskor a távolsági üzemmódra elsősorban azzal a kérdéssel kellett számot vetni, hogy milyen akadályokat kell elhárítani a sikeres tudásátadás érdekében. A legelső akadály magának a megfelelő szoftvernek a kiválasztása, ami – mint Sereg rámutat – nem is feltétlenül és kizárólag a szoftver alkalmasságának a függvényében dőlt el, hanem több tényező együttesen határozta meg. Sereg választása a Subtitle Edit alkalmazásra esett, amelyet az is indokolt, hogy az egyik vezető magyarországi stúdió is ezt ajánlja szabadúszó fordítók számára (128). A szerző írásának második felében azokat a nehézségeket ecseteli, amelyek a távolsági oktatás során a tanár-diák, diák-tananyag, diák-diák interakcióban jelentkeztek, melyek közül talán az utóbbi emelendő ki, hiszen a távolsági oktatás egyik nehezen leküzdhető nehézsége, hogy a hallgatók sokkal kevesebb interakciót folytatnak egymással, ami negatívan befolyásolja a közös tanulási tapasztalatot, továbbá fokozza az elszigeteltség érzését is a résztvevőkben.

A távolsági oktatás természetesen a záróvizsgákat sem hagyta érintetlenül. A járványügyi helyzet több technikai, etikai kérdést is felvetett, amelyeket nagyon rövid időn belül kellett megoldania az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének. Ezeket az intézkedéseket és a távolsági oktatás kereteihez igazított vizsgák menetét és tanulságait foglalja össze Benedek Enikő, Eszenyi Réka, F. Csizmazia Erzsébet, Seresi Márta és Robin Edina által jegyzett beszámoló, amely a tanszék által lefolytatott mindhárom vizsga, (i) a mesterszakos fordító és (ii) tolmácsképzési záróvizsgák, valamint (iii) az európai uniós konferenciatolmács-képzést (EMCI) lezáró vizsga lebonyolítását ismerteti. Külön érdekesség, hogy a vizsgák áttekintésekor az írás a European Masters in Translation (EMT) és a European Masters in Conference Interpreting (EMCI) partnerintézmények járványhelyzeti eljárásait is bemutatja. Ha az alapvetően „internetes videókonferencia” (140.) formájában megvalósult záróvizsgák tanulságait összegezni kívánjuk, akkor első helyen emelendő ki, hogy a megváltozott vizsgakörülmények kiváltotta bizonytalanság alapvetően pozitív vizsgatapasztalatba fordult át. Ez természetesen nem volt elképzelhető anélkül a gondos technikai és adminisztratív előkészítő munka nélkül, ami az eseményeket megelőzte. Kiemelendő, hogy a szerzők a távolléti vizsgáztatás több elemét is áttemelhetőnek tartják a jelenléti vizsgáztatás folyamatába. Ilyen például a hallgatói vizsga-dokumentumok előzetes feltöltése és a vizsgabizottság számára történő, technikai értelemben vett könnyű hozzáférhetőségének biztosítása az online térben. Azonban elsősorban a tolmácsolási vizsgaszituációk online megvalósítása negatív tapasztalatokkal is együtt járt, melyek közül a fokozott stresszhelyzetet érdemes kiemelni, amit az oktatók folyamatos segítsége is csak nehezen tudott oldani.

A képzési szintek tudósutánpótlást biztosító szakaszát jelentő doktorképzésben, az ELTE Fordítástudományi Doktori Programja szervezésében a munkahelyi vitákat is távolléti formában kellett lebonyolítani. A műhelyvita megváltozott menetét és tanulságait foglalja össze Seidl-Pécs Olívia és Mátyás Dániel beszámolója. Ezen az ún. munkahelyi vitán a végleges disszertáció formai és tartalmi követelményeinek már megfelelő, de még nem véglegesített verziót véleményezi három opponens, és vitatja meg a jelölttel egy bizottsági ülés formájában. A távolléti helyzet nem tette lehetővé a jelenléti bizottsági ülést, ezért a műhelyvita szóbeli formáját a doktori program írásbeli vitára váltotta fel. A legnagyobb nehézséget természetesen az okozta, hogy az ezeken a műhelyvitákon megszokott interaktív, tudományos kérdéseket megvitató diskurzus nem valósulhatott meg, és ezt az írásos formával csak nehezen lehetett kiváltani. A bizottság ezt a problémát úgy igyekezett orvosolni, hogy a jelöltnek felajánlotta a telefonos konzultáció lehetőségét az értekezés előbírálóival.

A kötetet záró írást jegyző Robin Edina teljes egészében a hallgatóknak és a hallgatói perspektíva bemutatásának szenteli. Ha azt várjuk, hogy ebben a beszámolóban is mérési adatokból, valamint az azokból levont következtetésekről olvashatunk, akkor bizonyos értelemben csalódnunk kell. Nem adatokkal, hanem magunkkal a hallgatókkal, az ő élményeikkel, szubjektív benyomásainkkal találkozhatunk, amelyek átszínezik a korábbi írásokban közölt beszámolókat, arcot és hangot adnak az adatoknak. Képet alkothatunk arról, hogy miként élték meg a hallgatók a távolléti képzést, a diáktársak és az együttes tanulás hiányát. De arról is olvashatunk, hogy miként reagált „a család és egyéb állatfajták” arra, hogy a képzés beköltözött a nappaliba, vagy – Robin Edina megfogalmazásával – hogyan okozott ez képzavart, „hiszen az otthon nem munkavégzésre, hanem pihenésre, visszavonulásra, kikapcsolódásra és családi együttlétre szolgál” (163).

Miért érdemes annak is haszonnal forgatni a kötetet, akinek szintén vannak első kézből tapasztalatai a fordító- és tolmácsképzés távolsági oktatásával? Legelőször is nyilván azért, mert mások tapasztalataiból mindig tanulhatunk és összevethetjük azokat a saját élményeinkkel. Jelen kötet azonban a szubjektív, egyéni tapasztalatokon túlmenően módszertanilag is jól megalapozott formában tárja eléink a tapasztalatokat és az esettanulmányok a mérési adatokból kiindulva olyan általánosításokat fogalmaznak meg, amelyek nemcsak a távolsági, hanem a jelenléti oktatásban is hasznosíthatók. Az egyik legfontosabb ilyen általános tapasztalat, hogy az e-tanulási környezet bevonása a jelenléti oktatásba kiszélesíti az oktató mozgásterét mind a feladatok ütemezése, mind a munkaformák, de a kapcsolattartás tekintetében is, melynek révén a hallgatók nagyobb önállóságot kapnak a feladatvégzés terén, ami végső soron arra készíti fel őket a képzésben, ami a képzés egyik legfőbb célja, nevezetesen, hogy megalapozott, önálló döntéseket hozni képes fordítókká és tolmácsokká váljanak. Általános megfigyelésként az is rögzíthető, hogy a távolsági oktatás során nagyobb hangsúlyt kell fektetni a különböző szintű interakciókra (tanár-diák, diák-diák), hiszen ezek az interakciók nemcsak a képzés sikerét, hanem a résztvevők, érintettek mentális egészségét is szolgálják.

A kötetről a MANYE Fordítástudományi Szakosztályának új kezdeményezése a #transpub tudományos ismeretterjesztő rendezvénysorozata is beszámolt 2021. március 24.-én egy könyvbemutató formájában. A rendezvényen részt vettek a szerkesztők és a szerzők, sokan pedig online követték az eseményt. A szerzőkkel folytatott beszélgetés elérhető a MANYE #transpub oldalán: <http://forditastudomany.hu/transpub/>

A kötet letölthető az ELTE Fordítás- Tolmácsképző Tanszékének honlapjáról: [http://www.eltereader.hu/media/2020/12/Eszenyi\\_Seresi\\_Robin\\_Tavoll%C3%A9ti-oktatas.pdf](http://www.eltereader.hu/media/2020/12/Eszenyi_Seresi_Robin_Tavoll%C3%A9ti-oktatas.pdf)



Szoták Szilvia (szerk.)

## A hiteles fordítás mint közfeladat

(Budapest, OFFI Zrt. 2020.

238 pp, ISBN 978-615-6272-00-3)

Fischer Márta

E-mail: [fischer.marta@gtk.bme.hu](mailto:fischer.marta@gtk.bme.hu)

A közfeladatot ellátó intézményeknek kiemelt felelősségük és szerepük van abban, hogy a működésük során felhalmozódott tudást és tapasztalatot más intézményeknek és közreműködőknek átadják, és elősegítsék az adott szakterület szereplői közötti együttműködést. Különösen igaz ez egy olyan intézményre, amely 100%-ban köztulajdonban álló gazdasági társaságként közfeladatot lát el, és nem csupán egy szakterület, hanem egy önálló iparág – az ún. nyelvi iparág – szereplőjeként végez igazságügyi, jogi szakfordítási és hiteles fordítási feladatokat.

Felismerve e felelősséget, az OFFI Zrt. egy kiadványsorozatot indított el, amelynek első kötete *A névmódosítás mint közfeladat*, második kötete pedig *A fordítás mint közfeladat* címmel jelent meg. Ez utóbbi tanulmánykötet deklarált célja, hogy megossza a tapasztalatokat és jó gyakorlatokat – a fordítókkal, egyetemi oktatókkal, a közigazgatásban dolgozókkal és az igazságszolgáltatásban közreműködőkkel egyaránt. Fontos hangsúlyozni, hogy az intézmény saját tudásának megosztásáról van szó, hiszen a tanulmánykötet szerzői az OFFI saját munkatársai, vezetői, lektorai és terminológusai. „Így válhatunk mi is hitelessé” – hangsúlyozza előszavában az OFFI Zrt. vezérigazgatója és egyben a kötet szerkesztője, Németh Gabriella (Németh 2020: 8).

A bemutatást érdemes a címmel kezdeni, hiszen a kötet egészen végigvonul a hitelesség és a közfeladat fogalmának értelmezése. A *hitelesség* egy önálló jogintézményt takar, amelyet összetett és szerteágazó jogszabályi környezet jellemez – mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a kiadvány melléklete, amely tételesen felsorolja a hiteles fordítással összefüggő mintegy 109 (!) jogszabályt. A *közfeladat* jellegre is a hitelesség enged következtetni, amely – a tanulmányok érvelésében – megkülönbözteti e tevékenységet a nem igazságügyi tárgyú vagy célú egyéb fordítási szolgáltatásoktól. Bár a címben *fordításról* olvashatunk, fontos hangsúlyozni, hogy e tevékenység része az igazságügyi tolmácsolás is. Így a fordítást e kötetben tágan, a szűkebb értelemben vett fordítás mellett a tolmácsolást is magában

foglaló nyelvi közvetítésként értelmezhetjük. E rövid elemzés jól mutatja, hogy a kötet egyik fő értéke az alapfogalmak tisztázása. A közfeladat és a hiteles fordítás mellett olyan fogalmakkal is megismerkedhetünk, mint a *fordításhitelesítés*, az *apostille* és az OFFI-ban használt „*alapiratok*”.

A kötet 13 tanulmánya három téma köré rendeződik. Az első témakör történeti, nyelvi és jogi megközelítésben elemzi a hiteles fordításokat, a második bemutatja a hiteles fordítás nyelvtechnológiai és terminológiai támogatásának lehetőségeit, valamint az infokommunikációs és adatkezelési kihívásokat, a harmadik pedig egy-egy konkrét nyelvpárban hoz számos példát a hiteles fordítás során felmerülő nehézségekre. A kötetet a tárgymutató, a kötet szerzőinek ismertetése és az OFFI saját kiadványainak bemutatása zárja. Az alábbiakban a kötet első két fejezetének tanulmányait lineárisan mutatom be, míg a kötet harmadik fejezetének egyfajta szintézisét adom, és a példákat a különböző fordítási kihívások szerint csoportosítom.

A kötet első fejezetét Szoták Szilvia tanulmánya nyitja *A hiteles fordítás mint nyelvi közvetítés történeti megközelítésben* címmel. A szerző bemutatja, hogyan jelenik meg az állami fordítószolgálat múltjában a hitelesítő tevékenység, és milyen tanulságokkal szolgálhatnak e múltbéli tapasztalatok a jelenben. Számos idézet olvashatunk Ferencz József, a korabeli központi fordítóosztály első hivatali főnöke tollából, aki „*a fordítói munka érdemének kellő méltánylása*” szükségességére hívja fel a figyelmet – így gondolatai ma is aktuálisak lehetnek (Szoták 2020: 20). E tanulmányhoz szervesen kapcsolódik Kántor Ákos *E-közigazgatás és e-hiteles fordítás a XXI. században* című tanulmánya, amely részletesen bemutatja a hazai e-közigazgatás történetét és szabályozásának alapjait, valamint az e-hiteles fordítás – az OFFI közelmúltban bevezetett új terméke – eddigi tapasztalatait. A szerző rámutat, hogy az e-ügyintézés a nyelvi közfeladat-ellátásban is releváns, hiszen ügyfélként az OFFI köteles e-ügyintézési szolgáltatásokat igénybe venni. A tanulmány külön érdeme, hogy a jogalkotó számára is tartalmaz javaslatot az e-hiteles fordítások adminisztrációs terheinek csökkentése és e termék szélesebb körű elterjesztése érdekében.

Németh Gabriella *Az igazságügyi etikai szemlélet jelentősége a hiteles fordítási és a bírósági tolmácsolási nyelvi közvetítői tevékenységekben* című tanulmányában bemutatja, milyen igazságügyi etikai szempontokat vet fel a nyelvi közvetítő tevékenység közfeladatként való ellátása. A jogi és nem jogi következményei közül érdemes e helyen kiemelni, hogy a nem etikus magatartás a fordító és a tolmács szakma egészének presztízsére negatív hatással lehet. Nem véletlen, hogy az OFFI 2016-ban létrehozta a Hiteles Nyelvi Szolgáltatások Etikai Kódexét. Ugyancsak a szerző tollából született *A hiteles fordítási szolgáltatás és a rendelkezésre állás kötelezettsége* című tanulmány, amelyből megtudhatjuk, miért speciális közérdekű (hitelesítéssel garantált) állami feladat a hiteles fordítás. Ezért a szerző nem is tartja helyesnek a szolgáltatás megnevezést – e helyett a hiteles fordítási feladatellátást tartja megfelelőnek e tevékenység leírására.

A fejezetet Szoták Szilvia és Tamás Dóra tanulmánya zárja *A hiteles fordítás közérthetősége* címmel. A tanulmány bemutatja a hiteles fordítás és a közérthetőség kapcsolódási pontjait, majd a szociolingvisztika, a fogalmazás, a terminológia és a műfajtudatosság oldaláról közelítve elemzi a hiteles fordításokat a közérthetőségi szempontok alapján. A tanulmány fontos megállapítása, hogy a közérthető hiteles fordítás nem csak a jogalkalmazást és a jogbiztonságot szolgálja, de a magyar szaknyelv folyamatos fejlődéséhez is hozzájárul. A leírtakat nemzetközi tekintéssel és számos nyelvi példával (*illetőleg* vs. *illetve*, *kártérítés* vs. *kártalanítás*) is alátámasztják a szerzők.

A második fejezet írásai a fordítás támogató eszközökre helyezik a hangsúlyt. Klenk Márk és Polácska Edina *Nyelvtechnológiai kihívások a hiteles fordításban* című tanulmánya rámutat, hogy a fordítás nem ott kezdődik, hogy „*a fordító nélkülát a gépelésnek*” (Klenk és Polácska 2020: 99). A fordítást komoly nyelvi és technológiai előkészítésnek kell megelőznie, amihez elengedhetetlenek a nyelvtechnológiai eszközök. A tanulmányban így képet kaphatunk a teljes fordítási folyamatról, a folyamatközpontú megközelítés jelentőségéről, és olyan alapfogalmakkal is megismerkedhetünk, mint a *fordítási DTP*, a *projektcsomag* vagy a *szegmentálás*. A technológiai újítások, a digitális környezet óhatatlan hatással van az adat és az adathordozó biztonságára. Németh Gabriella az *Infokommunikációs és adatkezelési kihívások a nyelvi közfeladat-ellátásban* című tanulmányában ezért rámutat, hogy a fordítóipari digitális fejlesztéseket is az e-kereskedelem és az e-ügyintézés egyre komplexebb szabályozási környezetében kell megvalósítani.

E fejezet zárótanulmánya a terminológiai előkészítés és e munkát támogató technológiai eszközök fontosságára hívja fel a figyelmet. E tanulmányban fontos terminológiaelméleti alapfogalmak tisztázására kerül sor, úgy mint a *szövegorientált*, *célzott* és *tárgykörorientált* terminológiai munka vagy a *mester terminológiai adatbázis* és a fordítás során *szerkeszthető terminológiai adatbázis* közötti különbség. A szerzők emellett számos példát hoznak a fogalmi szinten megjelenő kihívásokra (részleges ekvivalencia, ekvivalencia hiánya) és az alkalmazható fordítási stratégiákra (honosítás vs. idegenítés). Találunk példát a megnevezések szintjén felbukkanó nehézségekre is – például amikor egy ügyfél a *közepes* minősítésű oklevele esetén szívesen látta volna az *average* megfelelőt a *satisfactory* helyett, ez utóbbi negatív kicsengése, konnotációja miatt.

A kötet tanulmányainak harmadik csoportját öt írás alkotja, amelyek egy-egy nyelvpárban és gyakorlati példák sokaságán keresztül mutatják be a hiteles fordítás kihívásait. Az alábbiakban e tanulmányokban szereplő példákat a fordítási nehézségek alapján különböző csoportokba rendeztem – ezzel is jelezve, milyen sok szempontból közelítették meg a szerzők a hiteles fordítás során felmerülő döntéseket.

A példák első csoportját a fordítók számára komoly csapdát jelentő hamis barátok képezik. A francia közjegyzői okiratokban jelenik meg gyakran a *reçu*, amelynek magyar megfelelője nem az *átvette*, hanem a *készítette*, ahogyan a *nom* sem egyszerűen *név*, hanem *családi név* (Pablényi Magdolna: *A hiteles fordítások*

kihívásai a francia okiratfordítások egyes típusaiban). Angol-magyar nyelvpárban a *chancellor* fordítása jelenthet hasonló problémát, ez a terminus ugyanis – a több tagintézményből álló amerikai egyetemek esetében – nem *kancellárnak*, hanem *dékánnak* feleltethető meg (Boronkay-Roe Zsuzsanna: „*Ki volt tanítód? Hol jártál iskolába?*” *Az oktatással kapcsolatos angol nyelvű okiratok fordításáról*)

A pluricentrikus nyelvek ugyancsak a megnevezések szintjén okoznak nehézségeket. Itt olyan nyelvekről van szó, amelyek egyidejűleg több ország fogalmi rendszerét is leírják, azaz egy nyelven belül, de eltérő megnevezéseket használnak az adott fogalomra. Erre példa a *maire* (FR) és a *bourgmestre* (BE) a magyar *polgármester* megfelelőjeként vagy az *émolument* (CH) és a *droits perçus* (FR) az *illeték* megfelelőjeként. Német-magyar nyelvpárban hasonló példa az *eingetragene Lebenspartnerschaft* (D) és az *eingetragene Partnerschaft* (A, CH) a *bejegyzett élettársi kapcsolat* magyar megfelelőjeként (Dihen Judit: *A magyar és a német nyelvű anyakönyvi kivonatok hiteles fordításának kérdései*). Bár a szerb és a horvát nyelvek látszólag ebbe a kategóriába tartoznak, ez azonban közel sincs így. A két nyelv nem csak írásmódjában, hanem a nyelv valamennyi szintjén eltér egymástól, így a fordítónak figyelnie kell arra, hogy ez esetben a két országhoz (két külön fogalmi rendszerhez) egyben két külön nyelv is kapcsolódik (Lehocki-Samardžić Anna és Guelmino Szilvia: *A hiteles fordítások problematikája a délszláv nyelvek tekintetében*).

A fogalmi szintű, eltérő fogalmi rendszerekből adódó fordítási nehézségekre mutatnak példát a francia és az olasz anyakönyvi okiratok, hiszen mindkét országban önkormányzatonként többféle forma és tartalom létezhet. A forrásnyelvi terminusokat tehát nem lehet automatikusan megfeleltetni célnyelvi terminusokkal (Csányi-Siffel Enikő: *A hiteles fordítások megoldásai az olasz nyelvű okiratfordításokban*). Előfordul az is, hogy nem a részleges egyezőség, hanem a célnyelven hiányzó fogalom okozza a problémát. Az okiratokban kitöltendő *anya neve* például egy magyar sajátosság (csak Magyarországon létező személyazonosító adat), amely – számunkra természetes módon – az anya születési (és nem aktuális) nevét takarja. Ezért németül is pontosítani kell, *Vor- und Geburtsname der Mutter* a helyes megfelelő.

A részleges ekvivalencia és az ekvivalencia hiánya különböző stratégiák alkalmazását igényli a fordítótól. A fordítás kulcsa ekkor az, hogy a fordító nem egyetlen jó megoldásban gondolkodik, „hiszen az eltérő kontextusok más-más megoldási lehetőséget kínálhatnak” (Boronkay-Roe 2020: 132). E megoldási lehetőségek mögött két, a fordításelméleti és terminológiaelméleti szakirodalomban is hivatkozott alapstratégia – a honosítás és az idegenítés – húzódik meg. Míg a honosítás lényegében a forrásnyelvi és célnyelvi fogalom *megfeleltetését* (*funkcionális ekvivalens*), addig az idegenítés a forrásnyelvi fogalom célnyelven való leírását, *fordítását* jelenti, tükörfordítás, kölcsönzés, neologizmus alkotása révén. Az idegenítés stratégiájának eredményét nevezhetjük *fordítási ekvivalensnek* vagy – ahogyan a kötet tanulmányai is teszik – *terminusjelöltnek*. A terminusjelölt megnevezés utal arra, hogy e fordítói megoldások kezdetben még újak. Nem szabad

azonban elfelejteni, hogy a használat elterjedésével elképzelhető, hogy a „*terminusjelöltből terminus lesz*” (Boronkay-Roe 2020: 135), így a jelenségek elnevezésénél érdemes e szempontot figyelembe venni.

A tanulmányokban megjelenő további példákat e két alapstratégiának megfelelően foglalom táblázatba, részletes magyarázatuk a kötet utolsó fejezetének tanulmányáiban megtalálható.

## 1. táblázat

*Példák a honosítási és idegenítési stratégiára a kötetben*

NYELV-PÁR	FNY-I TERMINUS	CNY-I TERMINUS		MEGJEGYZÉS
		HONOSÍTÁS	IDEGENÍTÉS	
fr – hu	PACS	bejegyzett- élettársi- kapcsolat	polgári szolidaritási szerződés	PACS: egynemű és kétnemű párok is
hu – hr	kúria	vrhovni sud		a két fogalomban több a hasonlóság, megfeleltethetők
hr – hu	vrhovni sud	kúria	legfelsőbb bíróság	fontos a nyelvirány (horvátról magyarra már nem működik a megfeleltetés)
hu – de	születési hely és idő	Tag und Ort der Geburt	Geburtsort Geburtsdatum	a hiteles fordításban követett megnevezés
it – hu	trascrizione	hazai- anyakönyvezés	bejegyzés	túl nagy volt az eltérés a két fogalom között
it – hu	emigrazione	kivándorlás/ áttelepülés/ letelepedés	külföldre település	a magyar megnevezések mindegyike már „foglalt” volt
en – hu	college	egyetem/ kar/ főiskola/felső- közéiskola	Dartmouth College (egyetem)	példa a két stratégia kombinációjára (a hiteles fordításoknál kialakult gyakorlat)

E példák sokasága mellett a kötet további erénye, hogy a tanulmányok felhívják a figyelmet a fordítói döntéseket befolyásoló további tényezőkre. Így különösen arra, hogy a javasolt megoldásokat felülírhatják a már megjelent, magasabb rendű jogszabályok. Bár az *önkormányzat* magyar megfelelőjeként helyesebb lenne a *Stadtverwaltung*, *Gemeindeverwaltung* vagy *Magistrat* megnevezés, de az alaptörvénybe az *örtliche Selbstverwaltung* került, ezért a fordítónak is ezt kell alkalmaznia. Hasonló probléma merül fel az olasz anyakönyvi kivonatok magyarra fordításakor, amelyeket a különböző típusok ellenére is egységesen *anyakönyvi kivonat*nak kell fordítani, az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény alapján.

A gyakorlati példák mellett a tanulmányok számos, gazdag szakirodalmi hivatkozással ellátott elméleti írást is tartalmaznak. Így a kötetet a gyakorló fordítók és tolmácsok mellett az oktató-kutatók, valamint a döntéshozók is haszonnal forgathatják. A tanulmányok a szakfordító- és tolmácsképzésekben is kiválóan használhatók, hiszen a folyamatközpontú megközelítésnek köszönhetően a hallgatók a fordítás egy speciális területének kulisszatitkaiba nyernek bepillantást. A kötet nagyban hozzájárul a (hiteles) fordítással kapcsolatos tévhitek eloszlatásához is. A kötetet lapozgatva a fordítási háttérismerettel nem rendelkező olvasó számára is egyértelművé válik, hogy a fordítás – és azon belül a hiteles fordítás – jóval összetettebb tevékenység annál, mint ami a köztudatban él.

Zárszóként álljon itt egy idézet a már hivatkozott Ferencz Józseftől, akinek 1872-ben papírra vetett gondolatai közel százötven év távlatából sem veszítettek aktualitásukból: „*Ami a hű fordítás eszközlését illeti, ez nemcsak lelkiismereteséget és tiszta akaratot, nemcsak pusztán nyelvismeretet, hanem tárgyilagos szakavatottságot is igényel, ... továbbá hosszabb gyakorlatot éppen a fordítási szakmában tételvez föl; minél fogva ezek a tulajdonságok nem éppen a mindennapi képességgel tehetők párhuzamba.*” (SzoTák2020: 20).



Fóris Ágota, Bölcskei Andrea (szerk.)

## Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás

(Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem –  
L'Harmattan Kiadó, 2009. 234 pp)

Laszlóczki László

E-mail: [laszloczki.laszlo@gmail.com](mailto:laszloczki.laszlo@gmail.com)

Napjaink alkalmazott nyelvészeti kutatásainak központi témája a nyelv és társadalom, a nyelv és környezete kapcsolatának és egymásra gyakorolt hatásának elemzése, különösen a szaknyelvekkel kapcsolatos kérdések megvitatása. Az utóbbi évek során több változáson esett át a szakszövegek írása és azok felhasználási módja: a legtöbb példát ma olyan országokban találjuk, ahol nem számít hivatalos nyelvnek a lingua franca angol, viszont a műszaki dokumentációt angol nyelven készítik; ezeket a dokumentumokat ugyanitt nem angol anyanyelvű szakemberek írják; a felhasználóknak szóló információkat viszont az adott ország hivatalos nyelvéen is közölni kell, mindez pedig hatalmas mennyiségű fordítási igényhez vezet. A megfelelő folyamatszabályozás szerves részét képezi a termékek és szolgáltatások internacionalizációja és lokalizációja, és ebben a rendkívül fontos, globális folyamatban van kulcsszerepe a terminológiának.

A recenzált mű a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar és a L'Harmattan Kiadó gondozásában, a *Károli könyvek*, azon belül is *A magyar és a szakmai kultúra. Magyar nyelvészeti kutatások a tartalomfejlesztés és a dokumentáció területén* című sorozat első köteteként látott napvilágot 2019-ben. A kötet szerkesztői Fóris Ágota és Bölcskei Andrea, mindketten a Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék oktatói, Fóris Ágota a Terminológiai Kutatócsoport (TERMIK) vezetője.

Az első fejezetben (*Fóris Ágota és Faludi Andrea: A dokumentáció és a dokumentum-menedzsment kapcsolatai, összefüggései a terminológiával és a fordítói gyakorlattal*) megtudhatjuk, hogy a dokumentáció és a dokumentum-menedzsment területe hogyan játszik fontos szerepet a fordítási gyakorlatban és a terminológiában. Részletes betekintést nyerhetünk a dokumentáció fő fajtáiba (szakírás, szakfordítás, műszaki dokumentáció), továbbá azt is megismerhetjük, hogy milyen

szoftverek és szabványok segítik a dokumentációval foglalkozó szakemberek és fordítók munkáját, továbbá, hogy milyen törvényi kereteken belül tehetik mindezt.

A második fejezetként (*Fóris Ágota és Faludi Andrea: A szakírás és a dokumentáció mint nyelven belüli szakfordítás*) közölt tanulmány célja a nyelven belüli szakfordítás izgalmas kérdésének feltárása, értelmezése és bemutatása. A dokumentáció fogalmának hármas értelmezése után a dokumentációs szakterület hazai terminológiájának helyzete kerül nagyító alá. Ezt követi a terminológia szakfordításon belül betöltött szerepének ismertetése, mindez a nyelven belüli fordítás kommunikációs aktusán keresztül. A szerzők elhelyezik a szakírást a dokumentáció interlingvális fordításának folyamatában, zárásképpen pedig összefoglalják a könnyen fordítható dokumentáció legfontosabb követelményeit.

A harmadik fejezet (*B. Papp Eszter: A professzionális dokumentáció a 21. században*) a modern kor kritériumainak tükrében tekinti át a professzionális dokumentáció jellemzőit, továbbá a jól megírt dokumentáció lehetséges, praktikus gazdasági hasznát vizsgálja. Az információ tárolásának, kezelésének, közzétételének és újra felhasználhatóságának elveit is ismerteti. A tanulmány a műszaki dokumentációra vonatkozó törvényeket, szabványokat és stilisztikai útmutatókat egyaránt bemutat. Az olvasó rendkívül hasznos ismereteket szerezhet a különböző nyelvi célpiacon készült szövegekkel szemben támasztott követelményekről és a sok nyelvre történő fordítás miatt jelentkező elvárásokról, különös tekintettel a fordítástámogatásra és az automatizálásra. Betekintést nyerhetünk abba, hogy milyen konkrét előnye van a megfelelő tartalomfejlesztési stratégia kidolgozásának és bevezetésének, valamint, hogy ennek mire kell kiterjednie. Három esettanulmányon keresztül az olvasó is megismerheti a követhető jó gyakorlatokat.

A negyedik fejezet (*Bölcskei Andrea: Mivel foglalkozik és mit tanul a műszaki szakszövegíró?*) először a műszaki szakszövegíró tevékenységét járja körbe a hozzáférhető szakirodalom és megtekintett munkaköri leírások alapján. Ezt követi a műszaki szakszövegkészítés lépéseinek elemzése. A tanulmány kitér arra is, hogy melyek azok a készségek és képességek, melyek az egyént alkalmassá teszik a munkakör betöltésére, továbbá arról is szó esik, hogy jelenleg milyen munkaerőpiaci kereslettel találkozhatunk e szakember tekintetében. Betekintést nyerhetünk abba is, hogy a nyugati, erősen infokommunikációs társadalmakban hogyan valósul meg a műszaki szakszövegírók képzése a felsőoktatásban és milyen egyéni (tovább)képzési, illetve önképzési lehetőségek vannak.

Az ötödik fejezet (*Czinkóczy Ágnes és Fehér Ildikó: Hogyan készül a műszaki szakszöveg? A műszaki dokumentáció életrajza*) hiánypótló jellegű. A szerzők párbeszéd-kezdeményezési szándékkal ismertetik, hogy a műszaki szakszövegírás hazánkban jelenleg nem feltétlen tartozik a közismert szakmák közé. Nem találkozhatunk vele a felsőoktatási képzési palettán, elmélete és gyakorlata még bőven feltárás előtt áll. A tanulmány a szerzők eddigi, műszaki dokumentáció területén szerzett gyakorlati tapasztalatait tartalmazza, továbbá bemutatják, hogyan készülnek a műszaki szakszövegek és végül részletesen áttekintik a tartalomkészítés folyamatának egyes lépéseit.

A hatodik fejezet (*Dér Csilla Ilona: Tudományos műfajok – szaknyelvi műfajok*) egyrészt a tudományos műfajok meghatározásával és egymástól való elhatárolhatóságának problematikusságával foglalkozik, másfelől e műfajoknak a különböző szakmai és más diskurzusokban történő használatával. A fejezet kitér a tudományos diskurzusnak a szaknyelvi diskurzusokhoz való viszonyára is, továbbá a tudományos műfajok szaknyelvi műfajokként való leírhatóságára. Az elemzésben az MTMT (Magyar Tudományos Művek Tára) tudományos műfajokról szóló rendszerezését és terminológiáját alapul véve központi kérdésként azt a problémát tekinti át, hogy a különböző értintett témák – könyvtártudomány, tudományértékelés vagy akár egy másik tudományterület – szempontjai között nagyon nagy az eltérés és a keveredés.

A hetedik fejezet (*Csontos Nóra: A műszaki szöveg szövegtipológiai elemzése. A használati utasítás szövegtipológiai elemzése*) a funkcionális kognitív szövegtipológia elméletét és a pragmatikai szemléletmód eredményeit felhasználva a műszaki szöveg szövegtipológiai vizsgálatának lehetőségét egy szövegtípus elemző bemutatásán keresztül végzi el. Az elméleti bevezető után a vizsgálat fókuszában levő korpuszt és annak vizsgálati módszereit ismerheti meg az olvasó. A korpuszvizsgálat kimutatta, hogy a műszaki szövegeket nem nevezhetjük homogén kategóriának, ezért jelen fejezet a műszaki szöveg mint diskurzustartomány értelmezése mellett érvel. Ezt követően az e diskurzustartomány alapján meghatározható tipikus kategóriák közül a használati utasítást vizsgálja behatóan.

A nyolcadik fejezet (*Kóbor Márta: A weblapszövegek jellemzői és fordítási sajátosságai*) hasznos információkkal szolgál a weboldalak fordításáról. Az utóbbi évtizedekben tapasztalható gyors fejlődés a nyelvi ipart sem kerülte el. A weboldalak fordítását, e sok tekintetben sajátos készségeket és ismereteket igénylő tevékenységet nem szabad figyelmen kívül hagynia napjaink különböző képzéseinek sem. A tanulmány elsődleges célja a honlapok szövegének, jellemzőinek és fordítási sajátosságainak bemutatása, továbbá azon kollégáknak szeretne irányt mutatni, akik akár egy speciális képzés vagy tantárgy, akár egy általános fordítástechnikai kurzus keretében szeretnék hallgatóikat bevezetni az internetes oldalak fordítási rejtelmeibe.

A kilencedik fejezet (*Sólyom Réka: Fogalmi metaforák és metonímiák egy minőségirányítási rendszerekkel foglalkozó szakszövegben*) a fogalmi metaforák és a metonímiák megjelenését és funkcióit vizsgálja egy minőségbiztosításhoz kapcsolódó szakszöveg esetében. Az elemzés korpusza egy európai szabvány, az MSZ EN ISO 9001:2009 magyar nyelvű változata. A tanulmány hipotéziseinek értelmében a fogalmi metaforák, metonímiák és a kapcsolódó jelentéskonstruálási folyamatok megtalálhatók az elemzett szakszövegben. Ezek a folyamatok segíthetik a nyelvhasználókat a szabvány megértésében és utasításainak tisztázásában. A fentiek alátámasztására a fejezet szavakat és rövid kifejezéseket vizsgál és funkcionális kognitív keretben helyezi nagyító alá szemantikai szerkezetüket.

A kilenc tanulmányt tömörítő kötet alaposan körbejárja a dokumentáció, a fordítás és a terminológia összefüggéseit, vizsgálatuk eredményeit. Az olvasó nap-

rakész információt talál, bővebb betekintést nyerhet a dokumentáció fajtáiról és a dokumentáció folyamatáról. A releváns, magyar nyelvű terminusok tisztázásán túl megismerhetjük az eddig csak köznyelvi szövegeken alkalmazott nyelvészeti kutatási módszerek szakszövegeken végrehajtott eredményeit is. A terminológia és a fordítás oktatásában érdekelt oktatók és hallgatók egyaránt nagy haszonnal forgathatják a könyvet.



Nagy György

## Angol–magyar nagy kollokációsztár

(Budapest: Tinta Kiadó, 2020. 392 pp. ISBN: 978-963-409-263-6)

## Angol–magyar nagy szlengszótár

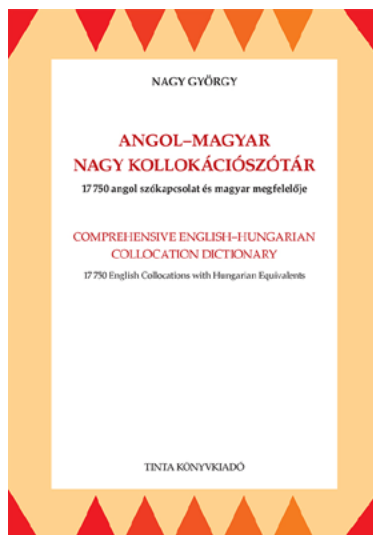
(Budapest: Tinta Kiadó, 2020. 480 pp. ISBN: 978-963-409-248-3)

Eszenyi Réka

E-mail: [eszenyi.reka@btk.elte.hu](mailto:eszenyi.reka@btk.elte.hu)

### 1. A kollokációsztár

A Tinta Kiadó két szépséges kötete fekszik előttem az íróasztalon, melyek hasznos és szórakoztató perceket, órákat hoznak majd az angol nyelv iránt érdeklődő olvasóknak. Az egyik, a sárga-fehér színvilágú a Híd szótárak sorozatban megjelent Angol–magyar nagy kollokációsztár. Mint a fülszöveg írja, a mű hiánypótló a magyar szótárpiacon, mert míg angol egynyelvű kollokációsztárak polcnyi sorából válogathat az olvasó, Nagy György, az amerikai Troy város egyetemének professzora vállalkozott először arra, hogy az angol nyelvben tipikusan előforduló szavakat magyar megfelelőjükkel adja közre. Az Egyesült Államokban élő szerző több évtizede szerkeszt angol–magyar és magyar–angol szótárakat, publikált már szókapcsolatokat, szólásokat, közmondásokat, vagy elöljárószavas kifejezéseket tartalmazó kétnyelvű szótárakat. Csupa olyan terület, amelyen formulákat, több szóból álló kifejezéseket kaphat listába szedve az olvasó, és bővítheti ismereteit az angol nyelv és kultúra sajátos elemeiről. De ki is lehet a szótár olvasója, használója? Az angol nyelvvel csak felületes kapcsolatot ápoló műkedvelőtől a nyelvtanulókon és angoltanárokon át a fordítókig sokaknak szerez majd örömet a szótár. Lehet csak úgy, élvezetből olvasgatni az 17 750 kol-



Hivatkozás: Eszenyi R. 2021. Nagy György: Angol–magyar nagy kollokációsztár. Angol–magyar nagy szlengszótár. *Fordítástudomány* 23. évf. 1. szám. 149–151.

DOI: <https://doi.org/10.35924/fordtud.23.1.15>

lokációt, 1826 angol címszót, és ezen belül 950 idiomatikus kifejezést tartalmazó, majd 400 oldalas könyvet, mint én tettem, mielőtt leültem megírni az ismertetőt. „A szótár elsődleges célja az, hogy segítséget nyújtson az angol nyelv tanulóinak a természetesebben hangzó szókapcsolatok kiválasztásában. A kollokációk használatával választékosan, gördülékenyen szólalhatunk meg angolul, illetve fejezhetjük ki magunkat írásban”, olvashatjuk a fülszövegben. Nyelvtanárok számára jó alapul szolgálhat például kifejezések tanításához, különbségek tudatosítására a nyelvórán, gyakorló feladatok alapjaként, vagy egyszerűen referenciaműként, szótárként. Fordítók is használhatják kifejezések keresésére, nyelvi hipotézisek ellenőrzésére. Mivel a címszavak angol nyelven, alfabetikus sorrendben szerepelnek benne, magyar–angol nyelvírásban mindenképp szükséges egy fordítói hipotézis, arról, hogy melyik kifejezés szerepel a keresett kollokációban. Például, ha magyarul az *elmerül egy könyvben* kifejezést szeretném megkeresni, a BOOK címszóhoz kell lapoznom, és ott megnézni, a lehetséges melléknévi, igei és főnévi kollokációk listájából, milyen igével kollokál a könyv, és valóban, ott meg is találtam a *be immersed in a book* kifejezést.

A címszavak száma és gyakorisága alapján leginkább középhaladó nyelvtanulóknak ajánlanám a szótárt, ritkább kifejezések, terminusok nem fellelhetők benne. A szótár szerkezete jól áttekinthető, könnyű benne keresni.

## 2. A szlengszótár

A szerző másik 2020-as, kék-fehér borítójú, szintén a Híd szótárak sorozatban megjelent szótára azonban annál több különleges szót tartalmaz. Eszembe juttatta András T. László és Kövecses Zoltán 1989-ben napvilágot látott magyar–angol szlengszótárát, amely hosszú gyűjtés és válogatás után jelenhetett meg, és a lexicográfiában egy új korszak elejét jelentette a rendszerváltás idején. Angol szakos egyetemistaként izgatottan, nevetgélve olvastuk a szótárt, izgalmas volt, szórakoztató, mégis professzionálisan összeállított igazi szótár, nyomtatásban ilyen még nem láttunk. A szerzők 1989-ben előszavukban így írnak művükről:

Az, hogy szótárunk most mégis megjelenhet, annak köszönhető, hogy talán ma Magyarországon megszűnőben van a szótárkiadás monopolizáltsága, a szlengnek valamiféle nyelvi devianciaként való kezelése... (András és Kövecses 1989:7).

A kiadás óta több, mint 30 év telt el, és bátran kimondhatjuk, hogy több területen teret kapott a nyelvi deviancia a nyomtatott és hangzó médiában egyaránt. Azóta az angol nyelv szlengjét számos nyomtatott és online forrás igyekszik bemutatni, és magyarul is léteznek ilyen művek<sup>1</sup>. Nagy György szótárának *Előszavában* ezt olvashatjuk:

<sup>1</sup> [https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar\\_szlengszótárak\\_listája](https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_szlengszótárak_listája)

... Korunk kiadványai már levetkőzték ezeket az önként vállalt korlátozásokat, és nem riadnak vissza a trágár szavak használatától. [...] A gyakran túlzásokba bocsátkozó szlengkifejezések egy része a nemi étellel kapcsolatos, és főként a férfiak köréből származik, akik a világot a saját szemszögükből ítélik meg. (Nagy 2020: 5)

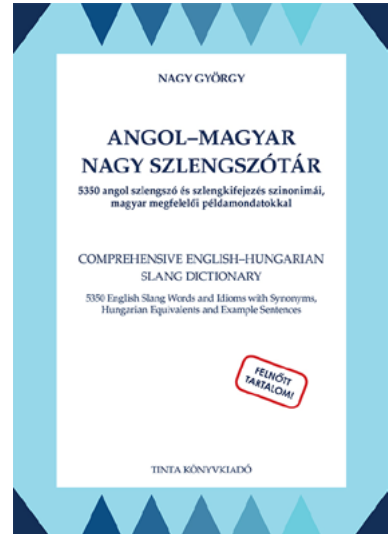
A borítón piros keretes felirat figyelmeztet bennünket, hogy a könyvben felnőtt tartalom található, így 16-18 év felett ajánlatos diákok kezébe adni, akiknek gyaníthatóan már sok kifejezés filmkből, az interneten olvasottakból és hallottakból ismerős lesz.

A szótár az angol szlengből 5350 szót és kifejezést, és 3600 példamondatot tartalmazó válogatott listájának magyarítására vállalkozik. Az előszó nem árulja el, mi alapján válogatták a címszavak listáját, vajon a gyakoriság, vagy egyéb szempont vezette a szerzőt?

A szócikkek tartalmaznak nyelvtani információt, pl. a BADASS szót megtaláljuk főnévként, amely szleng, és meglehetősen durva (sl, rough), jelentése többek közt *személtáda*, *gőrény*, vagy melléknévként, amely szintén szleng, durva, és jelentheti, hogy *fantasztikusan ért valamihez*. A következő címszó a BAD-HAIR DAY, amely stílusára nézve fesztelen társalgási kifejezés (inf), jelentése többek közt *bosszúságokkal teli nap*. A szavak használatát példamondatokban, és azok magyar fordításában ismerhetjük meg.

A szlengszótár hasznos lehet nyelvtanulók, nyelvtanárok, és fordítók számára is, különös tekintettel az audiovizuális fordítókra, az ő munkájuk során jellemzően előfordulnak szleng, informális, beszélt nyelvi fordulatok.

A könyv jól áttekinthető, szép szedésű, könnyű benne eligazodni. Digitális világunkban már viszonylag könnyedén lehetett volna mindkét szótár végére indexet készíteni az összes bennük található kifejezésről, angol–magyar, és magyar–angol irányban egyaránt, így minden egyes szó és kifejezés közvetlenül elérhetővé válna a felhasználó számára. Sőt, tovább megyek, de jó lenne mindkét kiadványt digitális szótár formájában is látni a jövőben. Hiánypótló művek Nagy György professzor munkái, és kívánom, hogy megtalálják helyüket sok műkedvelő, nyelvtanuló, tanár, és nyelvi közvetítéssel foglalkozó szakember könyvespolcán, és a jövőben talán számítógépükön is, a kedvencek közt.



## Irodalom

András T. L., Kövecses Z., 1989. *Magyar–angol szlengszótár. (Hungarian–English Thesaurus of Slang)*. Budapest: Maecenas Kiadó.

*Besznyák Rita, Fischer Márta, Szabó Csilla (eds)*

## **Fit-For-Market Translator and Interpreter Training in a Digital Age**

***(Wilmington: Vernon Press, 2020. 245 pp.  
ISBN 978-1-62273-862-5)***

*Bakti Mária*

*E-mail: [bakti.maria@szte.hu](mailto:bakti.maria@szte.hu)*

A kötet nagyon időszerű témákat tekint át, amelyeket a pandémia még időszerűbbé tett. A szerkesztők előrelátását és a szakmai trendek naprakész követését bizonyítja, hogy jóval a pandémia előtt kezdtek el a fordító- és tolmács szakma, illetve a fordító- és tolmácsképzés digitális korban betöltött szerepével foglalkozni.

Az angol nyelvű tanulmánykötet az eTransFair projekt eredményeit mutatja be, amely az Erasmus+ Stratégiai Partnerség keretében valósult meg. Az eTransFair koordinátora a BME Idegen Nyelvi Központja volt, partnerei pedig a Bécsi Egyetem (UniVie) Fordítóképző Központja valamint a piac képviselőjében a madridi Hermes Traducciones fordítóiroda. A 2016 és 2019 közötti pályázati időszakban a partnerek a fordító- és tolmácsképzés megújításán dolgoztak, fő céljuk pedig az volt, hogy a piaci igények minél hangsúlyosabban jelenjenek meg a képzésben. A projekt számos eredményt hozott, például az eTransFair szakfordítói kompetenciakártyát, illetve számos e-learning anyagot. Ezek megtalálhatóak a <https://etransfair.eu/about/intellectual-outputs> oldalon is.

2018 szeptemberében került sor a projekt fő eredményeinek bemutatására egy nemzetközi konferencia keretében, amelynek a BME Tolmács- és Fordítóképző Központja által évente megrendezett őszi konferencia adott otthont. A kötetben ezen a nemzetközi konferencián elhangzott előadásokból válogattak a szerkesztők (mindhárman a BME TFK munkatársai).

A kötethez az előszót Juanjo Arevalillo, a Hermes Traducciones ügyvezetője, a pályázatban piaci szegmenset képviselő projektpartner írta, a tanulmányokat pedig Marcel Thelen, a 2018-as eTransFair konferencia egyik plenáris előadója lektorálta.

A kötet négy fejezetben tizenkét tanulmányt tartalmaz. Az első fejezet a piaci-központú gyakorlatok valamint az e-learning szerepét és lehetőségeit tekinti át a

fordító- és tolmácsolás képzésben, a második fejezet témája a kompetenciafejlesztés. A harmadik fejezet tanulmányai a neurális gépi fordítás és az utószerkesztés fordítóképzésben betöltött szerepével foglalkoznak, míg a negyedik fejezet a fordító- és tolmácsolás képzésben, illetve a mindennapi szakmai gyakorlatban megjelenő új technológiákat és új módszereket mutatja be.

Az első fejezetet (*Market-oriented practices and collaborative e-learning partnership in translator and interpreter training*) Szabó Csilla tanulmánya nyitja, amely egy magyar joggyakorlatot vázol fel a piaci igényeket figyelembe vevő fordító- és tolmácsolás képzés területén. A szerző, aki egyben az eTransFair egyik szakmai koordinátora volt, a BME TFK példáján keresztül mutatja be az eTransFair projekt eredményeit, illetve azokat a tantervi módosításokat és egyéb programokat (mentor program, szakmai programok, pl. szakma-diák vagy tanár-tanár találkozó), amelyeket a BME fordító- és tolmácsolás képzés szerves részének tekintenek. A fejezet második tanulmányában a bécsi projektpartner intézményt képviselő Krajcsó Zita azt mutatja be, hogy a Bécsi Egyetem Fordítóképző Központjának képzéseiben hogyan alkalmazzák az e-learning módszereket. Kollégája, Barbara Heinisch az eTransFair projekt keretein belül kifejlesztett e-learning anyagokat mutatja be, ide értve az anyagok összeállításnak és kipróbálásának folyamatát is.

A tanulmánykötet második fejezetének (*Competence development: towards an extended translator profile*) témája a kompetenciafejlesztés. Fischer Márta tanulmánya az eTransFair projekt részét képező Terminológia és információkeresési e-modul kialakításakor alkalmazott megközelítést mutatja be, és megindokolja, hogy a terminológiai kompetenciát miért kell különálló kompetenciaterületként kezelni. Olega Blagodarna tanulmánya egy olyan, hallgató-központú és motivációalapú megközelítést mutat be, amelynek célja a fordítóképzős hallgatók utószerkesztési kompetenciájának fejlesztése. Dabis Melinda tanulmánya egy kérdőíves felmérés eredményeit összegezi, melynek célja a hallgatók digitális készségeinek, számítógép- és okostelefon használati szokásaink bemutatása volt.

A kötet harmadik fejezete (*Neural machine translation and post-editing in translator training*) a gépi fordítás és utószerkesztés témáját veszi górcső alá. Eszenyi Réka és Dóczi Brigitta tanulmánya fordítóképzős hallgatók fordítási készségeit veti össze az Európai Bizottság Gépi Fordítójával (eTranslation). Az eredmények azt mutatják, hogy a gépi fordítás számos helyzetben átveheti majd a fordítók munkáját a jövőben, ezért érdemes bevonni az elő- és utószerkesztés tanítását a fordítóképzésbe. Kovács Tímea is hasonló következtésekre jut dolgozatában, melyben különböző típusú, gépi fordítás eredményeként született célnyelvi szövegeket hasonlít össze humán fordítás eredményeként született célnyelvi szövegekkel. Maria Stasimioti és Vilelmini Sosoni esettanulmánya a neurális és statisztikai gépi fordítások utószerkesztéséhez szükséges kognitív erőfeszítés különbségeit mutatja be, szemmozgáskövetéses és billentyűhasználati adatok alapján.

A negyedik fejezet (*New technologies - new methods in the work and training of interpreters and translators*) a területen megjelent új technológiákra és módszerekre fókuszál. Ramunas Cesonis a DC SCIC azon erőfeszítéseit mutatja be, me-

lyeknek célja a meglévő technológiák előnyeinek kihasználása a tolmácsolásban. Említést tesz a tolmács munkáját megkönnyítő eszközökről, és bemutat egy portált, amely segíthet a tolmácsoknak a dokumentumok elemzésében és a glosszáriumépítésben. Besznyák Rita a tolmácsképzésben használt forrásnyelvi szövegek graduálásról írt tanulmányt, ezt követi Zachar Viktor írása arról, hogy milyen előnyei vannak a fordítóképzésben az újságcikkek használatának.

Összegezve elmondhatjuk, hogy a kötet tanulmányai naprakész információkkal, kutatási eredményekkel és hasznos javaslatokkal szolgálnak a fordító- és tolmácsképzés területén.



## **Krónika**

### **Vida Tamás**

**(1924–2020)**



2020. november 12-én elhunyt dr. Vida Tamás fordító, tolmács, lektor, az OFFI egykori igazgatóhelyettese, az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke és a Külkereskedelmi Főiskola óraadó tanára. Francia, olasz, német, angol, héber és latin nyelveken fordított és tolmácsolt, francia nyelven oktatott.

Budapesten, 1924. április 14-én született. A négy elemi osztály után a budapesti VI. kerületi Kemény Zsigmond Gimnáziumban tanult, 1942-ben érettségizett. 1942-től 1944-ig részt vett az Alliance Française tanfolyamán. 1944-ben bevonult munkaszolgálatra. 1945-től a Pázmány Péter – a mai Eötvös Loránd – Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának hallgatója volt, ahol 1949-ben szerzett latin–francia szakos tanári oklevelet és doktori oklevelet. 1949-től a Magyar Állami Földtani Intézet munkatársa lett könyvtárosi és fordítói munkakörben. 1967-től az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda (OFFI Zrt.) lektora, a lektorátus vezetője, 1982-től szakmai igazgatóhelyettese volt. 1973 és 2010 között az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén tanított külsős óraadóként. Ugyanezen időszak alatt a Külkereskedelmi Főiskolán francia jogi és államigazgatási szövegek fordítását oktatta, címzetes főiskolai docens címet kapott. Jegyzeteit évek múltán is nagy kincsnek őrzik egykori hallgatói. A Magyar Fordítók és Tolmácsok Egyesületének első alapító elnöke, örökös tagja. Mintegy tíz éven át a *Fédération des Traducteurs* folyóirata, a *BABEL* szerkesztőbizottsági tagjaként is

tevékenykedett. 2000-ben szakmai munkásságáért megkapta a köztársasági elnök személyes elismerését kifejező aranyérmét.

1986. évi nyugdíjazását követően is folyamatosan lektorált az OFFI-nál. Ahogy azt hangoztatta: „Én megőrzöm a munkát, és a munka megőríz engem”. Értékelte azt, hogy minden nyelv tanúskodik az adott ország szellemi életéről, intézményeiről és közigazgatásáról. A 2017-ben megjelent *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át* c. kötet szakmai lektora, amely könyv az ő munkájának ihletésére született meg. 2019-ben 95 évesen személyesen vette át unokája oldalán az OFFI 150 konferencián a Parlament épületében az állami fordítószolgálatban generációkon átívelő pályát betöltő és a fiatalokat lelkesen betanító lektornak nyújtott emlékérmét és elismerő oklevelet az OFFI Zrt. vezérigazgatójától, dr. Németh Gabriellától, amit percekig tartó vastaps kísért. Ez is jelezte, hogy mekkora tisztelet övezte őt, mindenki Tamás bácsiját, aki szakmai alázattal és hatalmas tudásvágygal rendelkezett.

A következőkben egy tanítványa, két kollégája és mentoráltja emlékezik rá.

#### *Polácska Edina Katalin, volt tanítványa*

2000-ben az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Központjának francia szakos hallgatójaként az a megtiszteltetés ért, hogy évfolyamtársaimmal Vida Tanár Úrtól tanulhattuk a francia jogi és államigazgatási szaknyelvet. Az internet berobbanása előtt járunk, a Tanár Úrtól házi feladatként kapott fordításokat még tintasugaras nyomtatóval nyomtattuk ki – már akinek volt ilyen egyáltalán otthon. A fordítások elkészítéséhez kizárólag a Tanár Úrtól az órán kapott iránymutatásokra és nyomtatott szótárainkra tudtunk támaszkodni, az internetes keresés akkor még szinte ismeretlen volt.

Mindez ma elképzelhetetlen, de akkor nagyon is igaz volt: valójában nem is volt internetre szükségünk, hiszen minden szükséges tudást megkaptunk Tőle – és annál sokkal többet. Máig emlékszem arra, hogy a Tanár Úr korát meghazudtoló fiatalos lendülettel magyarázott nekünk, fordítópálántáknak, nyelvi csetléseinket-botlásainkat, félrefordításainkat türelmesen, szeretettel és kitartóan javítgatva, a köztünk levő, szinte beláthatatlan tudás- és tapasztalatbeli távolság ellenére. Az ő óráin feldolgozott és a szinte olvashatatlan kézírásommal telejegyzetelt fénymásolt lapokat egy dossziéban lefűzve a mai napig nagy becsben tartom, hiszen olyan tudást és értéket képviselnek számomra, amelynek az azóta eltelt több mint 20 évben számtalanszor hasznát vettem – bárhová is sodort a szakmai életem. Szeretettel emlékezem a Tanár Úrra, a tudást pedig, amelyet kaptam tőle, kincsként őrzöm.

*Csányi-Siffel Enikő, volt munkatársa*

Emlékszem, még gyakornokként jártam be az OFFI falai közé, mikor már pontosan tudtam, hogy ki Vida Tamás bácsi. Akkor még nem is sejtettem, hogy milyen nagy szerepet fog játszani nem csupán szakmai, de jellembeli formálódásomban egyaránt.

Fordítóként nem volt nap, hogy elmulasztottam volna a vele való konzultációt. Reggelente türelmetlenül vártam érkezését, hogy átbeszélhessem vele az addig felmerült, számomra oly megoldhatatlannak tűnő fordítási problémákat. Mindeközben mégis mindig akadt ideje arra, hogy anekdotákat meséljen a régi szép időkről, de tette mindezt olyan játszi könnyedséggel, hogy észre sem vettem, ő most is tanít, én pedig most is tanulok. Ó, de értékes pillanatok voltak ezek! Élete végéig tanított, és tanult ő maga is. Egyszerre volt jelen benne a szakmai alázat és az elengedés könnyedsége. Ugyancsak tőle tanultam meg, mit jelent tudást önzetlenül átadni, mit jelent a szó legnemesebb értelmében tanítani és mentorálni, mert mint mondani szokta, ő ezáltal él tovább. Tanítványai sikerei az ő legnagyobb sikerei is voltak egyben.

Mégis el kell mondjam, hogy sokkal többet tanított mindezeknél: megtanított embernek lenni és maradni egy olyan világban, ahol a lojalitás, az egyenesség és a becsület tovatűnő délirálnak tetszenek csupán. Nagy megtiszteltetésként éltem meg, ahogyan az idő előrehaladtával egyre inkább betekintést engedett abba, hogy kicsoda is ő valójában, hogyan gondolkodik életről és halálról, munkáról, családról. Ilyenkor úgy éreztem, közvetve tán, de ismét tanít. Hogy miről? Magáról a nagybetűs életről.

Mindig, mikor megjegyzést tettem a pótolhatatlanságára, ő alig észrevehető mosollyal az arcán egyre csak Charles de Gaulle néhai francia elnök elhíresült mondatát idézte, miszerint „A temetők tele vannak pótolhatatlan emberekkel.” Drága Tamás bácsi, számomra mindig pótolhatatlan maradsz, nyugodj békében!

*Tamás Dóra Mária*

*Szakmai és személyes emlékeim Vida Tamásról*

*„Legnagyobb cél pedig, itt, e földi létben,  
Ember lenni mindég, minden körülményben.”*

*(Arany János)*

Türelmes, nyitott és derűs emberként ismertem meg őt, aki szívesen osztotta meg tapasztalatait, széles körű tudását. Jómagam nemcsak ismereteket, de bölcsességet is tanultam tőle. Megtiszteltetésnek vettem, hogy jelen volt a doktori védésemen. Számomra sokat jelentett, hogy 2017-ben személyesen adhattam át neki azt a szakmai kézikönyvet, amelynek létrejöttét ő inspirálta, és amelyhez szakmai lektorként is hozzájárulhatott. Ekkor készült vele *Az állami fordítószolgálat 150 éve* c. kötetben megjelent interjú.

Már a nyugdíjas éveiben járt, amikor fordítóként dolgoztam mellette, és lektoromként felhívta a figyelmemet arra, hogy a hiteles fordításokban kulcsfontosságú szerepet betöltő bizonyos magyar jogi terminusok nagyon hasonló fogalmi kihívásokat jelentenek a fordítók számára. Ezzel inspirálta a 2018-ban első kiadásban megjelent *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át* című kötet létrejöttét.

Számomra nagyon beszédes volt, amikor az egyik megemlékezés során kiderült, hogy 95 évesen miért is ment el személyesen átvenni az elismerést a Parlamentbe. Válasza szerint „Kalandvagyból!”. Életöröme, a jókedvre nyitottsága ragadós volt, és mindvégig jellemezte őt.

Gazdag életpályájának minden mozzanatát feleleveníteni sajnos nem lehet, de a leírtak töredékességük ellenére is segítenek megemlékezni nemcsak egy kivételesen nagy tudású, hanem nagylelkű emberről is, aki mindig kész volt a tudását a fiatalabb generációknak továbbadni. Szeretettel emlékezünk rá, nyugodjon békében!

*Tamás Dóra Mária, Polácska Edina Katalin, Csányi-Siffel Enikő*

## Források

- Tamás D. M. 2017. *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. (<https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/bevezetes-a-jogi-terminologiaba-a-terminologus-szemuevegen-at>).
- Tamás D. M., Klenk M. 2019. 150 éves az állami fordítószerződés. *Magyar Jogi Nyelv*. III. évf. 1. szám. 40–41. (<https://joginyelv.hu/150-eves-az-allami-forditoszolgalat-2019-marcius-22/>).
- Vida T. 2019. „A fordítóprogram nem ismeri a konnotátumot..” In: Szoták Sz. (szerk.) *Az állami fordítószerződés 150. éve*. Budapest: OFFI Zrt. (<https://150.offi.hu/sites/default/files/media/pdf/10-%20Vida%20Tam%3%a1s.pdf>).
- <https://www.offi.hu/hirek/vida-tamas-ement> (Letöltés ideje: 2020. november 30.)

## Summaries in English

**Ágnes HORVÁTH**

### **Medical Translator Training at Semmelweis University**

**Abstract:** Who is better to translate medical documents, healthcare workers turned translators or linguists with specialisation on healthcare and medicine? It is also fascinating whether translator training programmes should convert healthcare specialists into linguists, and how healthcare workers, graduated from exact sciences, succeed in the field of humanities while becoming translators. The present study aims to introduce Semmelweis University's two-year post graduate programme in healthcare translator and interpreter training with special attention to the translator branch. The study intends to explain the rationale behind teaching translation theory in a mainly practice-oriented training and the role of reflexion in the teaching and learning process. It is also explained how the teaching material has been developed through past experiences in order to match the students' needs and capacity, just like the training's effort to maximise the efficiency of the programme. The ultimate goal of the training is to raise healthcare mediators who will be able to provide high quality work and make conscious translation decisions taking into account all factors required for accurate language transmission.

**Keywords:** translator training, medical translation, developing teaching materials, awareness-rising, reflexion

**Ildiko HORVÁTH**

### **Interpreter Ethics in the 21st Century**

**Abstract:** Ethics in interpreting, the role of the interpreter in a multilingual interpreted communication situation has been debated for some time in Interpreting Studies. Values and principles of professional ethics are reflected in codes of ethics. Interpreters' professional organizations at national and international level have elaborated their codes of ethics, from which certain quasi universal principles seem to emerge, such as confidentiality, impartiality, and competence. New technologies, artificial intelligence and most recently the 2020 global health crisis have

radically transformed the interpreter's working environment and how they actually work. This profound change has a significant impact on the basic ethical principles of interpreting.

**Keywords:** interpreter ethics, codes of ethics, ethical principles, new technologies, artificial intelligence.

### Krisztina KÁROLY

#### **Invisible Translation? A Functionally Oriented View on the Recent Advances of Research on Scientific Translation**

**Abstract:** As a result of globalization and the rapid development of technology, scientific translation (i.e., the translation of academic and research-related discourse) is happening at an unprecedented scale, facing many challenges. Translations need to function as originals produced in the target language (mostly in English) in order for the knowledge transmitted to be truly valid and competitive. A great amount of theoretical and empirical research is available on the conceptual, disciplinary, methodological, practical, strategic, cultural, or political questions of translating science. They seek to reveal the features and conditions that make translations equivalent with discourses produced originally in the given language (by native speakers). This paper reviews these studies to identify (1) the stereotypical challenges and (2) the necessary competences to fight these, as well as (3) the features of discourse production and the quality criteria that make target discourses functionally equivalent with those produced by native speakers of the target language and thus contribute to making the act of translation "invisible". The outcomes of research are presented with special emphasis on features relating to various language pairs, genres and disciplines.

**Keywords:** scientific translation, equivalence, discipline, language pair, genre, functional approach

### Szilvia SZAKÁLY

#### **Testing the Leuven-Zwart Model in Hungarian Translations of English Literary Prose**

**Abstract:** This article represents the aims, the theoretical basis and the planned method of the author's doctoral thesis. The research focuses on the style and presence of the translator whose characteristics and choices affect the progress and product of the translation. The instrument applied to measure the stylistic features of the translated text is Kitty M. van Leuven-Zwart's complex model integrating two components: a comparative model designed for the categorization of microstructural shifts and a descriptive model for analysing the effects of microstructural shifts on the macrostructural level. The main goal of the future thesis is to test Leuven-Zwart's complex model in Hungarian translations of English literary prose for the first time. The detailed model and J. D. Salinger's novel *The Catcher*

*in the Rye* containing numerous linguistic challenges are especially suitable for researching the translator's style.

**Keywords:** style, presence of translator, literary prose, Kitty M. van Leuven-Zwart's model, comparative and descriptive model

**Dóra Mária TAMÁS**

### **The Presentation of the WIPO Pearl Patent-related Terminological Database**

**Abstract:** The paper aims to present the publicly available version of the WIPO Pearl patent-related termbase, realised by the Patent Cooperation Treaty (PCT) Translation Division of the World Intellectual Property Organization (World Intellectual Property Organization, WIPO) The description and the analysis of the termbase has been prepared based on the experimental set of criteria of Tamás–Sermann (2019), whose aim is to offer a reference to the possible objective and professional analysis of the termbases of major organisations, worked-out on the methods of analysis of the printed and electronic vocabularies. The paper summarises accordingly the background information, the technical parameters, the pieces of information of the content and usage of the termbase, furthermore it addresses the specific characteristics of the terminology of patents.

**Keywords:** complex terminological termbases, concept map, linguistic and concept map search, patent, patent's terminology

## **Kibővített szerkesztési és hivatkozási útmutató** **a *Fordítástudomány* szerzői számára**

### **Szerkesztési útmutató:**

1. A betűtípus legyen Times New Roman, 12-es fokozat.
2. A tanulmányok terjedelme általában 10-20 oldal (1 oldal 2500 leütés, a betűközt is beleszámítva).
3. A recenziók terjedelme 5-7 oldal (hosszú recenzió).
4. A konferencia-beszámoló terjedelme a konferencia jelentőségétől függ, lehet hosszabb, értékelő beszámoló, de lehet rövid híradás is (1-2 oldal).
5. Minden tanulmánynak 150 szavas magyar és angol kivonata/absztraktja legyen, valamint 5 kulcsszót is kérünk magyarul és angolul.
6. Ne felejtjük el a tanulmány címét angolul is megadni.
7. A cím (alcímmel együtt) ne legyen hosszabb 10 szónál.
8. A tanulmányt tagoljuk alfejezetekre.
9. Az alfejezeteket decimálisan számozzuk (hármás mélységig).
10. Az első és második fokozatú alcímeket vastagítsuk, a harmadik fokozatú alcímeket kurziváljuk.
11. A bekezdéseket ne soremeléssel jelöljük, hanem 5-7 leütésnyi behúzással.
12. Az alfejezeteket tagoljuk bekezdésekre, ne legyenek bekezdés nélküli oldalak.
13. A bekezdéseket 5-7 leütéssel jelöljük és ne soremeléssel.

### **Hivatkozási útmutató:**

#### **1. Alapszabály:**

- Egyetlen név sem szerepeljen a szövegben, amely nem szerepel az irodalomjegyzékben, és fordítva: egyetlen név sem szerepeljen az irodalomjegyzékben, amely nem szerepel a szövegben.

#### **2. Hivatkozás a folyamatos szövegen belül:**

- Ha általában idézünk: szerző és évszám (Nida 1964).
- Ha szó szerint idézünk akár szakirodalmi akár szépirodalmi műből: a szerző neve után következzen az évszám, majd az oldalszám (Nida 1964: 411).
- Oldalszám előtt vagy után NEM kell sem „old.”, sem „p”, sem „pp”.
- Ha két szerző van, „és” legyen közöttük: (Nida és Taber 1969).
- Ha több szerző van, csak az utolsó előtt legyen „és”, a többit vesszővel választjuk el.

### 3. Idézés:

- Ha az idézet 40 szónál hosszabb, különítsük el a folyó szövegtől: előtte és utána egy sort hagyjunk ki, és balról indentáljuk.
- Az elkülönített idézetnél nincs szükség idézőjelre, de a végén legyen ott a szerző, az évszám és az oldalszám.

### 4. Hivatkozás feloldása az irodalomjegyzékben:

- A hivatkozások a szerzők vezetékneve szerint betűrendben kövessék egymást (NEM KELL SZÁMOZNI).
- A szerzők nevét ne írjuk kiskapitálissal, ne vastagítsuk és ne kurziváljuk.
- Az irodalomjegyzék (**Irodalom**) csak azokat a szerzőket tartalmazza, akikre a szövegben utalás történt.
- A nyelvi adatok forrását külön irodalomjegyzékben kell közölni (**Források**).

### 5. Ha könyvre hivatkozunk az irodalomjegyzékben:

- Szerző vezetékneve, majd a keresztnév kezdőbetűi: Nida, E.A.
- Ezután jön az évszám, utána pont: Nida, E.A. 1964.
- Ha a szerzőnek abban az évben több műve volt: Nida, E.A. 1964a., Nida, E.A. 1964b.
- Ha két szerző van: Nida, E.A., Taber, Ch.R. 1969.
- Ha három vagy több szerző van, a szövegben lehet rövidíteni: Nida, E.A. et al. (et alias = és mások), de az irodalomjegyzékben az összes szerző szerepeljen.
- Az évszám után jön a cím, ha önálló mű címe, akkor kurziválva: Nida, E.A., Taber, Ch.R. 1969. *The Theory and Practice of Translation*.
- A könyv címe után jöjjön a megjelenés helye, és utána kettősponttal a kiadó: Nida, E.A., Taber, Ch.R. 1969. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: Brill.

### 6. Ha folyóiratcikkre hivatkozunk az irodalomjegyzékben:

- Ha folyóiratban jelent meg a tanulmány, akkor nem a tanulmány címét kell kurziválni, hanem a folyóirat címét: Károly K. 2002. Az alkalmazott nyelvészeti kutatások néhány alapvető módszertani kérdéséről. *Alkalmazott nyelvtudomány*.
- Folyóiratcikknél továbbá fontos megjelölni az évfolyamot, a füzetszámot és a pontos oldalszámot: Károly K. 2002. Az alkalmazott nyelvészeti kutatások néhány alapvető módszertani kérdéséről. *Alkalmazott nyelvtudomány* 2. évf. 1. szám. 77–89.
- Külföldi folyóiratnál a kötet megjelölése: Vol. 1. No. 1.
- Magyar nyelvű folyóiratnál a kötet megjelölése: 1. évf. 1. szám.
- Az oldalszámok között nagyköötőjel legyen: 123–153.
- A folyóirat megnevezése előtt NEM kell „In:”.
- A folyóirat megnevezése után nem kell írásjelet tenni.
- Oldalszám előtt vagy után NEM kell sem „old.”, sem „p”, sem „pp”.

## 7. Ha tanulmánygyűjteményre hivatkozunk az irodalomjegyzékben:

- Ha tanulmánygyűjteményben jelent meg a cikk, fontos megjelölni a szerkesztőt vagy a szerkesztőket (előtte In:), utána zárójelben (ed.), (eds), (hrsg.), (szerk.): In: Andor J., Szűcs T., Terts I. (szerk.) *Színes eszmék nem alszanak...* Szépe György 70. születésnapjára. Pécs: Lingua Franca Csoport.
- Tanulmánygyűjteményben megjelent cikk esetén a hivatkozás végén fontos megjelölni a tanulmány oldalszámát a köteten belül: Fóris Á. 2001. Olasz szótárkiadás Magyarországon. In: Andor J., Szűcs T., Terts I. (szerk.) *Színes eszmék nem alszanak...* Szépe György 70. születésnapjára. Pécs: Lingua Franca Csoport. 346–354.
- Több szerkesztő esetén a tanulmány szövegében azt is megtehetjük, hogy csak az első szerkesztőt írjuk ki és utána et al. (et alias = és mások) következik. Az irodalomjegyzékben az összes szerző szerepeljen.
- Több szerkesztő esetén se cseréljük fel a vezetéknev, keresztnév sorrendet. A szerkesztőket az irodalomjegyzékben csak vessző válassza el egymástól.
- Ha ugyanabból a tanulmánygyűjteményből több tanulmányra is hivatkozunk, nem kell minden alkalommal a teljes bibliográfiát megadni, csak rövidítve: Kegyesné Szekeres E., Salánki Á. 2004. Személyiség, beszéd és íráskép. In: Navracsics J., Tóth Sz. (szerk.) 428–437.
- Ilyenkor a tanulmánygyűjtemény pontos adatait csak egyszer kell megadni: Navracsics J., Tóth Sz. (szerk.) 2004. *Nyelvészet és interdiszciplinaritás. Köszöntőkönyv Lengyel Zsolt 60. születésnapjára.* Szeged: Generália.

## 8. Ha megjelent konferenciakötetre hivatkozunk az irodalomjegyzékben:

- Járjunk el ugyanúgy, mint a tanulmánykötet esetén. Ne a konferencia helyét, idejét és címét tüntessük fel, hanem a **megjelent kötet** szerkesztőjét (szerkesztőit), a megjelenés helyét, a kiadót és az oldalszámot: Kiefer F. 2004. Alkalmazott és elméleti nyelvészet az ezredfordulón. In: Cs. Jónás E., Székely G. (szerk.) *Nyelvek és nyelvoktatás Európa és a Kárpát-medence régióiban.* A XIV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Nyíregyháza: Bessenyei György Könyvkiadó. 23–31.

## 9. Ha elhangzott (írásban nem megjelent) konferencia előadásra hivatkozunk az irodalomjegyzékben:

- Ebben az esetben a szerző neve, az évszám, és az előadás címe után írjuk azt, hogy Elhangzott: ... és ezután következzenek a konferencia adatai a következő sorrendben: a konferencia címe, rendező intézménye, helye és ideje: Simigné Fenyő S. 2005. Metainformációs struktúrák szerepe az óravezetésben. Elhangzott: *A világ nyelvei és a nyelvek világa. Soknyelvűség a gazdaságban, a tudományban és az oktatásban.* XV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. Miskolci Egyetem, Miskolc 2005. április 7–9.

## 10. Lábjegyzetek:

- Általában kerüljük a lábjegyzeteket. A hivatkozott művek adatai az irodalomjegyzékbe kerüljenek, a gondolatokat pedig illesszük bele a tanulmány szövegébe. Az alábbi két esetben használható lábjegyzet:

- Ha a tanulmány címéhez kívánunk megjegyzést fűzni (pl. ha meg kell köszönni a kutatáshoz nyújtott támogatást, vagy ha a tanulmány részlet egy készülő könyvből stb.),
- Ha a tanulmány szerzője saját fordításában ad meg valamely idézetet.

### 11. Szövegvégi jegyzetek:

- A tanulmány tartalmi részéhez kapcsolódó megjegyzéseket ne lábjegyzetben, hanem **szövegvégi** jegyzetben közöljük. A szövegben felső indexszel folyamatosan számozzuk a megjegyzéseket kívánó helyeket, és a tanulmány végén **Jegyzetek** címszó alatt fejtjük ki megjegyzéseinket részletesen.

### 12. A nyelvi adatok forrásának megjelölése:

- A szépirodalmi művekből vett részletekre és fordításukra való hivatkozások az **Irodalom** alatt külön jegyzékben szerepeljenek **Források** címszó alatt.

### 13. Ábrák, táblázatok:

- Az ábrákat és táblázatokat folyamatosan számozzuk (1. ábra, 1. táblázat), és lássuk el önálló címmel. A címet és a számot az ábra vagy táblázat **FÖLÖTT KÖZÉPEN** helyezzük el.

### 14. Internetes hivatkozások:

- Az internetes hivatkozások a szövegben belül szintén névvel és évszámmal és lehetőség szerint oldalszámmal történjenek.
- Az irodalomjegyzékben lehet külön szerepeltetni az internetes hivatkozásokat forrásokat, mivel megtörésük gondot okoz.
- Mivel a folyóirat nyomtatott formában nem jelenik meg, az internetes hivatkozásokban nem kell törölni kék színt és az aláhúzást.
- A hivatkozások végére kérem a tanulmány DOI számát is (ha van már).

### 15. A nyelvi példák kezelése:

- A nyelvi példákat a szövegben belül kurziváljuk.
- Ha megadjuk a jelentésüket, azt szimpla macskakörömben tesszük.
- Az elkülönített nyelvi példákat számozzuk.
- Az eredeti (1), a fordítások (1b), (1c), és a szövegben így hivatkozunk rájuk.
- Az elkülönített nyelvi példákat nem tesszük idézőjelbe.
- Az elkülönített nyelvi példákat nem kurziváljuk.
- Az elkülönített nyelvi példákban belüli kiemelt részeket kurziváljuk vagy vastagítjuk, aláhúzást csak végső esetben alkalmazunk.
- Az elkülönített nyelvi példákat indentáljuk, alatta és fölötte egy sort kihagyunk.
- Az elkülönített nyelvi példák végén jelöljük meg a szerzőt és az oldalszámot, a fordítót és az oldalszámot, vagy a korpusz nevét és a szöveg sorszámát.

# FORDÍTÁSTUDOMÁNY

*Tanulmányok az írásbeli és szóbeli nyelvi közvetítés elmélete, gyakorlata és oktatása témaköréből*

ISSN 1419 7480 (nyomtatott változat)

ISSN 2732 1924 (online)

(megjelenik évente két alkalommal – tavasszal és ősszel)

A folyóirat webhelye: <https://ojs3.mtak.hu/index.php/fordtud/>

Elérhető: <http://www.elteft.hu/hu/ftt-kiadvanyai>

Főszerkesztő:

**KLAUDY KINGA**

E-mail: [klaudy.kinga@btk.elte.hu](mailto:klaudy.kinga@btk.elte.hu)

A **FORDÍTÁSTUDOMÁNY** magyar nyelvű, lektorált tudományos folyóirat, amelyet az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke indított 1999-ben. A folyóirat évente kétszer jelenik meg, alcíme: *Tanulmányok az írásbeli és szóbeli nyelvi közvetítés elmélete, gyakorlata és oktatása témaköréből*.

A **FORDÍTÁSTUDOMÁNY** célja, hogy **magyar nyelvű** szakmai fórumot teremtsen egy dinamikusan fejlődő, új interdiszciplináris tudományos kutatási terület művelői számára. A folyóirat a fordítástudományt a lehető legtágabban értelmezi. Helyet kap benne a fordítói és tolmácsolási gyakorlat bármely válfajának rendszerező és elméleti megközelítése. Az **általános fordításelméleti** tanulmányokon kívül nagy teret szentel a **leíró** fordításkutatásnak, a **párhuzamos korpuszokon** alapuló **empirikus** vizsgálatoknak, a **tolmácsolás** kutatásának, a **terminológiai** kutatásoknak és a fordítás és tolmácsolás **oktatásának**. Figyelemmel kíséri a fordítástudományi, valamint a fordítástudományhoz kapcsolódó konferenciákat és publikációkat, ezekről hosszabb elemző beszámolókat közöl.

A kéziratokat kérjük elektronikus formában az alábbi címre küldeni: Klaudy Kinga, főszerkesztő. E-mail: [klaudy.kinga@btk.elte.hu](mailto:klaudy.kinga@btk.elte.hu). Minden évben két leadási határidő van: március 15. (a tavaszi számhoz), október 15. (az őszi számhoz).

A tanulmányokhoz kérünk 150–200 szavas angol és magyar kivonatot csatolni, öt-öt kulcsszóval. A beérkezett cikkeket először a szerkesztőbizottság bírálja el abból a szempontból, hogy illeszkednek-e a folyóirat profiljába. Ezután következik a névtelen lektorálási folyamat, amelyben a lektorok elfogadásra, átdolgozásra vagy elutasításra javasolhatják a kéziratot.

A folyóirat az első számtól (1999.1) kezdve elérhető online formában. Az 1999 és 2005 közötti számok a MEK-ben ([epa.oszk.hu](http://epa.oszk.hu)), a továbbiak a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtári és Kommunikációs Intézetének (MTA KIK) folyóirat szerkesztő rendszerében. <https://ojs3.mtak.hu/index.php/fordtud/>.

A 2019. 2. számtól kezdve a folyóirat csak online formában jelenik meg. Korábbi nyomtatott számainkból könyvtárak, intézmények, és magánszemélyek számára az esetleg hiányzó nyomtatott példányokat kérésre a Fordító- és Tolmácsképző Tanszék díjmentesen pótolni tudja. Tanszéki előadó: Bertalan Zoltánné ELTE BTK FTT, Budapest 1088, Múzeum krt. 4., F épület I. emelet 3-4. E-mail: [bertalan.zoltanne@btk.elte.hu](mailto:bertalan.zoltanne@btk.elte.hu)

# FORDÍTÁS- TUDOMÁNY

2021. 23. évf. 1. szám

## *E számunk munkatársai:*

Bakti Mária	Szegedi Tudományegyetem
Csatár Péter	Debreceni Egyetem
Csányi-Siffel Enikő	Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda
Cseh Lilla Zsófia	ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program
Eszenyi Réka	ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék
Fischer Márta	Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Horváth Ildikó	ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék
Horváth Ágnes	ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program
Károly Krisztina	ELTE BTK Angol Amerikai Intézet
Laszlóczki László	ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program
Malaczkov Szilvia	Budapesti Gazdasági Egyetem
Polácska Edina Katalin	Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda
Somogyi Zoltán	Károli Gáspár Református Egyetem, TERMIK
Szakály Szilvia	ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program
Szentirmay Piroska	ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program
Tamás Dóra Mária	Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda

ISSN 1419 7480 (nyomtatott)

ISSN 2732 1924 (online)